

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

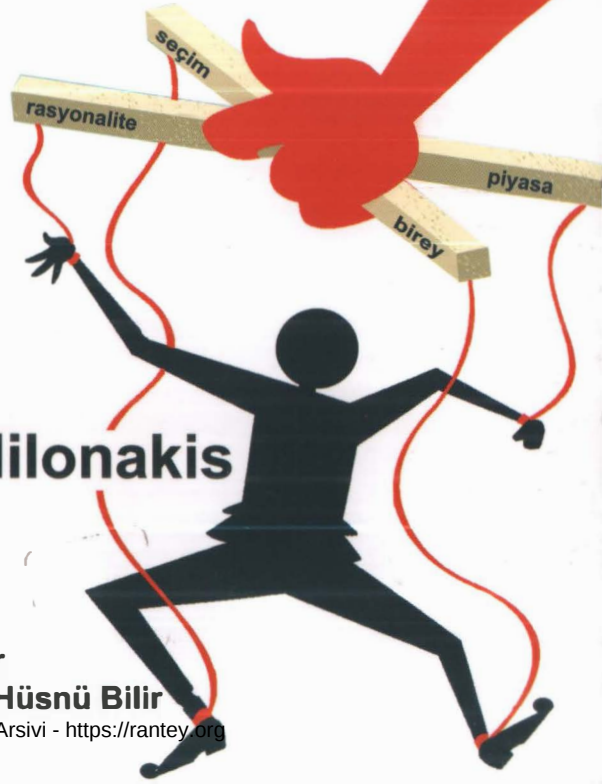
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada

İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler
Arasında Değişen Sınırlar

**Ben Fine
Dimitris Milonakis**

**Türkçe Söyleyenler
Eren Kırmızıaltın - Hüsnü Bilir**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada

Ben Fine - Dimitris M

(İS

Ben Fine and Dimitris Milonakis

From Economics Imperialism to Freakonomics:

**The Shifting Boundaries Between Economics and Other
Social Sciences**

© 2009 by Routledge

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by **Routledge, a member of the Taylor & Francis Group**

Heretik Yayınları: 9 İktisat Dizisi: 1

ISBN: 978-605-86008-8-1

©2014 Heretik Yayıncılık

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film, vb elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı 2014, Ankara

Yayına Hazırlayan: Eren Kırmızıaltın

Türkçe Söyleyenler: Eren Kırmızıaltın - Hüsnü Bilir

Redaksiyon: Levent Ünsaldı

Dizgi: İsmet Erdoğan

Kapak: Ali İmren

Heretik Yayıncılık

Meşrutiyet Mahallesi, Konur sokak, 14/22, Kızılay-Ankara

Tel: (312) 418 52 00 Faks: (312) 418 50 00

Web: www.heretikyayin.com

Email: info@heretikyayin.com

Twitter: [@heretikyayin](https://twitter.com/heretikyayin)

Facebook: www.facebook.com/heretikyayin

BEN FINE, DIMITRIS MILONAKIS

İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada

*İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında
Değişen Sınırlar*

From Economics Imperialism to Freakonomics
*The Shifting Boundaries Between Economics and Other Social
Sciences*

Türkçe Söyleyenler: Eren Kırmızıaltın - Hüsnü Bilir

Ben Fine: Londra üniversitesi Şark ve Afrika Çalışmaları (SOAS) bölümünde iktisat profesörüdür. Ekonomi politik, kalkınma, makroekonomik teori ve teknikler üzerine çalışmaktadır. Yayınlamış birçok makale ve kitabı bulunmaktadır. “Labour Market Theory: A Constructive Reassessment” (1997), “Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium” (2001), “The World of Consumption. The Material and Cultural Revisited” (2002), Alfredo Saad Filho ile birlikte yazdığı “Marx’s ‘Capital’”, Dimitris Milonakis ile birlikte yazdıkları “From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic theory” (2009) kitaplarından bazılarıdır.

Dimitris Milonakis: Crete üniversitesi iktisat bölümünde iktisat profesörüdür. Ekonomi politik, iktisat metodolojisi, karşılaştırmalı iktisat ve iktisadi sistemler üzerine çalışmaktadır. Yayınlamış bir çok makalenin yanı sıra Ben Fine ile birlikte yazdıkları “From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic theory” (2009) başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

İçindekiler

Önsöz	9
Türkçe Baskısına Önsöz.....	11

Birinci Bölüm **Giriş ve Genel Taslak**

1. Ön Hazırlıklar	19
2. İndirgemecilikten... ..	21
3. ... Yayılmacılığa.....	27
4. Genel Taslak	31

İkinci Bölüm **İktisat Emperyalizminin Tarihsel Mantığı**

1. Giriş	37
2. İktisat Emperyalizminin Doğurduğu Sorular.....	40
3. "Toplumsal"ın Hayata Dönmesi mi?	48
4. Sonuç.....	63

Üçüncü Bölüm **İktisadi Yaklaşım (Yaygınlaştırılmış Marjinalizm)**

1. Giriş	67
2. Becker ve İktisat Emperyalizmine Giden Pürüzlü Ama Yalın Yol	71
3. Kamu Seçimi Olarak Siyaset: Buchanan ve Tullock	78
4. Rasyonelden Rasyonel Olmayana.....	89
5. Sonuç	103

Dördüncü Bölüm **Yeni İktisat Emperyalizmi (Tasvir Edilen Devrim)**

1. Giriş	111
2. Bilgi-Kuramsal Yaklaşım: Akerlof'tan Stiglitz'e.....	115
3. Beşeri Sermaye, Finans, Kalkınma ve Mekân.....	129
4. Sonuç	143

Beşinci Bölüm **İktisat'tan, Kurumlar Kanallarıyla Topluma mı?**

1. Giriş	149
2. Yeni Kurumcu İktisat... ..	151

3. ...Yeni İktisadi Sosyolojiye Karşı	165
4. Sonuç	172

Altıncı Bölüm

Sosyal Sermayeden Acayip İktisada

1. Giriş	178
2. İktisat Tarihi ve Sosyal Sermaye?	180
3. Coase Teoreminden Coaseyen Dünyalara.....	187
4. Acayip İktisat: Normal Suretinde Anormal İktisat	200
5. Sonuç.....	207

Yedinci Bölüm

İktisat Sosyal Bilimlerle Yüzleşiyor (Direniş mi Yolsa Pürüzsüz bir İlerleme mi?)

1. Giriş	213
2. Becker'den Akerlof'a ve Ötesine.....	214
3. İktisat: Parlak bir Işık mı Yoksa Karanlık bir Bilim mi?.....	227
4. Sonuç	234

Sekizinci Bölüm

İktisat Nereye?

1. Giriş	240
2. İktisat Kendi Mevkiini Nasıl Kazandı?	240
3. Neden ve Nasıl?	249
4. Sonuç	268

Dokuzuncu Bölüm

Sosyal Bilimler Nereye?

1. Giriş	273
2. Neoliberalizmin ve Postmodernizmin Ötesi: Sosyal Bilimler Yol Ayrımında.....	274
3. Toplumsal Teoride Yapı ve Eylemlilik	281
4. Sonuç	290

Onuncu Bölüm

Ekonomi Politik Nereye?

1. Giriş	295
2. Tarihsel ve Toplumsal İktisat Değer Teorisine Karşı	296
3. Yapılması Gereken Nedir?	303
4. Sonuç	316
Kaynakça	319

Önsöz

From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory başlıklı bir önceki kitabımızın önsözünde anlattığımız gibi, bu kitap, önceki kitabımız ve hazırlanmakta olan *Reinventing the Economic Past: Method and Theory in the Evolution of Economic History* başlıklı kitap, başlangıçta sınırlı uzunlukta tek bir kitap yazma niyetinden doğan, uzun ve beklenmedik oluşum döneminin meyveleridir. Sonuçta bu süreç, niyet edilen tek kitap hedefini üçe katladı. Bu süreçte içerik çeşitlendi ve karmaşıklaştı ve geçen zamanın yanı sıra yazarların diğer yükümlülükleri gibi çeşitli vesilelerle yeniden-bölümlenen ve metinlerinin yeniden ele alındığı çalışma ve bölümlerin nihai halleri, yayınlandığı hali şöyle dursun, taslaklardaki akışı bile tam olarak yansıtmıyor. Münferit bölümlerde yapıla gelen değişiklikler ışığında taslağın ve önceki orijinal metnin revize edilmesi gerekti ve bölümler (ve kitaplar) arasındaki ve içindeki, birbiriyle aşık atan, zaman zaman bağdaşmayan malzemeyi düzenleme gerekliliği doğdu. Ayrıca metnimiz evrildikçe yeni başlıklara ve literatüre dair sahip olduğumuz bilgimiz de evrildi. Metin ve bilgimizdeki değişim, belirli bir noktaya odaklanmaya vardı veya belirli bir noktaya odaklanmayla birleş-

ti. Sonuç olarak metinlerin düzenlenmesi boyunca bazı kriterler arasında değişiklikler yapıldı ve münferit bölümlerde araştırdığımız konular bir dereceye kadar muhafaza edilerek tekrar edildi.

O halde bu kitap, vurgulamadaki farklılıklara ve en az onun kadar önemli bir unsur olan hedeflenen okuyucu kitlesine göre değişen çok farklı yollarla ele alınabilecek olan uçsuz bucaksız entelektüel alanı katetmeyi başarma isteği olan bir ilk girişimdir, bu nedenle de kısmî ve eksik olmaya mahkûmdur. Bu ve daha önceki kitap, devam ede gelen bir çalışma programıdır, özellikle de geçmişin ekonomi politiğinin, toplumsal, tarihsel ve metodolojik zenginliğiyle yeniden keşfedilmesi ve geleceğin ekonomi politiğinin buna uygun bir şekilde yeniden faal hale getirilmesi olarak bir gösterimi sahneler, umarız başkaları da bu programa katılabilir.

Bahsi geçen oluşum sürecinde bize yardımcı olan ve katkıda bulunan pek çok kişiye sonsuz şükranlarımızı sunuyoruz. Bilhas- sa tüm metnin önceki halini okuyan ve ayrıntılı yorumlar yapan meslektaşlarımıza, Atina Üniversitesi'nden Nikos Theocharakis'e ve Tesalya Üniversitesi'nden Michael Zouboulakis'e teşekkür ederiz.

Türkçe Baskısına Önsöz

Bu kitap, *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory* başlıklı kitap ile birlikte, uzun süren bir ortak çalışmanın ardından 2009 yılında yayımlandı. Çalışmamızı tasarladığımız sıralarda küresel kriz, hissedilmesi şöyle dursun, tahmin bile edilemiyordu. Gelgelelim kriz, birkaç nedenle anaakım iktisatın durumu ve evrimi ile ilgili eleştirel yorumlarımızı zamanına uygun bir hale getirmiştir.

İlk olarak kriz ve krizin akıbetinin büyüklüğü, anaakım iktisatın eleştirel zafiyetlerini ortaya çıkarmıştır. Anaakımın krizi tahmin etmedeki şaşkırtıcı ve oldukça sık gözlenen yetersizliği bir zafiyet olarak pek göze çarpmasa da bu tarz olaylara imkân tanınması veya bu tarz olayları piyasa aksaklıkları gibi oldukça basit terimlerin ötesine geçerek anlamada başarısız olması zafiyeti oldukça göze çarpmaktadır. Krize önerilen çözümlerdeki yetersizliği bir kenara koyalım, Keynesyenizm ile alakalı temel önermelerin yarım ağızla ve saptırılmış bir şekilde yeniden keşfedilmiş hali olan açıklamalardaki yetersizlik bile oldukça dikkat çekicidir.

İkinci olarak bu durum disiplinin kriziyle sonuçlanmadı ama alışılmış öğretim ve araştırmanın tamamen ve hızlı bir şekilde yenilenmesi ve hatta sağlamlaştırılması ile ilgili minimal ve kısa-ömürlü bir güven krizine neden oldu. Toplumsal ve arihsel olanın, gerçeklikle ilişkisi sınırlı olan yöntemlere ve dar ve ezoterik ilkelere gittikçe daha fazla itibar eden iktisattan nasıl çıkarıldığına dair krizin sunduğu çarpıcı kanıtları anlamadaki başarısızlık, (bireysel) optimizasyon, etkinlik ve denge ile ilgili başlıca endişelerin parça parça gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır.

Üçüncüsü, aynı şekilde, metodolojinin ihmal edilmesi ve ötekileştirilmesine, iktisadi düşünce tarihine ve anaakuma heterodoks alternatiflere, anakımın disiplin üzerindeki olağandışı ve süregelen mutlak gücü tarafından dikkat çekilmektedir. Mikro iktisatın makro iktisata değil de makro iktisatın mikro iktisata tabi olması paradoksu bu özellikleri bilakis güçlendirmiştir. Neoliberal dönemdeki anaakım bilimin bir ürünü olarak mikro iktisatın makro iktisata değil de makro iktisatın mikro iktisata tabi olmasıyla, disiplinin çevresindeki -Keynesyenizm ve monetarizm arasındaki tartışmalarca daha önceden sağlanan- rahatlık alanı, piyasaların mükemmel veya eksik işleyip işlemediği hakkındaki kısır tartışmalarca ortadan kaldırılmıştır. Sınıf, güç, çatışma ve sistem hakkındaki sorunlar, az çok optimizasyon peşinde koşan eyleyenlerin toplulaştırılmış davranışına indirgenmediği sürece analitik ajandanın dışında kalmaya devam etmiştir.

Dördüncüsü, bu, disiplin içerisinde hiçbir şey değişmedi demek değildir. Aslında iktisatın, en azından bazı hususlarda, daha önce olmadığı kadar hızlı ve çok değiştiği iddia edilebilir. Bu değişim, iktisat emperyalizminin bir nevi taklitçisi olan acayip iktisat¹ tarafından ilk kez açıkça görünür hale getirilen şaşırtıcı

1 Türkçe Söyleyenler Notu (T.S.N): *Freakonomics*'de kelime oyunu yapılmaktadır. Bu kelime oyununu Türkçede ucubekonomi ile karşılayabiliriz. Ancak kitabın konusu ekonomi değil bir disiplin olarak iktisattır. Ayrıca, ucube olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Gelgelelim *freakonomics* kavramının yaratıcısı Levitt ve Gibbs'in birliktelikleri <http://www.levittgibbs.com> *Freakonomics: A*

bir sonuçtur. Bir yandan, optimizasyon peşinde koşan bireyler, üretim ve fayda fonksiyonları ve denge ve etkinlik ile ilgili kaygılar çevresinde kutsal kalmaya devam eden temel yöntem ve ilkeler kümesi vardır. Öte yandan, tamamen aynı olan bu ilkeler öyle bir güvenle kontrol altında tutulur ki, bu ilkeler istenildiği gibi askıya alınır ve/veya hepten tutarsız olan diğerlerince sorgusuz sualsiz tamamlanır (özellikle davranışsal iktisat örneğinde, iktisadi rasyonalite değişik irrasyonalite biçimleriyle veya kurumlar ve toplumsal sermaye tarzındaki değişkenlerle daha genel bir biçimde mecburen birleşir). Dahası, acayip iktisat tarafından başarıyla ispat edildiği gibi, bireysel davranışla ilgili olan en dar ilkeler kümesi, diğerlerince tamamlansın ya da tamamlanmasın, devamlı genişleyen iktisadi ve toplumsal fenomen alanını açıklamaya dikkatini vermeliymiş gibi addedilir.

Hiç şüphe yok ki, günümüzdeki en ivedi iktisadi sorunların üstesinden gelmede yetersiz kalmasının yanısıra iktisadi olmayan meseleleri anlama konusunda da bir çare olarak hiçbir çekiciliği olmaması, iktisat emperyalizminin popüler ve eğlenceli emsali olan acayip iktisatın havasını söndürmüştür. İktisat, son 70 yıldaki en büyük krizin ortasında bulunmamızın nedenini açıklayamazken biz, uyuşturucu tacirlerinin neden anneleri ile yaşadıklarının veya sumo güreşçilerinin müsabakalarında neden hile yaptıklarının “iktisadi” açıklamalarıyla neden ilgilenmeliyiz ki!

Kriz, anaakımın uygulama alanını derinleştirmiş ve hatta genişletmiş (ve anaakımın çok sayıda düşünceden, karmakarışık ve tutarsız bir şekilde yararlanmasına ve bunları canının istediği her şeyde salgınmışcasına kullanmasına izin vermiş) olsa da sonuçta, anaakımın zafiyetini gözler önüne sermiş ve alternatifler

Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything başlıklı kitapta birbirinden oldukça farklı konular ele alınmaktadır ve kavrama olumsuz bir anlam atfedilmemektedir (bkz. 6. bölüm, 4. kısım). İktisat bir çeşit maymun-cuk gibidir; her türlü konuyu açar! Biz de bu anlama itibarla *freakonomics*'i “acayip iktisat” olarak tanımladık.

vasıtasıyla ekonomi politik için daha verimli ve zengin bir alan sağlamıştır. Dahası, anaakım kendisini diğer disiplin ve kavramların etkisine daha fazla açık bıraktığından ve bunu da temel ilke ve yöntemlerinin kısıtlarını telafi etmek amacıyla herhangi bir açıklama önermek için yapmak zorunda olduğunu gösterdiğinden alternatiflerle ilişki halindedir ki anaakım, disiplinle ilgili alanının büyük ve artan oranda Amerikanlaştırılarak türetilen tekeli dolayısıyla daha az bastırılabilir. Bu da ekonomi politiğin, anaakımın diğer sosyal bilim alanlarını istila etmesinin tartışılması ve takiben ilgili eleştirilerin (ve alternatiflerin) anaakımın temel ilke ve yöntemlerinin kökenine kadar inerek devam etmesine dair hem bir fırsat hem de bir meydan okuma sunduğu anlamına gelmektedir.

Bu konu daha birçok çalışmaya gebe dir. Umarım, bu çalışma ve bu çalışmaya eşlik eden diğer çalışmamız karşılaştığı, ekonomi politik alanı içerisinde kabul edenler kadar kabul etmeyenlerin de bulunduğu oldukça büyük bir tartışmayı -özellikle de *Review of Social Economics*, vol. LXXIX, no. 3, 2011, vol. LXX, no. 4, 2012 ve *Historical Materialism*, vol. 20, no. 3, 2012’de ele alınan- genelleştirmiş olsa da, diğerlerine ve bazı özel uygulamalara kılavuzluk edebilecek birkaç genel ilke oluşturmayla ilgili olan vazifeye ön ayak olur. Devam eden katkılardaki en açık hedef, finans ekonomi politiğinin bizi kendisi ve bunun “reel” ekonomi ile etkileşiminin ve daha genel olarak da toplumsal ve politik etkilerinin, bilhassa neoliberalizm ile ilişkisinin nasıl olduğunun toplu olarak gösterilmesidir. Burada en dikkat çeken nokta, heterodoks ekonomi politiğin ve eleştirel toplumsal teorinin, bu tarz konuları ele almak amacıyla finansallaşma kavramını kabul etmiş olmasıdır. Anaakıma göre bu kavram (finansın mikro iktisadı ile likiditenin makro iktisadı arasındaki şizofreniyle oldukça vurgulansa da) var olmayabilir. Diğerlerinin yanı sıra finansallaşmanın, anaakım iktisat ve bizzat kapitalist ekonomi için nasıl çözümsüz ikilemler ortaya çıkardığını daha önce gözler önüne sermiştim. Ve ayrıca, kitabımın yayımlan-

masından sonra, diğerlerini kapsayan ve bünyesine katan konular ile ilgili analizimizi de sağlamlaştırdık -bu konular özellikle anaakım eleştirisinin dışında, kurumlar, mülkiyet hakları, işlem maliyetleri, sosyal sermaye, kişilik, kalkınma, iktisadi coğrafya ve etik ile ilgilidir. Bu konular ile ilgili ayrıntılı bilgi için internet sitelerimize başvurulabilir.²

Son olarak, anaakımın süregelen eleştirel yorumu ve ekonomi politiğin zengin geleneksel unsurlarından yararlanarak sosyal bilimler içerisinde alternatifler inşa edilmesi konusundaki kararlılığımızı tekrarlayalım. Ayrıca bunu, ortodoksi tarafından bu tarz çabalara gösterilen ilgisizlik değilse de küçümsemeye rağmen gittikçe güçlenen kolektif bir çaba olarak karşılayalım, Türkiyeli ekonomi politikçiler ve sosyal bilimciler de bu kolektif çaba içerisinde eşsiz-aydın bir rol oynayabilirler. Ortodoksi, açıklama iddiasında olduğu ekonomiden oldukça uzakta olan ve kendi sanal âleminde yaşayan “iktisat” disiplini üzerinde hala bir engelleme gücüne sahip olsa ve baskı uygulasa bile, benzer organizasyonlar ortodoksiye biçimsel olarak bağlı kalanların daha ağır bastığı görüşleri de kapsayacak derecede büyüüp gelişmiş olmasına rağmen, bizim çabalarımız, özellikle *International Initiative for the Promotion of Political Economy*, IIPPE (www.iippe.org) aracılığıyla yönlendirilmiştir. Anaakımın kriz konusundaki aciziyeti ve kusurlu tahminleri ile birlikte ekonomi politiğin yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu son derece açıktır, ancak ekonomi politiğin, sadece ekonomiler arasındaki değişen güç dengeleri temelinde fark edileceği de belirtilmelidir.

Ben Fine, Dimitris Milonakis, Ağustos 2013

2 <http://www.soas.ac.uk/staff/staff30940.php>
http://economics.soc.uoc.gr/Personnel/personnel_navigation.php?lang=eng&id=13 PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Birinci Bölüm

Giriş ve Genel Taslak

İktisat emperyal bir bilimdir: Kendine yakın, kayda değer sayıdaki sosyal disiplinin temel sorunlarını üstüne vazifeymiş gibi ele alıp saldırganlaşır.

George Stigler (1984, s.311)

“İnsanlar arasındaki yakın ilişkileri” dikkate alan iktisadi modeller kurmak, iktisatçıların asla amacı olmadı.

Faruk Gul ve Wolfgang Pesendorfer (2005, s.43)

1. Ön Hazırlıklar

İktisat emperyal bir sosyal bilim midir veya olmuş mudur? Olabilir mi? Hatta olmalı mı? Bu sorular, elinizdeki kitabın cevaplamaya çalıştığı sorulardan sadece birkaçı. Bu soruları cevaplamak, tercih ettiğimiz terimle “iktisat emperyalizmi” veya “iktisadi emperyalizm”³ diye ifade edilen işleyişin literatürü üzerine eleş-

3 “İktisadi emperyalizm” daha çok kullanılırken bu terim, düşünceler dünyasına karşıt olarak imparatorluk iktisadının gerçek dünyasının bağlamı içerisinde, daha genel ve gereğine uygun bir şekilde konuşlanır. Anaakım “İktisadi emperyalizm” terimini özellikle tercih eder. Bu tercih, ortodoksi-

tirel bir tefekkür gerektirir. İktisat-veya iktisadi- emperyalizmi, diğer sosyal bilimlere ait ana meselelerin iktisat tarafından kolonizasyonudur. Başka bir şekilde ifade edersek bu kitabın ana meselesi, iktisatın (*dismal science*)⁴ diğer sosyal bilimleri kuşatmasıyla da görüldüğü üzere, iktisat ve sosyal bilimler arasındaki değişen sınırlar ile diğer sosyal bilimlerin iktisadi emperyalistlere verdikleri tepkilere dair tefekkürden oluşmaktadır.

İktisatçıların alenen ve bilinçli olarak uyguladıkları iktisat emperyalizmi görece yeni bir fenomendir. Düşünce ilk olarak anaakım iktisadın 1930'larda ortaya çıkıp gün be gün daha da sağlamlaşmasıyla vukuu bulsa da, 1950'lerin sonuna doğru daha çok dikkate alınan bir güç haline gelmiştir. İktisat emperyalizmi fenomenini kavramak ve nasıl ilerlediğini takip etmek, iktisadın sosyalsizleşmesine (*desocialisation*) ve tarihsizleşmesine (*dehistoricisation*) ve anaakım iktisadın klasik ekonomi politikten başlayarak, marjinalist devrim üzerinden neoklasik iktisada varan yolculuğunda ana ilkelerinin sağlamlaşmasına sebep olan süreçlere gitmeyi gerektirir. Bu süreçlerin detayları önceki bir çalışmamızda- Milonakis ve Fine (2009), *From Political Economy*

nin gerçek hayattaki (iktisadi) emperyalizmi, toptan ihmal etmesine karşı veya toptan ihmal etmesi yüzünden yapılır. Çağdaş iktisatla dirsek temasını devam ettiren Parelman (2000), Adam Smith'in, kolonyalizm çağındaki "görelî serbest piyasa"ya iliştilirilmiş iktisadi, siyasi ve ideolojik gerçekliklerle yüzleşemediğine dair dikkat çekici bir eleştiri yapar. Olson ve Kähkönen (2000) ise, iktisadın disiplinler boyunca genişlerken herhangi bir zorlama kullanmadığı gerekçesiyle emperyalizm terimini reddeder ve aynı derecede açıklayıcılığa sahip olan bir metafor kullanmayı tercih ederler; buna göre iktisat, banliyö sosyal bilimlerdeki etkisi genişleyen bir metropoldür. Disiplinlerarası bir yaklaşım arayışında olan Ostrom (2007, s. 240) iktisat ve siyaset arasında "birinin emperyalizminden ziyade ikisinin de elindekileri paylaştığı (*postlatch*)" bir ilişki olduğu görüşündedir; ancak Ostrom'un bütün referans noktaları, antropolojik memfora başvurmasına rağmen, rasyonel seçime değilse de, metodolojik bireyciliğe sıkı sıkıya bağlıdır. "İktisat emperyalizmi" teriminin erken bir kullanımı için bkz. Mäki (1998)

4 T.S.N: *Dismal science* kötürmsör bilim anlamının yanı sıra iktisat anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda Türkçe söylerken *dismal science* için "iktisat"ı kullanmayı tercih etirik.

to *Economics*- mevcut. Bu yüzden burada temel argümanı özetleyerek sunacağız.

2. İndirgemecilikten...

Marjinalist devrimin öncesine denk gelen ve klasik ekonomi politik ile başlayan teori, kapitalist ekonomiyi açıklama çabasıydı ve bunu yaparken bütün tarihsel ve toplumsal faktörleri kullanıyordu. Adam Smith'den John Stuart Mill'e ve Karl Marx'a kadar hepsinde ekonomi, toplumsal ve tarihsel ortamın bir parçasıydı, ekonomi politik ise bu geniş alanı kapsayan bir çeşit birleştirilmiş sosyal bilimci. Ekonomi politiğin belirlenen çalışma alanı, diğer disiplinlerden veya çalışma alanlarından yapa olarak ayrılmamıştı. Çalışma alanı bu tarzda belirlenince iktisat emperyalizm(ler)i sorunu diye bir sorun da vukuu bulmamıştı. Ekonomi politik çok daha fazlasıydı; iktisat emperyalizmiyle hiçbir alakası yoktu. Ekonomi politik iktisadi analizle ilgili faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörleri etkili biçimde kullanan yöntemin ne olması gerektiği üzerine bir münakaşa alanıydı. Bu münakaşada Smith tümdengelimci ve tümevarımcı akıl yürütmenin ikisini de kullanmak gibi bir yöntemi benimsedi, kendisine ait olan (bencillik ve doğal insani eğilimler üzerine kurulu) ekonomik gelişmenin bireyci teorisini, piyasa mübadelesinin mikro teorisini veya bölüşümün daha yapısalcı ve kolektivist teorisini geliştirirken teorik analiziyle tarihi birleştirdi. Marx, soyut, toplumsal, sistemik ve tarihsel dinamiği bir arada kullanmasına fırsat veren diyalektik yöntemi kullandı. Bu yöntem dolayısıyla Marx, kendisini klasik ekonomi politikle ilgili ve klasik ekonomi politikten kopmuş görüyordu.

David Ricardo'nun tümdengelimci yöntemi ise bir istisnaydı, ki bu yöntem Ricardo'nun sınırlı iktisadi unsurlara (fiyatlar, kârlar, vb.) odaklanan emek değeri teorisi yorumunun merkezindeydi. Ricardo, marjinalizmin bütün yönleriyle benimsediği tümdengelimci yöntem marjinalizmden çok önce öncülük etme gibi ağır bir sorumluluğa sahipti. Böylece Ricardo,

Smith'in t mdengelim ve tümevarımı birleştiren ve dengeleyen yöntemini, Marksist diyalektik yöntemin aykırılığıyla birlikte, marjinalist devrime  n ayak olan süreçte arka plana itti. Yalnız şunu unutmayalım; Ricardo için dahi, tarihsel olan çok önemli olmasa da toplumsal olan, sadece sermaye birikimi üzerine etkisinden dolayı değil, en az onun kadar önemli olarak ücretlerin, k rların ve rantların sınıflar arası dağılımına vurgu yapan kapitalist ekonominin sınıfsal yapısından dolayı da önemliydi.

Bütün bunlar, iktisadın bir disiplin olarak kurulduğu marjinalist devrimle birlikte değişti. Marijinalist devrime giden yolda ki tartişma, Ricardo ile Malthus arasındaki tümdengelimle karşı tümevarımın görelisi gerçekliği üzerine çatışmayla başlayıp, marjinalist Carl Menger ile Alman Tarihçi okulun  nderi Gustav Schmoller arasındaki savaşla, *Methodenstreit*⁵ ile doruğa ulaştı. Bu tartişma, tarihsel yöntemin karşısında soyut teorik analiz görelisi üstünlükleri üzerineydi. Gerçeği söylemek gerekirse, marjinalist devrimin gerçekleştiği dönem (1870'ler) ile İkinci Dünya Savaşı arası dönem, iktisat biliminde bir çoğulculuk dönemiydi ve dünyanın çeşitli bölgelerinde üç aşağı beş yukarı aynı dönemde zuhur eden çeşitli okullar -Büyük Britanya ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde marjinalizm, Almanya'da Tarihçi Okul, Atlantik'in diğer ucunda Amerikan (veya eski) kurumculuğu- arasında hararetili tartişmalar yaşanmaktaydı. Tarihçiler ve marjinalistler büyük  l de aynı noktadan yola  ıkmaktaydılar. Klasik ekonomi politiğin Ricardocu (ve Millci) dönüm noktasını takip eden tarihçiler ve marjinalistler ekonomi politiği dönüştürmenin yolunu aradılar. Ancak tarihçiler ekonomi politiğin toplumsal reform hedefince harekete geçirilen t mdengelimci soyutlamalarına itiraz ederken, marjinalistler tümdengelimli kabullenerek bununla Benthamcı faydacılığı birleştirmenin yolunu arıyorlardı. Sonuçta ekonomi politik, özellikle terminolojide -ekonomi politiğin iktisat olması-, bir bütün olarak yeniden inşa edildi. Marjinalistler günün galibi olurken birçok husustaki sıkı

kavga ve açık savaşın yanı sıra asıl niyet ve çekinceler iskartaya çıkartıldı ve unutuldu.

Marjinalist devrimi izleyen süreçte -bu süreç çoğulcu görünse de- marjinalist temeller üzerine kurulan neoklasik okulun daha da sağlamlaşmasına ve bu okulun iktisat bilimindeki hâkimiyetinin başlangıcına tanıklık edildi. Bu süreçte Alfred Marshall başroldeydi. Marshall, teorik münakaşa kısmında soyutlamanın tarafını tutmuş olsa da diğer metodolojik yaklaşımlara karşı daha esnek ve daha uzlaştırıcı olmuştur ve bu konudaki başlıca örnek tarihsel yöntemdir. Neoklasik iktisat, Marshall'ın keskin olmayan bakış açısına rağmen ilerleyen yıllarda, Marshall'ın "eski marjinalizm"inden biçimsel, aksiyomatik ve tümdengelimci içeriğin kısmen ayıklanması ve bu ayıklanmayla ortaya çıkan yeni yapının kendi içinde fevkalade gelişmesiyle kısmen mükemmelleşti.

Bu durum, farklı usullere işaret etmesi dışında (ancak bu farklı usuller iktisat emperyalizmi hesaba katıldığında önemli olabilir), günümüz ortodoksisinin karakteristiğinde de sürdürüle gelen üçlü bir indirgemecilik içeriyordu. Birincisi, bireyin en önemli analitik yapı taşı olduğu, kolektif eyleyenlerin-özellikle sınıfların- analizin temel birimi olan temsili bireylerle yer değiştirdiği, kolektif eyleyenlerin hiçbir surette dikkate alınmadığı indirgemecilik. Böylece ekonomiye, bireysel unsurların toplulaştırılmasının basit bir sonucuymuş gibi davranılmaya başlandı. İkinci olarak ekonomi, piyasa ilişkilerinin toplumsal bağlamdan bağımsız bir şekilde işlediği farz edilerek "iktisadi olmayan" veya toplumsal faktörlerin göz önüne alınmadığı piyasa arz ve talebine indirgendi, piyasa arz ve talebine adeta hapsedildi. İlâveten üçüncü olarak, ekonomik analizin üzerine temellendiği ilkelerin, bu ilkelerin uygulamaları dışında, tarihle bir bağlılıkları kalmadı, özellikle kâr ve ücretler gibi birbiriyle benzeşmeyen kapitalist kategoriler, herhangi bir toplumdaki faktör gelirlerinin salt denkliği haline geldi. Diğer bir ifadeyle kolektif eyleyenler bir kenara bırakıldı, toplumsal tarihsel özgüllükler kayboldu ve

iktisat bilimi tarihten tamamen koptu. Ekonomi politikten iktisada geçişte yansıtılan iktisat bilimindeki bu büyük dönüşüm, iktisadın diğer sosyal bilimlerden ayrılmasının da habercisiydi.

Ekonomiden toplumun çıkarılmasında iki özellik kritik öneme sahiptir. Birincisi, analizin odağı sadece bireye değil, fayda maksimizasyonu veya psikolojik bireycilikle davranışı en iyileştirmenin belirli bir biçimine kaydı. Firmalar veya girişimcilerce üretimin doğal bir sonucu gibi görülen kâr maksimizasyonu, maliyet minimizasyonu ve satış, parasal kazanç vasıtasıyla tüketici memnuniyetine giden yolda ara adımlar oldular. İkincisi, piyasa ilişkileri olarak ekonomi, çalışmanın ayrı bir nesnesi oldu ki bu durum iktisat disiplininin şu iki görevi üstlenmesiyle ortaya çıktı: diğer toplumsal etkilerden soyutlanan davranışın iktisadi yönlerine odaklanmak ve birçok unsuru içinde barındıran toplumsal ve politik ilişkilerin dışsal olarak belirlenip arka plana atıldığı bir denge çerçevesinde kalmak. İktisadın tarihsizliğinin ve sosyalsizleşmesinin yol açtığı boşlukları dolduracak diğer sosyal bilimlerin doğmasına uygun alan da böylece yaratılmış oldu.

Bunun bir örneği, ayrı bir çalışma alanı gibi işleyen iktisat tarihinin⁶ kuruluşudur (ayrıntılı bir inceleme için -yayınlanacak- Milonakis ve Fine'a bakınız). Tarihçi Okul'un tarihsel iktisadı, yerini yavaş yavaş iktisat tarihine bıraktı. İktisadın diğer sosyal bilimlerden ve özellikle tarihten ayrılması, marjinalist devrimin üç kurucusunun, Wiiliam Stanley Jevons, Leon Walras ve Carl Menger'in her zaman ortak hedefiydi. İktisadın tarihle ilişkisinin nasıl olması gerektiğine yönelik her birinin farklı görüşleri olsa da yüceltmeye çalıştıkları marjinalist ilkeler, görece daha tümevarımcı olan tarihsel iktisadın hedeflerini, tarihsel yöntemle aynı ölçüde kabul edilemez bulmaktaydı. Marshall'ın uzlaştırmacılığına karşın tarihsel yöntemden tamamen ayrılma, uygulamada ilerlemenin tek yoluydu. Özellikle Birleşik Krallık'ta marjinaliz-

6 T.S.N: Kitapta "economic history" ve "the history of economics" kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramları sırasıyla "iktisat tarihi" ve "iktisadın tarihi" olarak karıştırdık.

min artan etkisiyle beraber iktisat tarihi, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arası dönemde, iktisattan ziyade tarih ile ortaklık kurarak yaşamını sürdürdü.

İktisat ile giderek sosyoloji içerisinde temsil edilmeye başlayan toplumsal olan arasındaki ilişki için de benzer bir hikâye kurulabilir. Sosyoloji, marjinalizmin bireyciliği ve piyasa ilişkileriyle sınırlandırılmış bakış açısınca terk edilen toplumsal alan ile giderek daha çok meşgul olabilirdi ve oldu da. Mesela Vilfredo Pareto için iktisadi olan rasyonaliteyle eşanlamlı olmuştur, kalıntı olarak tanımlanan toplum ise rasyonel olmayanı ifade eder (Pareto'nun terimleriyle “mantıksal” ve “mantıksal olmayan”). Bu yolla sosyoloji, sadece rasyonel olmayan değil, aynı zamanda birbirine bağlı “piyasa”, bürokrasi, örgütlenme mantığı ve normalden farklılık gösteren her türlü örnekte, rasyonelitenin nüfuz sahasına girmeyen ve kişisel çıkarın peşinden koşmaya uygun görülmeyen piyasa dışı alanla meşgul olan bir disiplin haline geldi. Dikkat çekici bir biçimde, disiplinler arasında meydana gelen böylesi ayrışmalarda, ana mesele ve yöntemlerdeki ayrışmalara karşı çıkıp ana mesele ve yöntemler arasında bir tür birliği muhafaza etme girişimleri, girişimde bulunanların oldukça prestijli teorisyenler olmasına rağmen başarısızlığa mahkûm oldu. Max Weber ve Joseph Schumpeter gibi seçkin şahsiyetler, disiplinler ayrılmış olsa da, iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişkiyi, sosyal iktisat (*Sozialökonomik*) programı önerisiyle devam ettirmeye çalıştılar. Ancak başarısız oldular, aşırı kapsamlı görüşleriyle özdeşleştirilerek, biri sosyolog diğeri ise iktisatçı olarak hatırlandı ve Schumpeter, farklı usullere işaret etmesi dışında, anaakım iktisatçılarca da tamamen ihmal edildi. Sonuçta, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arası dönemde iktisat ile sosyoloji disiplini arasındaki ayrım neredeyse ~~namam~~ tamamlandı.

Aynı zamanda, anaakım iktisattaki gelişmeler çok hızlı vuku buluyordu. Robbins'in (1935 [1932]) tanımını takip edersek, iktisat “amaçlar ile alternatif kullanımları mümkün olan kıt araçlar arasındaki ilişki olarak, insan davranışlarına dair çalışma-

ları içeren bilim”dir, iktisat artık spesifik bir konu ile tanımlanamazdı, piyasa veya elinizdeki ne ise bu ekonomi olur. Bunun yerine kıtlığı içeren sorularla ilgilendi ve böylece seçim bilimi oldu. Sınıflar arasındaki bölüşümle, sermaye birikim hızıyla, ulusların yükselişi ve düşüşüyle veya Hicks’deki (1975, s.323) *plutology*’le⁷ ilgili kaygılar, yerini “mücadele iktisadına” (*catal-lactics*) öncelik vermeye veya birey, seçim, etkinlik ve denge ile ilgili olarak kıt kaynakların tahsisine odaklanmaya bıraktı. Bu durum paradoksal biçimde iktisadın, sosyal bilimlerdeki, başlangıçta kendi kapsamı dışında nitelendirilen diğer bölge ve çalışma alanlarına doğru genişlemesi için doğrudan bir gerekçe verdi. Birey, seçim, etkinlik ve hatta denge ile ilgili olmayan bir anlayış benimsenebilirse ve benimsendiyse, piyasadan daha geniş bir uygulanabilirliğe sahip olur mu? İktisadi emperyalizm ifadesinin ilk kez 1933 yılında, Robbins’ın kitabının hemen akabinde ve ona tepki olarak Ralph William Souter tarafından türetilmesi tesadüf değildi (bkz. 2. bölüm). Ama iktisat emperyalizmi, yüzyılın diğer çeyreğine aitti veya şöyle söyleyelim, iktisatçılarca bir uygulama olarak az çok benimsenmesi Gary Becker’in ön plana çıkmasını bekledi.

Çünkü neoklasik iktisatla ilişkili olan teknik aygıtların mükemmel olması ve iktisat disiplininin kabul edilmesi gerekiyordu. Marjinalist devrimi takip eden neoklasik iktisat egemenliği giderek kuralcı, aksiyomatik ve tündengelimci bir analitik çerçeve halini aldı. 1930’lardan itibaren Marshall’yan kısmî denge analizinin gölgesinde kalarak ihmal edilen Walrasyan genel denge sistemi yeniden canlandı.

Robbins eserini yazmadan çok önce, marjinalist devrimi takiben, fayda ve üretim fonksiyonları, denge, etkinlik vb. teknik aygıtları kullanan özel bir çeşit iktisadi rasyonalite gündeme gelmişti. Bunlar arz-talep teorisinin desteğiyle devam etti.

7 T.S.N: William Edward Hearn’ın 1863 yılında yayımlanan çalışmasının adıdır. İki şekilde tanımlanabilir: varsılığın bilimsel çalışması veya teorisi; insan isteklerinin tümünü edinebilir ve satılabilir teorisidir.

Optimum bireyleri toplulaştırmaya yer veren Walrasyan genel denge modeli ve optimum bireylerin toplulaştırılmasının bir bütün olarak ekonomiye prototip olarak hizmet etmesi mikro ekonomik ilkelerden türemektedir. Rastlantı bu ya, marjinalist temellerle birlikte teknik aygıtlar, neredeyse aynı anda mükemmellik kazandı. Hicks-Slutsky-Samuelson'un bireysel optimizasyonun sonuçlarına dair hesapları, süratle genel denge ile ilişkili teoremlerin kanıtı oldu. Bu, birçok boyutun görmezden gelindiği olağanüstü bir indirgemecilikle yapıldı. Birey, veri mallar üzerine seçimi temsil eden veri tercih setine indirgendi. Uygulamanın kusursuzlaşması için gerekli olan teknik varsayımlarla genel denge için bireylerin toplulaştırılması, varsayılan geleneksel düşünceyi basitleştirdi ve basitleştirilen düşünceye imtiyaz tanıdı. Fayda ve üretim fonksiyonları, dışbükeyliğe uygun düşen varsayımlar ile birlikte üretim ve tüketimin basit denklemlerine dönüştürüldü.

3. ... Yayılmacılığa

Söz konusu bu marjinalist ilkeler kendi içinde gelişirken iktisat disiplini de bu ilkeleri benimsemek ve kabul etmek zorunda kaldı. Marjinalist ilkeler, daha kapsamlı sosyal bilim anlayışını bir yana bırakıp iktisadi analiz bakış açısını aşırı indirgemeci bir hale getirmesine rağmen bunun gerçekleşmesi gerekiyordu. Bu gelişmeler, önemli ölçüde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda iktisatta formalist devrim olarak isimlendirilen duruma bağlı olarak yaşandı⁸(bkz. Blaug 1999, 2001 ve 2003).

Formalist devrimden önce kurulan bu teknik aygıtın ilk sonucu, analizin teorik ve metodolojik içerik ve kapsamının sınırlandırılması oldu. İlaveten anaakım teori, klasik ekonomi politik

8 Solow'u (1997) takip eden Backhouse (2006), -Debreu'nun uygulama ve yorumlamayı dikkate almayan genel dengesinde olduğu gibi- formalizm ile matematiksel ve ampirik araştırma tekniklerinin daha fazla kullanımını ilkesel düzeyde birbirinden ayırır. İktisatçılar, uygulamada, mutlak düzeyde olmasa da birinciye ikincinin yerine kullanma eğilimindedirler ve belli belirsiz bir kesinliğe ulaşmaya çalışırlar. <https://rantey.org>

şöyle dursun, (marjinalist ilkelerin, iktisadın olsa olsa bir parçası olarak algılandığı) eski marjinalizmin Marshallyan geleneğiyle ve realizme dair herhangi bir ciddi iddiayla bile arasındaki ilişkiyi kopardı. Bu arada bu tarz bir indirgemecilik, büyük sorunların, yeni yeni beliren Keynesyen makro iktisada veya eskiden beri süre gelen ancak Ortodoks perspektife göre gittikçe heteredoks bir analiz haline gelen Amerikan kurumculuğuna terk edilme-
siyle kendine yaşam alanı buldu.

Zira temel marjinalist ilkelerin içeriği ve uygulanımı aşırı derecede indirgendi -ve iktisadı seçim bilimi olarak ifade eden yeni tanımlamaya imtiyaz verildi- ki bu onlara, formalist devrimin ardından ortaya çıkan yeni alanlara doğru genişleme ve salt matematiksel olmayan bir içeriği belirleme yolunu açtı. Gerçeği söylemek gerekirse, marjinalist gelenekteki iktisat sürekli olarak ve başarılı bir biçimde indirgendiğinden dolayı, iktisadın dışı doğru genişlemesi neredeyse kaçınılmazdı. Eski marjinalistler, diğer davranış biçimlerine ve kurumların rolü gibi diğer faktörlere saygı gösterirken temel ilkelerinin uygulama alanının sınırlarını kabul etmekteydiler ve bir disiplin olarak iktisadı veri piyasalar için arz-talep incelemesi şeklinde algılamaktaydılar. (Sürekli indirgenme sonucunda t.s.n.) İktisat'ın ana meselesi ortadan kalktı, bir *yöntem* ve teknikler seti haline geldi. Posner'in (1987, s.2) iddia ettiği gibi:

Çoğunluğu bireysel davranış hakkındaki genel varsayımlar setinden türeyen ve *toplumsal* davranış hakkında ~~m~~hmin yapabilmek için kullanılabilen açık uçlu bir kavram seti var (bu kavramlar, tam rekabet, fayda maksimizasyonu, denge, marjinal maliyet, tüketici artığı, talep esnekliği ve fırsat maliyetidir); bu kavramlar yeterli *sıklıkta* kullanıldığında öğrenim işi, ihtilaf konusunu veya yazarın açısını umursamayan bir şekilde "iktisadi" olur. İktisat bu yolla "tanımlandığında" iktisat için evlilik ve boşanma üzerine yapılan incelemeyi otomobil endüstrisi veya enflasyon oranı üzerine yapılan incelemeden daha az kullanışlı yapan hiç bir şey *kalmaz* (italik eklendi).

Böylece iktisadi ilkeler açık uçlu oldu ve başlıca örnek olan

Becker gibilerce böyle göründü, hal böyle olunca, iktisadi ilkele-ri bu şekilde tanımlayanların, uygulama alanında da aynı derecede iddialı olması gerekti.

Buna ek olarak iktisadın normatif bir içeriğe sahip olmaksızın pozitif bilim olabildiği iddia edildi. Vurgulanan ana fikir, marjinalist ilke ve kavramların evrensel olduğuydu -sadece zamana ve mekâna değil insanlara ve piyasaya bile gönderme yapmadan uygulanan marjinal faydayı veya marjinal üretimi düşünün. Marjinalizm başlangıçta tasarlandığı ve kabul edildiği haliyle sadece belirli koşullardaki insan davranışlarını tanımlasa da sınırsız kapsama sahip olan bir analiz ortaya attı. Bunun sonucu olarak Pareto'nun mantıksal ve mantıksal olmayan veya rasyonel ve rasyonel olmayan arasında yaptığı ayrım lüzumsuzlaştı. Bu itibarla marjinalizm, evrensel uygulanabilir olmanın mantıksal çıkarımı ile daha kapsamlı olan diğer bilim dalları ve yöntemlerce gerçek dışı veya anlamsız olarak yorumlanan işlevsel çıkarım arasındaki sürekli gerilim arasına sıkışıp kaldı. Coase'un (1978, s. 207) zekice ortaya koyduğu şekliyle:

İktisat etkinliğinde, hâlihazırda tutarsız gibi görünmekle birlikte aslında tutarsız olmayan iki eğilim söz konusudur. Birincisi iktisatçıların ilgi alanının konuyla ilgili olduğu süreçte *genişlemesidir*. İkincisi ise profesyonel ilgi alanının biçimsel, teknik ve genellikle matematiksel analizle daraltılmasıdır. Daha biçimsel olan bu analiz, daha büyük genelleme yapmaya yatkındır. Bu analiz iktisadi sistemden oldukça az bahsedebilir veya hiç bahsetmeyebilir de, ancak genelleme yaptığından dolayı analiz tüm toplumsal sistem için uygulanabilir hale gelir. Analitik sistemlerindeki bu genellemelerin, iktisatçıların, iktisatta yaptıkları başarıları (ve başarısızlıkları) muhtemelen tekrarlayacakları diğer sosyal bilimlere müdahil olmayı kolaylaştırdığına inanıyorum (italik eklendi).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen on yıllık süreç, elbette, anıkım iktisat içerisinde matematiksel modelleme kullanımının yaygınlaştığı bir bölünmeyi temsil eder. Ancak olan bundan daha fazlasıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın marjinalizme dayana-

rak temel teknik aygıtları *oluşturmaya* yönelik varsayımlar yapmaktan, bu teknik aygıtların *uygulanmasına* doğru değişmesi söz konusudur. İkinci olarak iktisadın bir kısmına uygulanan kapsamın darlığından, iktisadi olan ve iktisadi olmayan konulara doğru yayılan bir değişme olur, böylelikle iktisat emperyalizmi süreci başlar.

Peki, iktisat emperyalizmi tam olarak nedir? İktisat emperyalizmi tartışmasına -destekleyen veya eleştirenler olarak- dâhil olanlar için bir iktisat emperyalizmi, şöyle ya da böyle var. İktisat emperyalizmi; iktisadi analiz konusunun kendi geleneksel sınırlarının ötesine doğru genişlemesidir. Aldatıcı bir basitlikle böyle tanımlanan iktisat emperyalizmi, birçok karmaşık soruya veya daha da ötesinde küstah cevaplara yol açar. İlk olarak iktisadın iyi yapılandırılmış sınırlarında gedik açılır. Bu sınırlar nasıl belirlenir? Bunlar zaman içerisinde yer değiştirir mi? Bu yer değiştirmeler, sınırların tekrar çizilmesi, yeni bir analitik bölgenin bilim dalı bünyesine dâhil edilerek kapatılması olarak iktisat emperyalizminin bir sonucu mudur yoksa bu durum iktisattaki içsel değişimleri mi yansıtır? Anın yansıması, bu soruların mantıksal ve tarihsel yönleri olduğunu ortaya koymaktadır. İktisadın sınırlarını bir ilkeye bağlı olarak nasıl tanımlayabiliriz ve bu sınırlar zamanla ve pratik içerisinde nasıl belirlenir?

Görülebileceği üzere iktisat emperyalizmi nosyonu, iktisadi olan ve iktisadi olmayan arasında bir çeşit düalizme veya bölünmeye bağlıdır, böylece biri diğerini iç edebilir. Ancak bu düalizm farklı yorumlara tabidir. Mesela yorumlardan biri büyük oranda ana meseleye bağlı olabilir. Diğer yorum, disiplinlerarası sınırlara bağlı olabilir. Bir diğer ifadeyle iktisadi olan, farklı şekillerde yorumlanabilen ekonomiyle tanımlanabilir mi? Veya iktisadi olan, kendini diğer sosyal bilimlerle ilişkisi bağlamında tanımlayabilen iktisatça tanımlanabilir mi? İktisat emperyalizmi analizinde bu farklı iki düzlem birbiriyle çok yakından ilişkili olmakla beraber özdeş değildir. Diğer sosyal bilimler, iktisadi olana çoğunlukla emek piyasalarının sosyolojisi ve firmaların

organizasyonu veya piyasa talebinin psikolojisi olarak değinir. Bir diğer ifadeyle iktisat emperyalizmi hem ana mesele hem de bilim dalı bölünmelerinin sınırlarını aşar ve bunların örtüşmesi de gerekmez.

İlginç bir şekilde bu tarz konular iktisat emperyalizmi bağlamında -o da olursa- çok nadiren tartışılır. İktisadi olmayana doğru genişlemesiyle diğer disiplinlerin ana meselelerine doğru genişlemesi eş zamanlı ve çakışık olarak ele alınır olma eğilimindeki iktisat emperyalizminde, iktisadi olarak, daha çok piyasaya ve de iktisadi rasyonaliteye odaklanılır. Yukarıda kısaca tartıştığımız süreç temelinde bütün bunların neden böyle olması gerektiğini anlamak aslında hiç de zor değil. Aslında önceki paragrafta genel hatlarıyla belirtilen düalizmin iki çeşidi, ana mesele ve disiplinler arasındaki düalizm -mükemmel biçimde olmasa da- kesişmeye başladı. Görülebileceği gibi özellikle yöntem ve teknikler etrafında dönen diğer düalizmler de kapsamaktaydı. Öncesinde değilse bile 1950'lerle birlikte disiplinler bölünmeler, ana mesele, yöntem ve kavramsal içerik vb. birçok ölçü bakımından iktisadın alanının genişlemesi oldukça görünür bir hale geldi ve iktisat her açıdan kendine özgü oldu. Analitik sınırların bu aşımı, hem iktisat disiplini içerisindeki hem de iktisat disiplinine karşı eleştirel yorumları, bu yorumlar en azından -tam olarak değilse de- tanınır ve kabul edilir olana kadar, ister istemez kıskırttı. Bu konu, marjinalizmin disiplin üzerinde içsel egemenliği elde ettiği iktisadın içinde ve çevresindeki gelişmelerle ilgilenen daha önceki bir çalışmamızda yaptığımız gibi (Milonakis ve Fine [2009]), ileriki bölümler boyunca yinelenecektir.

4. Genel Taslak

Sözün kısası, marjinalist devrim iktisatta birbirine paralel ve karşıt iki gelişmeye yol açtı. Bir yandan uygulama alanı basitçe piyasa ilişkileri olarak nitelenen ekonomiye indirgenirken, diğer yandan denge, rasyonalite, kıtlık ve seçim gibi temel kavramsal ilkeler, içerik ve uygulamada gittikçe çarpıştı. Aygıtların ev-

rensel ilkeleri ile sınırlı uygulama alanı arasındaki bu gerilim veri iken iktisat sınırlarının, ilkeler genel kabul edilebilirlik kazanır kazanmaz piyasa incelemesinin ötesine doğru genişlemesi hiç de şaşırılacak bir durum değildir. İktisat emperyalizminin bu tarihsel mantığı ikinci bölümde incelenmektedir.

Marjinalist devrim, metodolojik bireycilik ve piyasayı/ekonomiyi toplumdan ayırmaya yönelik algısıyla tarihsel ve toplumsal olmayan bir ekonomi halini aldı. Rasyonel seçim veya önde gelen destekçisi Becker'in ifadesiyle iktisadi yaklaşım, iktisadi olan ile toplumsal olan arasındaki ilişkiyi sadece tarihsel anlam olarak perçinlemekteydi. Bütün bunlara rağmen, Becker için iktisadi olan ile toplumsal olan arasındaki ilişkinin anlamı, neoklasik teknik iktisadi aygıtların toplumsal alana uygulanması ve toplumsal olanın iktisadi teoride herhangi bir anlamda tekrar yaşam bulmasındansa toplumsal kozmosun diğer alanlarına da piyasaymış gibi muamele edilmesidir. Becker'in çalışmaları beşeri sermaye, aile, suç ve buna benzer şeyleri örnekleyen konular etrafında dönmektedir. Ancak Becker, her şeyin iktisadi rasyonaliteye indirgenebileceğini düşünen bir istisnadır. Buchanan ve Tullock gibiler bile kamu seçimi teorisini öne sürerken -(iktisat-taki) bu genişleme kısmen siyasal "piyasaları" içerse dahi- iktisat piyasasının ötesine doğru genişleyebilir derken ihtiyatlı davranıyorlardı.

Sorun, rasyonel birey düşüncesinin piyasada ve diğer uygulama alanlarında ne ölçüde tahmin edilebilir olduğu ve iktisadi yaklaşımın, geleneksel olarak iktisadi olmayan diğer disiplinlerin ele aldığı konulara ne ölçüde uygulanabilir veya bu konularla birleştirilebilir olduğudur. Toplumsal olan, hem davranış hem de piyasa dışı olarak bireye ne kadar indirgenebilir? Şüpheler iktisatçılar arasında bir süreliğine sürüp gider. Her ne kadar üçüncü bölümde Becker tarzı "eski iktisat emperyalizmi" olarak adlandırdığımız işleri Frisvold ve diğerleri de, özellikle yeni iktisat tarihi

veya “cliometrics”in⁹ ortaya çıkmasıyla (Milonakis ve Fine, yayınlanacak) iktisatçılar kendi alanlarına kuşku duymaya başladılar ve 1980’lerin sonuna gelindiğinde, en azından bu kapsamda diğer disiplinlere saygılı oldular.

Asimetrik bilgi, işlem maliyetleri ve diğer piyasa aksaklıkları kavramları üzerine kurulu yeni bilgi-kuramsal (*information-theoretic*) anlayışın ve yeni kurumcu iktisadın ortaya çıkışıyla iktisat emperyalizminin yeni ve daha etkin biçimine geçildi ki kitabın 4, 5, 6 ve 7. bölümlerinde bu konuya odaklanılmaktadır. İktisat emperyalizminin yeni aşaması ve yeni biçimine göre toplumsal varlıklar, özellikle bilgisel olan piyasa aksaklıklarının bir sonucu ve karşılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sayede iktisat, toplumsal olana, mükemmel işleyen piyasanın bir uzanımı değil de aksak çalışan piyasanın bir uzanımı olması olanağını sağlamıştır. Böylece iktisadi ve toplumsal yapılar, kurumlar, gelenek örnekler, alışkanlıklar, kültürler ve görünüşe göre rasyonel olmayan davranışlar, piyasa aksaklıklarına cevaben rasyonel, mümkün olduğunca kolektif, bazen stratejik ve çoğu zaman patika-bağımlılık olarak açıklandı. Bütün bunlarla birlikte anaakım iktisat toplumsal olanı yeniden ele alarak, diğer sosyal bilimlere daha çekici görünme olanağını elde etti (biz iktisatçılar kabul etmeliyiz ki kurumlar ve tarih meselesi, mesela “yeni” alanların ilham verici bütün çeşitliliği, yeni iktisat tarihi, yeni kurumcu iktisat, yeni ekonomi politik, yeni iktisadi coğrafya ve bunun gibi örnekler diğer disiplinlerden ayrıksıdır). İlaveten iktisat emperyalizminin bu yeni biçimi neoklasik iktisada, patika-bağımlılığın ve/veya dengeler arasında seçimin sınırlı biçimine rağmen tarihsel olanı yeniden tanımlama olanağı verdi. Bu noktalarda tarihsel (ve toplumsal) olanın ne olduğunu, özellikle teorik içeriğe katkısı bağlamında dikkatlice belirlemek gerekir. Bir uçta basitçe anlatının bilgisi olarak anlaşılrsa da tarihsel olan, kavramların kendilerinin anlam çıkardığı bilgiler olarak kabul edilen bağlamın veri kavramsallaştırmaları üzerine temellendirilmiş

9 T.S.N: İktisat tarihi, B.F. Kinnard Arşivi: <https://mekong.com.tr/>

farklı başlangıç koşulları ve dinamikleri yoluyla çeşitlenir. Bu konular, iktisat tarihinin zaman içerisinde nasıl tepki verdiğini tartışarak kitap boyunca kimi zaman örtük biçimde ve Milonakis ve Fine'da (yayınlanacak) açık biçimde ele alınmaktadır. İktisat emperyalizminin yeni aşaması tartışması "acayip iktisat" tartışmasıyla uzlaşıyor ki acayip iktisat, iktisat emperyalizminin en uç biçimi için çok uygun bir terimdir (Levitt ve Dubner 2006 ve bu kitabın 6. bölümü).

7. Bölümde, iktisat emperyalizminin kendi kapsamını genişletmesinde ve diğer sosyal bilimlerle değişen ilişkilerinin nede-nini ve gidişatını ele almasında yüz yüze geldiği sürüp gitmekte olan entelektüel ve pratik zorluklar ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Ancak burada iktisadi muhakemenin kapsam darlığıyla ilgili bir başka soru gündeme gelir: bu bir mesele mi, hele ki şimdi? Bunun bir mesele olduğuna inanmak için iki neden var; biri iktisat için beklentiler, ikincisi ise diğer sosyal bilimler için beklentiler. 8. Bölümde; iktisat disiplini içerisinde nasıl mücadele edilebildiğini belirlemede bir başlangıç olarak iktisat ortodoksisinin egemenliğinin nasılı ve ne içini incelenmektedir. 9. Bölümde ortaya atıldığı gibi diğer sosyal bilimleri de kapsayan, postmodernizme yüz çevirme ve çağdaş kapitalizmin gerçeklikleriyle mücadele etmeye yönelik takdire şayan bir istek var. Ekonomi, meselelerin ve disiplinlerin çetrefilli sonuçlarının içinden nasıl anlaşılır. Burada geçmişteki ekonomi politığının bakış açısından ve ekonomi politığın tarihsel ve toplumsal bağlamı açık veya örtük biçimde birleştirmesinden öğrenebileceğimiz çok şey var. Bu, sadece iktisadın sosyal bilimleri istila etmesine direnmek için değil, alternatif bir ekonomi politik geliştirmek için de önemlidir. Kimileri anaakımın kendi kırılganlıklarının ağırlığı altında yok olma sürecine girdiğini ileri sürse de, böyle bir şey için iktisatın (*dismal science*) kendi çöplüğündeki alâmetifarikasını baltalama potansiyeli pek de parlak görünmemektedir. Bu konular da son bölümde ele alınacaktır.

İkinci Bölüm

İktisat Emperyalizminin Tarihsel Mantığı

Her eyleyenin sadece kendi çıkarı gereğince harekete geçeceği iktisadın birinci ilkesidir.

Francis Edgeworth, akt. Pearson (2004, s. 42)

İktisadi eyleyen realitede "diğer kişilerin çıkarlarına duygudaşlıkla" motive olurken, [Edgeworth] onların kesinlikle "iktisadi" olmayan eyleyenler olduğunu savunurdu.

Heath Pearson ¹⁰

1. Giriş

Birinci Bölümde de söylediğimiz gibi iktisat emperyalizmi nosyonu, marjinalizmin iktisat disiplinin esas parçası olmasıyla -mükemmel bir uygulama olarak olmasa da- 1930'larda ortaya çıktı (ikinci kısımda kapsamlı bir biçimde tartışılmaktadır).

¹⁰ Pearson (2004, s. 41) şöyle bir gözlemlerde bulunur; "Edgeworth'un etkili risalesi *Matematiksel Fizik* (...) özgeci iktisadın yeni ufuklar açan bir yaklaşım olarak desteklenir ancak ben bunu daha çok sonun başlangıcı olarak görmeye meyilliyimdir."

Marjinalist ilkeler, bazı çekincelere ve içerikte ödünler vererek sağlanan bir uzlaşmaya dayanmasına rağmen, bir kez kabul görünce, ön koşullar bir kenara bırakılıp unutuldu ve marjinalist ilkelerin uygulama alanı piyasanın ötesine doğru genişledi. Nitekim marjinalizmin eski Marshallyan biçiminden genel dengeye varan yolculuğunda, bir disiplin olarak iktisat içerisinde mikro iktisadın etkisi ve mikro iktisadi ilkelerin iktisadi olmayana ve diğer disiplinlere tatbik ihtimali de arttı.

Uygulamada ise daha farklı ve oldukça sıkıntılı bir hikâye söz konusu. 1930'lardan görece yakın geçmişe kadar geçen sürede, iktisat emperyalizminin sürekli olarak gerçekleşmesinin an meselesi olduğu iddia edildi. Potansiyelini gerçekleştirmek üzere olan genel bir sosyal bilim olma iddiasıyla yola çıkan iktisat, bu yanlış başlangıçlar içinde kendisini yineler. Böylesi umut ve beklentiler neden sürekli boşa çıkar? Cevap, iktisat emperyalizminin, kendi mantığı dolayısıyla ortaya çıkan engellerin yanı sıra gerek ana mesele, gerekse kolonize edilmiş disiplinlerin hassasiyeti bağlamında kendini diğerlerine kabul ettirmede karşılaştığı, üstesinden gelmek zorunda olduğu engellerin var olmasıdır. Önceki bölümde gösterildiği gibi bu durum, disiplinlerin ve ana meselenin üstünde ve ötesindeki dikotomileri ifade eder. Marjinalizmin "toplumsal" olanı tatmin edici bir biçimde ele almamasından dolayı, iktisat emperyalizmi geçmişte kısmen hayal kırıklığına uğramıştır. Sonuçta üçüncü kısımda tartışıldığı gibi marjinalist devrim, (asosyal) bireye odaklanarak ve kendisini piyasa bilimiyle sınırlayarak iktisattan toplumsal (ve tarihsel) olanın çıkması yönünde etkide bulunmuştur. Daha bütünlüklü baktarsak marjinalist devrimin bu etkisi, sosyal bilimlere dâhil olan farklı disiplinler arasındaki sınırların biçimlendirilmesinde de önemli bir öğeydi. İktisat, arz ve talep faaliyetlerinden hareketle, bireylerin rasyonel (iktisadi) davranışıyla ilgileniyordu. Bundan ötesi, yani rasyonel olmayan davranış ve piyasa dışı faaliyet diğer disiplinlere bırakılabilirdi. Peki, bırakılmalı mı?

Uygulamada kendini piyasa bilimi olarak kuran iktisat, ken-

di ilkelerinin evrensel karakteriyle, yani rasyonel (iktisadi) davranışla uzlaşmak zorunda kaldı. Buna karşın bireyler, piyasayla ilişkilerinde rasyonel davranırken yaşamın diğer alanlarında bu davranış kalıbını terk etmekte ve parçalanmış kişiliklerinden dolayı acı çekmektedirler. Böyle daha ne kadar devam edilebilir? Rasyonalite ilkesi piyasanın ötesine, hatta tüm insan faaliyetlerine doğru genişlemeli mi? Bir başka ifadeyle, rasyonel ve rasyonel olmayan davranışın nerede başlayıp nerede bittiğine dair başka türlü bir uzlaşma gereklidir. İktisat neden ekonomiye (piyasa ekonomisine) hapsedilmeli? Rasyonalite neden iktisat ile diğer sosyal bilimlerde arasındaki sınırları değiştirecek biçimde iktisadi ve toplumsal yaşamın bütün boyutlarını kapsayacak kadar genişletilmiyor? Medema'nın (1998, s.123) dile getirdiği gibi, iktisadın sadece bireysel seçim yapma konusuna nasıl indirgiendiği üzerinde iyice düşünmeliyiz:

Bu kapsamın mantığı basit: iktisat seçimi inceler ve yaşamın her anında seçim yapılır; bu bakış açısına göre iktisat, her türlü insan davranışına ve böylece insan yaşamının sürüp gittiği bütün alanlara neden uygulanmasın ki?

İktisat emperyalizminin tarihsel mantığı, iktisat ve diğer disiplinler arasındaki önceden belirlenen sınırların değişime açık olmasıdır. Ancak bu sınırları hareket ettirmek, disiplin içinde ve disiplinler arasında, makbul olduğunu kanıtlaması gereken yollarla belirli konular üzerinde bir uzlaşma gerektirir ve disiplinler arasında uzlaşılan konular kendilerini belirlemekte ve evrilmektedirler.

Özetle iktisat emperyalizminin tarihsel mantığı, evrensel bir uygulanabilirliğe sahip olan yöntemi ile tarihsel olarak sınırlı olan ana meselesi arasındaki gerilimin analiz edilmesiyle anlaşılır. İlerleyen bölümlerde, özellikle Gary Becker ve onun destekçileri ile birlikte anılan eski tarz iktisat emperyalizminden, George Akerlof ve onun kilisesine mensup rahip yardımcılarına bağlı yeni tarz iktisat emperyalizmine geçildiğinde, bu gerilimin nasıl çözüldüğü ve ayrıca daha iyi bir ifadeyle nasıl uzlaştırılabildi-

ği ele alınmaktadır. İktisadi yaklaşım iktisadi olmayana doğru, toplumsal olana mükemmel işleyen piyasalar gibiymiş veya böyle olabilirmiş gibi muamele ederek genişlemiştir. 1930'lardan 1980'lere kadar bu durum varlığını devam ettirmiş ancak 1980'lerden sonra bu anlayış yerini -piyasa aksaklıklarından etkilenerek- iktisadi olmayanın ve iktisadi olanın daha önce ihmal edilen yönlerini ele almaya bırakmıştır. Daha sonra ise ele aldığı ana mesele genişliğinin yanı sıra diğer disiplinlere tecavüz ve tesir etmede daha başarılı olan bir iktisat emperyalizmi yükselmeye başlamıştır.

2. İktisat Emperyalizminin Doğurduğu Sorular

Yirmi otuz yıl önce başlamakla birlikte son yıllarda da artarak devam ettiği üzere diğer sosyal bilimlerde iktisat emperyalizminin dile getirildiği disiplin bölünmesine (veya bölünmelerine) maruz kalmıştır. Ancak iktisat emperyalizmi daha uzun bir geçmişe sahiptir. Önde gelen iktisat sosyologu Richard Swedberg'e (1990, s.14) göre bu terim, 1930'larda Ralph William Souter tarafından tanımlanmıştır¹¹:

Yirminci yüzyılda iktisat biliminin selameti, komşularının alanlarını istila eden, onları köleleştirmeyen veya yutmayan, onlara yardım eden ve değer katan ve kendisine yardım etme ve değer katma sürecinde onların otonom büyümelerini destekleyen, aydınlanmış ve demokratik "iktisadi emperyalizme" bağlıdır.

Yukarıdaki kısa pasaj, tahminen farkında olmadan bir dizi ilginç soruyu gündeme getirir. İlk olarak iktisat emperyalizminin neden daha uzun bir geçmişi yoktur? Neden bir düşünce (iktisat emperyalizmi) henüz gerçekleşmediği 1930'lar itibariyle muhtemeldi? Daha özel olarak, daha en başta iktisat ve sosyal bilim nasıl birbirlerinden ayrıldı ve neden daha önce tekrar bir araya getirilmedi? Milonakis ve Fine'da (2009) bu eski sorunun üzerinde durduk. Lazear (2000), Souter'den 70 yıl sonra, yeni binyıldaki

11 Ayrıca bkz. Hodgson (2001, s.198-9) ve (2010, s.110) s://rantey.org

iktisat için ileriye dönük beklentiler sunar. Lazear, diğer sosyal bilimlere karşı iktisat emperyalizminin zaferini öngörür, çünkü Lazear'a göre diğer sosyal bilimler iktisadın, rasyonalite, denge ve etkinliğe dair zihinsel meşguliyetle şekillendirilen bilimselliğine ve katılığına boyun eğecektir (bkz. 7. bölüm). Fine'da (2002a) incelendiği üzere eğer Lazear haklıysa iktisatın (*dismal science*) üstün analitik yapısına boyun eğen diğer sosyal bilimlerin yetersizliği açıklanmadan kalır. Böylece iktisat emperyalizminin zamanlaması, son zamanlarda iktisadi düşünce tarihi içerisinde anılmasının dışında, hem ileriye dönük olması hem de geçmişe takılıp kalması paradoksallığıyla değerlendirilmesi bağlamında, üzerinde durulması gereken bir mesele olur. İktisat emperyalizminin 1930'larda Souter ile başlayan yolculuğu boyunca, iktisat emperyalizminin zuhur ve vukuunun yakın olması konusunda Lazear'ın düşüncesine benzer yargılar öne süren başka iktisatçıları da olmuştur. Örneğin Buchanan ve Tollison'un (1972, s.317) editörlüğünü yaptığı *Kamu Seçimi Teorisi* adlı kitabın kapanış bölümüne Gordon Tullock şöyle başlar¹²:

Eğer "iktisatı" "iktisatçıların yaptığı şey" olarak tanımlayabiliyorsak şunu söyleyebiliriz ki, oluşumunda çok ilginç entelektüel gelişmelerin yaşandığı bu alanda inanılmaz bir yayılma vardır.

Ancak "henüz bitirmedik" diye devam eder (s. 318), "bununla birlikte şu da var ki sadece iktisatçıların topluluğu içindeki bir azınlık, iktisatçıların kendi geleneksel alanlarının dışındaki alanları yağmalamasıyla ilgilenir" (s. 319). Yine de şöyle bitirir: "bu durum muhtemelen zamanla değişecektir" (s. 321).

Yaklaşık on iki yıl sonra Stigler (1984, s. 311), iktisadın diğer sosyal disiplinlerin konularını ele alırken saldırganlaşarak emperyal bir bilim haline geldiği gözleminde bulunur (bkz. kitabın

12 "İktisat iktisatçıların yaptığı şeydir" görüşü Jacob Viner'e atfedilir. Bkz. Hansen (1991, s. 1054) ve ayrıca Boulding'in ders kitabına referans veren Coase (1978, s.202). Ayrıca bkz. Buchanan ve Tullock'un *Calculus of Consent* (1962). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

1. bölümündeki ilk alıntı)¹³. Stigler için “daha ilginç olan mesele, iktisatçıların komşu alanlara yaptığı uzun dönemli etkidir”. Ve şöyle devam eder, “iktisat tarihi, sosyoloji ve siyaset biliminin tamamen *değişeceğine* inandığımı belirtmek isterim” (s. 312, italik eklendi). Neredeyse aynı biçimde Hirshleifer (1985, s. 53) şunları söylemektedir¹⁴:

Sadece bir sosyal bilim vardır. İktisada emperyalist istilacı gücü veren şey analitik kategorilerimizin- kıtlık, maliyet, fırsatlar vb.- uygulamada gerçekten evrensel olmasıdır. Daha da önemlisi bu kavramları yapısal olarak düzenlememiz, nihayet bireysel seçim düzeyine dair optimizasyon süreçlerinde iç içe geçirmemizdir. Böylece iktisat, sosyal bilimin evrensel bir gramerini gerçekten inşa etmiş olur.

Buckley ve Casson (1993, s. 1051) birkaç yıl sonra daha dramatik bir düşünce öne sürdüler:

Uzun dönemli tekleştirilmiş bir sosyal bilim ideali, çoğu insanın düşündüğünden daha yakın olabilir. Genellikle, sosyal bilimin tek biçimli hale getirilmesinin bazı genel ilkelerin kullanımından etkileneceği varsayılır, böyle bir sosyal bilim henüz bulunmadı. Hâlihazırda kullanılan ve daha iyi planlanıp sadeleştirilerek kullanılmayı bekleyen birbiriyle ilgili bazı ilkelerin olması muhtemeldir. Bunlar geleneksel düşüncenin dayandığı rasyonalite ve dengenin temel ilkeleridir. Bu ilkelerin uygulandığı alanın genişlemesinden dolayı iktisadi emperyalizm, öngörülebilir bir gelecekte -hâlâ bekliyor olması belki de yanlış- sosyal bilimlerin tekleştirilmesine hizmet edebilir, açığa vurulmamış bir ilkeler seti bu amaç için kullanılabilir.

İktisat emperyalizminin gelecek beklentilerine ilişkin aşırı iyimser olan bu senaryo ile birlikte, klasik ekonomi politişin

13 Ancak ayrıca bkz. neredeyse 30 yıldır iktisat emperyalizmini destekleyen Posner (1987).

14 Heilbroner ve Milberg (1995, s. 110), Hirshleifer'in *The Dark Side of The Force: economic foundations of conflict theory* adlı derleme içinde 2001 yılında tekrar yayınlanan *The Expanding Domain of Economics* adlı makalesinden alıntılanmıştır. Hemen hemen aynı metin Hirshleifer (2002, s. xi) içerisinde de bulunmaktadır. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

başlattığı iktisadi olanın çevresinde inşa edilen tekleştirilmiş sosyal bilim arayışına ilişkin uzun yolculuk -büyük ölçüde ve acayip bir şekilde tersine çevrilmiş olarak- tamamlanabilir. Adam Smith, Karl Marx ve Alman Tarihçi Okul'un çok boyutlu bir ekonomi politik içinde, toplumsal ve tarihsel olan ile iktisadi olanın karşılıklı etkileşimini dikkate alarak sosyal bilimi tekleştirme çabaları (Milonakis ve Fine, 2009) yerini toplumsal, tarihsel ve politik olanın iktisadi olan tarafından kolonileştirildiği, tekleştirilmiş bir sosyal bilime bırakmış olur. Bu kolonileştirme, kökleri kurutulmuş (iktisadi) ilkeler setine dayanarak marjinalist devrimin sossyalsizleştirici ve tarihsizleştirici etkilerini takip eder. Özetle, toplumsal, tarihsel ve iktisadi olanın karşılıklı etkileşimini dikkate alarak tekleştirme yerini, toplumsal ve tarihsel olanın iktisadi olan tarafından kolonileştirilerek tekleştirildiği duruma bırakır.

Swedberg'e (1990, s. 5 ve kitaptaki 5. bölüm) göre iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki sınırlar konusunda önemli bir değişiklik meydana gelmektedir:

Bugün gerçekleşmekte olan şey çok önemli: iki önemli sosyal bilim arasındaki sınırlar tekrar çiziliyor ve böylece ekonomi ve topluma dair çok önemli problemlere bir bütün olarak bakma olanağı sağlayan yeni perspektifler ortaya çıkıyor (italikler eklendi).

Kısacası, bir kez daha iktisat emperyalizminin kendisini henüz gerçekleştirilmemiş bir tarihle sahneye koyduğuna tanık oluyoruz. İktisatçılar ve diğer sosyal bilimcilere göre iktisat emperyalizminin içkinliği, zuhur ve vukuuna yönelik bir yanılgıya düşmüş gibi görünüyor!

Bununla birlikte bu içkinlik, iktisat emperyalizminin hedefleri ve önemli değişmelere maruz kalan gerçek veya muhtemel başarıları için yeterince uzun sürmüştür. Ve bu denli uzun bir geçmişi olması açısından iktisat emperyalizminin gerek hedeflerini gerekse başarılarını, iktisadi ve tarihsel bağlamından değiş-

mez olarak görmek hata olacaktır. Mesela Swedberg, iktisatta piyasa ve kurumsal aksaklıklar yaklaşımına kısmen atıfta bulunur. Daha sonra olmasına rağmen, Buckley ve Casson'ın katkısında buna hiç değinilmez, aynı şey büyük ölçüde Lazear (2000) için de geçerlidir. İktisattaki bu piyasa aksaklığı yaklaşımı, Becker tarafından yıllar önce tecrübe edilen iktisat ve iktisat emperyalizmi türünü takip etmekle birlikte, ondan az çok farklılaşır. Gerçekten de Lazear için, Becker iktisat emperyalizminin gurusudur¹⁵. Ve Becker de kendisini bir usta olarak kabul ederek şöyle der; “iktisadi emperyalizm’, yaptığının muhtemelen iyi bir tanımıdır” (Becker, 1990, s. 39). Becker burada 30 yılı aşkın süredir iktisada mesleki olarak ve mesleki olmanın ötesinde yaptığının iktisat emperyalizmi olduğunu dolaylı da olsa itiraf etmiş olur! Açıklamasının “esası”, Becker’in 65. Yaş günü vesilesiyle Febrero ve Schwartz (1995, s. xx-xxi) tarafından da onaylanır¹⁶:

Doğası gereği iktisadi olmadığı düşünülen birçok faaliyet (...) aslında iktisadi problemlerdir. İktisat teorisi, geleneksel olarak iktisat alanının dışında bulunan, hukukun, sosyolojinin, biyolojinin, siyaset biliminin ve antropolojinin alanlarında bulunan olguları açıklamaya yardımcı olabilir (...) iktisadi emperyalizmin gelişmesi (...) Becker’in modern iktisada yaptığı bir diğer önemli katkıdır.

Bunun dışında Becker’in maksimizasyon davranışı, piyasa dengesi ve istikrarlı tercihler varsayımlarını içeren “iktisadi yaklaşım”ındaki takuntulu indirgemeciliği için de şu iddia edilir (s. xvii):

Becker ikincil varsayımları Occam usturasıyla¹⁷ budayarak bütün aksiyomları bir aksiyoma indirger: toplumsal oyun içe-

15 Ayrıca bkz. iktisat emperyalizmi bağlamında Becker’i “ISK’nin (İktisat Sefer Kuvvetleri) başkomutanı olmayı hak etmiş” olarak tanımlayan Demsetz (1997, s.1).

16 Ayrıca bkz. Tomassi ve Ierulli (ed.) (1995) ve Nobel ödüllü Becker, Stigler ve Buchanan’dan övgüler alan Frey (1999).

17 T.S.N: Occam usturası olabilecek en basit varsayımlarda bulunma, yalın olan teörinin seçilmesi ilkesidir.

risindeki bütün aktörler *homines economici*'dir -iktisadi kişiler, kendi avantajlarını maksimize eden rasyonel eyleyenlerdir... Tümevarımcılar buna inanmaz ancak Becker, modellerini bu minimalist dayanak üzerine kurarak diğer sosyal bilimcilerin değişmez gördüğü büyük problemlere değişiklik yaşatır.

Alfred Marshall tarafından kurulan “eski marjinalizm”de, analitik ethos ve ihtirastaki karşıtlık (Milonakis ve Fine, 2009, 7. bölüm) çok belirgin değildi. Ekonominin kendisi dahi iktisadi ilkelerin ne kadar kapsamlı olduğunun farkında değil iken, bu ilkeler daha sonra bütün sosyal bilimler için öne sürüldü. Ancak önceki tartışma, sadece iktisat emperyalizminin her yerde olmasına değil, ilerleyen bölümlerde üzerinde durulacak olan iktisat emperyalizminin eski ve yeni biçimleri arasındaki köken ve tepki çeşitliliğine de işaret eder.

Öyleyse iktisat emperyalizmine dair gerçekleşmeyen ve yinelenen beklentiler veriyken, bu iktisat emperyalizminin kısmen engellenmiş istilalarının sonuçları ne olmuştur? İktisat emperyalizminin beklenen derinlikte ve kapsamda bir somutlaştırma yapamama başarısızlığının sürüp gitmesiyle birlikte diğer sosyal bilimler, iktisat emperyalizminin kolonileştirici tasarımlarından kaçışta, şanslı bir yaşamın keyfini çıkarmış gibi görünmekte. Yukarıda da alıntılandığı gibi Souter, diğer sosyal bilimler için iki olası yazgı veya patika öngörüsünde bulunur. Bunlardan biri iktisat yönetiminde köleleşme ve birleşmedir. Tercih edilen ve dil seçiminde ayyuka çıkarak açıkça kabul edilmiş olan diğer seçenek ise iktisadi zenginleştirme ve kurtarmadır. İkincisine göre, diğer sosyal bilimler iktisada basitçe destek olmaktan ziyade olumlu etki yapacaktır. Souter'ın umudu -diğer sosyal bilimlerin iktisadi kolonileştirdiği- karşı emperyalizmin mümkün olduğunu gösterebilmektir. Niçin tersinin yerine bu olmasın? İktisat diğer sosyal bilimleri kolonize etmeli mi veya diğer sosyal bilimler iktisadi “medenileştirmeli” mi veya diğer sosyal bilimler kendi yaklaşım ve sezgilerini ekleyerek iktisadi daha toplumsal ve tarihsel mi yapmalıdır?

Bu bilmecenin çözümü, kısmen, sosyal bilimlerdeki gelişmeleri değerlendirmek için benimsenen bakış açısına bağlıdır. İki rengi karıştırdığımızda biri diğerine baskın mı olur yoksa birlikte yeni bir renk mi ortaya çıkar? Bu gerilimleri, iktisat emperyalistlerinin kendileri de dile getirir. Örneğin Becker'de, iktisadi yaklaşımına uygun olmayan diğer sosyal bilimlerdeki teorileri keyfi biçimde reddetme eğilimi vardır ve diğer sosyal bilimler sadece bu bakış açısı aracılığıyla kullanılabilir. Akerlof gibi diğerleri ise kendilerini diğer sosyal bilimlere borçlu görürler. Eski iktisat emperyalizminden yeni iktisat emperyalizmine geçiş ile birlikte, iktisat içerisinden iktisada bakışta iktisat, daha medenileşmiş ve önceden olmayan malzemeleri kullanarak daha kapsamlı bir yapıya kavuşmuş gibi görünür. Bu bakış açısı, iktisatçı olmayanların iktisatçıların sezgilerini gereğinden fazla ihmal ettikleri ve iktisatçıların iktisatçı olmayanlardan değil, iktisatçı olmayanların iktisatçılardan çok şey öğrenebileceklerine dair eski görüşle uyumludur¹⁸. Dışarıdan veya yüksekte bir bakışta ise durum şüphesiz çok daha farklıdır -ve burası iktisadın komşularını istilasını yorumlamak için kuşkusuz daha uygun bir mevkidir. İktisat içerisinde tabanı olan bu durum, diğer disiplinlerin çok büyük kısmıyla uygun bağlantılar kurmayı imkânsız hale getirir. Nihayetinde iktisat kendi amaçları için diğer sosyal bilimlerin içini boşaltabilir. Bu konu ilerleyen bölümlerde irdelenecektir.

İktisat emperyalizminin tabiatı ve içeriği tam anlamıyla nedir?¹⁹ İktisadi olmayan ana meselelerin iktisadi analiz için bir hedef haline gelmesi mi? Burada daha sonra genişleyen iktisadi uygulamanın iktisadi olmayana mı bulaştığı yoksa iktisadın, önceden iktisadi olmayan olarak tanımlanan faaliyet alanıyla birleşip kendini yeniden mi tanımladığı sorusu ortaya çıkar²⁰. İkinci

18 İktisadın psikolojiden öğreneceği hiçbir şey olmadığı ancak tersinin doğru olmadığı, çünkü toplumun bireylerin toplulaşmasından nasıl türediğini açıklamak için iktisada gereksinim duyulduğu, zira iktisadın en güçlü olduğu konunun bu olduğu fikri için bkz. Gleaser (2003).

19 İktisat emperyalizminin doğasının soyut bir tartışması için bkz. Mäki (2002).

20 Radin (1996) konulara iktisadiymiş gibi muamele etmenin konuları metalaştırmaya çalıştığını ve iktisadın iktisadın dışında olduğunu iddia eder. Radin bu

durumda, iktisat metodolojisinin iktisadi olmayana doğru genişlemesi meselesine karşı sorumluluğu artar. Eğer böyle ise bu genişlemenin içeriği ne? Bu genişleme yöntem, teori, tekniklerin aracılığıyla gerçekleşen bir genişleme midir? Yoksa bu genişleme üçünün bir çeşit kombinasyonu mu gerçekleşir? Biraz yanıltıcı olarak Hirshleifer (2002, s. ix) kitabının önsözünde, iktisadın genişlemesine dair, iktisadın “genişlemesi” ile “daha mütevazı bir şekilde, iktisadın diğer sosyal bilimlerden öğreneceği ve diğer sosyal bilimlere öğreteceği çok şey vardır (...) gibi bir görüş ileri süren” iktisadın “yeniden uyumlaması” (*reorientation*) arasında bir ayrım yapar. Bu tarz bir alçakgönüllülük “iktisadi emperyalistlerin en saldırganları bile insanlar her zaman iktisadi insanı karakterize eden postülalara uygun davranışta bulunurlar diye iddia etmez”i kabul etmeye varır.

Bu konulardaki tartışmada şimdiye kadar öncelikli olarak emperyal perspektif ele alındı -iktisat diğer sosyal bilimlere ne yapacak-. Peki ya her ne kadar zenginleştirse/zenginleştiriyor olsa da edilgen olan kurbanlar? Onların kendilerine özgü metodolojilerine, yöntemlerine, teorilerine ve tekniklerine ne oluyor? Bunlar bir tarafa mı koyuluyor yoksa soğuruluyor mu? Diğer sosyal bilimlerin ana mesele ve analiz kategorileri özde mi yoksa iktisada daha çok benzeyen bir şeye dönüşmüş olarak salt terminolojik olarak mı hayatını sürdürecektir? Ve iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki sınırlar, örtüşerek mi yoksa çözünerek mi değişecektir?

Bütün bu sorular için geriye ve ileriye bakabiliyor olmamız

yolla, özellikle kurbana ödüllendirilmemiş “maliyet” olarak zorla kabul ettirilen tecavüzdeki gibi iktisat tehditlerinde, yasa bağlamındaki iktisat emperyalizmine zımni bir saldırıda bulunur. İlginçtir, Arrow (1997), Radin’e dair eleştiri yazısında bunu açık bir ampirik sorun olarak görür. Teorideki metalaştırmanın uygulamada karşılığı var mıdır? İktisat emperyalizmi ve yasa arasındaki ilişkinin eleştirel bir izahı için örneğin bkz. Mercuro ve Medema (1997), Medema (1997) ve Medema (1998) ve özellikle (Becker’in yasa uygulamasının önde gelen savunucusu) Posner’in eleştirisi için bkz. Shapiro (2003).

nedeniyle Souter'dan daha avantajlıyız, en azından onun iktisat emperyalizminin başlangıcına ilişkin derin düşüncelerle not ettiği şeyleri genişletebiliriz. İktisat emperyalizminin içeriğini ve etki alanını belirlemede iki konu çok önemlidir. Biri iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişkilerin aksettirdiği düalizm, diğeri ise bireysel ve toplumsal ile rasyonel ve rasyonel olmayan arasındaki dikotomi. Bunlar bu bölümün üçüncü kısmında ele alınmaktadır.

3. “Toplumsal”ın Hayata Dönmesi mi?

Toplumsal olanın iktisattan çıkarılması, eleştirel tutumu benimseyen ve böylece marjinalist devrimin nihayetinde “toplumsal olan”ın iktisattan atılması yönünde etkide bulunduğu far- kında olanlarca genellikle sorgulanmadan kabul edilir (Milo- nakis ve Fine, 2009, 5. bölüm, 4. kısım). Bu nedenle, örneğin Potts (2000, s. 17), bunu bağlamsal ve tarihsel olarak ayrılmış *yapılar* olarak görür, aynı şey ilişkiler, kurumlar, eğilimler açısın- dan da söylenebilir:

NeoWalrasyan mikro teoride, iktisadi alanın doğası gereği ayrılmaz olduğu varsayıldığından, karşılıklı etkileşim, bilgi veya herhangi bir yapı yoktur (...) Mikro iktisadın, ne kavramsal yapının (...) ne deneyimsel yapının (...) ne örgütsel yapının ne mekânsal ya da zamansal yapının ne de toplumsal yapının varlığına ilişkin herhangi bir hazırlığı vardır.

Potts, daha sonra bu eksiklikleri vurgulayan, radikal olmak- tan uzak bir dizi düşünür listesi verir.

Şimdiye dek, işaret edildiği haliyle bir şekilde iktisattan çı- karılan ve sorgulanmadan kabul edilen eksiklikler, şimdilerde ortodoksi tarafından nadiren hatırlanır. Bu ise (anaakım) iktisat bağlamında toplumsal olanın daha ciddi ele alınması gerektiğini ortaya koyar. Bu, her ne kadar makro kendini anlaşılabilir kılsa da, “mikro”ya karşı “makro” veya ikisinin “arasında” olmasının tamamen dışında olan, en az iki ayırıcı unsuru bünyesinde ba- rındırır. Bir yandan toplumsal olan piyasa dışı olarak anlaşılır,

toplumsal eylemler para mübadelesi biçimindeki arz ve talep alanının dışına uzanır. Bu anlayış emek veya finans piyasalarındaki ekonomi yapılanmasında, mesela piyasa ve piyasa dışı arasındaki ayrımlarda (ve bu ikisinin yapılanışında), kurumların ve kolektif eylemliliklerin, daha genel olarak ise özellikle devletin biçimlenişinde vardır. Öte yandan toplumsal olana, fayda maksimizasyoncu bireylerin perspektifinden bakılır, yani toplumsal olan rasyonel olmayan davranış olarak kabul edilir. Söz konusu kabul, örneğin (çoğunlukla enformel kurumlar olarak düşünül-seler de) alışılmış davranış veya alışkanlığa, piyasayı veya piyasa dışını yaşatıp yaşatmadığını anlamak için uygulanır. Diğer bir ifadeyle (toplumsal olanın analitik başlangıç noktası olmasından ziyade) birey, toplumsal olanın analitik başlangıç noktasının birey olduğuna dair varsayımla toplumsallaştırılır. Özetle -bireyin antitezi ve iktisadi olanın antitezi olarak- toplumsal olanı ele aldığımızda iki farklı unsuru ele almış oluruz.

David Ricardo ekonomiye, toplumdışı (asosyal) (ve aynı zamanda tarih dışı [ahistorik]), sınıf ilişkileri dışındaki toplumsal ilişkilerden yalıtılarak incelenebilecek bir şey olarak bakmaktaydı. Tullock (1972, s. 322) “İktisadi Emperyalizm” üzerine denemesinde Ricardo’nun pozisyonunu net bir biçimde ortaya koymuştur:

David Ricardo’nun muhtemel etkisi, Smith ve Hume’un yöntemleriyle çalışan alanın kapsamını, bugün iktisat diye adlandırdığımız kapsama indirgemek olmuştur. Ricardo hiç şüphesiz bir dahi olsa da çalışmayı umduğu alanlardaki zevklerinin neden disiplinlerin günümüzdeki yapısını biçimlendirmesi gerektiğine ilişkin içsel bir sebep sunmaz.

Tullock bir iddia ya da az çok bir varsayımda bulunur; iktisat rasyonaliteyi, bireyleri ve seçimleri konu aldı, ancak geleneksel olarak bunlar kapsamın aşırı kısıtlanmasına olanak sağladı. Böylece Ricardo’nun çok dar olan ekonomi politik kapsamı, iktisat emperyalizmi için mantıksal bir temel olarak görüldü. Neyse ki Tullock’a göre, “son yıllarda iktisat, bir geleneksel olarak iktisat

içerisinde olmayan alanlardaki *seçimler* ve bu seçimlerin *diğer bireylerin seçimleriyle* karşılıklı etkileşimi üzerine çalışmaya başladılar” (s. 322, italikler eklendi). Ancak Ricardo’nun yaklaşımında bireyler ve seçimler ile ilgili hiçbir şey yapılmamaktaydı. Ricardo, fiyatları açıklamada analitik araç olarak kullanılmaya uygun hale gelen ve emek değer teorisinde ona kılavuzluk eden, sınıflar ve bu sınıflar arasındaki ücret, kâr ve rant bölüşümüne odaklanmaktaydı. Sonuçta Ricardo’nun toplumsal olanı ekonominin dışına çıkarması ile ekonomi, yukarıda ana hatlarıyla belirtilmiş olan birinci anlama mahkûm kaldı; ikinci anlama gelince, Ricardo’nun analizi (bölüşümsel amaçlar için) sınıfa dayanmaya devam etti. Daha da ötesinde Ricardo’nun soyut akıl yürütme ve tümdengelim yöntemi, çağdaşlarının, özellikle de Jean-Baptiste Say önderliğindeki Fransız Liberal Okulu’nun, bir hayli muhalefet etmesine yol açtı ki bu konuda Ingrao ve Israel (1990, s. 60) “Say’ın metodolojik bakışı, Fransız kültürüne, iktisatta matematiğin kullanımı yönündeki herhangi bir girişime ayak bağı olması bakımından uzun süre yük olmuştur” demektedirler²¹. Sınıfın toplumsal bir analiz kategorisi olarak yerinin değişmesi ve ekonomi politikten iktisata geçiş, bugünkü bildiğimiz haliyle anaakım iktisat ilkelerinin büyük çoğunluğunun üzerine kurulduğu 1870’lerdeki marjinal devrime hizmet etti. Ekonomi politikten iktisada geçişle birlikte, geniş kapsamlı toplumsal olandan oldukça dar kapsamlı iktisadi olana, toplumsal olanın piyasa dışı, iktisadi olanın ise piyasayla örtüşmesi aracılığıyla geçildi. Böylece toplumsal olanın, piyasa dışı olarak iktisatta bulunmaması ve uzun süredir iktisadın veya iktisat sınırlarının dışında tanımlanmasıyla birçok iktisadi unsur incelenmeden kaldı. Örneğin

21 Lawson’dan (2003, s. 268) alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Mlonakis ve Fine (2009, 7. bölüm) ve farklı bir görüş için bkz. Schabas’ın (1995, s. 184) “On dokuzuncu yüzyılın başlarındaki ekonomi politikte, özellikle Jean-Baptiste Say, David Ricardo ve Nassau Senior’un çalışmaları içinde, kolaylıkla ayırt edilen aksiyomatik ve tümdengelimci dökümler iktisap edildi” önermesi. Say’ın bu yanlış okuması, kullanılıp daha sonra neoklasik bakış açısı tarafından Say’ın Piyasalar Yasası suçlanabilir bir aksiyomatik formülasyon olarak aksedilebilir. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

devletin ve sivil toplumun iktisadi rolünün epey dışında olan emek ve finans piyasaları çevresindeki firmaların, hiyerarşilerin ve diğer kurumların varlığı incelenmedi. Öte yandan, toplum nosyonundan optimizasyon peşindeki bireyler yığına geçildi. Robinson Cruouse analojisi, yüce saltanatını süregeldi. Margaret Thatcher'ın kötü şöhretli "toplum diye bir şey yok" ifadesi ise en uç noktaydı. Sonuçta, toplumsal teorinin geniş bir kesimine rağmen bireylerden bağımsız, yapı (mesela tabakalaşma), eylemlilik (insan faaliyeti, enformel kurumlar), süreçler (modernizasyon) veya sistemik fonksiyonlar (kanunlar) olarak bir toplumsal nosyon artık yoktu. Nihayet, bunlar dışsal olarak kabul edildi ve eşit ölçüde dışsal olan analitik hinterlanda sokuşturuldu.

Anaakım iktisat içinde bireye odaklanma çok önemlidir, çünkü birey, anaakım iktisadın uygulanımındaki evrensel değilse bile en azından genel olan özelliklerin listesini özetleyecek kıymetli bir meskendir. Anaakım iktisatın eleştirel bakış açıları göstermektedir ki, anaakım iktisatın kendi bilgin ve âlimlerinin kabul ettiği yollarla toplumsal olanı yeniden tanımlama ve/veya diğer disiplinleri kolonyalleştirme kabiliyeti kısıtlıdır.

Öncelikle, fayda maksimizasyonu ile motivasyon tek boyutludur, yalnızca seçime bağlıdır. Bireyci yöntemde dahi düşünce, bilgi ve eylem için başka hedefler olmasının yanı sıra düşünce, bilgi ve eylemi harekete geçiren başka unsurlar söz konusudur. İnsanların, kendi çıkarının faydasını maksimize etme peşinde koşma kararlılığında ve buna yönelik olarak araçlar ile amaçlar arasındaki çok karmaşık ilişkiyi hesaplayan barbarlar olduğu varsayılmaktadır.

İkinci olarak bireylerin seçimlerini belirleyen fayda fonksiyonu veya tercihler açıklanmadan kalır; fayda fonksiyonu veya tercihler veridir, dışsal olarak kabul edilir ve sonuçları karşısında başlangıç noktaları incelenmez. Tercihlerin nereden geldiği sorgulanmaz ve aynı sebeple hangi faktörlerin tercihlerin değişmesine yol açabildiği, özellikle de geçmişte yaşanan deneyimlerin

geri bildirim etkileri göz önüne alınmaz. Son dönemlerdeki deneyimlerle kazanılan kanıtlar göstermektedir ki “iktisadi seçimlere dair tercihler, kabul edilen modelin tanımladığı gibi dışsal değildir, aksine gündelik yaşamın iktisadi ve toplumsal karşılıklı etkileşimiyle biçimlenir” (Henrich vd. 2001, s. 77)²².

Üçüncü olarak, fayda maksimizasyonunun dışındaki davranış, sistemsiz ve iktisadi analize konu olmayan olarak bir kenara bırakılıp sadece olumsuz anlamda kabul edilir. Gerçekten de, faaliyetin diğer güdü ve kaynaklarının uzlaşımında irrasyonele dair alçaltıcı çağrışımlar, bunun yerine daha yansız bir terim olan “rasyonel olmayanı” (*non-rational*) konuşturamamıza neden olur ve faydayı maksimize eden iktisadi davranışın, irrasyonelin karşıtı olan rasyonel biçiminde tanımlanmasıyla, bu davranışa öncelik verilir.

Dördüncü olarak, rasyonel iktisadi eyleyenler düşüncesinin, bireysel davranışı anlamlandırma problemiyle çok da alakasız olmadığı aşıkârdır. Bu durum iki unsuru bünyesinde barındırır.

22 İktisadın, örneğin psikolojik ve davranışsal muammalara cevabı, iktisat emperyalizminin çeşitli biçimlerini yansıtmasının yanı sıra, zaman içerisinde hem değişmesi hem de çelişik olması açısından ilginçtir. İktisat bir yandan, Gul ve Pesendorfer’in (2005) gayri ihtiyari bir mütevazılıkla “dikkatsiz iktisat” olarak iddia ettikleri gibi (ayrıca bkz. kimbın 1. bölümünün açılış alıntısı), tatbikatı psikoloji ve davranışın dikkat çektiği noktalara aldirmayan bir meşruluğa ve uygulama alanına sahip, tündengelimli savlar ileri sürer. Ek olarak Gul ve Pesendorf iktisadın, icatta olduğu gibiden gayri bir iktisadi düşünce tarihinin görünürdeki herhangi bir bilgisine sahip olmaksızın daima böyle olduğunu ileri sürerler. Öte yandan, mesela nöroiktisatın (*neuro-economics*) bir dalında olduğu gibi, nörolojik kanıtlar göz önünde tutularak rasyonelite modelinin diğer güdülerce tamamlanmışının veya başka eylemlere yol açtığıın kabul edildiği kirli modellere de başvurulmaktadır (bu konuda bkz. Camerer vd. 2005). Böyle olsa bile bu tür kısıtların rasyonelliği iddia edilebilir, deyim yerindeyse ayağına dolanan beynin işleyişi, rasyonellik bireysel projesinin ayrılmaz bir parçası olan kısıtlar şeklinde faktörleştirilebilir, böylece bir kez daha rasyonelite için “irrasyonel” kısım, ayrı ve tamamlayıcı bir faktör olarak ele alınmaz, bunun yerine tekrar ele alınıp düzeltilir (Glimcher vd. 2005, özet bir başka tartışma için ayrıca bkz. elinizdeki kitap 10. bölüm). Böylece, rasyonel olmayan, birey rasyonelitesinin sözde dışsal kısıtı haline gelir!

Bir yandan bireyin kişilik ve özneliği veya benlik bilinci fayda maksimizasyonu hesaplamasına indirgenir. Rasyonalitenin mahiyetinde, fayda fonksiyonunun elemanı olmadığı sürece kültürel ve etik değerler için bir yer yoktur. Öte yandan aynı kavramsal boşluk, tüketim yoluyla faydanın karşılanmasında rol oynayan nesne veya değişkenlere de uygulanır. Bu nesne veya değişkenler, kültürel anlamları bakımından içleri boşaltılıp mal miktarına indirgenirler, böylece (bireylerin kullandığı ve tükettiği tarzda) içerikleri anonimleşir veya karaktersizleşir ve bunlar genellikle olduğu üzere, saf biçimsel tarzda temsil edilebilirler. İktisadi analizin en basit düzeyinde arz ve talep eğrileri hangi malların dikkate alındığından bahsetmeksizin miktarlara karşı fiyatlarla çizilebilmektedir. Daha teknik konuşursak fayda fonksiyonları, bu bağlamda aynı çıktı ve mahiyette, malların fiziksel mahiyetlerini umursamadan, kültürel veya toplumsal bir yana bırakarak örneğin $U(X_1, X_2...X_n)$ gibi matematiksel bir biçime indirgenir ki aynı durum üretim ve maliyet fonksiyonları için de geçerlidir. Özetle fayda fonksiyonunun içeriğinde, bireylerin kendi tercihlerinin oluşumu açısından ve bu tercihlerde kullanılan malların mahiyeti açısından toplumsal olanın eksikliği vardır. Bu tarz bir rasyonalite, iktisadi davranışı, seçimlerle alakalı deneyim ve süreçleri hiç umursamadan ya da çok az umursayarak mallara dair bireysel *seçim* sorununa indirger.

İktisattaki bireye dair öne çıkan eleştirel açıklamasında Davis (2003), bu rasyonalite düşüncesine yönelik iki önemli saldırıyı vurgulamaktadır. Bir, sosyal bilim eleştirisi farkındadır ki birey, özellikle faaliyet ve inançların biçimlenmesine aracı olan (dışsal) dil nedeniyle, (fayda fonksiyonunca, tercihlerce ya da her neyse) saf içsel hareket edemez. Dolayısıyla birey, toplumsal olan tarafından dışsal olarak yönlendirilir. Öte yandan postmodern eleştiri, (rasyonel) benlik düşüncesini kurmaca olmasının dışında kabul etmez. Bu durum, toplumsal veya dışsal olarak yönlendirildiği için öz kimliğin, kendisinde bulunana odaklı bir biçimde yeniden tanımlanarak çözünmesiyle çok da ilgili değildir, açıkça

belirleme yönünde girişimde bulunulur bulunulmaz değişir²³. Davis ayrıca dar kapsamlı olan iktisadi rasyonalite nosyonunun, oldukça geniş bir kapsama sahip olan öznellik nosyonu ve dolayısıyla bireyin oldukça geniş bir kapsama sahip olan psikolojik bakış açılarının kesilip çıkararak seçimin yerine kullanılarak tanımlandığını savunmaktadır. Öznellik kaybı ve özneliğin seçim tarafından ötelenmesi, (iktisadi rasyonalite nosyonunun t.s.n) daha geniş kapsamlı ve daha enformel olması imkân dâhilinde olan fayda nosyonu için tercihlere dair aksiyomların yerini almasıyla daha da pekiştirilir. Bireysel seçimin belirleyici rolüne yaptığı vurgu bağlamında toplumsal olanın ekonomi politiğin dışına atılmasıyla iktisat, toplumsal olan/bireysel olan ve iktisadi olan/iktisadi olmayan hattı boyunca, bu düalitelerin ötesinde ve üstünde vücuda gelir. Ek olarak bu durum rasyonel- rasyonel olmayan ve içsel-dışsal arasındaki farklılıkları kurar.

Moda haline gelen bu bakış açısıyla anaakım iktisatın bireyi, kendiliğinden hareket ediyor gibi görünen seçim dışında sıra dışı bir şekilde hiçlik durumuna indirilgenmiş olur. Davis'in (2003) incelemesine ilişkin eleştiri yazısında Waller (2004, s.1112) şunu söylemektedir; "Ancak eğer tercihler, atomistik bireylerin yegâne karakteristiğiysse birey teorisi, beşeriyet hakkında olmaktan vazgeçer, aşırı indirgemeci olur". Bununla birlikte, bu tarz bir indirgemecilik neoklasik girişiminin esasıdır. Waller (s.1114) devam eder:

Eğer anaakım iktisatçılar birey teorisi hakkında bu kadar katı düşünüyorlarsa anakım iktisatçı olmamaları gerekir. Davis'in ortaya koyduğu gibi neoklasik iktisatçılar için bunlar anlamsızdır. Umursamazlar. Davis, satranç taşlarını yeniden

23 İlginçtir, iyi yapılandırılmış konuşma terapisi ve dilsel gelişmede, nesne kavramının nesnenin kendisinden ayrılması bir ön şart olarak konuşma için gereklidir. Bu, fikirlere bir açıklama bulabilmek için veya zaten biçimlenmiş olan tercihlerin peşinden koşarken bile bireyin bağımsız bir imgesel düşünce kapasitesine sahip olmak zorunda olduğu anlamına gelir. Yani tercihler ne (spekülatif düşünce nedeniyle) içsel olarak veridir ne de (dil bağımlılığı nedeniyle) dışsal olarak üretilmiştir.

tanımlanması ve bireyleşmesi hakkında dahi yazabilir çünkü soyutlama gereğince atomistik birey -satranç taşlarının motivasyonunda ve özdeşliğinde olduğu gibi- karmaşık değildir veya reel dünya ile alakası yoktur.

Daha yakın bir zamanda Davis (2007, s. 203) “eğer atomistik bireyin temeli kendi iç yaşamındaysa ve iç yaşam şu anda var olmayan bir kara kutuysa bunu takiben neoklasik bireyin var oluşu sona ermelidir” görüşünü öne sürmüştür.

Dışsallık ve içsellik arasındaki dualite -veri olan ne, açıklanan ne- anaakım iktisat metodununa bağlı olan bazı yorumlara dayanır. Marjinalist devrim aksiyomatik ve deterministik bir yaklaşımla disiplini kurmaya başladığında -matematiksel modeller içerisinde varsayımlardan sonuçlar çıkarsamak- neden sonuç ilişkisini anlama veya açıklama biçimi ikiye bölünmüştür. Model *içerisindeki* neden sonuç ilişkisini, içsel veya kendine özgü açıklamayı, içsel değişkenlerle ortaya koyarken, *dışsal* veya dıştan gelen neden sonuç ilişkisini, veri kabul edilen tercihler, teknolojiler ve faktör donatımları gibi varsayım ve değişkenlerden elde etmektedir. Gustafsson’un (1991, s. 10), Samuelson’un (1965, s. 9) çalışmasından alıntılıdığı naif metodolojik temel, aksi durumun her şeyi içermesi gerektiğini iddia ederek dışsal ve içsel arasında bölünme yaratır:

Hangi değişkenlerin veri olarak alınacağı ve hangi bilinmeyenlerin analiz edileceği, bir yandan amaca bağlıyken öte yandan o andaki belirli karşılıklı ilişkilerin teşhisine bağlıdır. Bazen iktisatçılar teknoloji, zevkler, toplumsal ve kurumsal durumlar vb. geleneksel biçimde iktisadi olmayan belli başlı değişkenleri -diğer disiplinlerdeki öğrenciler için bunlar analiz edilmesi ve açıklanması gereken ve sadece tarihten ibaret olmayan süreçler olmasına rağmen- veri olarak kabul ederler.

İktisadi olan ve iktisadi olmayan değişkenler arasındaki bölünmenin neden yapıldığı çok açık olmasa da bu bölünmenin gerekçelendirilmesi, iktisadi olan ve iktisadi olmayan arasındaki katı varsayımdan biraz farklıdır. Sonuçların nihai şekli, içsel

terimlere dâhil olduğundan beri dışsal faktörlerin elinde olsa da, kaçınılmaz bir şekilde karşılıklı belirlenir. Böylece Arrow (1994) -uygulayıcıların önyargılarına rağmen uygulamada gerçekleşmeyeceği gerekçesiyle- iktisadın temellerinden biri olan metodolojik bireyciliğin reddi noktasına gelmiştir. Arrow'un bu noktaya gelmesinin sebebi bazı şeyleri toplumsal olarak veri kabul etme gerekliliğidir -örneğin fiyat sisteminde, oyun (teorisinin) kurallarında veya bilgi havuzuna ulaşmadaki dışsallıklarda. Arrow'un cümleleriyle:

Basit bir özetim yok. Ancak şu sonuca vardım ki, tikel bireylerle alakalı olmayan toplumsal değişkenler, ekonominin veya herhangi bir diğer toplumsal sistem çalışmasının temelidir ve özellikle bilgi ve teknik enformasyon, zaman içerisinde önemini daha da artıran, sökülüp atılması mümkün olmayan bir toplumsal içeriğe sahiptir.

Aynı konu başka bir şekilde ifade edilirse neoklasik iktisat-taki dış nedensel içerik, bireysel optimizasyon için veri kabul edilen toplumsal içeriğin bir sonucudur²⁴(bkz. Fine 1980). Bu söylenenlerin ışığında şurası önemlidir ki, Friedman'ın (1953) iktisatta araçsalcılık savunusu, kendi tahminlerinin kesinliğine karşı olan varsayımların gerçekçiliğini dikkate almamasına bağlıdır. Bu durum, mevcut varsayımlara rağmen bahsi geçen neden sonuç ilişkisini dışsal olarak birleştirmektedir.

Daha önceki paragrafta tartışılan düalizmlere, marjinalist devrimle piyasa ve piyasa dışına (fiyat ve fiyat dışına) karşılık gelen iktisadi ve iktisadi olmayan ikiliğini de eklemek gerekir. İktisat emperyalizminin etki alanının geleceği için kritik öneme sahip olmasının yanı sıra diğeriyle çok yakından ilişkili olan ve önemli ölçüde örtüşen bu düalizmler, anlam ve içeriklerinin değişime tabii olması ve böylece diğeriyle tutarlı olma gereği

24 Bu -Dobb'un (1973) vurguladığı gibi- sözüm ona biçimsel modellerden türeyen tarafsız içsel nedensel içeriğe tam bir tezat teşkil ederek bu tarz denklemlerin, hem neyin kabul edileceğini yapılandırırken hem de neyin dışarıda bırakılacağını belirlerken analitik olarak tarafsız olmadığını öne sürer. İç ve dış kapanma nosyonları için ayrıca bkz. Lawson (1997).

duymamaları nedeniyle diğerlerinden ayrılır. Her ne kadar bu konuya dair bir kafa karışıklılığı olsa da veya konu çok anlaşılır değilse de marjinalist devrim, her şeyden önce, bu düalizmlerin etkisini, düalizmleri birbirleriyle ilişkili hale getirerek giderek artırmıştır -piyasa/iktisadi davranış olarak bireysel rasyonelite, fiyat ve miktarlarla birlikte, içsel değişkenler olarak arz ve talebe iliştilenmiştir. Bu durumu fark etmek, önceki bölümde ortaya konan bazı soruları, özellikle de iktisat ve diğer sosyal bilimler arasındaki değişen bölünmeyi ele almaya olanak verir.

Marjinalist devrim, iktisadi piyasa ekonomisiyle ilgili ayrı bir disiplin olarak kurduktan kısa bir süre sonra diğer sosyal bilimler de aynı ölçüde -birkaç boyutta- kendi bölgelerinin sınırlarını belirlediler. Bununla birlikte şöyle bir yorum yapılabilir; her birinin kendi entelektüel gelenek, kapsam ve içeriklerine dair meşguliyet ve gelişimleri, iktisat tarafından işgal edilmeyen kendi bölgelerini biçimlendirmiş ve bu bölgelerle örtüşmüştür. Bu sayede Lionel Robbins (1935) dünyanın en kötü depresyonu sırasında iktisadi, kıt kaynakların birbiriyle rekabet halindeki gereksinimler arasında dağılımı şeklinde tanımlarken birçok iktisatçı için şöyle bir zımni varsayımda bulunmaktaydı; piyasa dağılımdan sorumludur ve bireyler arasında rekabet vardır. Lâkin Robbins'ın kendisi ve eski marjinalistler evrensel iktisadi ilkeler arıyorlardı, bulabilirlerdi ve buldular da (bkz. Milonakis ve Fine 2009, 12. bölüm). Ancak iktisadın -(piyasa) ekonomisi bilimi ve bireylerin optimizasyonu temelli model biçiminde- ayrı bir disiplin olarak kurulması sürecinde uygulamada daha dar bir bakış açısıyla hareket etmek gerekiyordu²⁵.

Buna karşın, örneğin sosyolojide Velthuis (1999), bu disiplinin işlevselciliğine öncülük eden Talcott Parsons'un gözünden, sosyolojinin ana meselesi bakımından değil yöntemi bakımından -bireyin karşısındaki toplumsal olan içindeki ilişki- iktisattan nasıl farklı olduğunu göstermiştir. Hodgson ise (2001, s.

25 Burada geliştirilen temalarla ilgili Robbins'ın çağdaş bir eleştirisi için bkz. Souter (1933a. ve 1933b) ve Parsons (1934).

28), Robbins ve Parsons tarafından önerilen iktisat ve sosyoloji arasındaki geleneksel ayırmadan biraz farklı bir ayırım önermektedir; “görünüşte iktisat ‘seçim’e sosyoloji ise ‘faaliyet’e yöneliktir.” Hodgston (s. 120) sonrasında şunu ekler:

Weber’in insanların faaliyetine dair yaptığı “rasyonel ve rasyonel olmayan” ayrımı, iktisat, sosyoloji ve tarih arasındaki sınırların kurulmasına yardım eder. İktisat, Menger’i takiben, veri koşullardaki veri gereksinimler ile birlikte bireyin rasyonel davranışını göz önüne alır. Sosyoloji, kültürdeki olası gereksinim kalıpları içindeki anlayışı göz önüne alır. Tarih ise, sırasıyla çağın ruhunu ve veri kabul edilip evrimleşen koşullardaki anlayışları göz önüne alır.

Burada Weber, Vilfredo Pareto’nun mantıksal ve mantıksal olmayan eylem arasındaki ayrımını takip ediyor gibi görünür (Milonakis ve Fine 2009, 12. bölüm). Aşağıda görüleceği gibi iktisat ve sosyoloji ana mesele konusunda örtüşebilse de bu ikisi birbirinden farklıdır ve bu farklılık, birinin bireye ötekinin ise topluma odaklı yöntemlerinde belirginleşmiştir. Kaba ve klişeleşmiş bir karşılaştırmada psikoloji disiplini, bireylerin doğal ve toplumsal niteliklerini bularak ve araştırarak bireysel davranışın, bencilliğin dışındaki belirleyenlerini araştırmaya çalışır. Siyaset bilimi, devleti toplumsal olarak belirlenmiş ve ilk aşamada iktisadi olmayan bir kurum olarak ele alırken iktisat, devleti, kendine özgü güçlerinin yanı sıra kendine özgü bir hayırseverlikle motive olarak durumunu optimize eden bir bireye indirger. Ve son olarak antropoloji, iktisat tarafından izaha gerek duymadan kanıksanan iktisadi ve toplumsal faaliyetin anlamlarını açığa çıkarmaya çabalayarak toplumu etnografik terimlerle inceler. Bunların hepsi de yirminci yüzyılın başında yerlerini aldılar ve İkinci Dünya Savaşı aracılığıyla da kendilerini daha çok veya daha az kapsamlı ayrı disiplinler olarak kabul ettirdiler.

Antropoloji, öncelikli olarak ana meseleye odaklanması bakımından diğer disiplinlerden ayrılır -gelişmekte olan gelişmiş dünyaya karşıttır veya bu zamanlarla daha ilişkili olarak, koloni-

leştirilen (veya ilksel) kolonileştirmekte olana (veya uygarlaşmış-şa) karşıttır. Son zamanlarda antropoloji, tam da siyaset bilimi, sosyoloji ve iktisadın karşı yöndeki uğraşları olduğu anda, gözlerini gelişmiş dünyanın nasıl oluştuğuna dikerek “kalkınma” ile ilgili alt disiplinleri oluşturmuştur. Dahası, kalkınma çalışmaları ve kalkınma iktisadı ayrı bir disiplin ve alt disiplin olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dekolonizasyon ve kapitalizme komünist alternatifler tehlikesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Kalkınma, en önemli temsili olan Rostow’un (1960) *Ekonomik Büyümenin Aşamaları: Komünist Olmayan Manifesto* adlı çalışmasında görüldüğü şekliyle, kendini inci gibi düzenli bir tarihsel sürece bağlayarak kendi kurucu disiplinlerinin, sosyal bilimlerin konuyu ele alış biçiminden aynı derecede yararlansa da kaçınılmaz bir biçimde ayrı bir çalışma alanı olmuştur.

Dikkat çekici bir biçimde, sözü edilenler kendilerini, kalkınmayı toplumsal teorinin dışında görmeden önce kurdular. Connell’in (1997) gösterdiği gibi sosyolojiye başlangıçtaki dürtüyü veren bütün bunlarla yüz yüze gelmekti, başka bir ifade ile emperyalist genişlemeyle ayyuka çıkan kolonileştiren güçlerin modernitesini nelerin oluşturduğu sorununu, kolonileştirilen veya ilksel olanla karşılaştırarak ortaya koymaktı. Hemen sonrasında, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki faşizmle ilişkili olan uygarlık korkusuyla birlikte, bu tarz konular arka plana atılırken sosyolojinin ebedi klasikleri -Marx, Weber, Durkheim vb- toplumsal ilişkiler, yapılar ve hatta modernitenin çatışmaları ve iktidarlarıyla ilgilenenler olarak azizler mertebesine yükseltildiler ve arındırıldılar. Tüm bunlar olurken antropoloji, esasen etnografik olan başlangıçtaki entelektüel dünyayı sosyolojinin terk etmesiyle, üzerine düşünülmesi gereken ayrı bir disiplin olarak hâsıl oldu. Farklı disiplinler, kendi geçmişlerini ve varoluş sebeplerini tekrar gözden geçirip, içinden serpilip büyüdükleri klasiklerin katkılarını ve klasiklerin disiplinin mevcut durumuyla devam eden ilişkilerini eleştirel olarak yansıttılar. Bu konuda iktisat, nereden ve ne için geldiğiyle hiç ilgilenmeyen

önemli bir istisna olmuştur. Aynı şekilde toplumsal olanı, mevcut durumundan kaynaklanan derslere veya daha önceki kayıplara bakmaksızın ele alabilmiştir.

Böylece, olabilecek en basit şekilde özetlenirse, 1930'larla birlikte farklı sosyal bilimlere-katı bir şekilde sabit değilse de kendileri için farklılık yaratan konuları ele almış olarak görülebilirler. Sonuçta bu sosyal bilimler aynı zamanda farklı yöntemleri, teorileri, dinamikleri ve gelecek izleklerini de kendi bünyelerinde bulundurmaktadırlar. Bütün bunlar bir ölçüde içsel mantıkları, dışsal olayların baskısı, özel kurum ve katılımcıların etkisi ve genişleyen icraatlarla arasındaki bağlantı tarafından belirlenir. Aynı durum iktisat bünyesindeki ve iktisadın diğer sosyal bilimlerle ilişkisindeki gelişmeler için de geçerlidir.

Bununla birlikte, marjinalist devrimin yanı sıra eski marjinalizmin de özünü biçimlendiren başlangıç noktası, özel bir tür metodolojik bireycilik ve bu metodolojik bireyciliğin piyasaya hapsedilmesidir. Marjinalizmin bireyciliğiyle birlikte toplumsal olan dışarıda bırakılsa da, marjinalizmin ilkeleri prensip olarak dünyanın her yerinde geçerlidir. İlkelere, ana meselelere ve disiplinlere dair bu uzlaşma, başlangıçta olabildiğince sınırlandırılan iktisatta değişmez değildir. İktisat arz, talep, piyasa, kısmî dengeyle ve bunlara ilaveten kurumlar (hatta firma), mülkiyet biçimleri, tarihsel bağlamında karşılığı olan iktisadi ve toplumsal ilişkiler ve para gibi makul bir biçimde iktisadi olarak değerlendirilebilen şeylerle sınırlandırılmıştı. İktisadın genişleyen kapsamı disiplin içerisinde örneklendirilirse; Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde ortaya çıkan Keynesyenizm ve Amerikan furyası olan ve şimdilerde eski moda görülen ABD kurumculuğuyla birlikte iktisat, toplumsal olanı minimal düzeyde olsa da zorunlu olarak tekrar ele almaya başladı. ABD kurumculuğuna özel önemini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşananlar verir, çünkü kurumculuk Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönem

boyunca güç kazandı ve bu dönemde en üst noktasına ulaştı²⁶ (Yonay, 1998, s. 57). Yonay, hedonistik bireyciliğin saf teorisinin “iktisattaki profesyonel söylemde” (s. 106) hiç değilse bile çok az desteklendiğini ve kurumcuların kendi görüşlerinin tutunabilmesini sağlamak amacıyla bu kara kutuyu “aktifleştirdiğini” (s. 113) vurgular. Bu açıdan bakıldığında ölümü neoklasik iktisatın yandaşları için daha üstün olan neoklasik ortodoksinin evrimi bağlamında anlaşılır, doğal ve makbul olan ABD kurumculuğunu basitçe “unutulup gitmiş”, “tuhaf ve müstesna bir çıkıntı” olarak görmek bir hatadır (s. 48). Yonay’a göre (ss.184-5):

Kurumculuk savaşı *kaybetmedi* (...) kurumculuk uzun süre rakibi olduğu “eski moda” neoklasik okulun yerine geçen, baskın bir güç olarak ilk 1930’larda görülen ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra aniden fırlayan yeni yaklaşımca bozguna uğradı. Yeni kazanan matematiksel iktisatı (...) bu yaklaşım mevcut yaklaşımdan *evrilmedi*.

Kısa bir süreliğine de olsa, en azından ABD’de, mikro iktisadın kendi ayakları üzerinde duracak kadar profesyonelleşemesi ve Keynesyenizmin kendi eksikliklerini telafi etme ve etkili olmada aynı derecede başarısız olmasıyla “eski” kurumculuk gelişme gösterdi ve hüküm sürdü.

Buna karşın 1930’lardaki İngiltere’de, mikro ve makro arasındaki içeriksel bölünme biçiminde öne çıkan huzursuzluk, Chamberlin’in (1933) “tekelci rekabeti” ve Robinson’un (1933) “aksak rekabeti” şekline büründü. Her ikisi de sınırlı bir etki-

26 Kitabın 6. bölümüne bkz. ve ayrıca “matematikçi, teknik iktisatçılar (iktisat) disiplininin yönetimini ele geçirmek isterler. Bu kötü iktisadın çoklu özellikleri hakkında endişelenirler ancak, kendilerinin de savaş açtığı ‘perspektif’ eksikliği, yaşanan sorunları tarihsel bağlamları içerisinde ele almaya dair ehlîyetliliklerini seçip ayırırlar” ihtimalinden çekinen “eski” ABD iktisat tarihi girişimlerinin bir taruşması için bkz. de Rouvray (2004, ss. 230-1). Milonakis ve Fine’da (2009) iktisat tarihine ilişkin bu tarz çabaların kalıcı etkileri olduğu iddiasının doğruluğundan şüphe etsek de, de Rouvray bunu kabul eder, “iktisat tarihinin mimarları araç-temelli iktisadın istikametini kontrol etmeyi başaramamakla birlikte iktisat tarihi için yarı bağımsız bir ‘ev’ yaratmayı başardı” (s. 238).

ye sahipti ve anaakımdan eleştirel bir biçimde ayrılmaktaydı. Ve Kalecki'nin (1971), Keynesyenizme alternatif olan ve talep açısından sermaye ve emek arasındaki bölüşümü, arz açısından tekelleşme derecesini vurgulayan yaklaşımı, marjinalleşen Post-Keynesyen okullarınca ele alınıncaya kadar ihmal edildi²⁷. Bu yaklaşımların her biri ve diğerleri anaakım tarafından çok daha sonra, bu kitabın daha sonraki bölümlerinde irdeleneceği gibi, aksak piyasa mikro temeller yaklaşımıyla birleştirilerek ele alındı ve kabullenildi.

Keynesyenizm de kurumculuk da, marjinalizme çok karşı olmamalarına rağmen, marjinalizmi gerektiği kadar kapsamadılar. Bu durum, marjinalist ilkelerin sadece ekonomiyle ilgilenilen yerde toplumsal olanın tekrar ele alınmasını yasaklayan kapsamının geçerli olduğu zamanlardaki derin teşhisinin bir göstergesidir. Abbott (2000) "herhangi bir şeyi tekrar ele alma" konusunu ilginç bir biçimde doğrudan disiplinler arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirir. Abbott, bu durumu "bir sarkacın basit uyumlu devriminin var olan tarihin önemini kaçırmaması" olarak görse de, yeniden keşfetme olarak oldukça önemser (s.17). Böylece Albott "disiplin sisteminin kalbini, disiplinler arasındaki istikrarlı toplumsal yapı ve kültürel yapılardaki değişkenliğin oluşturduğu" sonucuna varır (s.148). Bu durumun -ve disiplinlerdeki değişen kapsamaların ve yenilerinin ortaya çıkmasını açıklamadaki sorunların- geçerliliği ne olursa olsun, Albott'un analizinde iktisat pek yer almamaktadır. Örneğin, Albott sırasıyla yoruma, anlatıya, konstrüktivizme (*constructivism*), kültüre, ortaya çıkan düzeye ve yerleşik bilgiye karşı olarak pozitivism, analiz, realizm, toplumsal yapı, bireysel düzey ve aşkın bilgiyi kapsayan niceliksel ve niteliksel yöntemler arasında bir karşıtlık görür. Açıktır ki anaakım içerisinde niceliksel takım görevlendirilmiştir ancak bu takımın realizm ve toplumsal yapı kısmı eksiktir. Ayrıca bahsi geçen sarkaç hareketlerinin alışılmadık biçimde seyrek olması bir yana, toplumsal olanı tekrar ele

27 Bu yaklaşımla eleştirel bir hesaplaşma için bkz. Fine ve Murfin (1984).

almak birkaç yeniden keşfin değil, kendi geçmişinde ve şu anda mevcut olan muhalifleri ıskartaya çıkartan mesleki belirlenmeciliğin sarıp sarmaladığı sistemik dışlanmışlığın sonucudur. İktisat içerisine toplumsal olanı tekrar dâhil etme tûmdengelim, metodolojik bireyciliğin vb. değişmez kültürel yapılarını daha iyi yansıtmaya ve disiplinlerarası yapılar üzerine yapılan taarruzları daha iyi yorumlama olanağı verir.

4. Sonuç

Bu bölümün amacı, kendi *tarihinin* başlamasıyla birlikte arz ve talebin kör kesişmesinin içinde ve ötesinde olabildiğince genişleyen marjinalizmin ilkelerinin, iktisat emperyalizminin *mantığını* saptamaktır. Bu mantık bir disiplin halini aldı ve diğerleriyle ilişkisi belirli sınırlara hapsedilmedi çünkü iktisat emperyalizminin mantığı demek, hâkimiyetini sürdürmek için delinen veya ihlal edilen sınırlar demektir. Bu delinen veya ihlal edilen sınırlar disiplin, yöntem, ele alınan konu, rasyonalite vb. unsurlara dairdir. Diğer disiplinlerin iktisattan farklılıkları onlara iktisat emperyalizmine karşı esaslı ve dinamik bazı doğal savunma olanakları sunmuştur. Şüphesiz bunlar uygulamada emperyalist istilacıların yağmalarından korunma yolları sağlamaktadır ancak bu durum -sürpriz olmayacak bir biçimde- mutlaklıktan uzaktır. İktisat emperyalizmi, diğer sosyal bilimlerin tûmdengelimci mantıktan yoksun olmalarından ötürü, iktisadî onlar karşısında, kendi zihninden silmek için en gayrı meşru zeminlerde bile yöntem açısından üstün olarak ilan eder -hem de kendisinin diğer mantıklardan yoksun olmasına aldırmadan. Bu tarz bir tutum, bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi teknik bakımdan muadili olan rasyonalite nosyonunun geliştirilip genişletilmesiyle birlikte iktisat emperyalizminin ilk aşamasında benimsenmiştir.

Üçüncü Bölüm

İktisadi Yaklaşım (Yaygınlaştırılmış Marjinalizm)

Bir gün Sorbonne'dakiler de meseleyi kavrayacaklar.

Gece yarısı dersten çıkacağız

İrrasyonelin rasyonel olmasından hoşnut halde.

Wallace Stevens, *Yüce Kırmacaya doğru Notlar*, X, 11, II. 16-18, akt.

Toulmin (2001, s. xi).

1. Giriş

Alfred Marshall'ın eski marjinalizminden Kenneth Arrow ve Gerard Debreu'nun genel dengesine doğru yapılan bir yolculuk, diplomatik tavırla ifade edilebilen birkaç uzlaşma konusu hakkında bir müzakere ve yeniden müzakereyi kapsar. Birinci olarak, özellikle fayda maksimizasyonunun resmi terimleriyle çevrelenen faydacılığa karşı tepkiyle birlikte, kendi -veya iktisadi- çıkarının peşinde koşmanın belirli eylemlerle sınırlı olduğunun ve kendi çıkarının peşinde koşmanın insan motivasyonunun sadece belirli bir kısmını kapsadığının farkına varılır. İkinci olarak, temel önermelerden yola çıkıp tümdengelimle elde edilen evrensel iktisat yasalarının özü, diğer faktörlerin makul derecedeki etkilerine ve tümevarımsal bir biçimde var olan önemli tarihsel olaylara karşı çıkmalıdır. Üçüncü olarak, kısmî denge-

den genel dengeye ve mikrodan makroya geçiş, ekonominin sistematik işleyişinin en önemli kısmına -ekonomi politiğin, eski kurumcu ve/veya Keynesyenizmin önerdiği çareye- değinmeden bırakır. Dördüncü olarak, bu durum bir noktadan sonra marjinalizmin uygulanabilirliğiyle alakalı olan gerçeklik eksikliğini fark etmenin ayrılmaz bir parçası olur (Milonakis ve Fine 2009, 14. bölüm).

Bir önceki bölümde gösterildiği gibi iktisadın kendisinin yanı sıra iktisat emperyalizmi de bir takım dikotomiler karşısında tarihsel mantığını müzakere etme ihtiyacı duyar. Beklendiği gibi bu müzakere -bir değişim olarak ilk başta iktisat içerisinde yaşanan gelişmelerdeki bazı gecikmelerle birlikte- disiplin dışarıya doğru genişlemeden önce disiplinin içinde yapılır. Demsetz (1997, s.11) mantıktan olmasa da tarihten bir parça yakalar:

Disiplinlerarası çalışmada çok çaba gerektiren ablukayı, adem-i merkezîyetçilik problemini çözmeden önce, marjinal denklilere dayandırarak savunmak oldukça zordur ve aslında bu tarz bir abluka pek olmadı. Adem-i merkezci soruşturma, özü itibarıyla İkinci Dünya Savaşı'yla tamamlandı ve 1960'lara kadar yapılmayan bu soruşturma, bu tarihten itibaren iktisatçılar tarafından diğer disiplinlere doğru genişletilmeye başladı. Bu genişleme bugün de oldukça ciddi bir tempoda devam etmektedir.

Bu bakış açısı yaklaşık yüz yıl önce Leon Walras tarafından önerilen çözümü hükümsüzleştirir. Bunun yanı sıra genel denge refah iktisadının temel teoremlerinin marjinal iktisadi ilkelerin diğer sosyal bilimlere doğru genişlemesini, paradoksal bir biçimde makro ve piyasa dışı faktörlere yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar pahasına, marjinalist ilkelerin iktisat disiplini içindeki etkinliğini artırarak neden haklı gösterdiğini açıklamaktan da uzaktır.

Bu kaçamak cevaplar iktisat emperyalizminin zamanlamasını ve amaçlarını dikkate almamasının yanı sıra iktisat emperyalizminin her şeye iktisadiymiş ve bütün sosyal bilimlerin esası ola-

rak görülen fayda maksimizasyonu ve Gary Becker ile doğrudan alakalı olan “iktisadi yaklaşım”ın (aşağıya bkz.) konusuymuşçasına muamele etmek gibi basit bir çareyle olabilecek en kolay biçimde gerçekleştirilmesini açıklamayı da bir kenara bırakır. İktisat emperyalizmiyle ilgili olan gerilimlere gözünü kapar, eleştirel bakışı yok sayar ve iktisat biliminin yeni tekniklerini çalışmanın amacı dışında kalan konuyu önemsemeyerek kullanır. Bu yaklaşım Becker (1976 ve 1996) ile çok yakından ilişkisi olan eski tarz iktisat emperyalizmine sebebiyet verir.

Ancak Becker, hele ki kendi zamandaki iktisatçıların standartlarına göre uç bir örnektir (bkz. 7. bölüm). Becker, beşeri sermaye, aile, suç, bağımlılık vb. konularda da kullandığı iktisadi yaklaşımının uygulama genişliği dolayısıyla meşhurdur. Buradaki amacımız esasında bunlara değinmek veya özellikle bir önceki bölümün sonunda ele alındığı gibi bunların altında yatan ilkeleri ele almak değildir²⁸. Aksine bu bölümün ikinci kısmının konusu, Becker tarafından bütün sosyal bilimlere uygulanmış olan iktisadi yaklaşımın kullanımının öncesinde, kullanımı sırasında ve kullanımının sonrasında -beklenildiği gibi ve meşru bir biçimde- reddedildiğini saptamaktır. Üçüncü kısımda bu durum özel bir örnek olayın, kamu seçiminin incelemesiyle ortaya konmaktadır. İktisadi yaklaşımın sınırsız bir şekilde genişlemesine duyulan antipati kamu seçimi teorisinin içinden anlaşılabilir. Zira bu antipatiyi anlaşılır kılmak için Becker’in öncü olmadığı (ilk o olmasına rağmen başlangıçta katkısı dışlanmıştır) ve iktisadi ilkeleri siyasete uygularken nelerin ele alınıp nelerin ele alınmayacağına yönelik ihtilaf ve tartışmaların yaşandığı iktisat emperyalizmi tarzının ilk örneklerinden biri olan kamu seçimi teorisinin özgün ve sonradan marjinalleşen kurucularından Richard McKeinze’nin, Becker evrenselciliğine dair yapmış olduğu açık eleştiri ele alınmıştır.

Bununla birlikte geçmişe bakıldığında, iktisat emperyalizmi-

28 Becker’in ilkelerinin ve bu ilkelerin tatbik edilen uygulamalarının geniş kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Fine (1998b, 2001 ve 2002a).

ni iki yönden destekleyen bir sürecin işlediği görülür. Becker, bir yandan kendi yolunu kavga ederek ve yara alarak açabilmiş, diğer yandan da bireysel motivasyon ve davranışa (ve nasıl kavrandığından bağımsız olarak toplumsal olana) yönelik daha incelikli duyarlılıklar taşıyanların faydalanabileceği bir alan yaratmıştır. Bu duruma dair çekinceler ancak iktisat emperyalizmi deneyiminin “ileri marş” komutu yok sayılırsa belirlenebilir ki, iktisadın evrimiyle iktisat emperyalizmi arasındaki gecikmeli uyum ve ikisi arasındaki göze çarpan benzerlikler ilerleyen bölümlerde açıklığa kavuşacaktır. Tam da eski marjinalizmin yeni marjinalizme yol vermesinin ertesinde, buna uygun olan iktisat emperyalizminin doğması gibi.

Marjinalizm metodolojik bireyciliğe değil, fayda maksimizasyonuna veya diğer sosyal bilimlerin tabiriyle rasyonel seçime bağlı olan özel bir tür metodolojik bireyciliğe bağlanmıştır. Bu nedenle iktisat emperyalizmi, rasyonel seçimin hâlihazırda kurulu olduğu diğer disiplinlerde ve rasyonel seçimin kabul edildiği diğer konularda daha çok serpilip gelişebilir. Bu bölümün dördüncü kısmında rasyonel seçimi, zaten doğru varsayma eğiliminde olan iktisat için kabul edilebilir hale getirmekten ziyade daha genel bir biçimde sosyal bilimler için kabul edilebilir hale getirmeye yönelik kusurlu teşebbüslerin nasıl oluşturulduğu tartışılmaktadır. Bazen cevap oyun teorisi, çoklu denge, patika bağımlılık benzeri referanslarla teknik bir hal alır. Teknik cevabın dışında ise rasyonalitenin bütün bir analizi doldurmadığı, rasyonel olmayan bir muadile sahip olduğu kabul görür. Sonrasında ise rasyonel olmayan dışsal olarak ele alınmaya ve rasyonaliteye dayanan bir izaha potansiyel olarak açık olmasına rağmen rasyonel olmayan olarak/dışsal olarak varsayılp, herhangi bir izaha ve izah arayışına kapalı olan bir şekle bürünür.

Nitekim eğer iktisat ilkeleri gerçekten evrenselse o halde onların iktisat tarafından genişletilmesine gerek kalmaz. Aksine marjinalizm, iktisat içerisinde zuhur ederken rasyonalite ve irrasyonalite (veya rasyonel olmayan) arasındaki düalizmin ya-

ratılmasında da büyük bir etkiye sahipti ki bu düalizm, diğer disiplinleri farklı oranlarda da olsa bölmüştür. Doğrusunu söylemek gerekirse, özellikle ABD’de, İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde doğan rasyonel seçimin iktisat üzerinde görece az bir etkisi vardı ve iktisadın rasyonel seçime katkısı da görece azdı, yani gidilecek daha çok yol vardı. Rasyonel seçim yaklaşımları o halde diğer disiplinlerin bahçelerinde yetiştirilebilmiştir. Bu durum rasyonel seçimde iktisattan ziyade onu yetiştiren disip- linden türeyen farklı soruların sorulmasına ve farklı kavramların kullanılmasına neden olmuştur. Farklı usuller olsa da sonuçta yapılması gereken bir kez daha vekil “iktisadi yaklaşımın” başa- rısı için ne kadar uzlaşılması gerektiğini ortaya çıkarmaktır. Ve bu bölümün sonuç kısmında da ifade edileceği üzere belki de en büyük uzlaşma, her ikisinden de yararlanıp buradan en iyisini titizlikle seçmektir -ki bunu rasyonaliteyle gidebileceğimiz yere kadar gidip sonrasında bunu arta kalan açıklayıcı faktör olarak rasyonel olmayanla tamamlayarak yapabileceğimiz gibi yöntem- leri farkına bile varılmadan karıştırıp sorunsuzca ve dolaysız bir biçimde hallederek de yapabiliriz. Her şeye rağmen, hepimiz bir parça rasyonel, kendi çıkarını düşünen insanlarız, eşit ölçüde de az çok diğer şeyleriz. Bu sınırlar terk edilirken bazıları bu sınır- ları uç bir noktaya (özellikle metodolojik bireycilik ve rasyonel seçime) doğru itmek isterken, diğerlerinin bu sınırları bütüncül veya sistematik bir tasnife doğru itmek istemesiyle eksik tanım- lansa da, bu sınırlara emin olun hiçbir zarar verilmemiştir.

2. Becker ve İktisat Emperyalizmine Giden Pürüzlü Ama Yalın Yol

Önceki bölüm marjinalist devrimin hemen ertesinde ortaya çıkan disiplinlerin ilk sınıflandırılmasından bu yana, iktisat emperyalizminin değişen sınırlarına bakabilme imkânı sağladı. Şimdi gözümüzü rasyonel ve rasyonel olmayan, dışsal ve içsel vb. arasındaki değişen ayrımlara çevireceğiz. Başlangıçta iktisadi rasyonalite alanı piyasayla sınırlı sayılmaktaydı. Lâkin marjina- list devrim tarafından kurulan neoklasik iktisatın analitik ilkeleri evrenseldir; zaman, mekân ve eylem bakımından herhangi bir

sınırı yoktur. Mesela, rasyonalite ve kendi çıkarının peşinden koşma sadece iktisadi değildir veya aynı biçimde sadece piyasa temelli de değildir. Gelgelelim 20. yüzyılın iktisadıyla birlikte rasyonalite fayda maksimizasyonuna hapsedildi. Toulmin (2001, s. 58), bilimsel düşünce içerisinde rasyonalite nosyonunun ortaya çıkışını tarihselleştirirken özellikle -ekonomi politiğe dair yaptığı çalışmalarının büyük kısmı öldükten sonra yayınlanan- William Jevons'un en önemli çalışması olan 1874 tarihli *Bilimin İlkeleri*'nden iktisatta çok nadiren bahsedildiğini söyler, çünkü "onun için matematiksel iktisada doğru yapılan gezintiler metodolojik noktaları genişletmenin bir başka yoluydu." Toulmin, Schumpeter'in *İktisadi Analizin Tarihi* adlı çalışmasından bir alıntıyla (s. 59) devam eder:

Gerçek şudur ki, iktisadi teorisinin yalnızca bir analiz aracı olduğu başından beri çok az anlaşıldı ve şimdi olduğu gibi o zamanlarda da, pratik sorular alanına doğru yaptıkları hevesli gezilerle teorisyenlerin kendileri bunu anlaşılmaz kıldı. Ancak bu konu, iktisat teorisinin evrensel bir hakikat olmamakla birlikte "mutlak hakikatler sınıfının keşfindeki evrensel uygulama mekanizması" olduğu ünlü sözünü icat ettiği Cambridge'deki açılış dersinde, Marshall tarafından irdelenmiştir.

Gerçekliğe ihtiyati bir saygıyla yaklaşan -ki şüphelenmek zordur- yegâne eğilim, geleneksel bir şekilde iktisatı disiplin, ekonomiyi ise piyasa ile sınırlandırır.

Gerçeği söylemek gerekirse iktisadi yaklaşım alanına dair yapılan bu tür ayrımlar, sadece iktisadi yaklaşımın muhaliflerince değil -bir sonraki kısımda kamu seçimi teorisinin ortaya çıkışı tartışmasıyla ayrıntılandırılacağı üzere- yandaşlarınca da sağlamlaştırıldı. Daha geniş bir bakış açısı için ise marjinalist devrimden kaynaklanan tartışmalara tekrar dönmemiz gerekir.

Böylece anaakım neoklasik iktisat kesin sınırlarının belirlendiği, olumsuzunun iktisadi olmayan olduğu ekonomi bilimine dayanarak ilerledi. Başlarda ekonomi piyasa ilişkileriyle aynı anlama geliyordu. Bu temelde tek piyasada arz-talep dengesinden

tutun da bütün piyasaları birleştirip bunları belirsiz bir geleceğe doğru genişleten genel dengeye kadar, az ya da çok karmaşık denge modelleri kuruldu. Bu tarz modellerin iki önemli analitik özelliği vardır. Birinci olarak bu modeller, gerçek dünyada yargılanmaya karşı bir standart sunar. Carrier'in (1997a, s.16) de belirttiği üzere bu modeller *güvenlik kordonuna* alınmıştır, çünkü herhangi bir ampirik ve teorik anomali veya iktisadi teoriye uymayan ekonomi piyasa aksaklıklarıyla rasyonelleştirilebilir. İkinci olarak ilkesel düzeyde olmamakla birlikte başlangıçtaki uygulamalarda, anaakım iktisatın analitik içeriği piyasa ilişkilerine indirgenmez. Optimizasyon, üretim ve fayda fonksiyonları ve girdi-çıkıtı analizlerinin etrafında kurulan basmakalıp teknik aygıtlar tarihsiz ve toplumsuzdur. Sonuç olarak, iktisadın tanım bölgesini fiyatların hüküm sürdüğü piyasa ile sınırlandırmak şart değildir.

Buna göre, iktisat emperyalizmince kabul görülen en açık ve davetkâr güzergâh, rasyonaliteyi iktisadi olmayan alana doğru genişletmek veya iktisadi olanı piyasa dışı ilişkileri de kapsayacak biçimde yeniden tanımlamaktır. Bu açıdan en uç temsilcisi, kısmen iktisat emperyalizmi nedeniyle İktisat dalında Nobel'le ödüllendirilen -ki iktisat emperyalizmi ödül için ayrırcı özellik idi- Chicagolu iktisatçı Becker'dir (Lindbeck, 2000). Becker -bizim ifademizle- eski tarz iktisat emperyalizminin başlıca iştirakçisidir. Bu tarz emperyalizm kendini piyasayla eş anlamlıymış gibi algılayan ekonomi nosyonunun karşı ucunda konumlar. Becker kendi iktisadi yaklaşımında bütün insan davranışlarını rasyonel ve iktisadi olan sistematik davranışla yorumlar. Bu iktisadi yaklaşım maksimizasyon davranışını, piyasa dengesini ve istikrarlı tercihleri kapsar (Becker'in lehindeki sarıh bir açıklama için bkz. Lazear 2000). Becker (1976, s. 3) bu durumu, "iktisadi sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlerden ayıran en önemli özelliği inceleme konusu değil, yaklaşımıdır" diyerek ortaya koyar. Becker'in yaptığı, piyasa dışı fenomenlere piyasa tarafından yönlendiriliyormuş gibi davranıp onlara atomize olan ve opti-

mizasyon peşinde koşan bireyler biçiminde iktisadi rasyonaliteyi dayatmaktadır. Gray'in (1987, s. 35) gözlemlediği üzere:

Ortodoks piyasa teorisinin temelini oluşturan rasyonalite ilkelerini diğer toplumsal etkileşim alanlarına doğru genişletmek (fayda maksimizasyonunu bir kenara bırakırsak) iktisadi analizdeki ikinci ayırıcı unsuru, yani *zımni piyasa*yı kullanmayı gerektirir.

Sonuç olarak Carrier'in (1997b, ss.152-3) diğerlerinin eleştirel yorumlarına referansla ortaya koyduğu üzere Becker, iktisadi ve iktisadi olmayan arasındaki ayrımı, optimizasyon peşinde koşan eyleyenlerce yapılan (iktisadi) seçimlerin sonucu dışında, geçersiz kılar. Gerçekten de iktisadi olmayan yaşamın iktisadi yaklaşım aracılığıyla açıklanması mümkündür. Dışarıda kalan herhangi bir şey sistematik olmama veya rasyonel olmamaya binaen iktisadi olmayan olarak addedilebilir.

Becker'in aşırı uç tavrı bu bakımdan abartılı olmayabilir. En nihayetinde kendisinin de kabul ettiği ve eleştirel biçimde Fine'da (1998b) incelendiği üzere Becker, en uygun şekilde seçilen deneyimleri göz önünde bulundurarak dışsal kabul edilen ve en uygun biçimde seçilmiş deneyimler ışığında değişikliğe tabi olan biyolojik açıdan belirlenmiş tercihlere dayanmaya mecbur kalmıştır. Mesela suç, basitçe risk almanın ödülü ve cezalandırmaya dair bireysel fayda-maliyet analizinin sonucudur (Becker, 1968). Madde bağımlılığı, gelecekte doğabilecek acının hesaplanmayan maliyetine karşı, anın fayda değerinin daha yüksek olduğu optimal bir tercih olarak görülür (Becker ve Murphy 1988). Marjinalizm ilkelerinin uzanımı ve uygulaması, genel olarak gerçekliğin ve özel olarak çalışma nesnesinin doğasının bile önüne geçer. Bu sebeple iktisadi yaklaşımının konu açısından sahip olduğu geniş uygulama alanına rağmen Becker, asla basitçe iktisadi mübadele para müdahalesi aracılığıyla gerçekleşir diyerek bu ikisini birleştirmez, iktisadi ve iktisadi olmayan olayları yöneten finansal sistemi kendi haline bırakır. Bir bakıma olması gereken de budur, çünkü Becker'in iktisadi ilkeleri evren-

seldir, para veya finans olsa da olmasa da uygulanır. Dolayısıyla, Becker'in iktisadi ilkeleriyle finans ve paranın birbirine uzak olduğunu bile varsayabiliriz. Bu durum, kapitalist ekonomilerin bir veçhesi olan, ancak Becker'in çalışmalarında hiç hesaba konmayan işsizlik için de büyük ölçüde doğrudur. Bir kez daha söylersek, eğer Becker'in iktisadi yaklaşımı evrensel olarak uygulanabiliyorsa, kapitalist ekonominin kendine has olan indirgenemez özelliklerinin yok sayılabilmesi veya tercihlerin ve bütün ihtiyaçların başlangıçta biyolojik olarak veri kabul edilmeye dayanarak (evrilmesi olanak dâhilinde olsa da) fayda maksimizasyonunun "iktisadi yaklaşımına" indirgenerek algılanması sürpriz olmasa gerek. Bu açıdan David Ricardo ile Becker arasında, bir başlangıç ilkesinden hareketle aksiyomatik tümdengelimle ulaşmaya saplantılı bağlılık açısından, çok abartılmaması gereken bir benzerlik vardır. Bu başlangıç ilkesi Ricardo için emek değer teorisi iken, Becker için her şey iktisadi yaklaşıma indirgenebilirdir (ve burada Ricardo'da da olduğu gibi -bkz. Milonakis and Fine 2009, 2. ve 4. bölüm-, anomalilere karşı ilkede bir düzeltme olmaz).

Bu bağlamda Udéhn (1992, ss. 242-3) Becker'deki niyete özgü aşırılık haline uygun sezinlemeleri ortaya koyar:

Modeli olaylara uygun bir hale getirmek ve *ilk bakıştaki* açıklayıcı gücünü artırmak amacıyla (...) beşeri sermaye, enformasyon ve işlem maliyetleri gibi daha aşına olunan şeylere, "gölge fiyatlar", "sıkıntılar" (*psychic costs*) ve bir "kıt kaynak" olarak zaman gibi anlaşılması çok daha güç olan öğeler eklenir. "Ayrımcılıktan hoşlanma", çocukları "dayanıklı tüketim malları" olarak görme, suçlular arasında "riskin tercih edilmesi" ve "ayrılmanın faydası" tarzı şeyler de vardır²⁹ (...) Sonuçta modeller her olayı "açıklayacak" kadar esnek hale gelirler ve tek eksiklikleri ampirik içeriktir.

Udéhn için bu durum, "uzanım ve yoğunluk değişiminin

29 Daha sonraki acayip iktisada olan şaşırtıcı benzerliği dikkat çekicidir; bkz. 6. bölüm.

tersine çevrilmesi ilkesi”ne neden olur, başka bir deyişle daha genel ve evrensel olan modelin açıklayıcı gücü daha az olur (s. 244). Udéhn, “iktisadi emperyalistler zafere ulaşacaklarına inanabilirler. Ben öyle düşünmüyorum, başarabilseler dahi bu Pirus zaferi olacaktır, zaferin maliyeti neredeyse bütün zenginliği kaybetmektir” (s. 245) sonucuna varır.

Böylece Becker tarzı iktisat emperyalistlerinin en ateşlilerinden Hirshleifer (1985) bile bütün davranışları rasyonel olarak yeniden tanımlamanın veya açıklanamayan her şeyi iktisadi olmayan diyerek bir yana bırakmanın hiçbir açıklayıcılığa sahip olmadığına farkına varmıştır. Becker’in yaklaşımındaki bu tarz potansiyel eksikliklere rağmen -gün gibi açık olan bu eksiklikleri eleştirel tutumun en azından bazı unsurlarıyla uyumlamaya razı olarak- Becker ve Beckeryen kalıptaki diğerleri oldukça büyük bir başarı elde etmişlerdir. En önemlisi beşeri sermaye nosyonunun evrensel kabul edilirliğidir. Becker, neoklasik iktisatı iktisadi olmayan problemler bölgesine uygulamaya dönük istilacı kuvvet içinde çok önemli bir role sahiptir. Hobsbawn (1997- ss.106-7), anılan özelliğine bağlı bir gerekçe göstermeden, 1970’lerden itibaren iktisat emperyalizmini tarihlendirir ve iktisadi emperyalizmin “suç, evlilik, eğitim, cinayet, çevre veya ıvır zıvır analizi yalnızca iktisadın artık evrensel hizmet-disiplini olduğunu gösterir” der³⁰. Lâkin özellikle beşeri sermaye için Becker (1993, s. xix) “on-onbeş yıl önce bu terminoloji akla yatkın gelmiyordu” gözleminde bulunur. Bu yaklaşımın kabul edilebilirliğinin önündeki engelin temelinde, verimli potansiyelle karşılaştırılabilen birikmiş fiziki varlık biçimindeki eğitim nosyonuna karşı isteksizlik vardır. Bu boşa harcanma gibi görülür. Benzer kaygılar yeni hane halkı iktisadıyla da baş göstermiştir (“popülasyon

30 Ancak Hobsbawn (1997, s. 99) marjinalist devrimle birlikte tarih ve iktisat arasında, “yenilen tarafın argümanlarının ve hatta varlığının büyük ölçüde unutulduğu” çok keskin bir ayrılık yaşandığını tespit eder. Bu durum, özellikle rasyonel seçim ve analitik Marksizmin ardından “neoklasisizmin analitik biçimi içerisinde yönetilebilen (...) argümanlar olarak bir dereceye kadar (...) hayatta kalan” Marx için geçerlidir.

üzerine ilk tebliğimi sunduğumda çocuklara ‘dayanıklı tüketim malları’ muamelesi yapıyorum dedim. İktisatçılardan, sosyologlara ve demograflara kadar (...) birçok dinleyici kahkaha attı” [Becker 1990, s. 33]).

Becker 1970’lerin sonlarına doğru Chicago sosyoloji bölümünde, sosyologlar için mikro iktisat dersi olması gerektiğini önerdiğinde, o zamana ilişkin şunu kaydeder; “seyirciler beni yuhladı” (1990, s. 34). Bu tarz bir hoşnutsuzluk bir dereceye kadar davet edildi. Gerçekten analitik olarak yaptığı bu olsa ve temel nitelik bakımından şoka yol açmasa da, Febrero ve Schwartz (1995, s. xix) “Becker aileyi bir ‘fabrika’ gibi çok kişili üretim fonksiyonu olarak modelledi ve söyledikleri sosyologlarda şok etkisi yarattı” iddiasında bulunur.

Becker, iddia edildiği gibi ne muhafazakârdır ne de radikal, olsa olsa ilerlemeci olarak tanımlanabilir. Bu durum, Becker ve Becker’in (1996) *Business Week*’deki yazılarının derlemesinde, argüman tarzının yanı sıra vargılarında da ayyuka çıkar. Bu yazılar, olumlayıcı eyleme karşı tutumları, kusura dayanmayan boşanmayı, asgari ücreti, hükümet harcamaları ve sanayi politikasını, (üçüncü dünya) okullaşması lehine tutumları ve suç için ağır cezaları içerir.

Bir dizi faaliyet alanında Becker son gülen misali en uzun ve en yüksek sesli kahkahaya sahipmiş gibi görülse de, onun ve diğerlerinin öteki sosyal bilimlere tecavüzü sınırlıdır. Becker ve diğerlerinin rasyonel seçim teorisindeki kazanımları elde tutma konusunda veya beşeri sermaye teorisinde çok başarılı olduğu kanıtlanmıştır; bu tarz nosyonlar kendi temellerine uygun bir şekilde anaakım iktisat içerisinde, anaakım iktisatın kavramsal çatısıyla çelişse bile benimsenebilmiş, uyarlanabilmiş ve azıcık hesaba katılarak veya şöyle diyelim özensiz bir şekilde hesaba katılarak kullanılabilmektedir. Bu açıdan, beşeri sermayenin sosyal bilimlerdeki ilerleyişi -hem iktisattaki köklerinin etkilerine dair bilinç kaybı yoluyla hem de diğer disiplinlerdeki daha ge-

leneksel düşünce tarzlarına fikirlerin dönüşümünü ve özümsemesini dâhil etmesiyle- başlangıçta kabul edilebilir olmayanın kabul edilebilir olduğu bir süreç örneği olarak eğiticiidir. Böylece eğitim sosyolojisi, beşeri sermayeyi, toplumsal katmanlaşmayı tanımlama ve açıklamada *bireyci* metodolojinin kategorileştirdiği bir durum olmasına rağmen, bir araç olarak kullanır -bu durum eğitimin ve yeteneklerin kaynakları ve (istihdam ve ücret bakımından) onların sonuçlarını değerlendirmeden biraz farklıdır, insanlar az ya da çok mükemmel çalışan piyasaya ilıştırılmış gibidirler (eleştiri için bkz. Fine 1998a). Bu durum, Becker'in "mış gibi" iktisat emperyalizminin kabul edilebilirlik alanındaki sınırlamalara maruz kalan toplum/birey bölünmesinin etrafındaki ikilemlerde hâlâ geçerlidir. Her şey piyasa/iktisadi rasyonalite temelli bir dünyaya indirgenemez. Zafirovski'nin (2000) zekice detaylı olarak belgelendirdiği üzere, rasyonel seçimin bütün satıcıları, rasyonel ile rasyonel olmayan ayrışmasına, neleri açıkladıkları ve neleri açıklanamaz (genellikle azledilir ya da rasyonel olmayan diye açıklanır) buldukları arasındaki ayrışmaya bel bağlar³¹. Becker uç bir örnektir, çünkü bütün davranışların kendi iktisadi yaklaşımıyla bağdaştırılabilir olduğunu iddia eder. Önceki bölümde genel hatlarıyla ortaya konulduğu üzere diğerleri rasyonel seçimin, bu uç noktayla, piyasa aracılığıyla kendi çıkarının peşinden koşma ile belirlenen sınırlar arasında bir yerde bulunduğunu öne sürmektedir. Bu da, zayıf ve güçlü (iktisadi) rasyonalite fikrine mahal verir (Hylton, 2005), mesela hukuk iktisadi halinde. En uç noktada olan güçlü rasyonalite düzenlemesinde Becker, daha makul görünmek için daha az uçta olmaya olanak sağlar.

3. Kamu Seçimi Olarak Siyaset: Buchanan ve Tullock

Eski veya ilk iktisat emperyalizmi, saldırgan bir şekilde marjinalist ilkelerin uygulama alanını genişletmeye çalışmıştır. Bu nedenle, Becker ve sadık takipçilerini bir yana bırakırsak, iktisadi

31 Ayrıca bkz. Zafirovski (2001 ve 2002).

ve iktisadi olmayan, rasyonel ve rasyonel olmayan vb. ayrışmaların, bu ayrışmalar arasındaki sınırların değişmesini araştırırken ne kadar kabul gördüğünü göz ardı etmek nispeten kolaydır. Bu, iktisadi veya rasyonel olana dair aşırı indirgemeci tavıra ilişkin huzursuzluğun bir göstergesidir ki iktisat alanının genişlemesini amaçlayanlar arasında bile böyle bir huzursuzluk vardır. En önemlisi kamu seçimi teorisinin gelişimi içerisinde siyasetin, Udéhn'in (1996, s. 1) belirttiği gibi kamu seçimi teorisinin "üç temel bileşenine: (1) bireysel çıkar, (2) mübadele ve (3) bireycilik temel varsayımlarına indirgenebileceğine" dair düşüncede kendini gösterir. Zira kamu seçimi teorisyenleri kendilerini mükemmel ve öncü iktisat emperyalistleri olarak görürler ve öyle de görünürler. Buchanan (1984, s. 14) kamu seçimi teorisini savunabilmek için ya da kamu seçimi teorisinin mahiyeti gereği, son derece açık varsayımlarda bulunur³²:

Fayda maksimizasyonunu hedefleyen bireylerle işe başlarız(...) Sadece kişinin fayda fonksiyonunun kapsamına giren parametreleri belirlememize gerek yoktur. Azizleri olduğu kadar günahkârları da hesaba katabiliriz. Bir anlamda kişiyi basitçe kendi tercihler setiyle, kendi fayda fonksiyonuyla tanımlayabiliriz. Bu fonksiyon ister meyve tezgâhındaki elmalar ve portakallar arasında olsun, isterse ulus için savaş ve barış arasında olsun, olası seçim için alternatifler arasında yer alan makul ödünleşimler setini tanımlar veya tasvir eder.

Buchanan'ın açıklık getirdiği üzere farklı şekillerde yapılan seçimlerin olduğu durumlarda, analitik ilkeler -piyasa dışının karşıtı olarak piyasa- bir alandan bir diğer alana doğru sorunsuzca genişletilir³³. Ancak Udéhn (1992, s. 254) ve Nicolaides'in (1988) gözlemlediği üzere, hem Buchanan hem de ilk kamu se-

32 "İnsan Davranışının İktisadi Modeli" için ayrıca bkz. Buchanan (1972, s. 16 ve devamı) ve Amadae'de (2003, ss. 151-2) belirtildiği gibi Buchanan için "iki tüccar arasındaki elmalar ve portakalların basit mübadelesi olan kurumsal model bütün çalışmalarımın başlangıç noktasıdır."

33 İktisat gibi muamele gören siyasetlere genel bir bakış için bkz. Udéhn (1996) ve bunun iktisat emperyalizmi için çıkarımlarına dair ayrıca bkz. Udéhn (1992).

çimi literatürü kendilerini bireysel davranışı açıklayan ve motive eden, rasyonel seçimin üstünde ve ötesinde bir şeye adanmışlardır. Rasyonel seçim her şeyi açıklayamaz gibi algılanır. Buchanan'a göre (1972, s. 18), "katı bir biçimde tanımlanmış piyasa sürecinde bile alternatif davranışsal hipotezlere karşı, test edilebilen önemli açıklanmamış kalıntılar kesinlikle vardır"³⁴.

Bu açıklama, görece erken tarihlerin bu tarz iktisadi emperyalistlerinin tutku içinde ve kendi kendini düzenleyerek, bir dereceye kadar neden ve nasıl alçakgönüllü olması gerektiğine dair birkaç detayı ayrıntılı bir biçimde ele alma olanağı sağlar. Örneğin Buchanan'daki insan davranışı iktisadi modelinin kapsamı üzerine çekinceler, bir öncekine ve piyasa analizine -münhasıran değilse de- en uygun olana hasredilmiş durumdaki model ile birlikte, tanımlayıcı analiz ve kural koyucu analiz arasındaki ayırmadan kaynaklanır. Oysaki etik hususlar, özellikle kamu seçimiyle meşgul olan bürokratlarda, piyasa dışı davranışı yönetir. Bu sebeple özellikle Hıristiyanlığın özgecil değerleri bağlamında, kural koyucu normları davranışa dair hipotezlere dönüştürecek "Davranışın İktisadi Olmayan Modellerine" (Buchanan 1972, s.18) ihtiyaç vardır -"insan davranışı için geleneksel kural koyucu normlar, insan davranışı *hakkındaki* tahmin edici hipotezlere dönüştürülebilir"³⁵.

Bütün bu argümanlar elbette ki pozitif ve normatif arasındaki katı (ve hükümsüz) ayrıma dayanır. Ancak bu ayrım bir kez yapıldığında ve (tercihlerin ve davranışın veya daha kesin bir biçimde seçimlerin) pozitif ve normatif sistemleri arasındaki ayrımlar çizildiğinde, pozitif için normatifin önemli olduğunu

34 Sonra gelenin cvveliyatı açısından Buchanan'ın, Frank Knight'ın öğrencisi olması önemlidir.

35 Not etmek gerekir ki, insan davranışının kaynağı olarak kendini sadece rasyonaliteyle sınırlandırmanın, özellikle konuyu ele alırken başarısız olmak şöyle dursun, muhafazakâr değerler biçimindeki rasyonel olmayana katkıda bulunan, Buchanan'ın da eklemlendiği neoliberal proje alanında bir sınırı olabilir. Sosyal sermaye tartışması için bkz. 6. bölüm.

varsaymak, Bouding'in (1969) Amerikan İktisat Kurumu Başkanlık konuşması olan "Ahlak Bilimi Olarak İktisat"ta genel hatlarını ortaya koyduğu üzere kolaydır. Bahsi geçen zamanlarda bu hiç de yüzeysel bir konu değildi.

Tam da Buchanan'ın elmalar ile armutlar arasındaki seçime savaş ve barış arasında yapılan seçimmiş gibi muamele etmesinin problemli doğası, kamu seçimi teorisyenlerinin kendilerine ait çekincelerini dışa vurmaya sevk eder. Kamu seçimi teorisinin standart bir metninde McKenzie ve Tullock (1978, s. 3) bu teorisinin iktisat emperyalizminin bir dalı olduğunu kabul ederler:

İktisat sürekli değişen bir disiplindir (...) disiplin olarak iktisatın sınırları süratle dışa doğru genişler, tarihsel açıdan diğer sosyal bilimlere özgü olan inceleme alanlarına tecavüz eder. Disiplinin faaliyet alanı ve istikametindeki bu değişiklik oldukça çarpıcıdır, zira zihni değişiklik yapmayla meşgul olan iktisatçılar doğada neyin iktisadi olduğu veya neyin iktisadi olmadığı konusundaki tartışmaya neden oldular. İktisatçılar yalnızca "İktisat şu veya bu problemi anlamamıza yönelik nasıl bir katkı yapabilir?" sorusunu sordular.

Ancak aynı zamanda etik değerler üzerine olan sessizliğini de onayladılar, çünkü "iktisatçının yaklaşımı *amoral*dir. İktisat, insanların neden böyle davrandığını anlamada olduğu gibi (...) *ne olması gerektiğiyle* de çok ilgilenmez"(s.7). Sonuçta, "İktisadi Analizin Sınırları" başlıklı kısımda şunu öğreniriz (ss. 24-5):

İktisat -ne yazık ki- insanların neye değer verdikleri veya niçin değer verdikleri, ne yaptıkları hakkında çok az şey söyler (...) iktisadın kendi sınırları vardır. İktisat insan deneyiminin sadece bir kısmını, suç, siyaset, cinsellik, aile veya eğitim gibi deneyimleri içeren kısmını açıklayabilir (...) (Diğer kısım için) öteki sosyal bilimlere bakmalıyız.

Başka bir yerdeki tartışmalarında, özellikle 23. Bölümde, bu tarz önemli konularda bilim olarak sosyal bilimler yoluyla çözüm aramaya karamsar yaklaşan Frank Knight'ın etkisi göze çarpar. Knight'a göre (1947a, s. 344):

-Bireysel ve toplumsal olan- çok daha eski ve genel amaçlar, ne yazık ki “bilimsel olmayan” durum olarak kabul edilen estetiktik ve ahlak kökenlidir. Elbette ki, onların işleyişini bilimsel yapma veya yapabilme düşüncesi veya bunun müzakere eden ve yargılayan, önceden planlanabilen akli düşünme faaliyeti olduğu düşüncesi saçma ve romantiktir.

Sonuç olarak McKenzie’nin yokluğunda Tullock’un (1972, s. 324) “İktisadi Emperyalizm”i sonuca yaklaşıp:

Okuyucunun şüphesiz çoktan anlamış olacağı üzere sosyal bilimlerin gelecekteki örgütlenmesine dair teklifim, sosyal bilimlerin iki büyük çalışma alanına, seçim bilimleri alanına ve tercih bilimleri alanına bölünmesidir. Seçim bilimleri esas olarak iktisadın aşırı büyümesi olur ve kendini tercih fonksiyonlarını maksimize etmeye çalışan bireyler arasındaki karşılıklı etkileşimin olası sonucunu belirlemeye adar (...) geleneksel olarak iktisat biline gelen sınırların dışına çıkar, ancak herhangi bir kurumla ilgilenebilir (...) Öte yandan bir de tercihler, zevkler veya tutkular bilimi vardır. Bu bilimler kendilerini çeşit çeşit insanların tercihlerinin ne olduğunu; bireysel tercihleri inceleyerek, toplumdaki tercihlerin nasıl kullanışlı bir şekilde özetlenebileceğini bulmaya çalışarak ve bütün bu şeylerin belki de en önemlisi olan tercihleri biçimlendiren faktörlerle birlikte belirlemeye adar.

Böylece, iktisadın sınırları iktisadi rasyonalitenin sınırlarına tekabül eder. Tullock’un yokluğunda McKenzie (1979, s. 145) çok daha kuvvetli ve dikkate alınması gereken eleştiriler yapar³⁶:

Bu yazının amacı iktisadi analizin meziyetlerini methetmek değil, sınırları üzerine kafa yormaktır. Bu devirde iktisat biliminin genişleyen çalışma alanı hakkında bol bol konuşmak ve iktisatçıların iktisadi analizin herhangi bir sınırı olmadığını iddia etmesi adettendir, bu nedenle amacım tuhaf görünebilir.

Dipnot’ta devam eder:

Bu durum benim iktisadi analizin sınırlarını sorgulamam

36 Udéhn kılı kırk yaran bir bakış açısıyla şunu ileri sürer; “McKenzie iktisadın her şeye kadir olduğu inancını zamanla yitirdi... Sonuçta McKenzie, McKenzie ve Tullock’un (1985) dördüncü baskısına dâhil olmadı”.

bakımından özellikle tuhaf görünebilir, zira son birkaç yıldaki birçok çalışmam iktisadın sınırlarının ne kadar gerilebileceğini görme denemesiydi (referans olarak McKenzie ve Tullock'un (1978) ardı ardına gelen baskıları verilebilir). Buradaki amacım yetenekli iktisatçıları ıskartaya çıkarmak değil. Suç, evlilik ve aile gibi birçok alışılmadık alanda iktisadi analizin *sınırlı* kullanışlılığına dair inancımı koruyorum.

Bu açıdan McKenzie, ilk iktisat emperyalistlerinin en ateşlisi olan Becker'e karşı eleştirel bir taarruza geçer. McKenzie için kamu seçimi, sadece kendi sınırlarının farkında olan iktisadın ele almasıyla uygulanabilir olur. Bu bilgiler ışığında Becker'in, kamu seçimi teorisi sonrası bakış açısı dolayısıyla iki konuda analitik olarak nasıl zor durumda kaldığını not etmek ilgi çekicidir. Birinci olarak Becker (1996, ss. 16-8), etik ve kişisel tercihler arasında bir ayırım olduğu fikrini reddederek birini diğerine indirgenebilir kılar. Nihayetinde McKenzie'nin, Stigler ve Becker'in (1977) makine tarzı birey tasarımı yaklaşımını reddetmesi sürpriz olmasa gerek; McKenzie (1979, s. 148), seçimlerin bu şekilde yapılmadığını düşünür, çünkü bu şekilde yapılan bir seçime özgür irade dâhil edilmez, sadece tüketici davranışı modelinin emirleri takip edilir:

Diğer bir deyişle zevkler veridir; yani kısıtlardır. Öznel belirlenim konusu değildirler. Analiz öznesi kendisinin en yüksek farksızlık eğrisiyle dönüşüm eğrisinin birbirine teğet olduğu noktada faaliyet göstermeyi "seçmez". Özne modelin tanımladığı teğet noktasındadır.

İkinci ve daha genel olarak, Becker nihayetinde bütün bireylere uygulanabilen "genişletilmiş" fayda fonksiyonuna dayanarak tercihin oluşumu teorisini tamamlayıcı bir boşluğa olanak tanımaz gibi görünür. Bireyler biyolojik olarak belirlenmişlerdir ve tüketim deneyimlerine, çalışmaya veya herhangi başka bir şeye göre zamanın herhangi bir anında gerçek fayda fonksiyonlarının optimal bir biçimde seçilmesine mahal verirler, ancak rastlantısal

etkilere de maruz kalırlar³⁷. Buna karşın McKenzie (1979), kullanılan belirli değerlerin farksızlık eğrisi analizinde belirlenemez olduğunun ve Stigler ve Becker'de faydaya ulaşmak için kullanılan yarar ve maliyetin, adeta B.F. Skinner'in davranışsal psikolojisindeki pozitif ve negatif pekiştirmelerine (s. 149) benzediğinin, bu yaklaşımın insanın tefekkür ve özgür irade vasıflarını inkâr eder gibi görüldüğünün tamamen farkındadır³⁸. McKenzie hayvanların aksine bireylerin -aşağıda ele alınacağı gibi- ne istediğimizin keşfine yönelik önemli bir dürtü olarak deneyimle (s. 154), "Becker ve Stigler'in davranışçılığındaki *dışsallığa* karşı bir biçimde *işsel* olarak yönetildiğinde" (s.152) ısrar eder.

Becker'in pozisyonu -diğerleri arasından- kamu seçimi teorisinin öncülerinin metodolojik çekincelerine mahal verir veya dikkat çeker. Çünkü uzun süredir bilindiği üzere iktisadi yaklaşım kendi sınırlarına vardığında etkin bir şekilde totolojik olur. Böylece, Slater ve Tonkiss (2001, s. 61) için:

Rasyonel seçim modelleri -özellikle bu modellerin iktisadi ve toplumsal faaliyetin artan etki alanına doğru genişlemesiyle- yanlıştır. Bütün faali-

37 Becker'in genişlemiş fayda fonksiyonu nosyonunun eleştirel bir izahı için bkz. Fine (1998b, 2002c, bölüm 3). Not etmek gerekir ki, "iktisatçıların aborjine bankacı yeleği giydirme girişimini" (Gregory 2000, s. 1001) de içeren insan doğasının değişmez ve evrensel olduğu görüşü nedeniyle, modern *homo economicus* ve ilksel *homo erroneus* arasındaki farklılıkları anlamaya dönük tartışmanın bağlamı iktisat ve antropoloji arasındaki ilişki içinde evrilmektedir.

38 Skinner üzerine bkz. Rutherford, Smith'ten (1996, s. 56) alınırsa: Skinner'in yaşamı ve gelişmesinin en dikkat çekici özelliklerinden biri, laboratuvar bilimcisi olarak anınmasını sağlayan deneysel araştırmasıyla sonrasında kendisine daha geniş bir ün kazandıran toplum felsefesi arasındaki aykırılıktır. Gerçeği söylemek gerekirse, Skinner'in uyduruk çevreler içerisindeki ikinci derecedeki oluşumların deneyimleri temelinde kültürü yeniden tasarlamak istemesi, kendisinin küstah ve hatta garip olan birçok eleştirisine maruz kalmıştır.

İktisat içerisindeki bu tarz büyük yeniden tasarımlar, en azından deneysel iktisat ve nöroiktisatın ortaya çıktığı görece son zamanlara kadar, laboratuardan yararlanmadı!

yet maksimizasyon olarak varsayılırsa, maksimizasyon varsayımının kendisi yanlışlanamaz olur. Hipotez *si omnia nullia* -her şeyin teorisi olup da çok az şeyi açıklamanın- tuzağına düşer. Maksimizasyon olarak okunamayabilen toplumsal bir eylemi düşünmek zorlaşır.

Bir başka deyişle gerçek veya hipotez halindeki sonuçlar çürütülemeyebilir; bu sonuçlar, zaman vasıtasıyla veya dışsal koşullardaki kaymalarla değiştirilen tercihlerin yerinde tadilatlarıyla her zaman "açıklanabilir". Yapılması gereken yapılır. McKenzie'nin (1978, s. 635) de ifade ettiği gibi³⁹:

Bir bakıma bu bir optimizasyon problemidir; analiz, analizin bir diğer metodolojik sınırını biçimlendiren sonsuz gerilemeyle yüzleşmeden çok fazla genişleyemez.

Bu açmazdan kurtulmanın tek yolu "Becker'in iktisadi yaklaşımın *bütün* insani davranışlara uygulanabileceği yönündeki iddiasını reddetmektir" (s. 634). Bir diğer ifadeyle Becker, onun için tutarsız olan, rasyonel (iktisadi) ve rasyonel olmayan (iktisadi olmayan) davranış arasında meydana gelen çatışmayı, bu ikisi arasındaki ayrımı yok sayarak savuşturur. Bunun maliyeti -analiz her zaman dışsal olarak kabul ettikleriyle kendi sınırlarını çizdiği için uygulamada olmasa da- ilkesel düzeyde totolojiye düşmektir. Buna karşıt olarak McKenzie ve diğerleri, en azından, iktisadi davranışın nerede bittiği ve iktisadi olmayan davranışın nerede başladığı, birbirlerini etkileyen ve karşılıklı olarak

39 Kitabın 10. bölümünde tartışılacak olsa da, maksimizasyon varsayımının yanlışlanamaz olduğu fikri için bkz. Boland (1997). Boland, aynı doğrultudaki görece erken olan çalışmasına, yanlış olduğu ispat edilemeyen varsayımı meşrulaştırmak için, anaakım tarafından üstünkörü bir şekilde nasıl atıfta bulunulduğuna dair hayranlık verici bir açıklama sunar! Evrenselin anlamsızlığına dair geniş bir soy ağacı için ayrıca bkz. Hutchison (1938, s. 162):

Neredeyse hiç sürpriz olmayan bir şekilde, her ön plana çıkan iktisadi teori, bazı zamanlarda veya diğer esaslı otoritelerce "döngüsel", "totolojik" veya "sorundan kaçınan" (*beg the question*) olarak gösterilir.

Sınırlı rasyonaliteye başvurularak ortaya atıldığı halinin zar zor düzeltildiği-ne dair daha geniş kapsamlı bir eleştiri için bkz. Laville (2000).

birbirini belirleyen unsurların neler olduğu ve bunu nasıl yaptığı konusunu ortaya atarlar.

Daha da ötesinde McKenzie, bu tarz metodolojik konularla ilgilenerek üç yöntem -seçim mantığı (kabaca formalizm), soyut bilim (kısmen kavramsal sorgulama) ve tahmin edici bilim (en iyisi ampirisizm, en kötüsü pozitivizm)- arasında bir ayrım yapar. Bu temelde McKenzie, Becker ve Chicago iktisat okulunu -makul bir biçimde- diğer unsurlara referansla sınırlarını eleştirel bir biçimde reddedip tahmin edici bilimin içerisine sokar. McKenzie bunu paradoksal bir şekilde, Jevons'un marjinalist ilkelerini körü körüne takip ederek esasında Becker'in iktisadi yaklaşımındaki beklentisiyle aynı beklentiye sahipmiş gibi görünen Wicksteed aracılığıyla, seçimin mantığını tanımlayarak yapar. McKenzie (1978, s. 629), bu tanımlamayı Wicksteed'in (1910) *The Common Sense of Political Economy* adlı çalışmasını alıntılararak ortaya koyar:

Buradan şu sonuç çıkar ki iş idaremizi düzenleyen genel ilkeler, hayatımızın her alanındaki müzakerelerimizi, alternatifler arasındaki seçimlerimizi ve kararlarımızı düzenleyen şeylerle tamamen aynıdır (...) Wicksteed'e göre eşmarjinal kural (...) ister geleneksel isterse geleneksel olmayan "güzellikler"de vücut bulsun, insanların değer verdikleri şeylere nasıl davrandıklarının mantığı için temel teşkil eder. Wicksteed'in kitabının çeşitli yerlerinde bahsettiği heterojen mahiyetteki bu endüljanslar erdem, akıl, feraset, sağduyu, onur, başarı, edebiyat, cinsiyet, sanat, eğitim ve manevi hazdır.

Becker'in yaklaşımına şaşırtıcı derecede benzemesine rağmen -McKenzie keskin bir şekilde "bütün bu 'yeni' araştırmalar Wicksteediyen iktisadın düz mantık genişlemesi gibi görünüyor" (1978, s. 630) diye ileri sürer- sezindiği metodolojik durum farklıdır. "Wicksteediyen seçim davranışı modelinin açık ve kesin ifadesi bütün *amaçsal* davranışı tamamen açıklamaktır(...) Bir başka ifadeyle bu model tahmin edici içerikten yoksundur" (s. 631). Böylece Becker, sadece totolojik olmasıyla değil tahmin edilir olma beyanında bulunmasıyla da kusurlu olur.

Bu durum McKenzie'yi, iki temel eleştiri noktasında, Knight ve Friedrich von Hayek'in soyut bilimine başvurmaya sevk etti. Birincisi, Knight'ın olasılıkların bilinebilen sonuçlara bağlı olduğu risk ile olasılıkların bilinemeyebilen veya henüz keşfedilmemiş sonuçlara bağlı olduğu belirsizlik arasında yaptığı ünlü ayrımıdır. İnsanları hayvanlardan ayıran yaratıcılık yeteneği bir problem olarak Becker'de tercih oluşumu bağlamında daha en başta ortaya çıkmıştır. McKenzie (1978, s. 639) için⁴⁰:

Burada bireylerin yaratıcı bilincinin, kısmen de olsa, inkârı söz konusudur; basitçe açıklamak gerekirse, bu durum Becker geleneğindeki tahmin edici teorilerin, ham duygulara küçücük bir yer bırakan, nesnel bir şekilde belirlenebilen mallara duyduğu gereksinimin bir sonucudur. Gerçekten de, insanların maksimize etmek istedikleri mallar belirlenip talep eğrisi ve maliyet fonksiyonları tanımlandığı an teori tamamen deterministik bir hal alır: sonrasında ise eğriler, bireyin ilerlemesi gereken fare labirentinin teorik eşdeğeri olur.

İktisadi yaklaşım, insanların maddi dünyayı değiştirme ve yorumlamadaki yaratıcılığını elinden alır.

McKenzie'nin tahmin edici bilimin hatasına dair ikinci özel eleştirisi -örneğin fayda fonksiyonundaki mallar gibi- nesnelere dair tepki veya bilginin kişiden kişiye farklılık gösterdiğidir. McKenzie (1978, s. 635) meyvelere odaklanma seçimini tartışır (yukarıda belirtildiği üzere Buchanan bu tarz seçimlere savaş ve barış arasındaki seçimle aynıymış gibi muamele yapar):

Bireyin fayda fonksiyonundaki herhangi bir şeyi ele aldığımızda, genellikle, mesela elmalarda olduğu gibi onun fiziksel özelliklerini tanımlarız. İnsanlar seçim yaptığında, elma gibi bazı malların homojen özelliklerini seçmez; daha çok elmanın insandan insana değişen "imgesini" seçer.

40 Not etmek gerekir ki, Skinner'in hayvan psikolojisinin davranışsal teorisiyle toplumu açıklama isteği George Homans (1961) ile ilgilidir. Bu, bireyler temelinde toplumu açıklama hatasına düşen, ifade edilen bakış açısının iştirakçilerinden biri olan James Coleman tarafından sosyal sermaye biçimine dönüştürülerek yeniden canlandırılan sosyal mübadele düşüncesine yol açtı. Derli toplu bir açıklama için bkz. Fine (2001, 5. bölüm).

Magritte⁴¹ tarzı duyarlılıklar da -elbette ki insanlar elmaları imgeleriyle birlikte seçer- pek sıradan olmayan nesneler ile yeni hane halkı iktisadı olarak ortaya çıkan Becker'in çocuklara dair kavrayışı da zihinde aynı biçimde hedeflenir (ss. 631-2):

Bu tarz bütün tahminler, tahmin deneyim tarafından onaylansın veya çürütülsün diye, nesnel bir şekilde belirlenen "çocuk hizmeti" gibi bir "mala" gereksinim duyar; fakat soyutlama düzeyindeki seçim mantığında "malın" ne olduğuna dair nesnel bir durum olmayabilir (...) Mesela "çocuk hizmetleri" farklı insanlar için farklı anlama gelir.

Sonuçta McKenzie (1978, s. 641) iktisat için bu üç yöntemin karmaşık ve hareketli bir kombinasyonunun şart olduğu sonucuna varır:

İktisadi analizin metodolojik sınırları tek bir entelektüel düzlemdeki özelliklerle sınırlandırılmaz. İktisat disiplini, seçim mantığı, davranışın soyut bilimi ve davranışın tahmin edici bilimi olarak tartıştığımız çeşitli düzlemlerde çalışır.

McKenzie iktisat emperyalizmine dair sınırları ifade etmede Becker ve Stigler'den ayrı bir noktada konumlanırken Stigler (1984, s. 309), iktisadi yaklaşımın evrensel uygulanabilirliği hakkında şüpheciliğini sürdürür:

Burada mevcut iktisadi analizin önemli katkı sağlayabileceği geniş bir toplumsal olgular sınıfı anlaşılmadan kalır. Ulusçuluğun veya dini inancın kaynağı, içeriği ve etkinliği, hemen açıklığa kavuşturamadığımız önemli belirleyici örneklerdir. Dil çalışmaları veya 18. ve 19. yüzyılın başlarında İngiltere'deki kölelik karşıtı düşüncelerdeki ani değişiklik gibi etik değerlerdeki değişimlere çok fazla katkı yapıp yapmadığımız konusu çok açık değildir. Özetle iktisat, sosyologların yaygın bir biçimde

41 T.S.N: René François Ghislain Magritte (1898-1967): Belçikalı Sürrealist ressam. Burada Magritte'in "İmgelerin İhaneti" (*La trahison des images*) çalışmasına atıf yapılmaktadır. Bu çalışmasında Magritte bir pipo çizerek altına "Bu bir pipo değildir" (*Ceci n'est pas une pipe*) yazmıştır. Çünkü resim bir pipo değil piponun görüntüsüdür. Magritte, McKenzie'nin örnek olarak kullandığı elma için de aynı şeyi yapmıştır. Bir elma çizip altına "Bu bir elma değildir" (*Ceci n'est pas une pomme*) yazmıştır.

kullandığı bir araç olacaktır. Tartışmaya açık olan husus, bizim araçlarımızın makro sosyolojik olgu olarak adlandırılan konuyu anlamaya yardımcı olup olmayacağıdır.

İçinde bulunduğumuz yıllarda iktisadi analizlerin geçerli olmadığı bu alanlar, hatta aslında öyle olmadıkları varsayılarak iktisat emperyalistlerince ele alınmıştır.

4. *Rasyonelden Rasyonel Olmayana*

Önceki bölümde iktisat emperyalizminin toplumu “iktisadi yaklaşıma” indirgeme girişiminde karşılaştığı engeller vurgulanmıştı. Bireyler çeşitli biçimlerde daha bir çevrelenmişlerdir ve “iktisadi olmayan” veya toplumsal olan, muhtelif yollarla bireyden önce gelir ve bireyi koşullandırır. Bu tarz ikilemlerle karşılaşan iktisat emperyalizmi iki farklı strateji benimser. Bunlardan biri -örneğin tercihlerin mahiyeti nedir veya tercihler nasıl biçimlenir gibi- sorunları yok saymaktır. Böyle davranınca, neyi açıklayamadığımız ve hatta ele aldığımız önemli olmayabilir. Ve neyin önemli olmadığı unutulabilir. Bu strateji, entelektüel kabalıklar barındırsa da iktisat emperyalizminin devamı için idealdir. İkinci strateji ise toplumun (veya rasyonel olmayanın) varlığını kabul etmek ancak kısmen de olsa onu dışsallaştırmak ve nihayet bulanık ve melez bir modele dâhil etmektir (bkz. bu bölümün sonuç kısmı). Bu strateji ampirik ve analitik realizmin bayağı hoşuna giderken metodolojik ve teorik tutarlılığa bağlı olanların hoşuna gitmez.

Fakat sözü edilen iki seçenek gizli bir koşulu ağzından geçirir; iktisat emperyalistleri için bu seçeneklerin geçerliliği toplumun bireye indirgenebilir olmasına bağlıdır. Bir diğer ifadeyle rasyonel bireyler, rasyonel olmayan, toplumsal gibi görünen diğer unsurları inşada nasıl ve ne derecede kullanılabilir? Bu sorunu ilk olarak Vilfredo Pareto, *Sociology* adlı çalışmasında (bkz. Milonakis ve Fine, 2009, 12. bölüm) ele almıştır. Böyle bir şeyi meşrulaştırmak, genellikle doğrudan toplumsalla ilgili olan ve sosyolojik veya daha farklı bir hareket noktası durumundaki te-

ori ve metodolojilere bağlı olan insanların oluşturduğu entelektüel ortamdan dolayı, psikologlar hariç, iktisatçı olmayanlar için çok daha zordur. Yine de rasyonel seçim girebildiği her yere girer ve aslen iktisada dâhil olmayan yerlerde bile iktisat emperyalizmi için bir mecra sağlar.

Örneğin Coleman'ın (1986) toplumsal teoriye uygun bir çalışma alanı tasarlama girişimine bakalım. Coleman uygun bir alanı tasarlama girişimine, topluma (orta düzey kategorilerle birlikte) bir bütün olarak ve bireyler halinde odaklanmamız gerektiği görüşüyle başlar. Sonuçta, toplumun ve bireylerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunun nedenselliğine bağlı olarak, dört çeşit teori sunar: toplum-toplum, toplum-birey, birey-toplum, birey-birey. Coleman, "sosyolojideki temel teorik problem birey seviyesinden makro seviyeye -iktisatçılar bu probleme (...) her ne kadar yanıltıcı olsa da 'toplulaştırma' problemi der- geçiştir" (1986, s. 347) sonucuna varır. Açıkça görüldüğü gibi iktisatçının teori tarzı cazip görünür. Coleman devam eder:

"Toplulaştırma" gibi yanlış bir adlandırmaya rağmen, iktisatçılar bireyden makro seviyeye ulaşma problemine meraklıdır, iktisatçılar bu konuda oldukça ilerleme kaydedebilirler. İktisatçıların ilkesel aracı olan rasyonel eylem mefhumu rekabetçi bir piyasada gerçeğe dönüşür.

İktisatçılar sadece toplumla ilgili toplulaştırılmış sonuçları ve bu sonuçların bireysel optimizasyonla tutarlı olduğunu gösterememesi açısından yetersiz görünür. En güçlü olduğu yer kendisinin bireysel optimizasyonla tutarlı olması olan iktisadın, toplumun bireylerin toplulaştırmasından nasıl türediğini açıklaması gereklidir. Bu Coleman tarafından şöyle açıklanır: "çünkü toplulaştırma konusunda başarısızdır; bireylerin eylemlerindeki toplumsal yapıların yeniden üretimiyle tutarlı bir toplulaştırmanın nasıl olduğunu göstermesi gerekir" (1986, s. 360). Ek olarak atomistik modelde iktisadi bireyin nasıl mucizevî bir şekilde topluma eklenerek bire dönüşüğünü ve yapılandırıldığını da göstermesi gerekir.

Elbette kavramsal olarak, anaakım iktisatın perspektifinden bakıldığında bu basitçe kısmî dengenin genel dengeye genişlemesi (toplulaştırılması) ve dengenin de piyasadan piyasa dışına doğru genişlemesidir. Bunlar iktisat emperyalizmiyle tamamen tutarlıdır ve eleştiriye izin verdiğini veya iktisadî veya iktisadî yaklaşımı zenginleştirdiğini söylemek zordur. Daha da ötesinde Coleman'a (1986, s. 363) göre bütün bireysel olmayan davranışlar bireyler tarafından yeniden inşa edilmelidir:

Tatmin edici bir toplumsal teori sadece bireylerin değil toplum birimlerinin davranışını da tanımlama girişiminde bulunmalıdır (...) Bununla birlikte bireylerin davranışına dayanmalıdır (...) Temel teorik meydan okuma, bireysel eylemlerin toplumsal bir sonuç üretimi için nasıl birleştiğini göstermektir (...) (Aslında) toplumsal normla (...) toplumsal gerçeklik ve var olan veya olası bir toplumsal teori arasındaki bağlantı (...) sorununa bir anlam verir. Gerçeklik için gerekli olan şey bireysel zevk ve donatımları fiyatlar kümesine ve malların dağılımına veya kolektif karara dönüştürecek toplumsal kurumlardır. Toplumsal teori için gerekli olan şey ise bu dönüşümü tanımlayacak kavramsal aletlerdir.

Sonunda Coleman, "(...) Walrasyan sistemin göz ardı ettiği toplumsal yapıdan dolayı bu teoriden kısmen sapmakla birlikte, Walrasyan genel denge teorisinin türevi durumundaki (...) sosyolojiye uygun olan paradigma nedeniyle" (s. 364) iktisattan boşanmasının rahatlıkla bir mantık evliliğine dönüşebileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Coleman'ın belirttiği eksiklik, Walrasyan sistemde piyasa aksaklığının olmayışıdır. Bir diğer deyişle metodolojik bireycilik esasına dayanarak toplumu açıklarken piyasa aksaklıklarını kullanan yeni mikro temellendirimler, Coleman'ın toplumsal teori hedefine ulaşmış gibi görünebilir.

Özetle, bütün bir rasyonel seçim teorisi için toplumsal olanı bireylerin toplulaştırmasına indirgenmesi (niteliklerine dair hafıza kaybının yanı sıra) Walras'ın toplumsalı ele alırken bireyler teorisinin potansiyel kapsamı bakımından yaptığı öneriye benzer (bkz. Milonakis ve Fine 2009, 6. bölüm). Bu yolla hiç olmaz-

sa -bireyin eş zamanlı belirlenen ürünü olarak da olsa- toplumun farkına varılır. Heilbroner ve Milberg (1995, s. 87) bu durumu bireysel olmayan bir perspektifle öne sürer:

“Mikro” ve “Makro”nun mikro davranışta birleşmesi, toplumsal temeller kavranmadan anlaşılamaz ve toplumsal güçler, bir veya daha fazla bireyi harekete geçiren somutlukların kapsamına dâhil olmadıkça içi boşaltılmış soyutlamalar olarak kalırlar.

Ancak (rasyonel) birey toplumu nasıl inşa edebilir? Cevap, bireylerin topluma derinden bağlı olmasına rağmen böyle bir şeyi yapamayacağıdır. Örneğin Abell (1996, s. 266) için sosyolojide, rasyonel seçime dair bir incelemede:

Rasyonel seçim teorisi açıklayıcı olma imtiyazına sahip olduğunu iddia edebilir (...) Bu iddianın dayanağı kendine özgü olmasından daha ziyade teorinin inşası için oluşturduğumuz çatı olarak ilk onu seçmemiz ve böylece rasyonel seçim teorisinin kendi kilisesinin kurallarıyla kendisini mükemmelleştirirken ihtiyaç duyduğu yardımcı teorileri genelleştirmesidir. Bu yardımcı teoriler ağ teorisinin, öğrenme teorisinin, taklitçi teorisinin ve evrimci teorisinin bir karışımıdır.

Bu açıdan bakıldığında rasyonel seçimin bir üstünlüğe sahip olduğu az çok iddia edilebilir. Aslında başka bir yerde başka bir şekilde öne sürüldüğü gibi, “insanların içinde bulundukları durumu anlayarak, kendileri için çoğunlukla en iyisini yaptıkları savına karşı gelinebilir” (Abell 2003, s. 9). Sonuçta rasyonel seçimde neyin açıklandığı sorunu ortaya çıkar: eğer gerekli olursa, başka bir şeyin yan rolüyle birlikte, “rasyonel seçim bazı paradigmatik üstünlüklere sahiptir” (s. 12). Abell’e göre bu küçük “eğer”, parametretik veya dışsal (dışsallıklar ve normlar) veya stratejik (oyun teorisi) olarak belirlenenlerdir.

Elbette bütün sosyal bilimciler Abell kadar uç değillerdir, hatta metodolojik bireyciliğe bağlılardır. Ve Abell’in rasyonel seçim incelemesi, (heterodoks) iktisat içindeki rasyonel seçim eleştirilerini ele alarak başlamaz. Bu şekilde ele alışı müjdele-

yicisi -Becker'in ustalıklı kullandığı kör edici iktisadi rasyonalite enstrümanına karşı McKenzie'nin tercih ettiği zengin, sofistike, insancıl ve farklı bir yaklaşımla (bkz. 7. bölüm)- toplumun dinamik yapıya sahip doğasını ve sonuç olarak bireylerin yaratıcılığını vurgulayan Neo-Avusturya Okulu mensuplarıdır. Veya Knight'in (1969, s. 341) ortaya koyduğu ve McKenzie'nin (1979, s. 157) alıntılacağı gibi:

"Rasyonel hayvan olarak insan", öznenin imkân vermesi sebebiyle, kanıtlanmasına ihtiyaç duyulmayan ilginç ifadelerden biridir. Gerçekten de kendi şahsi görüşüdür ve ifadenin nesnel değeri bu durumun ışığında tahmin edilir. Rasyonel hayvan olma durumu "insanın" kendisi hakkında ileri sürdüğü diğer ifadeler ışığında da incelenmelidir. Aynı itibarla kişi günahlarından arınmayı hak etmeyen, sarkıntılık eden, cahil, aptal ve sefil bir günahkâr olabilir. Bu zıt karakteristik listesi istenildiği kadar genişletilebilir ve bütün bu ifadeler farklı derecelerde ve muhtelif yorumlarda doğru olabilir. Ancak aynı sebeple her biri yanlış veya teker teker ve münferit olarak ele alındığında abartılmış ve aşırı basitleştirilmiş de olabilir.

Knight'in aksine, Hayek'in etkisi en çok McKenzie'nin iktisat emperyalizminin sınırlarına dair görüşünün ana motifinde görülür. Bu ikisi arasındaki salınım, özellikle de (Yeni) Avusturya Okulu'nun belirsizlik, yaratıcılık ve bilgiye dair görüşleri bağlamında anaakım iktisata karşı bitmek bilmeyen düşmanlığı nedeniyle çok kuvvetlidir⁴² (Milonakis ve Fine 2009, 13. bölüm). Dikkat çekici biçimde bu düşmanlık, iktisat emperyalizminin iktisadi düşünce tarihine dair örnek niteliğinde olan ilüstrasyonunda, Stiglitz'in (2001a, s. 154) kendi şekillendirdiği okuldaki bilgi-kuramsal yaklaşım uygulamalarında doruğa ulaşır. Stiglitz,

42 Gray (1987, s. 35) Neoklasik iktisatın rasyonalitesi ile Avusturya Okulu'nun rasyonalitesi arasındaki ayrışmayı ele alır:

Amaçlara yönelik araçlar üzerinde tasarrufla bulunmak (...) faaliyetin sadece bir yönüdür. (...) eyleyenin kendi tercihlerini eksiksiz düzenlemeye veya kullanabileceği seçeneklerin eksiksiz bilgisine dair her şeyde benzeştiğini varsayan bir kurgudur. Doğrusu istenirse von Mises tercihlerin geçişliliğinin (tutarlılığının) rasyonel seçimin gerekli bir unsuru olmasına karşı olmayı savunacak kadar ileri gider.

“Avusturya Okulu’nun birçok önsezisi ve enformel argümanı, yeni bilgi iktisadının içerisinde açık ve kesin bir ifadeye kavuşurlar” iddiasında bulunur! Chang’ın (2001, s. 9) kendisinin düzenlediği bir derlemeye yazdığı önsözde daha diplomatik bir şekilde ortaya koyduğu gibi Stiglitz,

Schumpeteryan görüşün ve Avusturya Okulunun bazı iç görülerini “bilgi iktisadının” araçlarıyla birlikte yeniden yorumlamaya çalışır. Heterodoks gelenekleri yeniden formüle etmesine rağmen bu geleneklerin bütün nüanslarını yakalayamaz, elindeki bazı ilginç yeni entelektüel füzyon olanaklarını bir yana bırakır.

Hodgson (2001, s. 83), bunu Avusturya Okulu’nun kurucusu için söyler:

Dikkat çekici bir biçimde, Menger (1985, s. 84) “yurtseverlik” ve “birine aşık olmak” gibi unsurları da kapsayan diğer güdülerin muhtemel olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu çalışmayı ve diğer güdülerin birleştirilmesini diğer sosyal bilimlere havale etmiştir.

Bu pozisyonların her biri boyunca mesele rasyonalitenin nerede başlayıp nerede bittiğidir. Ve önemli bir ölçüde de “irrasyonalite” meselesinin diğer sosyal bilimlerle ilgili bir hale dönüştürülmesi meselesidir.

Ya oyun teorisinin rolü? Bir çözüm sunabilir mi? Neyin rasyonele dâhil edilebilir olduğuyla ilgili olan alanın genişlemesine bir dayanak sunar mı? İlk başlarda, Gibson’un (1997, s. 127) araştırmasında gözlemlediği biçimiyle, piyasa ve piyasa dışı arasındaki ilişki sorununu cevaplar gibi görünür:

Oyun teorisi iktisat içerisinde her yere yayılmıştır (...) Oyun-teorik modeller iktisatçıların, rasyonalitenin, kendi çıkarının peşinden koşmanın ve dengenin hem piyasa içerisindeki (...) hem de piyasa dışındaki etkileşimlerine dair çalışmalarına imkân verir.

Yine de, vaat edilen şey aldatıcıdır, gerçi çoğu kimse aldanmıştır veya aldatılmaya razıdır. Çünkü oyun teorisi hala oyu-

nun kurallarına veya oynanmış olduğu dışsal çevreye bağlıdır. Arrow'un (1994, s. 5) ifade ettiği üzere:

Oyunun *kuralları toplumsaldır*. Oyun teorisi adını ve gücünün büyük bir kısmını, toplumsal oyunlarla ilgili olan bir analogiden alır. Lâkin bunlar, aslında bir ölçüde toplumsal süreç tarafından oluşturulan kesin kurallara sahiptir. Gerçek-hayat oyunları için kuralları kim belirler? Daha genel olarak, daima toplumsal ilişkiler aracılığıyla bireysel davranış için ortam hazırlanır. Bunlar, gerçeklik tanımlamasının bir parçası olduğu kadar bireysel davranışın da bir parçasıdır.

Arrow beklendiği gibi "bireyci perspektifin cazibesini vur-guladım. Şimdi ise iktisat teorilerinin, standart iktisadi varsayımların en katı halini kabul ederken dahi toplumsal unsurlara ihtiyacı olduğunu savunuyorum" (s. 4) der. Arrow şunu ekler; "bireylere özgü olmayan toplumsal değişkenlerin, ekonomi veya başka herhangi bir toplumsal sistem çalışması için birinci derecede önemli olduğu sonucuna vardım" (s. 4). Oyun teorisi tamamen toplumsallaşmış bireyi, (kolektif) stratejiler olarak toplum, kurumlar vb. unsurları bünyesinde barındırsa da ayrıntılarıyla açıklayamaz (Davis 2003).

Daha da ötesinde, Ordeshook'un (1990, s. 29) söylediği gibi oyun teorisi, genel denge teorisine binaen ortaya çıkan var oluş ve biriciklik (ve istikrarlı olma) sorunlarını çözmez:

Birbirini etkileyen bütün karar alma süreçlerinde işbiriksiz oyun teorisinin kullanıldığı bir modele duyulan özlem, kurumsal yapıdaki iktisada olan ilginin tekrar alevlenmesi ve işbirlikli oyunların klasik değerlendirmelerine durulan memnuniyetsizlikle birlikte (...) hemen hemen hepsinin karmaşık olduğu, eşitsizlik bolluğunun, birbiriyle değiştirilebilir olmayan dengelerin var olduğu (...) yeni bir paradigma yetersizliğini ortaya çıkardı (...) Hangi modelin en çok açıklayıcı güce sahip olduğunu veya oyuncuların herhangi bir denge stratejisini diğerine tercih etme yöntemini tanımlayacak araçlara henüz sahip değiliz.

Ve oyuncular oyunun kurallarını ve oyundaki stratejilerini eşanlı seçtiklerinde, rasyonalitenin kendisi sorunsallaşır. Ordes-

hook “farklı şekilde belirlenmiş olan” diyerek devam eder, “günümüzdeki çalışmalar bize rasyonalite nosyonunun eksik tanımlandığını gösterir” (s. 29). Sonuçta “bu çelişkiyle karşılaşan oyun teorisyenleri ve siyaset bilimciler, şimdi, genetik ve öğrenme teorisi gibi görüşler için diğer disiplinlere başvurur” (1990, s. 30). Ordeshook siyaset biliminin, iktisadın henüz bu konuları çözemediği ve diğer disiplinlerce yürürlüğe konulan teorileri hala geliştiremediği için iktisat emperyalizminin kurbanı olamayacağı sonucuna varır: “Yeni iktisat emperyalizmi’ ve disiplinlerin geç kalınmış yeniden bütünleşmesi tartışmalarına dair, yetmiş beş yıl sonrasının denemelerini kolayca tahayyül edebiliriz” (s. 30).

On yıl içinde, yetmiş beş yıllık gebelik döneminin kısaltılmış olması nedeniyle değil de bu durumun önemsenmemiş olması nedeniyle, Ordeshook’un ne denli yanıldığı kanıtlandı. İktisat emperyalizminin yeni aşaması, anlamlı olan genetik ve öğrenme modellerinin yerine piyasa aksaklıkları yaklaşımına dayanıp, gizlenmiş olan Becker tarzı bireylerin müzakere riskini muhtemelen stratejik olarak kullanarak kendini yüceltti (bir sonraki bölüme bkz.). Knight (1935, s. 147) *The Limitations of Scientific Method in Economics* adlı denemesinde bu konulara uygun nasihatlerde bulunur:

Gerçek sosyoloji ve iktisat, bilimin olduğu kadar edebiyatın da bir dalı olmalıdır. Aslında hem edebiyat hem de bilim olmaya ihtiyaçları vardır ve genellikle hiçbirini olmamayı başarırlar (...) Bu bataklıktan kurtulmanın birinci adımı insanın dostuyla ilişkisinde, fiziksel doğanın nesneleriyle olan ilişkilerinden tamamıyla farklı bir tutumda bulunduğunun farkına varmak ve bir takım sorunlarda başarılı olan tekniği kategorik olarak farklı olan başka sorunları çözmeye kullanmaya devam eden oldukça dar sınırlı naif tasarıdan vazgeçmektir.

Ancak bu öneri dar sınırların ötesindeki rasyonel seçimi genişletme çabasını önemsemez. Levi vd. (2002, s. 8) rasyonalitenin sınırlarını açıkça ele alır:

Kararların kendisinin yanı sıra kararların bağlamını da

içeren bir rasyonel seçim teorisini savunuyoruz. Özellikle, kavramsal sınırları kabul etmekle birlikte davranışı kısıtlayan norm ve kurumlara odaklanmak istiyoruz. Mevcut durumda, kayda değer bir teorik gelişme için üç tanımlanabilir istikamet söz konusudur. Birincisi fayda teorisinin, daha öncesinde açıklanamayan davranışsal çeşitliliği açıklamasına olanak verecek biçimde daha sofistike ayrıntılandırılması. İkincisi bireysel karar vericilere dair kavramsal sınırlamayı tamamen teşhis etmek (...) Üçüncüsü ise seçimin toplumsal bağlamını, normatif ve kurumsal içerikleri de dâhil edip, daha açık bir şekilde teşhis etmek ve modellemek.

Bu, rasyonaliteyi rasyonel olmayana doğru genişletme girişiminin yarı maskelenmiş halini temsil eder⁴³. Mesela üçüncü istikamet (seçimin toplumsal bağlamı) sınıflı toplumun indirgenemez *toplumsal* biliminin rasyonalite içinde ifa edilir hale geldiği, iktisat emperyalizminin belki de en yüksek biçimi olan analitik Marksizm'in yüceltilmesi olarak görülür. Mesela Elster (1979, s. vii) "*insan* rasyonalitesi gelecekle ilişkili olma kapasitesiyle karakterize edilir (...) Ulysses'in Sirenlere karşı yolculuğa çıkmadan önce yaptığı gibi birine bağlanma nosyonu, norm-merkezli veya yapısalcı yaklaşımlarla mukayese edilen bu teorinin gücünü değerlendirmek niyetiyle kullanılan (...) can alıcı mefhumdur" düşüncesiyle işe başlar. Nihayetinde "kısıt teorisi, neden bireylerin seçim özgürlüklerini sınırlamak isteyebildiklerini ve bunu nasıl başardıklarını açıklar. Genellikle kendilerini tutkuya, tercih değişikliğine ve (...) zaman tutarsızlığına karşı korumak isterler" (Elster 2000, s. 1) noktasına varır. Benzer sonuçlar daha açık ve matematiksel bir biçimde, kurumlara uygulanan rasyonel seçim teorisinde ortaya konmuştur. Knight ve Sened (1995, s. 7), kurumların rasyonel seçiminin önde gelen teorisini Randall Calvert'in çalışmasını şu ifadelerle tanımlar:

Calvert oyun-teorik yaklaşımı kullanarak, kurumları "oyun kurallarınca" kısıtlanan aktörler olarak tasvir eden kurumların

43 İktisat kolonileşiyor mu yoksa kolonileştiriyor mu bağlamındaki daha ileri bir tartışma için bkz. 7. bölüm.

rasyonel seçim çalışmalarına meydan okur. Calvert, keşfedilmeye devam edilen daha yüksek bir kurumun her zaman zorunlu olduğu bir durumda, dışsal olarak işledikleri varsayımını yapmadığımız sürece, bizatihi kurumların davranış ve beklentiler yığını olduğunu ileri sürer. Ona göre kurumların ve kurumların etkilerinin tutarlı bir genel analizi, bireysel faaliyetlerin seçimi ve aynı birey seçim sürecinin bir parçası olarak kurumların yapısını (...) davranış ve beklentilerin dengesinden ibaret olan biçimsel ve enformel kurumsal özelliklerin hepsini ele almalıdır.

Belirtildiği üzere bu yaklaşım içsel sınırın dışına çıkar ancak evrenin yaratımından önceki büyük patlamadan önce gelenin ne olduğu sorusuna bir parça benzer bir şekilde, dışsalı neyin belirlediği sorusuna mahâl verir. Ve kendi değişimini, zaman akışının biçimsel anlamı (ve rastgele veya şok unsurlar) dışında açıklamadan bırakır. Calvert (1995, s. 82) sonuçlandırırken bir vurguda bulunur:

Kurumları bazı esas, değiştirilmesi imkânsız oyunlardaki *denge* olarak görmek, hem kurumlar içindeki davranışı hem de kurumların *değişimini* tek bir model altında ele alarak incelemeyi ilk kez mümkün kılar.

Peki, değişimin denge tarafından açıklanabilmesi nasıl mümkün olur? Cevap basit. Başlangıç koşulları, stokastik varyasyon vb. unsurlarca belirlenen sınırların içindeki oyun, öncelikle dünyanın geleceğini belirler. Ve çoklu denge *sorunu* dâhiyane bir şekilde, tarihsel değişkenliği açıklayan bir *çözüm*e dönüşür⁴⁴. Tarih

44 Auman ve Schelling'in kazandığı 2005 Nobel İktisat Ödülü ışığında oyun teorisinin sınırlarına dair bazı değerlendirmeler için bkz. Rizvi (2007). Toplumsal olanı ve tarihsel olanı ele alma biçimi olarak evrimci oyun teorisinin sınırlarına dair daha genel bir tartışma için ayrıca bkz. Varoufakis (2008). Ayrıca bkz. "Uygulamalı oyun teorisinden, geçen çeyrek yüzyıldan uzun bir süre boyunca, kurumsal köken, değişim veya istikrar konularında, gün gibi ortada olmayan veya daha önceden bilmediğimiz ne öğrendik?" sorusunu soran Field (2007, s. 270). Gel gör ki sonrasında Field, "köklerinde genetik/biyolojik parçalarla ilgili tipik davranışsal ve bilişsel eğilimler bulunan kurumların ve kültürün evrensel özelliklerini" (s. 287) aramayı tavsiye edip açık bir şekilde nöroiktisata atlar (bkz. 10. bölüm).

değişkendir, çünkü farklı dengeler arasında seçim olanağı sağlar. Böyle bir açıklama, Aoki (2007, s. 1) tarafından, “iktisatçılar arasında (...) ‘kurumların önemli olduğu’na dair (...) konsensüsü” göz önüne alıp kurumları içselleştirerek harika bir şekilde yapılır. Aoki “hem toplumsal, siyasi, iktisadi ve organizasyonel unsurların rollerini hem de bu unsurların kurumsal değişim sürecindeki karşılıklı bağımlılıklarının doğasını anlamaya dönük birleştirilmiş, analitik ve kavramsal bir çatı tasarlamak” amacıyla “oyun-teorik aygıtların özünün ödünç alındığı ve bir dereceye kadar serbestçe değiştirildiğini” itiraf eder (s. 26). Hatta denge ve değişim arasındaki ilişkiye dair olan varsayımda çok daha derin bir itirafta bulunur:

Bütün kurumsal düzenlemelerin doğası denge terimleriyle anlaşılabilirse bile bu, kurumların değişmeyeceği anlamına gelmez. Var olan bir dengenin kayması halinde değişim gerçekleşecektir.

Ancak, eğer var olan bir denge kayarsa bu içselleştirilen bir denge olamaz, bir diğer deyişle değiştirilemez.

Toplumsal veya kurumsal olanı rasyonel seçim veya Aoki'nin yaptığı gibi sınırlı rasyonalite temelinde açıklayanlardan farklı olan diğer yazarlar, Levi vd. (2002) tarafından ortaya atılan ilk iki sorunu -değişen tercihler nasıl açıklanır ve sınırlı bilgi nasıl harmanlanır- ele alırken daha açık davranırlar. Buckley ve Casson (1993, s. 1051) kendi iktisat emperyalizmlerini, (diğer sosyal bilimler yoluyla) tercihlerin karşılıklı bağımlılığını dikkate almakla birlikte, veri tercihlerdeki optimizasyon ana varsayımına dayandırır: “İktisat, tercih ve inanç tarzı şeylerin nasıl biçimlendiği hakkında bir hipotez elde etmeye gerçekten yardımcı olabilir ve böylece bir bütün olarak sosyal bilime katkı sağlar.” Bu içselleştirilen tercihler, Becker (1996) tarafından bir bakıma tamamen kabul edilir. *Economic Imperialism*'e katkısında Gray (1987), rasyonalite yaklaşımında nesnelerden üstünkörü bir mana çıkarıldığını kabul eder. Bununla birlikte şundan emindir (ss. 45-6):

Bu, Becker'in de *tasarısında* kullandığı, inancın oluşumunu açıklamada daha başarılı olan teorilerin biçimlendirmesine karşı bir gerekçe olarak ele alınmamalıdır. Hatta bilişsel psikoloji sorunlarına iktisadi yaklaşımın uygulanması, en umut verici araştırmalardan biri gibi görünmektedir.

Milonakis ve Fine'in (yayınlanacak) bir çalışmasında, Douglas North'un iktisat tarihine dair yapılan tartışmada görüleceği üzere bu tarz bir optimizm asılsızdır ve herhangi bir meşrulukla geçerliliği ne olursa olsun, (inançların yaratıcı ve yorumlayıcı içeriğini veri kabul etmeyen) *inanç*-oluşumu pahasına (güdülere karşılık "rasyonel" olarak) *inanç-oluşumuna* odaklanır.

Bu sebeple iktisat emperyalizminin *mantığı* söz konusu olduğunda, Thaler (1987, s. 99) tarafından kısa ve öz bir şekilde özetlenen bir mevzilenme olur:

Sözlerimi iki yanlış ifadeyle bitireceğim.

1. Rasyonel modeller kullanışsızdır.
2. Tüm davranışlar rasyoneldir.

Uygulamadaki bu mantığın *tarihi* için, disiplinler arasındaki sınırları, disiplinlerin farklı metodolojilerini ve bunları göz önünde bulundurarak rasyonel olmayan ile rasyonel olanın teorik bağdaşabilirliğini yeniden müzakere etmek gerekir. İlginçtir, iktisat emperyalizmi alanının üzerini bir yere kadar kaplayan çekincelerin çok büyük bir kısmında metodolojik bireycilik ilkelerine açıkça karşı gelen bir durum yoktur. Daha ziyade faydalarını maksimize eden, sadece kendi çıkarını düşünen bireylerle ilgili kaygılar hariç tutulur ki bu durum, malum ilkeye uymayan psikolojik olan ve olmayan nedenlerin yanı sıra -insanlar niçin oy kullanır, niçin özgeci davranır, niçin tutarsız tercihleri sürdürür vb. sorulara olanak veren- ampirik anomalilerle can sıkıcı bir hale gelmiştir. Psikoloji ve iktisat arasındaki ilişki üzerine olan ve çokça alıntılanan bir çalışmada⁴⁵ ([editörler] Hogarth ve Reder

45 Psikoloji ve iktisat arasındaki ilişki ve onların oyun teorisi ve stratejisiyle ilişkisine dair şu sıralar yapılan birçok araştırma, ABD ordusu tarafından finanse ediliyor gibi görünüyor ki bu, insan davranışına dair iktisadi yakla-

1987), Einhorn ve Hogarth (1987) seçimlerin çerçevelendiğini iddia ederler, “çerçeve bir şekilde kontrol edilir, seçim sorunun belirleyici unsurları ise normlar, alışkanlıklar ve karar vericilerin beklentileridir”⁴⁶ (s. 73).

Bu nedenle eski tarz iktisat emperyalizminin rasyonel olanın, iktisadi olanın ve insani davranışların hepsinin az çok bir-biriyle örtüştüğünü düşünen Becker, Coleman ve Abell gibilere nazaran daha az uçta olan öncüleri, evrensel açıklayıcı araç olarak rasyonaliteye bağlılıklarında çok daha ihtiyatlıdır⁴⁷. Eski marjinalistler bu konudaki olası günahlarının farkındaydılar ve bunları gözden geçirmeyi kabul ettiler. Bu olaydan çok sonra Donham (1990) marjinalistlerin bu tutumunu, neoklasik teorinin evrensellik iddiasının yanlış olduğu ve sadece veri dışsal koşullar altında geçerli olduğu tespitini yaparken yakalar. Böylece neoklasik analiz, bu veri koşulların uygunluğu noktasında kullanışlı olurken, bu veri koşulları özellikle de “tarihsel dönüşüm, siyasi tahakküm ve ideolojik inançları” (s. 47) birleştirirken yetersizleşir. Donham, “biri neoklasik teorinin çok küçük bir alan üzerindeki parlak bir ışığa yöneldiğini söyleyebilir. Bu yönelim, hem parlaklığın kıymetini bilmeyi hem de ele alınan alanın küçüklüğünden pişmanlık duymayı mümkün kılar” (s. 50) diye ekler. Benzer bir şekilde, Etzioni (2003) *Toward a New Socio-Economic Paradigm* adlı çalışmasında, rasyonalite ve rasyonalite dışı arasında disiplinlerarası bir denge kurmaya ve daha fazlasını yapmaya çalışır. Etzioni, insanların sahip olduğu temel ilkelerin, bir alt sistem olarak piyasayla birlikte bir toplumsal sistemdeki ve eşitsiz güçlerin var olduğu bir toplumsal yapının içerisindeki “sınırlı entelektüel yeteneklerle” birlikte, “zevk ve

şımın ABD ordusunun amaçları için yetersiz olduğunu fena halde kanıtlar gibi bir çıkarsama yapmayı mümkün kılar.

46 Bu “çerçeveleme”, postmodernizm için de geçerli olan, doğanın oluşumu ve seçimlerin anlamı merkezidir diyen Goffman (1974) ile sınırlı bir ilişkiye sahiptir.

47 Becker’i takip eden iktisatçıların Becker’e itirazlarına dair bazı açıklamalar için bkz. 7. bölüm.

ahlaki sorumluluk” konusunda “kendi aralarında bölündüğünü” ileri sürer (s. 115). Piore (2003, s. 120), neoklasik iktisata başka bir şey eklemek amacıyla olan bu temsili manifestoya uygun çıkarımlarda bulunur: “[Etzioni] yaklaşımındaki itki, neoklasik paradigmanın muhafazasını ve buna bir şey eklemeyi veya bir takım kilit noktalarda paradigmanın değiştirilmesini sağlar”. Yani bu yaklaşım, savaş sonrası dönemde evrim geçirmeye başlayan iktisat emperyalizminin kendisine dair yorumunu kabul eder. Özetle bu durum, eski marjinalist projeye bir dönüştür ki bu dönüş de bu projenin ekonomiyi anlamaya dönük yaptığı katkıdan elde edilen bilgi ve tecrübenin verdiği avantajdan azıcık da olsa yararlanmaz ve bu projenin niteliklerini hemen ıskartaya çıkarır.

Bu nedenle, marjinalist devrimden bu yana -rasyonel seçimin, rasyonel olmayan veya dışsal (ancak bu dışsal içselleştirilebilir ve daha ince eleyip sık dokuyan bir teoriyle rasyonaliteye indirgenebilir) biçiminde ifade edilerek tasarlanan diğer faktörleri kullanmadan ne kadar açıklayıcı olduğuna bakan- iktisatta ve dolayısıyla diğer sosyal bilimler içerisinde, rasyonaliteye ayrıcalık tanıma yönünde bir eğilim söz konusudur. Mesela Udéhn (2003, s. 159) rasyonel/irrasyonel dualitesine dair klasik uzlaşıyla ilgili şöyle bir sonuca varır:

Birçok durumda, toplumsal kurumları ve toplumsal yapıları içeren bireysel eylemler, bireylerin seçimlerine indirgenemez. Bu durumlarda rasyonel seçim analizi yeterli olmaz, daha kullanışlı olması için kurumculuk ve yapısalcılıkla tamamlanmalıdır. Diğer taraftan bu durumlarda rasyonel seçim artık katı metodolojik bireyciliğin değil, kurumsal ve yapısal bireycilik gibi metodolojik melezlerin dışı vurumu olur.

Bu rasyonel seçimin, sınırlarının farkındalığıyla birlikte devam etmesini dilemektir (Udéhn 1992, ss. 272-3). Bilindiği üzere diğer sosyal bilimlere ve iktisadi olmayan faktörlere, yetkili olmayanların girmelerinin yasak olduğu alanlar biçiminde ve kolonileştirilmiş olan disiplinlere önemli roller vererek, imtiyaz tanınır. Nicolaidés'in (1988, s. 327) kendi zamanındaki durumu özetlediği gibi:

Neoklasik yaklaşımın toplumsal olgu çalışmalarına doğru genişlemesinin sınırı, teorik olarak kurulan birkaç kriterle belirlenemez. Aksine deneyim, sağduyu ve ampirik başarı (veya başarısızlık), *homo economicus* genel kuralını istisna kabul etmenin uygun olduğu bir anda daha belirleyici olur.

Gelgelelim bu yaklaşım deneyimin, sağduyunun ve ampirik tetkikin, iktisat emperyalizminin sınırlarını belirlemedeki önemini açıklamaktan uzaktır. Bilakis iktisat içerisindeki gelişmeler, nedeni ne olursa olsun diğer disiplinlerin çabuk kavrama kabiliyetleri ve dışsal çevre oldukça etkilidir. Marjinalizmden genel teoriye doğru yapılan yolculuk süresince iktisat emperyalizmi iktisadi çok sert bir şekilde yönetmiş, diğerlerini hesaba katmamış, Amerikan kurumculuğu gibi heterodoks alternatiflere değilse bile, bağımsız kurulmuş olan makro iktisada güvenme ihtiyacı duymuştur. Genel iktisadi denge teorisinin kurulmasından sonra bile bu bölümde açıklığa kavuştuğu gibi iktisat emperyalizmi, iktisat emperyalizmine dair çekincelerle ve diğer disiplinlerin iktisat emperyalizmini küçümsemesiyle engellenmiştir. Son dönemlerde ise ilerleyen bölümlerde açıklığa kavuşturulacağı gibi piyasa aksaklığı yaklaşımıyla canlanmış. İktisat emperyalizmi projesi ilk kez realize edilmektedir.

5. Sonuç

İktisadın uzun süredir yol aldığı istikamet nedeniyle iktisat emperyalizmini realize edilmeye başlamıştır -buna ilişkin ayrıntılar önceki bir çalışmamızda (Milonakis ve Fine 2009) mevcuttur. Klasik ekonomi politikten iktisat emperyalizminin şimdiki aşamasına yapılan bir yolculuk içindeki evreleri tanımlamak şimdi mümkündür. Her şey Ricardo'nun evrensel iktisat yasalarının oluşmasına imkân tanıyan tümdengeliyle başlamıştır. Böylesi bir tümdengelinin Tarihçi Okul tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmesiyle birlikte, tümdengelim ve tümevarım arasında bir dengenin gerekli olduğuna dair bir uzlaşmaya varılmıştır.

Ancak marjinalizmle birlikte denge, Marshall tarafından ele

geçirildiği gibi sadece tûmdengelimnin değil, aynı zamanda iktisadi rasyonallitenin marjinalist ilkeleriyle ilişkili olan özel bir biçimi lehine salınmıştır. Bununla birlikte Marshall'ın eski marjinalizmi, bu ilkelerin uygulanması ve geliştirilmesindeki realizm vaadine uygun olarak, Tarihçi okulun kaygılarına duyarlı olmayı sürdürmüştür. Zaten bu ilkeler iki savaş arası dönem boyunca siyasetin gölgesinde kalmış, diğer sosyal bilimlerle ilgili olan kaygılar şöyle dursun, günün başlıca *iktisadi* sorunlarını bile ele almakta yetersiz kalmıştır.

Sonuç olarak savaş sonrası dönemde Keynesyenizm, en üst biçimi olan genel denge teorisine doğru evrilen ezoterik mikro iktisadın etrafına koruyucu bir entelektüel şerit örmüştür. Ancak Keynesyenizmin başarıları aldatıcıydı, dengenin var oluşunu, biricikliğini, etkinliğini ve istikrarını açıklamak şöyle dursun, işsizliği ve parayı, üretim artışını ve dinamikleri açıklamaktan bile acizdi. Nihayet Keynesyenizmin çökmesi ve neoliberalizmin doğuşuyla birlikte, mikro iktisadın zahiri dünyası iktisadın içinde sivrillivermiştir. Becker'in diğer sosyal bilimlere doğru genişleyen iktisadi yaklaşımı şüphesiz bu durumu desteklemiş ancak bütün bu yaklaşımlarda ve iktisatçılarda, toplumsal ve tarihsel değerlendirmelerin tefekkürüne aykırı bir biçimde bütün iktisadi ve toplumsal davranışı fayda maksimizasyonuna indirgeyen yaklaşıma duyulan güvensizlik devam etmiştir.

Yakın zamanda bu çekincelere duyulan ihtiyaç, postmodernizm tarafından önerilen iç görüşleri hiçe sayan ve toplumsal olarak kurulan analiz kategorilerini teşhis etme ihtiyacı duyan iktisat emperyalizminin az çok bütün biçimlerinde kısmen kuvvetlenmiştir. Bağlam ve anlamın önemi, anakımın iktisadın yanı sıra birçok heterodoks yaklaşımda o da olsa olsa patika-bağımlılık, çoklu denge ve buna benzer şeylere indirgenebilir bir biçimde, nadiren kabul edilmiştir. Sonrasında paradoksal bir şekilde, birbirleriyle başka bakımlardan bağdaşmayan postmodernizm, ampirisizm (veya realizm) ve rasyonel seçim, mevcut süreçte büyük bir olasılıkla birbirleriyle çakışmadıkları ve bu nedenle

birbirlerine meydan okumadıkları için rahatça bir arada var olmuşlardır. Hodgson'un (2001, s. 36) gözlemlediği gibi:

Ne gariptir ki post-modernistler, sosyolojideki kavramsal odaklı ve yaygın toplumsal teoriye karşı olan zımnî ittifakta, rasyonel teorisyenlere ve ampirisistlere katılırlar.

Bilhassa veri çıktılar üzerinden veri faydayı maksimize eden rasyonel birey, belirlenmeye açık olmayan dünyaya cevaben durmaksızın çoklu kimlikler inşa eden yaratıcı karakterle at başı gitmektedir.

Aynı derecede, burada gösterildiği gibi rasyonalite, rasyonel/rasyonel olmayan ayrımını açıkça kabul edip, iktisat ve psikoloji gibi iki kutbu birleştirerek çok daha öteye taşınabilir. Mesela Thaler (1991), bir araştırma programına önderlik edip *Quasi-Rational Economics* kitabını yayınlamıştır. Bu çalışma, Akerlof (1984) tarafından iktisat içerisinde keşfedilen bir temaya, fayda maksimizasyonunun peşinde olan sersemletici tek biçimci bakış açısındaki değişimlerin tarafsızlığına karşı takınılan tavırların etkisine odaklanmaktadır. Ancak ilkesel düzeyde, herhangi bir insani güdü büyük ya da küçük çapta bir toplumsal içeriğe eklenebilir. Özetle iktisat emperyalizminin mantığı, rasyonelin iktisat emperyalizminin temellerinden biri olmasına rağmen, bütün davranışların rasyonelleştirilmesine gereksinim duymaz. Mesele rasyonalitenin sınırlarını tanımlamak ve muhtemelen de rasyonel olmayanı tamamlayıcı olarak ilişktirmektedir.

Rasyonel/rasyonel olmayan ayrımına bağlılık azalabilir ancak bu durum, "seçimin toplumsal bağlamı" modellensin ya da modellenmesin, dışsal ve içsel arasındaki ayrımla aynı anlama gelmez. Bu bakımdan, bir sosyolog olarak Abell'in yaklaşımı (1996 ve 2003), hele ki iktisatçılara sorarsan, zaten yayınlandığı sırada güncelliğini yitirmiştir. Abell'in rasyonel seçimi yeni (bilgi-kuramsal) aksak piyasa yaklaşımının kolay anlaşılır farkındalığının dışındadır. İlerleyen bölümlerde tartışılacağı üzere aksak piyasa yaklaşımı, Abell'in dışsal olarak ele aldıklarını özümseme veya

içselleştirme kapasitesine sahiptir. Ancak kolayca anlaşılacağı üzere rasyonel ve rasyonel olmayan arasındaki dengeyi sağlamanın uzun süredir devam eden bir geleneği vardır. Diğer disiplinlerde veya iktisadın sınırları içerisinde rasyonel seçime indirgelebilen açıklama alanına meydan okuyanlar da söz konusudur. Örneğin, Ronald Coase ile ilişkilendirilen işlem maliyeti teorisi, Oliver Williamson ile ilişkilendirilen organizasyonel teori, Herbert Simon'un sınırlı rasyonalitesi, Mark Granovetter'in iliştilenmiş iktisadi sosyolojisi, North'un iktisat tarihi vb.

Daha geniş bir bakış açısıyla bu farklı tarzdaki iplikler, örneğin iktisat emperyalizminin en son aşamasının bir sonucu olan yeni kurumcu iktisatın şemsiyesi altında hem daha öne çıkmaya hem de birlikte dokunmaya başladılar. Bu birlikte dokunma durumu, diğer sosyal bilimlerin iktisat tarafından sömürülen alanını genişletti. Bu, hem saf biçimde, hem de rasyonelin daha evvelki "mış gibi" piyasa biçimi içerisinde sahip olduğu nüfuzdan çok daha fazla nüfuza sahip olduğu rasyonel/rasyonel olmayan melezler biçiminde olur. İlerleyen bölümlerde görüleceği gibi disiplinlere ve ele alınan konulara ait sonuçlar, entelektüel geleneğe dayalı dışsal ve siyasi çevreden ana meselenin doğasına kadar kullanılan faktörlerdeki çeşitlilik nedeniyle karmakarışık-tır. Peck'in (2005) gözlemlediği gibi yeni iktisadi sosyoloji temiz modellere karşıt olarak kirli modellere bağılı hale gelmiştir -biraz bireycilik, biraz toplumsal analiz, biraz iktisat ve biraz da başka şeyler⁴⁸.

Bir sonraki bölümde görüleceği üzere, rasyonel/rasyonel olmayan kirinin tamamı olmasa da bir miktarı temizlenebilir ve bireylerin optimizasyon davranışının evrensel ve fakat aksak çalışan piyasalar bağlamında ele alındığı bilgi-kuramsal yaklaşımın iktisatta ortaya çıkmasıyla birlikte bazı çekinceler giderilebilir.

48 Ayrıca bkz. rasyonel ve rasyonel olmayanı birleştirmiş bir model olarak yeni kurumcu iktisat için Ankarloo (2006) ve kurumların, iletişim ağlarının, iktidarın ve bilişsellğin terimleriyle ekonominin sosyolojik açıklanması fikri için -buraya bireysel rasyonalite ayrıca eklenebilir- Dobbin (2004).

Bu yolla toplumsal olan, rasyonalitenin hem diğer faktörlerle bağlantılı hem de saf biçiminin açıklayıcı gücünün genişlemesi potansiyeliyle birlikte, iktisatçı ve iktisatçı olmayanlar için daha makbul olan çeşitli yollarla içselleştirilir. İktisat emperyalizminin son aşaması, iktisadi olandan farklı bir şey olarak toplumsal ve tarihsel olanı hayata döndürme konusunda net iken, bunu toplumsal ve tarihsel olanın gayrimeşru yollarla iktisattan çıkarıldığını kabul etmeyerek yapar. Peki, sonuç ne olur?

Dördüncü Bölüm

Yeni İktisat Emperyalizmi (Tasvir Edilen Devrim)

İktisatçıların, fazla ileri giderek ilgilenmeleri gereken alanın dışına çıkmalarının çok rahatsız edici bir kusur olduğunu düşünüyorum.

John Hicks (1983, s. 364) akt. Hutchinson (2000, s. 366).

1. Giriş

Mikro iktisadın kendisini iktisat disiplininin olmazsa olmaz bir unsuru olarak kabul ettirmesiyle birlikte (çatısını oluşturan genel denge ile) eski marjinalizmin yöntemsel ve diğer sancıları dinmiş oluyordu ve arz ve talebin donuklaşan kesişme noktasının ötesinde daha geniş bir uygulama alanı için yeni, parıldayan ilkeler ortaya atılmaktaydı. Analitik düzeyde, kendi terimleriyle, bu ihtirasların takdir görmesine daha çok var. Fayda, kıtlık, üretim vb. terminolojilerince (eski) marjinalizmin ilkelerine her zaman evrensel yakıştırması yapıldığından; tümevarımsal kapsamdan da, tarihsel ve bağlamsal özgüllükten de haberdar olan yoktur. Sonuç olarak en başından beri, iktisadi rasyonalite ilkelerinin, iktisatla ilişkisi olmayan alanlara doğru genişletilmesi arayışı söz

konusu olmuştur. Bu durum, rasyonel olan ve rasyonel olmayan arasındaki ilişkinin ve iki düalizmin birbirleriyle uyumlu olup olmaması bakımından disiplinler arasındaki ilişkinin sorgulanmasını gerektirir. Diğer bir deyişle, (iktisadi) rasyonalite fikrini piyasanın ne kadar ötesine taşıyabiliriz ve iktisat ve diğer sosyal bilimlerdeki ilişkilere dair ne gibi çıkarımlarda bulunabiliriz?

Kamu seçimi teorisinde olduğu gibi, iktisat emperyalizminin ilk ve coşkulu savunucuları bile rasyonaliteyi piyasa alanının ötesine taşımanın sınırlarıyla ilgilenmeyi sürdürmüşlerdir. Bu durum, eski marjinalizmin ilgi alanlarına olan sonsuz saygıyı yansıtmaktadır -değişime gebe bir dünyada analize daha fazla edilen bireyler açısından. Sonuç olarak, en dikkat çekici biçimde Gary Becker ve onun sosyal bilimlere iktisadi yaklaşımıyla ilişkili olan iktisat emperyalizminin eski hali, birtakım etkiler yaratmıştır, ancak bu etkiler belirli alanları kapsamakla kalmış, bu alanların oluşturduğu bölgenin tamamına yayılmamıştır. Becker'in eski iktisat emperyalizmi, rasyonel seçime sıkı bir bağlılığı olanlar dışında, diğer sosyal bilimciler şöyle dursun, kendisiyle yakın düşünceleri paylaşan iktisatçılar için bile yeterince çekici bulunmamıştır. İlgiyi toplumsal olandan "mış gibi" bir piyasa ortamında faaliyette bulunan (rasyonel) bireylere kadar indirgemesine karşı dikkate değer bir antipati söz konusudur.

İktisat emperyalizminin ilk aşamasındaki kapsam ve geçerliliğinin sınırları -ya da yeni ve devrimci biçiminin nasıl adlandırılacağı- sonraki aşamaya ilişkin olarak yazılmış olan bu bölümün ikinci kısmındaki tartışmayla net bir biçimde ortaya konmaktadır. Bu, yaklaşık olarak son yirmi yılın gündemidir. Stiglitz'in adlandırdığı iktisada bilgi-kuramsal yaklaşımı veya yeni bilgi iktisadını temel almaktadır ve uyarlanabildiği kadar çok sosyal bilimi kapsayacak biçimde genişleyen ikincisini (yeni bilgi iktisadını) içermektedir. Eski aşamaya kıyasla, iktisat emperyalizminin bu güncel ve daha şiddetli biçimi piyasa aksaklıkları fikrine dayanmaktadır. Bunlar, bu itibarla, uzun zamandır

tekel ve dışsallıklar biçiminde gerçekleştirildiklerinden, (devlet düzenlemesinin üstü kapalı rasyonalitesi ile) “geleneksel” neoklasik iktisat için yeni olmaktan uzaktırlar. Bu, yalnızca değil ama özellikle, işlem maliyetinin yanı sıra, kısmî dengenin içerisinde, örneğin firmaların veya diğer kurumların organizasyonu üzerinde yarattığı bir etkiyle kendisini gösterir. Cambridge’te Alfred Marshall’ın yerine geçen Arthur Cecil Pigou, *The Economics of Welfare* adlı çalışmasıyla iki dünya savaşı arası dönem boyunca bu sorunun gündeme getirilmesine aracı olmuş ve bu çalışma ile refah iktisadı olarak bilinen şeyin önermelerini ortaya koymuştur. Pigou piyasa başarısızlıklarının temel nedeni olarak, sonrasında Samuelson’un dışsallıklar diye adlandıracığı, dışsal ekonomilerin veya negatif dışsal ekonomilerin varlığını tanımlamıştır. Dışsallık, genellikle, “bir kişinin verdiği kararın herhangi bir tarafsız kişi üzerindeki etkisi” olarak tanımlanır (Coase 1988, s. 24), standart örneği de kirliliktir. Bu, bir tek kişinin tüketmesi herkesin tüketebileceği anlamına gelen milli savunma ve kamu güvenliği gibi *kamu mallarıyla* bağlantılı olarak, *eski piyasa başarısızlıkları* diye adlandırılan şeyi biçimlendirir (Stiglitz 1994, s. 42-3). Eski piyasa başarısızlıkları hem dışsallıkların “Pigoucu vergiler” yoluyla hesaba katılmasına hem de kamu mallarının arzı için hükümet düzenlemelerine gerekçe yaratır.

Kenneth Arrow ve Gerard Debreu’nun ortaya attığı tam rekabet piyasasındaki dengenin varlığı için gerekli koşulların matematiksel kanıtı, Bates’in (1995, s. 28-9) “bir zafer sonucu ortaya çıkan kriz” diye adlandırdığı şeye ön ayak olmuştur. Stiglitz’in (1991, s. 136) ifade ettiği gibi:

Yirminci yüzyılın iktisatçıları neoklasik modeli mantıksal sonuçlarına oturarak ve yaratıkları dünyanın absürtlüklerini açıklığa kavuşturarak gelecek yüzyılın iktisadına paha biçilemez bir katkı yapmışlardır.

Bir dengenin varlığının ve refaha ilişkin özelliklerinin kanıtı ile birlikte genel denge iktisadı, tam olarak ölmese de, iktisadi teorinin en ilgi çeken alanlarından biri olarak kalmayı daha fazla

sürdürememiştir -ancak, temel teoremlerinin zamanla daha az kişiye hitap eden kanıtları biçiminde ömrünü sürdürmüştür. Bu, Walrasyan modelin katı koşullarından ileri gelen tatminsizlikle bağlantılı olarak, dikkatleri sözü edilen koşulların geçerli olmadığı durumlara çekmiştir. “Eksik ve maliyetli bilgi ve yetersiz piyasalara dayalı” *yeni piyasa başarısızlıklarına* ilişkin literatüre de meydan vermiştir (Stiglitz 1994, s. 42).

Bilgi asimetrisinin yeni mikro iktisadı içerisinde temel olarak daha yenilikçi olan şey, her ne kadar anaakım iktisatın içerisindeki metodolojik bireyselciliğin süregelen kendine has biçimini temel alsa da toplumsal yapıyı, kurumları ve gelenek-görenekleri sorgulama becerisidir. Fayda maksimizasyonu, bireylerin toplulaştırılmış davranışları temelinde; denge, toplumsal olanın yeniden üretimi ve evrimi ile birlikte hem iktisadi (piyasa) hem de iktisadi olmayan (piyasa dışı) davranışlar için sınırsız gerekçeler sunar. Eskisine nazaran yeni yaklaşım piyasa aksaklıklarına, özellikle bilgi asimetrisi biçiminde bir katkı sağlar, ancak yalnızca buna dayanarak analizin kapsamını, az çok belirsiz bir biçimde yine sosyal bilimlere doğru genişletir. Ve bunu da daha kolayca ikna olunabilecek bir yolla yapar. İktisat emperyalizminin yeni aşaması iktisadi olmayan şeylere bir piyasaymış gibi davranmamasıyla övünür ve kurumlar, gelenek- görenekler, alışkanlıklar ve tarihin önemli olduğunu söyleyerek de kendisini olumlu anlamda tanıtır.

Üçüncü kısımda ve bir sonraki bölümde yeni iktisat emperyalizminin belli başlı örnek taslakları sunulmaktadır. Bundan sonraki iki bölüm, yeni iktisat emperyalizminin; yeni kurumsal iktisat, (daha) yeni iktisat tarihi ve sosyal sermaye gibi aşırı geniş kapsamlı üç uygulama alanı için ayrılmıştır. Üçüncü kısım, yine geniş kapsamlı olarak, eğitim, finans, coğrafya ve kalkınmanın daha yeni iktisadı konuları hakkında daha spesifik bazı açıklamalar sunmaktadır. Bunların her birinin kendilerine özgü yolları, eski iktisat emperyalizmi tarafından ele alınmaktadır. Her biri, eşit oranda, kendi yöntemlerini yeni olanla zenginleştirmiş-

lerdir. Sonuç bölümünde ise, iktisat emperyalizminin eskisinden yenisine geçişin ışığında rasyonel/rasyonel olmayan ayırımına gitmekteyiz.

2. Bilgi-Kuramsal Yaklaşım: Akerlof'tan Stiglitz'e

Son yirmi ya da otuz yıl süresince iktisadın vurgusundaki en önemli analitik değişim "bilgi"⁴⁹ ile ilgili konuların birleşmesi olmuştur. Başlangıçta bilgi, özellikle enflasyon olmak üzere, daha çok makroekonomik değişkenlere ilişkin beklentiler üzerinden anlaşılmaktaydı. 1960'ların sonunda Keynesyenizmin çökmesi ve stagflasyonun ortaya çıkması veya durgunluk ve enflasyonun bir arada gerçekleşmesi nedeniyle bu görüşler tedavüle sokulmuştur. Keynesyenizme göre böyle bir şey mümkün değildir, çünkü enflasyon aşırı talepten dolayı fiyatların artışıını körüklerken, durgunluk yetersiz talebin bir göstergesidir ve satış kapasitesinde ve üretim teşvikinde azalmalara yol açar.

Stagflasyon, savaş sonrası süreçte anaakım makro iktisadın yükselmesine bir karşı çıkış olarak var olan Keynesyen engelin, Friedmancı parasalcılığın ve parasalcılık soyunun devamı olan yeni klasik iktisadın dirilişi için hazırlanan zeminin altını oymaktan çok daha farklı olarak, beklentilerin işin içine girmesiyle çözümlenen bir teorik sorun olarak konumlanmıştır. Daha önceleri parasalcılık ve Keynesyenizm arasındaki uyumsuzluk, piyasanın tam ve etkin istihdamı yaratmaya otomatik olarak eğilimli olup olmadığı konusundaki fikir ayrımıyla birlikte, efektif talepteki (veya nominal gelirdeki) artışların, sırasıyla, çıktı ve istihdama karşıt olarak, fiyatları hangi oranda artıracığı konusuna odaklanmaktaydı. Fiyattaki artışlar karşısında ekonomide çıktının dengelenmesi yerine (fiyata ilişkin) beklentilerin tanımlanmasıyla, stagflasyon da dâhil herhangi bir çıktı düzeyini, çıktı düzeyi ne olursa olsun, az çok kendi haline bırakılan enflasyonla ilgili beklentileri göz önüne alarak açıklamak mümkün duruma gelmiştir.

49 İktisatta, emek iktisadi bağlamında, vurgularda meydana gelen sonraki kaymalara dair daha geniş bir izahat için bkz. Fine (1998a, 2. bölüm).

Sonuç olarak stagflasyon, Keynesyenizmin dayanağını zayıflatmıştır, fakat tam olarak saf dışı bırakmamıştır. Gerçekten de Friedmancı parasalcılık versiyonunun ta kendisi, yeni klasik iktisadın aşırı versiyonu tarafından bile fazlasıyla Keynesyen bir karaktere sahip olmakla itham edilmiştir! Friedman'a göre, Keynesyen reflasyonist⁵⁰ politikalar sadece kısa dönemde istihdam düzeyini artırabilir, ancak o zaman bile giderek hızlanan bir enflasyona neden olur. Uzun dönem dikey Phillips eğrisi, uzun dönemde genişletici maliye politikalarının, istihdam düzeyi ("doğal" veya denge düzeyinin üstünde) üzerinde herhangi bir etkisi olmaksızın sadece enflasyona hız kazandırmakla sonuçlanacağını, yani tam olarak etkisiz kalacağını ifade eder. Yeni klasik iktisat, rasyonel beklentiler görüşünü öne sürerek (uyarlayıcı beklentilere dayanan) Friedman'ın açıklamasını reddetmiştir. Friedman'ın göz önüne aldığı istihdam artışı, fiyat düzeyinin sürekli olarak gerçekleşenden daha düşük tahmin edilmesinin (iktisadi eyleyenlerin olduklarından daha iyi durumdaymış gibi onlarda bir algı yaratacak biçimde onları yönlendirmenin) bir sonucudur, yeni klasik iktisat ise beklentilerin uyarlamadan rasyonele doğru değiştirileceğini iddia eder. Eyleyenler, aşağı yukarı doğru tahminler yapmak için kendi iktisadi modellerini ve mevcut bilgilerini kullanacaklardır. Sonuç olarak hükümetler, kısa dönemde bile istihdamı, enflasyona ivme kazandırarak dahi artıramayacaklardır, çünkü iktisadi eyleyenler uygulanan politikaların enflasyonist etkileri ışığında, sahip oldukları beklentiler ve yaptıkları düzeltmelerle reflasyonist politikaları yansızlaştıracaklardır.

Bir önceki paragrafın teknik detayları bizi alıkoymamalı. İktisat içerisindeki gelişmeler bir yana, iktisat emperyalizminin bugünkü safhasının ortaya çıkışı için beş konu önem taşımaktadır. Birincisi, fiyat düzeyi hakkındaki beklentilere girişle birlikte nihayetinde iktisadi eyleyenlerin tüm değişkenlerle ilgili olarak bilgi elde edebilmesi üzerine daha genel bir odaklanmaya yol

50 T.S.N: Talep hacminin, fiyatlar genel düzeyi yükselmeksizin artmasıdır.

açan analitik bir süreç harekete geçirilmiştir. Beklendiği üzere, diğer makroekonomik değişkenler, özellikle de faiz oranları ve döviz kurları hakkındaki beklentiler gündeme gelmiştir, çünkü bunlar 1970'lerden bu yana her geçen gün daha da dalgalanır olmuştur. Bununla birlikte, neticede, makro-değişkenler hakkındaki beklentilerden doğan değişiklik, eyleyenlerin bireysel olarak birbirleriyle yapmayı taahhüt ettikleri işlemlerle ilgili mevcut *mikro*-bilgiye odaklanılarak tamamlanmıştır.

İktisat emperyalizminin bugünkü safhasının ortaya çıkışında önemli olan ikinci konu, rasyonel beklentilerden ziyade ekonominin tamamında mükemmel işleyen piyasalar varsayımına bağlı olarak ortaya çıkan, yeni klasik iktisadın ulaştığı bir sonuç olarak devlet-etkinsizliğin kabul edilmesidir. Bununla, piyasaların hemen temizlendiği ya da arz ve talebin her zaman her yerde dengede olmasıyla fiyat intibakının çok hızlı bir biçimde sağlandığı anlaşılır. Bu varsayımı bir yana koyalım ve makroekonomik politikalarda devlet etkinliğini yeniden kabul edelim. Ancak, bunun sonucu olarak da başka bir sorun hâsıl olur. Piyasaların neden aksak bir biçimde işlemeleri gerekir ya da hemen temizlendikleri varsayımını çürütecek biçimde, yeterince hızlı temizlenmekte başarısız olmaları gerekir? Zaman ve mekân boyunca neden bazı piyasalarda diğerlerine göre daha hızlı ve daha geniş çaplı bir temizlenme yaşanır? Yanıt olarak, aşağıda tartışıldığı gibi, her bir piyasadaki alıcılar ve satıcılar arasındaki bilgi asimetrisi öne sürülmüştür. Bununla birlikte, bu aşamada, homojen bir biçimde mükemmel işleyen piyasa kavramının yerini, ekonomiler içi ve arası farklılıklara -ve tabi ki bu farklılıkları yansıtan toplumsal ve tarihsel faktörlerin yer aldığı bir mekân-göz yuman aksak bir heterojen piyasa alır.

Üçüncüsü, zaten açıkça görülen ancak tekrar tekrar üzerinde durulması gereken nokta şudur ki, beklentilerin makro iktisada girişi belli bir mikro iktisat bilgisine odaklanmayı teşvik eder. Aslında, bir mola rolü üstlenen yeni bilgi-kuramsal iktisat şöyle dursun, mükemmel işleyen piyasa anlayışının hâkim oldu-

ğu yeni klasik iktisatla birlikte rasyonel beklentiler hipotezi iki yaklaşım arasında önemli bir sıçrama tahtası olarak görülebilir. Davis'in (1997, s. 299) de klasiklerle ilgili olarak belirttiği gibi:

Onların, dünyada yeni bir iktisadi eyleyen tipiyle birlikte ani repopülasyonu eş anlı olarak daha eski tip bir yapıyı sona erdirmiştir: beklentileri, değişen koşullara aşama aşama uyum sağlayan para yanılığının naif kurbanları.

Bu, özellikle anaakım iktisat için yeni olmayan piyasa aksaklıklarının da yer aldığı, yeni yaklaşımla ilgilidir. Yeni yaklaşım, yeni klasiklere karşı bir tavır koyarken bir yandan da piyasa aksaklıklarını içselleştirmek durumunda kalır. Böylece, mükemmel olmayan bilgi karşısında, mükemmel hesaplama temelinde uygun bir sağlama yapmıştır. Ayrıca alttan alta, bilinebilir stokastik bilginin istatistiksel algısına (etkin veriye) beklenti kavramının anlamındaki değişimi de ilıstirmiştir. Bu yolla, risk ve belirsizlik arasındaki ayırım da çözülmüş olur. Daha genel bir ifadeyle, Yoshimi'nin (2006, s. 271) de uygun bir dille belirttiği gibi:

Bu durumda bilgi, anlam yaratma kapasitesini ifade eden doğası gereği nitel bir oluşumdur. Bununla birlikte, kavramın tarihsel gelişiminde nitelden ziyade nicel bakış açılarına uygun bir vurgu da varolagelmıştır. Açıkça görüldüğü üzere "bilgi"; "sembol", "dil", "malumat" ve "bilgelik" gibi ilişkili kavramlar arasında bir yere sahiptir. Gelgelelim, "bilgi"yi bütün bu kavramların en yüzeysel ve geçici olanı biçiminde görmeye ilişkin bir eğilim söz konusudur. Anlamın derinliğince, bilgi genellikle reddedilir.

Buna uygun olarak, anaakım iktisat için bilgi ve malumat (bu ikisi birbirinin yerine de kullanılabilir), birimlerce sahip olunan ya da olunmayan ve bu birimlerin faaliyetleri veya diğerlerine gönderdikleri sinyaller aracılığıyla yapılan çıkarımlar dışında kalanların yaratımında herhangi bir rol oynamayan bir şey durumuna gelir.

Dördüncüsü, makro iktisat içerisinde birbirleriyle uyumlu bir biçimde seyreden gelişmelerin yanı sıra, tüm bunlar, bir di-

siplin olarak iktisadın teknik doğasını matematiksel modelleme kullanmaya iter. Örneğin oyun teorisi, daha karmaşık istatistiksel teknikler kullanarak (özellikle geniş veri setlerinden ve yoğun bilgisayar desteğinden yaygın biçimde yararlanılabildiği göz önüne alınacak olursa) bir hayli dikkat çekici duruma gelmiştir.

Beşincisi, hepsi birlikte ele alındığında, anaakım iktisat içerisindeki bu gelişmeler, bir bütün olarak bu disiplinin sağlam adımlarla yoluna devam etmesiyle yakından ilişkilidir. Türlü nedenlerden dolayı, 1960'larda elde ettiği başarının ardından radikal ekonomi politığın, hem 1970'lerdeki stagflasyon ortamından hem de özellikle yeni klasik iktisat biçimindeki anaakımın bu stagflasyona verdiği analitik karşılığın yoksunluğundan yararlanacağı beklenmiş olabilir. Ancak, anaakım tarafından kaçınılmaz biçimde sapkınlık olarak algılanan her türlü alternatifte karşı gösterilen ve gün geçtikçe artan tahammülsüzlükle birlikte tam tersi gerçekleşmiştir. Burada, iki dünya savaşı arası dönemdekinden farklı olarak, mikro iktisat ve yayılan tündengelim yaklaşımı yalnızca, Keynesyen olsun ya da kurumsalcı olsun, daha gerçekçi bir makro analiz tarafından eksik yönleri kapatılarak hayatta kalabilirdi. Hangi ölçüde olursa olsun bu, politik iklimdeki bir değişikliği yansıtır ve kuşkusuz, iktisatta uzmanlaşmayı ana yöntem, teori, aksiyomlar ve teknikler bakımından sembolize eder.

Özetle, savaş sonrasında yaşanan ekonomik patlamanın sonuna dek anaakım iktisat, tuzu kuru diye nitelendirilebilecek bir Keynesyenizmin tahakkümü altına girmiştir. Buna göre, mikro iktisat piyasa aksaklıklarını gidermek adına hükümet müdahalesine detaylı bir biçimde zemin hazırlarken, tam istihdamı garanti eden bir makroekonomik politikanın da desteklendiği farz edilmiştir. Makro ve mikro arasındaki, teori ve politika arasındaki ve bütün bunlarla savaş sonrası dönemde yaşanan ekonomik patlamanın delilleri arasındaki (tutarsız) Keynesyen uyumlaştırma; hem 1970'lerdeki stagflasyon hem de neoliberalizmin gerçekleştirdiği birbiriyle iç içe geçmiş durumdaki entelektüel ve ideolo-

jik saldırılar tarafından hunharca harap edilmiştir. Sonuç olarak, Friedman'ın parasalcılığı yerini yeni klasik iktisada ve ekonomik birimlerin yaptıkları hesaplamalarda bilgiyi en doğru biçimde kullanacaklarına ilişkin beklentinin makro politikayı etkinlikten yoksun bırakacağını savunan rasyonel beklentilere bırakmıştır. Neoliberalizmin yükselişiyle⁵¹ hükümet harcamalarının gereğinden çok fazla olduğuna ve hükümet müdahalelerinin de etkinlikten uzaklaştırıcı niteliklere sahip olduğuna ilişkin algı ortaya çıkmıştır. Tam rekabet ve genel dengenin ideal olması bir yana (bunlardan piyasa aksaklıkları biçimindeki sapmalar devlet müdahalesi için dayanak oluşturur), serbest piyasa ve minimal devlete ulaşma ideali Carrier ve Miller'in (1998) yeni ekonomik "sanallaştırmacılık" -hayalleri kurulan tam rekabetçi bir denge idealine uygun olarak biçimlendirilmesi gereken dünya- diye adlandırdığı akıma zemin hazırlar.

Para arzı hedeflemesinin dışında neoliberalizm, sadece, anlamsız bir biçimde mikronun "arz yanı"ndan arındırılarak piyasaya bırakılmasını ve makronun da "talep yanı"nın kendi sorumluluğuna devredilmesini vurgulamakla, mikro ve makro arasında bağ kurmak gibi bir avantaja sahip olmuştur. Dahası, neoliberalizm rant ve yolsuzluklar bakımından etkinlik ve motivasyon sorgulaması yaparak, devlete olan güvenirliliği de baltalamıştır. Kısacası, anaakım iktisat teorisi içerisindeki diğer seçenekler neoliberalizmin karşısına itiraz mahiyetinde iki soruyla çıkmıştır. Bunlardan biri, piyasa aksaklıkları neden bu kadar önemlidir? Diğeri ise, madem hükümet piyasa başarısızlığından daha kötü, o zaman neden ilerleme müdahaleyle garanti edilmiştir?

Yeni mikro temeller, makro iktisat etkisiyle mikroiktisadi piyasaların aksak bir biçimde çalıştığını öne sürmesiyle, bu konulara değinmek adına bir çerçeve oluşturmuştur. Böylece, Gertler'in (1986, s. 56) *Financial Structure and Aggregate Economic Activity* adlı araştırmasında ifade ettiği gibi:

51 Neoliberalizmin eleştirel değerlendirmeleri için bkz. Saad-Filho ve Johnston (ed.) (2005).

Bu yeni çalışmadaki yaygın ana fikir şudur: Bilgi asimetrikleri finansal piyasalara niceliksel olarak önemli etkiler yaratabilen etkinlik kayıpları yaşatabilir. Temel sonuçların bir kısmı da, kitlesel davranışlara bağlı olarak ortaya çıkar.

Gerek finansal piyasalar aracılığıyla ifade edilsin gerekse başka bir yolla ifade edilsin, temsilcileri, bireyi merkez iktisadi eyleyen olarak değerlendirdiğinden bunlar, kendi savunucularının adlandırdığı gibi, makro iktisadın (yeni) mikroiktisadi temellelidir.

Böylelikle, Keynesyenizm ve diğer devlet müdahalesi biçimleri için bir gerekçe sunulabilir. Ancak bu, neoliberalizme karşı gösterilen tepkiyle şekillenen belli bir entelektüel ve ideolojik bağlamda gerçekleşir. Sonuç itibarıyla, iktisadın bir disiplin olarak geleneksel bir biçimde dünyevi olmaktan uzaklaşmasının ve teknoloji-perestliğinin sürdürülmesinin ve güçlendirilmesinin hayli dışında, neoliberalizmin (ve akademik anlamda ortodoks benzeri olarak yeni klasik iktisadın) alternatif bir analitik gündemin ortaya çıkmasına yol açmak gibi bir etkisi de olmuştur. Bu analitik gündem, bireylerin neden rasyonel davranışlarıyla ortaya çıkmayacağı, piyasaların neden çalışamayacağı, piyasa dışı ilişkilerin neden var olacağı ve mülkiyet haklarının korunması, savunma, vb. asgari hükümlerin ötesinde bu piyasa dışı ilişkilerin neden arzulanabilir bile olabileceği soruları üzerinden, neoliberalizme karşı bir tepki yoluyla oluşturulmuştur. Ayrıca neoliberalizm, anaakım karşısında radikal ekonomi politik biçimindeki bir alternatifi varoluşunu baltalamak adına da sırf kendi çabalarıyla çok şey yapmıştır.

İkinci bir kimlik teşkil etmesi bakımından analitik gündemin tanımlanması dışında, bu gelişmeler iktisat içerisinde, öncü uygulayıcılarından Joseph Stiglitz'den alınan bir terim olan bilgi-kuramsal yaklaşımın geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu yeni yaklaşım Walrasyan yapının en temel varsayımlarından ikisine karşı yapılan bir saldırıdan ortaya çıkmıştır: tam bilgi varsa-

yımı ve tüm piyasaların aynı anda var olması varsayımı. Asimetrik ve maliyetli bilginin varlığı ve bazı piyasaların noksan olması durumunda piyasa, (yeni tip) aksaklıkları beraberinde getirecek, (Pareto) etkin sonuçlara varmayacaktır. George Akerlof'un 1970'te yayımlanan "Limon Piyasaları" adlı makalesi evrensel düzeyde klasik olarak bilinen bir metindir. Burada limon, düşük kalitedeki ürünü ifade etmek için kullanılan bir Amerikan argo terimidir. Örneğin, kötü niteliklerinin satıcısı tarafından bilindiği ancak potansiyel alıcısı tarafından bilinmediği ikinci el araba. Başka bir deyişle, limon piyasalarında bir bilgi asimetrisi söz konusudur. Standart bir nesnenin herhangi bir veri fiyatında, sadece bu fiyatın altındaki değerler bütün bir piyasaya sirayet edecektir. Bu da, piyasadaki arabaların ortalama değerinin limonlar yüzünden düştüğü anlamına gelir. Alıcılar bunun farkındadır, ancak piyasada limonlarla hangi sıklıkta karşılaşıldığından haberdar değildirler. Bu da satılan arabaların fiyatlarını düşürerek alıcıların cesaretini kırar ve böylece daha iyi durumdaki arabaların satıcılarının arabalarını piyasadan geri çekmelerine neden olur. Burada üç olası sonuç söz konusudur. Birincisi, fiyat arz-talep dengesini sağlayacaktır -piyasa temizlenir - fakat bu etkin bir piyasa olmayacaktır. Kötü durumdaki arabaların ortalama değerini yansıtan cari fiyatlardan işlem yapmayı reddedecek, potansiyel olarak daha iyi durumdaki arabalara hevesli satıcılar ve alıcılar da olacaktır⁵². İkincisi, piyasa temizlenmesi çabasıyla fiyat hep düşer, daha iyi durumdaki arabalar satışa hazır durumdan çıkarılır. Tüm satıcılar gizli anlaşmayla olmasa da optimizasyon güdüsüyle, ödemeye razı olanlardan daha yüksek fiyat elde etmek için fiyatı düşürmemeye karar verebilirler. Ancak bu, piyasada satılabilecek olandan daha fazla arabanın yer alması anlamına gelir ve piyasa temizlenmesi söz konusu olmaz. Üçüncüsü, eğer ortalama ürün kalitesiyle birlikte fiyat sürekli düşüş eğilimine sürüklenirse, piyasa kolaylıkla yıkılabilir ve ta-

52 Bu durum, farklı kalitelardaki ikinci el araba piyasalarının, hatta bütününün, tek bir piyasaya yığılması şeklinde de yorumlanabilir.

mamıyla yok olabilir. Arabalar hangi fiyattan satılırsa satılsın, ortalama ürün kalitesinin azalışı bir alıcıyı arabayı satın almaya ikna olmaktan uzaklaştırır.

Bir başka örnek olarak çalışanların, işverenlerin gözünde birbirinden farksız olduğu, fakat vasıflarına, alternatif iş olanaklarına ve motivasyonlarına göre birbirinden ayrıldığı emek piyasaları verilebilir. Daha vasıflı, daha az iş değiştiren ve daha sadık çalışanları çekmek için önerilebilecek ücretin piyasada hâkim olan ücretten yüksek olması gerekir. Ekstra maliyetlerin geri ödemesinden daha yüksek olacak biçimde ortaya çıkan böyle bir -deyim yerindeyse- "etkin ücret", daha yüksek verimlilik ve azalan iş hacmi yoluyla yükümlenilir. Bununla birlikte, sonuç olarak piyasa dışı bir temizleme ücreti oluşturulmuş olur ve neticesinde emek piyasalarında diğer bir piyasa etkinsizliği olarak arz fazlası ortaya çıkar.

(Yeni) Piyasa başarısızlığının bir başka nedeni de bazı piyasaların noksan olmasıdır. Arrow/Debreu modelinin koşullarından biri gelecekteki tüm piyasalarda tüm ürünler için bir piyasanın bulunmasıdır. Gelecektekiler bir yana, günümüz piyasalarında bu varsayımın ihlal edilebilmesi için birçok teorik neden vardır. Bu konuda sigorta önemli bir örnektir (örneğin sağlık sigortası). Her ikisi de bilgi asimetrisiyle ilişkili olan ahlaki riziko ve ters seçim, sigorta piyasalarının neden eksik olabileceğini açıklamak için öne sürülen iki kavramdır. Ahlaki riziko, sigortalanan tüketicinin sigorta kapsamına giren bir olayın gerçekleşme olasılığına karşı kendisini daha az koruması tehlikesi olup, olayın gerçekleşme ihtimalini artıran bir unsurdur. Böylece, belki de sigorta şirketinin maliyetleri, bu tür bir sigortayı önermenin zarara yol açacağı düzeylere kadar artacaktır. Diğer taraftan ters seçim, yüksek fiyat uygulaması durumunda sadece en fazla risk altında olanların sigortayı satın alacaklarını ifade eder ki, bu da şirket için benzer sonuçlara yol açacaktır. Her iki durumda da sorunun çözülmesi için hükümet müdahalesine başvurulması gereken, sigorta piyasasının noksan oluşu gibi bir sonuç ortaya çıkacak-

tır. Örneğin, ters seçim sorunu hükümetin bu tür bir sigortayı zorunlu tutmasıyla çözülebilir (Stiglitz 1994, 2. ve 3. bölüm ve Roemer 1995, s. 116-8). Bir başka örnek de *sermaye piyasalarıdır*. Belirsizlik durumunda yatırımcılar paralarıyla yatırım yaparak riske girerler. Bununla birlikte, tüm olası beklenmeyen durumları öngörememek, tüketicilerin söz konusu beklenmeyen durumlar karşısında sigortalanamama olasılığına yol açar ya da bu tür bir sigortalama aşırı pahalı duruma gelir. Bazı vadeli işlemler ve risk piyasalarının noksan olması, sermaye piyasalarının kredi sınırlandırmasına yol açacak biçimde (Pareto) etkinlikten büyük ölçüde uzaklaşmasına neden olur (Stiglitz 1985 ve Bates 1995, s. 34-5).

Bilgi etkinliği ve tüm piyasaların var oluşu varsayımlarının sorgulanmasına karşın, diğer tüm hususlarda yeni bilgi okulunun neoklasik paradigmaya kuvvetle bağlılığının sürmekte olduğu gerçeği de halen ortada durmaktadır. Neoklasik dünyanın metodolojik bireysellik, araçsal rasyonalite, denge fiyat teorisi, marjinalizm ve istikrarlı tercihler gibi bütün temel nitelikleri el değmemiş biçimde kalmıştır.

Limon örneğinden yola çıkılırken, alıcılar ve satıcılar arasında bilgi farklılıklarının olduğu her bir piyasaya ve duruma bilgi asimetrisinin analizi işlemin öncesinde, sonrasında veya gidişatı esnasında, genellenir ya da uygulanabilir. Akerlof'a (2002, s. 412) göre, "kullanılmış araba piyasasındaki, bilgiye ilişkin sorunlar potansiyel olarak tüm piyasalarda belli oranlarda görülür". Yani sigorta, primli satışlardan sonraki hak iddialarında sahtekârlık sorunlarını artırır ve emek piyasaları, çalışırken harcanan efora bağımlı olur. Her piyasa etkinlikten yoksun oluşu, temizlenme başarısızlığı ya da bütünüyle noksan oluşu nedeniyle aksayabilir. Kısacası, iktisat *içerisinde* bilgi-kuramsal yaklaşım ve piyasa aksaklıklarına daha sık başvurmak, piyasaların mükemmel bir biçimde işleyip işlememesinin yollarına ilişkin, özellikle de piyasanın mükemmel işleyiş modelinden hangi yolla saptığına ilişkin, önemli bir anlayış oluşturur. Bu, Riley'in (2001)

yaklaşım ile ilgili olarak birbiri ardına sıralanan sonsuz sayıdaki uygulamayla örneklemediği, sinyalleşme (*signalling*) literatürüne ilişkin incelemesinden çıkarılmıştır. Dahası yaklaşım, iktisadi yapıların var oluşunun açıklanabilirliğini de kanıtlar. Gündelik ifadeyle, *bireysel* birimler, bu birimlerin farklı karakteristik özelliklerine, dolayısıyla zincirleme etkisiyle potansiyel olarak pekiştirilen farklılıklarına göre birbirinden ayrılması adına alternatifler sunmaya güdülenmiştir. Çalışanlar ve çalışmayanlar arasındaki bölünme, örneğin, bilgi asimetrisine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Bu nedenle, etkin-ücret teorisine göre, daha önce söz edildiği gibi, firmaların vasıflı ve motive durumdaki daha nitelikli işgücünü çekmek için onlara ihtiyaçları olandan daha fazla ücret ödedikleri (ve üstlenmeye hazır olduklarından daha fazla iş verdikleri, böylece işsizlik yaratıldığı) kabul edilir. Böylece istihdam edilen ve istihdam edilmeyen arasında bireysel niteliklerle ilişki kurmayan bir bölünme yaratılır. Benzer biçimde, finanstan faydalanma imkânı borç alanların karakteristik özelliklerine bakılmaksızın yapılandırılabilir (alacaklıların borcuna sadık olmayan aşırı yüksek sayıdaki borçluyu çekme korkusundan ötürü uygulanan daha yüksek faizli kredilerden yararlanılamaması).

Böylelikle, bilgi-kuramsal yaklaşım başlangıçta var olmayan -istihdam edilen ve edilmeyen arasındaki, krediden yararlanan ve yararlanmayan arasındaki, vb.- (yapısal) farklılıkların yaratılması sürecini açıklayabilir. Ayrıca söz konusu yaklaşım, algılanamayan bireysel farklılıkları yetkili olarak işaret etmek ya da servis etmek adına, var olan bu bireysel farklılıkların üzerinde nasıl durulabileceğini de açıklar. Yani, beceri düzeyleri arasındaki önemsiz farklılıklar, eğitim belgeleri hipotezinde olduğu gibi, gerçekte verimliliğe katkılan hesaba katılmaksızın bireysel niteliklerin somutlaştırılması yoluyla belirginleştirilebilir. Öyleyse, en kısa özetle, asimetrik bilgi algılanamayan ve aralarındaki ayrımları belirginleştirilebilen farklılıkların homojenleştirilmesi için bir açıklama sunar. Neticede, sosyo-ekonomik yapılarda ortaya çıkan her sonucu açıklama kapasitesine sahiptir.

Bu doğrultuda, Stiglitz (1994, s. 5) iktisatta eski anaakımdan ayrılan, piyasaların işleyişine ilişkin anlayışı geliştiren ve üzerinde durulan konuların büyük bir bölümünde uygulanabilir olan yeni bir yaklaşımın oluşturulduğunu iddia etmekte sakınca görmemiştir⁵³:

Geçtiğimiz on beş yıl süresince iktisatta, zaman zaman bilgi-kuramsal yaklaşım olarak ifade edilen, yeni bir *paradigma* (...) geliştirilmiştir (...) Bu paradigma bizlere hâlihazırda kalkınma iktisadı ve makro iktisada ilişkin bakış açıları sunmuştur. Ayrıca yeni bir refah iktisadı, yeni bir firma teorisi ve finansal piyasaların rolü ve işleyişine ilişkin yeni bir anlayış da sunmuştur [italik eklendi].

Öyleyse, iktisadın kendi içerisinde bu yeni yaklaşım, bireysel birimlerin asimetrik bilgi koşullarında optimizasyon amaçlı davranışlarını temel almaya devam etmesine rağmen, yapıları ya da ilgili makro sonuçları açıklayabilir.

Paradigma, daha önce veri dışsal kısıtlar olarak alınması gereken (ya da yeni klasik iktisat tarafından böyle kabul edilen) iktisadi yapıları içselleştirmedeki başarısı nedeniyle ve katılıklar, kurumlar ya da diğer sosyal bilimlerce açıklanması muhtemel olan her ne varsa, tüm bunlara bağlı olarak dikkate değer bir niteliğe sahiptir. Ancak daha çarpıcı olanı ve iktisat emperyalizmine karşılık gelen çıkarımlar için hayati öneme sahip olanı ise iktisadi olmayan ya da daha açık bir ifadeyle piyasa dışı davran-

53 Bilgi-kuramsal yaklaşımdan, sıklıkla bir paradigma kayması şeklinde bahsedilirken, Stiglitz'in, bunun Kuhncu çağrışımını bilmediği görülür. Bu bağlamda bir inceleme için bkz. Fine (2002b ve 2004c). Stiglitz'in (kalkınma) iktisatçısı olarak radikalizminin eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. Fine ve Van Waeyenberge (2005). Ackerman ve Nadal'a (2004, ss. 6-7) göre: Sınırlı bilgi iktisadı, modelleme ve tahminin yeni bir sentezine veya bu konuda kapsamlı ve yeni bir yöntemle yol açmadı. Bilakis, müdahalenin, duruma göre, ad-hoc olarak, piyasa çıktılarına geliştirebileceğini doğrular. Bu anlamda, ilk dönemlerde Stiglitz'in Ekonomik Danışmanlar Konseyi başkanlığı yaptığı Clinton yönetiminin ılımlı ve eklektik liberalizmi için ideal teori buydu. Bu durum, Stiglitz'in Dünya Bankası baş ekonomisti ve başkan yardımcısı olmasından önceydi ki, Dünya Bankası'nda da, piyasa aksaklıklarına olan kararlı ve kat'i bağlılığı işine son verilmesi ile sonuçlanmıştır.

nışlar ve neticelerin değerlendirilmesinde ulaşılabilecek sonuçlardır. Bunun nedeni, aldatıcı olmakla beraber, basittir. Piyasa aksaklıklarının var olması durumunda, bu aksaklıkların karşılanması amacıyla piyasa dışı mekanizmaları oluşturmak ya da en azından daha önce oluşturulmuş mekanizmalara ayak uydurmak, bireyler için rasyonel olan haline gelir. Sözgelimi, limon piyasası örneğinde tacirler bir garanti taslağı uygulamaya karar verebilirler. Bu, piyasadaki işlemlerin beraberinde gelen bilgi aksaklıklarını ele almak adına temel düzeyde bir kurum biçimi olarak değerlendirilebilir. Sonuçta, kurumlar genel itibariyle, piyasa aksaklıkları karşısında verilen piyasa dışı tepkiler olarak anlaşılabilir. İlginç olan şu ki; iktisat içerisinde bu fikir yeni olmaktan hayli uzaktır. Stiglitz'in (2002a, s.472) Nobel konuşmasında düzgün bir biçimde özetlediği gibi⁵⁴:

Bilgi İktisadı iktisat içerisinde süregelen paradigmanın esasına ilişkin bir değişimi temsil eder. Bilgiyle ilgili sorunlar yalnızca *piyasa* iktisadını değil (...) aynı zamanda, [bana tanıdığı bir fırsat olan] politik süreçlerde bilgi aksaklıklarının çıkarımlarından bazılarını incelemek adına (...) *ekonomi politiği* kavramak bakımından da merkezi bir yere sahiptir.

Bununla birlikte, daha önce Coase (1937) firma kurumunun varlığını işlem maliyetlerine karşı etkin bir tepki olarak açıklamasıyla meşhur olmuştur -piyasada dışarıya yapılan ticaret yüksek maliyetli olduğunda, firma kurumunun kendi içerisinde enformel biçimde ticarete girmek daha iyidir. Yeni bilgi-kuramsal yaklaşım, kısmen, hem piyasa aksaklıklarıyla açıklanan kurum türlerini, hem de işlemlerin baş belası maliyet türlerini genelleştiren bir unsur olarak görülebilir. Beklendiği üzere, Coase daha önceleri entelektüel merakı olan biri olarak görülürken, bilgi-kuramsal yaklaşımın ortaya çıkışıyla yeniden keşfedilmiş ve onurlandırılmıştır (bkz. 5. ve 6. bölüm).

⁵⁴ Spence, Akerlof ve Stiglitz'in, bilgi iktisadı konusundaki Nobel ödüllerini kabul ederken yaptıkları konuşmaların kapsamının, konuşma metinlerindeki ilgili başlıkların ve içeriklerin de gösterdiği üzere, her birinin konuya ilişkin ihtirasının derecesine göre şekillendiğine dikkat ediniz.

Ancak yeni yaklaşım kapsamını dar anlamda biçimsel kurumla sınırlandırmaz. Enformel kurumlar gibi, özellikle, görünüşte iktisadi olmayan davranışlarla ilişkili diğer piyasa-dışı faktörleri de göz önünde bulunduracak kadar pusulasını genişletebilir. Örneğin, kültür, gelenek-görenek, normlar, alışkanlıklar ve güven bundan böyle dışsal ya da rasyonel olmayan kavramlar olarak ele alınmaz⁵⁵. Bunun yerine, bu tür davranışlar piyasa aksaklıkları karşısında verilen rasyonel ya da optimizasyon amaçlı tepkiler olarak açıklanabilir. Örneğin, bir kez ortaya çıktı mı güvenli ve güvenilir davranışlar kendi kendilerine sürüp gidebilirler. Yine bu görüşler de orijinal değildir. Herbert Simon'un sınırlı rasyonalite kavramı, karar alma sürecinin alışlagelmiş ya da tatmin edici usullerine ön ayak olan rasyonel hesaplamanın bireylerine olan talebin son derece yüksek olabildiğini ifade eder. Ancak iktisatçılar bunu her zaman, mevcut bilgi çerçevesinde şifre çözme ve hesaplama maliyetlerini alışlagelmiş bir yaklaşımdansa rasyonel bir yaklaşımla ele alma biçiminde yorumlama eğiliminde olmuşlardır. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, bilgi-kuramsal yaklaşım davranış tipleri ve sebepleri üzerinde bir genelleştirme yapar⁵⁶.

Bu aşamada, konu iktisat emperyalizminin günümüzde ulaştığı evre olunca, şimdiye dek üstü kapalı olarak ele alınanları açıklığa kavuşturmak mümkündür. İktisat içerisinde birleşen kurumlar, gelenek-görenek, kültür, normlar, güven ve diğerleri, başvuru piyasa ve bilgi aksaklıkları bakımından, diğer sosyal bilimlerin geleneksel ilgi alanlarıdır. Sonuç ise, iktisadın daha

55 North'a (1990, s. 4) göre, "kurumlar, insanoğlunun, insan etkileşimlerini biçimlendirmek üzere tasarladığı her türlü kısıtı içerir" ve formel (anayasa, genel hukuk vb.) ve enformel (teamüller, davranış normları ve gönüllü etik kurallar) kurumlar olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrıca organizasyonları, "hedefe ulaşma konusunda ortak amaca bağlı birey toplulukları" şeklinde tanımlayarak, organizasyonlar ve kurumlar arasında bir ayırım yapar (s. 5) ve organizasyonlar da politik grupları, iktisadi grupları, toplumsal grupları ve eğitimsel grupları kapsar.

56 Bu durumun ispatı ve sınırlı rasyonalitenin kapsamı ve sınırlarına dair geniş-ölçekli bir irdeleme için bkz. Selten tarafından yapılan derleme çalışma (1990).

önce ihmal edilen konuları içine alacak kadar genişletilerek, içerisinde ve çevresinde “yeni” alanları temsil eden bir bölgenin yaratılması ya da tekrar kapsanması olmuştur -yeni kurumsal iktisat, yeni ekonomi politik, yeni büyüme teorisi, yeni çalışma iktisadı, yeni iktisadi coğrafya, yeni finansal iktisat, yeni kalkınma iktisadı ve diğerleri⁵⁷.

Bir başka deyişle, bir piyasa mükemmelliği dünyasından bir piyasa aksaklığı dünyasına doğru olan değişimde, yeni bilgi-kuramsal yaklaşım evrensel olarak uygulanabilirlik iddiasını sürdürmektedir. Ancak, uygulanabilirlik kapsamının cazibesini de hem piyasa-dışı ve görüldüğü kadarıyla rasyonel olmayan davranış gerçeğini kabullenerek hem de tüm bunları piyasa aksaklıklarının bir sonucu olarak açıklayarak artırmaktadır. Dahası, yeni yaklaşım (muhtemelen engellenmiş olan) mükemmel bir biçimde işleyen piyasanın aksine aksak bir biçimde işleyen piyasanın sonucu olarak ortaya çıkan gecikme etkilerine başvurmak yoluyla tarihselin ve ayrıca tüm bunların meydana getirdiği kurumların, gelenek-göreneklerin, yapıların ve diğerlerinin yeniden tanıtılmasına yol açmaktadır.

3. Beşeri Sermaye, Finans, Kalkınma ve Mekân

İktisat emperyalizmi genel olarak, iktisadi olmayan davranışları ya da bireylerin optimizasyon amaçlı davranışlarına toplumsal yaklaşımları mümkün olduğunca azaltmak için çabalayan yaygın niteliğiyle göze çarpar. Bu bakımdan yeni iktisat emperyalizmi, piyasa aksaklıklarına karşı verilen piyasa-dışı tepkilere dayalı olarak, rasyonel olmayanı rasyonele dönüştürmek ya da en azından ikisi arasındaki sınırları rasyonel olanın lehine yeniden düzenlemek için güçlü bir lokomotif sunar. İleriki bölümlerde görüleceği gibi sonuç; -(daha) yeni kurumsal iktisat, (daha) yeni iktisat tarihi ve sosyal sermaye, en nihayetinde her şeyin iktisadı-

57 Milenyum başlangıcındaki beş yıllık dönemde, *Journal of Economic Literature*'ün iktisat ve sanat, duygular, psikoloji (iki defa), din, tercih oluşumu, siyaset bilimi, yolsuzluk, sosyoloji (iki defa), aile ve altürizm konularında makaleler yayımladığına dikkat ediniz.

nın işgali bağlamında acayip iktisada yol açarak- iktisadi, sosyal ve tarihsel analizin bütününe kaplayan yeni (ya da daha yeni unvanıyla da olabilir) iktisat emperyalizminin uygulamalarını oluşturur (bkz. 5. ve 6. bölüm). Tüm bunlarla ve tabi ki iktisat emperyalizminin daha fazla odaklandığı saldırılarla birlikte ortaya çıkan neticeler, ana meselenin tabiatını ve iktisat dışındaki disiplinlerden türetilmiş muamelelerin dinamiğini ve esasını yansıtır.

Demek ki, iktisat emperyalizmi adına, hepsi olmasa da, diğer son dönemde yenilenen girişimleri ya da özgün uygulamaları ifade eden “daha yeni” formülleri kullanmanın fazlasıyla cezbedici olmasına rağmen, iktisat emperyalizminin neticelerine dair bir genelleştirme yapmamak önemlidir. Sonuçlardaki farklılık eski iktisat emperyalizmi altındaki başarı hikâyelerinden alınan iki örnekle açıklanabilir. En çok göze çarpanlarından biri, önceki bölümde söz edildiği gibi başta karşı çıkılmasına rağmen, beşeri sermaye olmuştur. Beşeri sermaye yaklaşımının kabul edilebilirliği karşısındaki engel, üretken potansiyelle birikmiş bir fiziksel varlık gibi düşünülen eğitim kavramına ilişkin hoşnutsuzluk üzerinde odaklanmıştır. Bu itirazın üzeri, göz ardı edilip, kapatılmamıştır. Aynı temelde iktisat içerisindeki zenginleşmenin devam etmesine rağmen, kendi ilgi alanlarını ve geleneklerini yansıtan diğer sosyal bilimlerde beşeri sermaye, birbirinden tamamen farklı ve heterojen yollarla kullanılır. Sonuç olarak beşeri sermaye, iktisadın kanatları altındaki diğer disiplinlerin öncelikli ana meselesi durumuna getirilmemiştir. Bunun yerine, disiplinler sınırlamalar üzerindeki etkisini yaymıştır. Sosyolojide beşeri sermaye toplumsal katmanlaşmanın bir unsuru olarak kullanıldığında, beşeri sermayenin toplumsal sınıfların kökeninin, doğasının ve yeniden üretiminin tanımlanmasındaki tatbiki, anaakım iktisatın metodolojik bireyciliğindeki kökenleriyle ve diğer üretim fonksiyonlarının bir girdisi ya da çıktısı olarak eğitim nosyonu vb. ile çelişir⁵⁸.

Finans ise tümüyle farklı bir örneği temsil eder. Finans şu anda, iktisadın özellikle üst düzey teori ve ampirik çalışma konularıyla ilgilenilen bir alt disiplini olarak, bir miktar hafife alınmaktadır. Harrison'un (1997, s. 174-5) belirttiği gibi:

Uzun bir süredir finansal piyasalar üzerine iktisatçılar tarafından yapılmayan çalışmalar (...) iktisatçıların finansal piyasalar konusunda araştırma yapmamış olmaları (...) bu piyasalar üzerine hiçbir araştırma yapılmadığı anlamına gelmez. Uygulayıcılar tarafından yazılmış akademik olmayan ve "nasıl yapılır" içerikli yatırım kitaplarına bol bol rastlanmaktadır. Akademik görüşler ise daha kıttır.

Bu durum, finans üzerine yaptığı çalışmalarla 1990 yılında İktisat dalında Nobel Ödülünü alan, ancak ilk çalışmasını 1955 yılında Chicago Üniversitesi'ndeki (başarılı) doktora tezi biçiminde tamamlayan Harry Markovitz'in akıbetiyle örneklendirilir. Bernstein'ı (1992) da anarak, Harrison (1997, s. 176) tarafından bildirildiği üzere, Friedman'ın Markovitz'in çalışmasına ilişkin yorumu şu şekilde olmuştur:

Buradaki matematikle ilgili hiçbir yanlışlık görmüyorum Harry, ancak bir derdim var. Bu bir iktisat tezi değil ve biz sana iktisatla ilgisi olmayan bir tez için iktisat doktoru unvanı (Ph. D) veremeyiz. Bu matematik değil, iktisat değil, hatta işletme bile değil.

Harrison (1997, s. 176) sürecin kendisini bir entelektüel arbitraj biçiminde parodileştirerek, finansın bu çalkantılı başlangıçlardan sonra iktisat bünyesine nasıl dâhil olduğuna ilişkin, arbitraj ve mükemmel işleyen piyasalara olan güven aracılığıyla bir açıklama getirir⁵⁹:

Akademik bir iktisatçının bakış açısına göre, finansal piyasalar en karmaşık çalışılklardan saf ve temiz ders kitabı idealine

(2001) ve Rose (2006).

59 Ayrıca bkz. ss. 180-1: "örneğin, Modigliani-Miller teoremi, iddiasını ispatlamak konusunda arbitraj fikrine bel bağlar (...) Modigliani ve Miller 'tam rekabetçi sermaye piyasaları'na güvenirler."

dönüştürülmüştür. Bunlar mükemmel işleyen piyasalardı -arbitraj gücünün üst düzeyde olduğu; milyonlarca dolara sahip binlerce bireyin bilgi kovaladığı ve arbitraj olanaklarına saldırdığı bir piyasa. Ticareti yapılan ürün neredeyse herhangi bir zımbırtı kadar kapsamlıdır; kamusal düzeyde elverişli bilgi bolluğu vardır, kolayca giriş ve çıkış söz konusudur ve yapılan ticaret nispeten maliyetsizdir ve diğer sürtüşmelerden arınmıştır. Bu denli mükemmel işleyen piyasaların kuramsal çıkarımı onların etkin olduğudur. Görünmez el “doğru” fiyatı uygulamakla kalmayacak, “doğru” kaynak dağılımına da yol açacaktır. Yani her yer güllük gülistanlıktır. İktisatçılar için girişim yapmak bakımından daha davetkâr bir mekân olabilir mi?

Dahası, iktisadın dışında kalanların konumundan bakılacak olursa, iktisadın bir alt disiplini olarak finans sadece dönüştürülmemiş, bunun yanında öncü birliğin içine sıçratılmıştır. Yine Harrison (s. 182-3) şöyle belirtir:

İktisadın derinlemesine değiştirilip değiştirilmediğine bakılmaksızın, muhakkak ki finans (...) aslına bakılacak olursa, yeni fiyat teorisi ve ekonometrik teknik için “deneme tahtası” durumuna gelmiştir. Bu da, matematik ve bilgisayar kullanarak yapılan ölçümlerle, finans alanını teknik kılıfın içine sokmuştur. Çok yüksek miktardaki verinin elverişliliği, hisse senedi fiyatlarının arzulanan nitelikleri ve “başarılı” bir yenilik için parasal ödül sayesinde, bu alan halen en ideal “gerçek dünya” piyasasıdır. Ancak bu, finanstaki buluşların tekrar iktisadın geri kalanına doğru uzanan yolu da saptadıkları, bir tür geri besleme etkisi yaratmıştır. Bu durum, istatistik ve bilgisayar teknikleri için bilhassa geçerlidir.

Harrison, yeni finansal iktisadın pratik kullanım alanında konumlandırıldığını belirtmesine rağmen, ruhaf bir biçimde, özellikle Black-Scholes formülünde⁶⁰, finansal piyasaların kendilerindeki orantısız büyüme ve değişimin, finansın iktisada iliştilmesi üzerinde etkili olup olmadığı konusunu açmaz. Her şeyin ötesinde finans, son dönemde genellikle serbest (finansal) piyasaları ön plana çıkaran bir akademik disiplindir.

60 T.S.N: Black-Scholes eşitliği, opsiyon fiyatlama tekniğidir.

Bu aşamada beşeri sermaye dışarıda bırakılırken, finansın nasıl ve niçin iktisadın içerisine sokulmuş olduğunu daha derinlemesine araştırmak yararlı olacaktır. İktisadın, beşeri sermayenin saldırısına karşı savunmasız olduğunu ifade eden eğitimin tahsilindeki iktisadi faktörlere çekilen dikkatin zayıflığını işaret edebilecek olmamıza rağmen, asıl amacımız bu değildir. Bilakis amacımız, farklı neticelerine rağmen bu örneklendirmelerin müştereken paylaştıkları iki faktörü vurgulamaktır. Birinci olarak, tercihen, bunların her ikisi de, “mış gibi” bir mükemmel işleyen piyasalar dünyasının Becker-tipi, daha genel bir ifadeyle Chicago-vari kalıbına sokan eski iktisat emperyalizminin örnekleridir. Oysa eski piyasa -özellikle de bilgi- aksaklıkları dünyasından yenisine zahmetsizce geçiş yapmışlardır. Beşeri sermaye durumunda, beşeri sermayenin (okullardan) ediniminde ve (emek piyasalarında) kullanımında ortaya çıkan bu aksaklıkların kabullenilmesine rağmen, hatta kabullenilmesi nedeniyle, beşeri sermaye bu geçişi başarıyla yapar. Paradoksal olarak, eğitim iktisadının öncü savunucularından biri olan Mark Blaug, bir haine dönüşmüş ve piyasa aksaklıklarının önemini kabullenen, kendisinin de onayladığı görüş içerisinde, özellikle emek piyasasının gözler önüne serilmesiyle (örneğin, çok sayıda eğitim belgesi almalarını sağlayan hünerlerinden dolayı yetkililerin kullanımı ve suiistimali) “Gerçek Yandaş” olmaktan uzaklaştırılmıştır (Blaug 1987). Bununla birlikte beşeri sermaye, Fine ve Rose’da (2001) tartışıldığı gibi, ihmal edilen seçici esasa bir şekilde geri dönülmesi (eğitimin kendisinin ve etkileşim içerisinde olduğu emek piyasalarının özgüllüğü) olarak piyasa aksaklıklarının kullanılmaya başlanmasıyla buğulanmaya başlamıştır.

Finans iktisadı için yeni bilgi-kuramsal iktisadın etkisi daha bir dramatik olmuştur. Finansın iktisat içerisine katılımı belki de mükemmel bir biçimde işleyen piyasaların çıkarımlarına dayanırken ve bu çıkarımlarla birlikte gerçekleşirken, şimdi bu alt disiplinin önceliği tam olarak aksak biçimde işleyen piyasaların çıkarımlarıyla ilişkili hale gelmiştir. Bunlar, piyasa (bilgi ve söz-

leşme) aksaklıklarıyla ilgili olarak alacaklılar ve borçlular arasındaki piyasa-dışı ilişkilerin boyutlarına bağlı bir biçimde, finansal sistemlerin prototip olarak Anglo-Amerikan ya da piyasa-tabanlı ve Alman-Japon ya da banka-tabanlı bir teorisini sağlayarak piyasa-dışına kadar uzanmaktadır⁶¹.

Beşeri sermaye ve finans iktisadının birlikte sahip olduğu ikinci bir genel nitelik, mevcut analizleri ortadan kaldırarak ilerlemiş olmalarıdır -öncelikle tüm görüşleri kesip biçip, sonrasında da piyasa aksaklıkları çerçevesine dâhil olan bir seçici esasta onları yeniden birleştirerek. Daha önce de belirtildiği gibi, her ikisi de başlangıç noktası olarak “mış gibi” bir mükemmel işleyen piyasa aracılığıyla oluşturulurlar. Eğitim için bu, Fine ve Rose’un (2001) ileri sürdüğü gibi, iki kara kutunun kapanmasına neden olur. Bunlardan biri eğitimin kendisinin edinimidir -yalnızca bir menfaatler ve külfetler silsilesine indirgenmiştir. Diğeri ise, emek piyasasının işleyişidir -o da, her ikisini de birer faktör girdisi ve (olumsuz)faydanın doğrudan kaynağı olarak sunması dışında, diğerleri gibi olmuştur (Fine 1998a). Noksanlığı çok net bir şekilde hissedilen şey ise, örneğin eğitim ve endüstri ilişkileri literatüründe vurgulandığı gibi, *sistem* olarak herhangi bir eğitim fikri ve emek piyasasıdır. Bununla birlikte, sistemik nitelikler (endojen) piyasa aksaklıkları (nın sonuçları) olarak yeniden tanıtılmıştır.

Neredeyse aynısı, özellikle “mış gibi” mükemmel işleyen piyasalardan “mış gibi” aksak piyasalara ilerleyişte, içerisindeki sistemik farklılıkların açıkça azaltıldığı görülen finans için de geçerlidir. Sonuç olarak, finansal sistemlerin doğasına ilişkin olarak uzun süredir var olan literatür ve bunların büyüme ve kalkınmaya katkıları titizlikle hiçe sayılmıştır. Bu, Perry Anderson’un İngilizce’nin kolaylıkla var olmadığına ilişkin tuhaf hipotezi

61 Yeni finansal iktisadın eleştirisi için bkz. Fine (1997) ve Aybar ve Lapavitsas (2001). Finansal sistemin ağ perspektifinden incelenmesi amacıyla, tamamıyla sosyolojiden alıntılanan katkılar için bkz. Uzzi (1999).

üzerine yapılan münakaşa gibi bir şeydir⁶². Bu literatür -sermayenin finansal bir fraksiyonunun iktisadi, politik ve ideolojik gücüne ilişkin olarak- piyasa aksaklıkları yorumlamasına zaten yatkındır denilemez! Ancak finansal sistemler arasındaki farklılık, Stiglitz'in öncülüğünde, iktisada bilgi-kuramsal yaklaşım içerisindeki başlıca itki durumuna gelmiştir. Bununla birlikte Stiglitz'in kendisi, Dünya Bankası'ndan istifa etmeye zorlanması biçiminde gerçekleşen bizzat kendi deneyimlerinin ışığında bu yaklaşımın sınırlarını fark etmeye zorlanmıştır. Kendi hesabına, sayesinde Nobel Ödülü aldığı hayatının çalışmasını az çok boşlar ve finansörlerin *elde edinilmiş çıkarlarına* ve irrasyonel neoliberal *ideolojilerine* ilişkin birtakım nedensel faktörler için geri çekilir!⁶³

Beşeri sermaye ve finans, iktisat emperyalizmi tarafından erkenden ve kolaylıkla ele geçirilirken, iktisadi coğrafya, farklı bir hikâye ortaya koyar ve ayırt edici ritmi ve içeriğiyle göze çarpar. Özellikle postmodernizmin etkisi, toplumsal talim ve boşluğun kendisinin anlamı üzerine bir aşırı odaklanmaya yol açmıştır. Aynı sebeple, -tarihtekilere göre daha uzun süreli olan- anaakım iktisatın yeni akınlarına, net bir biçimde ve genel bir itaatsizlikle, cesurca direnilmiştir. Sonuç olarak ekonomi politik, kültürel dönüşüme yol açıp her zaman ya da baskın biçimde iktisadi olana mâl olmaksızın, disiplin içerisinde güçlü bir varlık oluşturmuştur⁶⁴.

Peki, bu durumun, yeni bilgi-kuramsal iktisadın vardığı nokta bakımından, ne gibi çıkarımları vardır? Birincisi, özellikle Paul Krugman'la ilişkili olarak, ortak bir yeni iktisadi coğrafya-

62 İlk olarak Anderson tarafından ileri sürülen görüş, finansın gücünün yerli sanayiye durdurmuş olduğudur. Ayrıca bkz. Fine ve Harris (1985, 1. ve 4. bölüm) ve Ingham (1984). Son dönemdeki "finansallaşma" düşüncesinin, modern kapitalizmin sistemik bir özelliği olarak nasıl da heterodoks iktisada az çok mahkûm kaldığına dikkat ediniz (Fine 2007a).

63 Bu konudaki bir görüş için bkz. Fine ve Van Waeyenberge (2005).

64 Bu husus, David Harvey'in (1982, 1985 ve 1989) çalışmalarında ve etkisinde göze çarpar. Ayrıca bkz. örneğin, Lee ve Wills (ed.) (1997) ve Castree ve Gregory (ed.) (2005).

nın ortaya çıkışı söz konusudur⁶⁵ ve bu yeni iktisadi coğrafya, *Journal of Economic Surveys*'e bir katkı sağlamayı garanti etmek için yeterince başarılı olmuştur (Schmutzler 1999). Bu da, farkında olmadan, bu bölümün konuları için tatmin edici bir kanıt oluşturur. Bunun ışığında, Schmutzler'in ulaştığı sonuçları uzun uzadıya yinelemek yerinde olacaktır (s. 373):

İlk olarak, kümelenmelerin gelişmesinde tarih önemli bir yer tutar. Pozitif dışsallıklarca türetilen kümülâtif süreçler, doğal nitelikleriyle hiçbir avantaja sahip olmayan bölgelerde bile merkez-periferi yapılarının gelişimine neden olabilir. İkincisi, taşımacılık maliyetleri, ölçek ekonomilerinin gücü ve başıboş endüstrilerin önemi gibi faktörler bu tür bir endüstriyel yığılmanın gelişip gelişmeyeceğini belirlemede önemli faktörlerdir.

65 Krugman, bu kitap yayımlanmak üzere basıma gönderildikten sonra, 2008 yılında Nobel Ekonomi ödülüne layık görüldü. Ödülü kazanmasının ardından yapılan yorumların çoğu, Krugman'ın ticaret teorisine katkısına ilişkin olmasına rağmen, Ödül Komitesi tarafından öne sürülen bilimsel arka plan, "Ticaret ve Coğrafya"ya atıfta bulunmuştu (Nobel 2008). Ödül Komitesi, burada izlenen görüşü, farkında olmadan, dikkate değer bir şekilde doğrular. Hem ticaret hem de coğrafya, genel denge bağlamında yer alır; ticaret tabanı ve konumsal yapıları ise, ölçeğe göre artan getiri, tüketiciler için ürün farklılaştırması ve taşıma maliyetlerinin bileşiminde bulunur (s. 4):

Krugman'ın kısa makalesi (...) yalnızca, endüstriler-arası ticaretin gözlemlenen yapısını izah etmemize olanak sağlayan yeni bir ticaret teorisi içermez, aynı zamanda, üretim faktörlerinin ve iktisadi faaliyetin konumunun, bağlayıcı bir şekilde genel denge modeli çerçevesinde analiz edilebildiği bir yeni iktisadi coğrafyanın tohumlarını da ihtiva eder.

Devletin (istikrarsız) kalkınmadaki rolü, hiçbir suretle görünmez ve politika sadece laf arasında değinilir (piyasa aksaklıklarına rağmen veya bu sayede ticaret ülkeler için nasıl olumlu ve uygun olabilir (s. 9)); ve geçmişteki görüşlerin, bu düşünürlerin görüşlerini destekleyemediği şeklindeki varsayım söz konusudur, çünkü "bu içgörüler, iyi bir şekilde ifade edilen modeller tarafından desteklenmez" (s. 2), ayrıca bu varsayım bizzat Krugman tarafından da tercih edilir. Kısacası, "Paul Krugman, ölçek ekonomilerini bariz genel denge modellerine entegre ederek, ticaretin belirleyicilerine ve iktisadi faaliyetin konumuna dair kavrayışımızı derinleştirmiştir" (s. 18). Krugman'ın, "Yeni Ticaret", 'Yeni Coğrafya' ve Üretimin Sorunları başlıklı kabul konuşması (çevrimiçi olarak <http://nobelprize.org/mediaplayer/index.php?id=1072> adresinden erişilebilir) içerik anlamında son derece zayıf ve yetersizdir.

Üçüncüsü, yine bu tür parametrelerdeki sürekli değişimler iktisadi yapıda kesikli bir değişime neden olabilir. Dördüncüsü, ticaretle ilgili olarak muhtemel çıkarımlar vardır: eğer pozitif dışsallıkların bir rolü varsa artan ekonomik bütünleşme hem imalatın dağılımını hem de imalat sektörü içerisindeki coğrafi dağılımı etkiler. Beşincisi, ticaret politikası ve bir ekonominin bölgesel yapısı arasında etkileşimler vardır: artan bütünleşme ekonomi içerisinde azalan yığılmaya neden olabilir. Altıncısı, taşımacılık maliyetlerini içinde barındıran modeller çok ulusluların nedenlerini ve sonuçlarını anlamak bakımından kullanışlı yollardır.

Dahası, Schmutzler “bu bakış açılarının hiçbirinin mekânsal iktisat için yeni olmadığını” itiraf eder (s. 357).

Bunların hiçbirinin coğrafya ile, zaman zaman merkez-periferi ve mekânsala ilişkin radikal tavır takınmakla birlikte, bazı yerel jargonların kısıtlı uyumundan başka yapacakları bir şey yoktur. Sonuç olarak, yeni iktisadi coğrafya, Martin’in (1999) yıkıcı eleştirisinde keskin bir biçimde ele aldığı gibi, disipline yalnızca olumsuz bir anlamda katkı yapabilir⁶⁶. Martin, meşru bir biçimde reddedilmiş olanın en yalın iyileştirmesine ve esasın ihmaline dikkat çeker (s. 77). Tarihin eklemlendirilmesi bakımından, örneğin (s. 76):

Atıf yapılan “tarih” gerçek tarih değildir: fiili mekânsal yığılmaların evrildiği (ve birçok durumda, sona ermiş olan) gerçek ve bağlama özel zaman periyotlarının anlamı yoktur (...) Yani, “tarih önemlidir” iddiası tam olarak doğrudurken, yeni iktisadi coğrafyadaki tarihin işleyişi gerçeğe nazaran daha çok mecazidir ve izlek bağımlılığına atfedilen öneme rağmen, bu görüş kavramsal ve açıklayıcı bir kara kutu olma özelliğini sürdürmektedir.

Ek olarak Martin, Krugman’ın coğrafyanın beş geleneğini -mekân teorisi, yerçekimi ve potansiyel modeller, kümülâtif ne-

66 Anaakım iktisat ve diğer çoğu iktisat okulu uluslararası ile yüzleşir yüzleşmez ortaya çıkan, genel uygulanabilirliğe dair başka bir eleştiri de, ulusal ve ulus-devleti neyin oluşturduğu şeklindeki yoksullaştırılmış nosyondur.

densellik, toprak kullanımı ve toprak kirası modelleri ve yöresel dışsal ekonomiler- kaybettiğine ilişkin görüşünü vurgular ki, Krugman da bunları yeniden düzenlemek niyetindedir. Burada bir iktisatçının düşünceler tarihini derinlemesine araştırması ve onu yanlış anlaması söz konusudur. Martin'in (s. 81) ileri sürdüğü gibi bu gelenekler kaybedilmemiş, ancak reddedilmiştir:

Dönemin coğrafya disiplininde ortaya çıkan mantıksal pozitivizmden büyük ölçekli ayrılışın bir parçası olarak, kasıtlı bir biçimde, felsefi ve epistemolojik zeminlere terk edilmişlerdir. Mekân-kuramsal bölgesel bilim modelleri, maksimizasyon ve denge matematiğinin kendi sınırlarına (geçici olarak) ulaşmış olması ya da coğrafyacıların entelektüel olarak bu matematiksel araçların ayrıntısına inebilecek kapasitede olmaması nedeniyle değil, tam da biçimsel matematiksel modellerin bizim anlayışımıza göre aşırı sınırlara ulaştığını ifade eden kavrayış nedeniyle bir kenara bırakılmıştır. Coğrafyacılar farazi mekân ekonomilerinin soyut modellerine pek hayran kalmayıp, tüm o karmaşık tarihleri, yerel bağlam ve hususları ile birlikte reel iktisadi peyzajlara karşı daha ilgili duruma gelmişlerdir.

Yani, Martin'in ulaştığı sonuç, yeni iktisadi coğrafya "ne yenidir, ne de coğrafyadır. Bunun yerine, geleneksel mekân teorisi ve bölgesel bilim üzerine -biçimsel (matematiksel) anaakım iktisattaki son dönemde gerçekleşen gelişmeleri kullanan- bir yeniden çalışmadır (ya da yeniden icattır)" (s. 65)⁶⁷.

Bu itibarla Martin'e göre, yeni iktisadi coğrafya hem gelişmiş bir niteliğe sahiptir, hem de politik sorunlara yöneltmek konusunda elverişlidir⁶⁸. Bununla birlikte şu nokta önemlidir;

67 Bu nedenle, Overman (2003) yeni iktisadi coğrafyanın, daha sağlam istatistiksel modeller vasıtasıyla mikroyu makro ile ilişkilendirdiği için, eskisine göre üstünlüğe sahip olduğunu kabul eder. Miller (1997) tarafından da siyaset bilimi için benzer sonuçlara ulaşıldığına dikkat ediniz. Ayrıca rasyonel seçimin siyasete uygulanmasına dair genel bir açıklama için bkz. Udén (1996, ss. 18-21). Yeni iktisadi coğrafyanın daha derin bir eleştirisi için ise bkz. Goodacre (2005).

68 Oysa Schmutzler'in (1999, s. 374) daha sonraki değerlendirmesi ile karşılaştırıldığında: "Nihayetinde yeni iktisadi coğrafya literatürünün muhakkak ki mühim bir eksikliği söz konusudur: bu güne kadar, hemen hemen

disiplinlerarası sınırlar ve disiplinler-içi içerik bakımından, iktisat emperyalizminin, doğrudan iktisadı bünyesinde barındırmasıyla değil, iktisadi coğrafya ve bölgesel bilim arasındaki ilişkileri göstermesiyle, potansiyel olarak dolaylı bir etkisi söz konusudur. Bu, *Regional Science Association International*'ın ⁶⁹ ellinci yıldönümünün kutlandığı ve geçmişteki başarıları ve ileriye dönük hedefleri yansıtan *Regional Science* cilt 83, sayı 1'de çarpıcı bir derlemeyle örneklenmiştir. Bunların göbeğinde ise, Fujita ve Krugman (2004) ile yapılan *The New Economic Geography: Past, Present and the Future* başlıklı bir röportaj yer almaktadır. Bunlar iktisadi coğrafyaya sağladıkları gelişme nedeniyle ilk Alonso ödülüne henüz layık görülmuşlerdi ve röportajda, bir “*genel denge hikâyesine*” atıf yaparak küresel iktisadi kalıpları açıklamak niyetinde olduklarını, biraz tuhaf bir biçimde olsa da, net olarak ifade etmişlerdi (s. 141):

Genel denge (...) iktisadi faaliyetlerin tümünü çeken merkezi çekim kuvvetleri ve bunları dışarı iten merkezkaç kuvvetleri hakkında aynı anda konuşabilmemize izin vermelidir. Gerçekten de genel denge bize, bir ekonominin coğrafi yapısının bu kuvvetler arasındaki gerilim tarafından nasıl şekillendiğine ilişkin hikâyeler anlatabilme olanağı tanımalıdır.

Bu zaten, iktisadi ve coğrafi *değişimin*, genel *dengenin* temel alındığı, ancak kuvvetlere ve gerilimlere ilâştirilen tuhaf bir hikâyesidir.

Daha belirgin olarak, genel dengenin dışında bir dizi modelleme unsuru, kapsayıcı bir çerçeve olarak bir araya toplanmaktadır. Bunlar, “*artan getirileri ya da bölünmezlikleri (...) aksak rekabetle* karakterize edilen piyasa yapısını (...) tabii ki mekânı önemli kılan (yaygın tanımlamasıyla) taşıma maliyetlerini kapsar. Nihayet, üretken faktörlerin ve tüketicilerin *mekânsal ha-*

hiçbir politika önerisinde bulunmamıştır”. Bu durum, az çok kısmi bir kopyası olan yeni, içsel büyüme teorisi ile aynı özelliği paylaştığından dolayı çok da şaşırtıcı değildir.

rekettliliği de yığılmanın bir ön koşuludur” (s. 141). Lâkin bu birkaç unsurla birlikte, yine de bir sorun söz konusudur, “bir şeyi diğerlerinin en tepesine yerleştirmede, o şey, herhangi bir görüşü aksettirmek için fazlasıyla karmaşık bir görünümle ortaya çıkar. Ancak bazı aptalca ve fakat kullanışlı varsayımlar yapmak niyetinde olan biri öne sürüldüğünde (...) vaziyetin o kadar da kötü olmasını gerektiren bir şey yoktur” (s. 142).

Kısacası, modeller işe yaraması için kurulabilirler. Peki, pratik kullanıma uygun olmaları için öne sürülebilirler mi? Aslına bakılacak olursa, şu rahatlıkla kabul edilir ki; “şimdiye dek yeni coğrafya literatüründen birtakım politika sonuçları çıkarabilmek için gereğinden az çaba sarf ettik (...) bununla birlikte yeni iktisadi coğrafyadaki modellerin hükümet müdahalesi için başlıca hedef olması gerekir” (s. 156). Bunun bir nedeni, “önermeli küçük modellerden spesifik politikaları değerlendirmekte kullanılabilen ampirik tabanlı modellere geçişin güçlüğüdür” (s. 156). Ancak “stratejik ticaret tarihinin pek iç açıcı olmayan hususlarından bazılarının gelecekte tekrarlanacağına ilişkin (...) endişenin söz konusu olduğu da söylenir: ilgili tarafların tartışmaya açık müdahaleci politikaları desteklemek amacıyla hatırı sayılır miktarda iktisatçıyı bir araya toplamak için çılgınca çabaları” (s. 157)⁷⁰.

Bu, büsbütün analitik cambazlığın dikkat çekici bir marifetini yansıtır. Modeller müdahale önerirler, ancak uygulamaya geçmek için fazlasıyla basittirler. Ve uygulamaya geçmek için o kadar da basit olmasalar bile, bencil ya da beceriksiz politika yapıcılar tarafından suiistimal edilebilirler. Ancak, şu nokta hayati öneme sahiptir ki; politika yapıcılar bir değişiklik yapabilirlerse,

70 Krugman'ın (1992), eski, klasik kalkınma iktisadının hem biçimsel (matematik kullanmayan) hem de pratik (politika önerilerinde) -ki uygulamada devlet müdahalesine bel bağlar- yetersizliğini fark etmesi elbette ki tesadüf değildir. Ayrıca Krugman, bölgenin büyüme performansının esasen kaynak birikimine dayalı olduğu görüşü ışığında, Doğu Asya mucizesinin reddedilmesi konusunda da ön plana çıkar.

artık mutlaka model içerisinde konumlandırılmalıdırlar (özellikle kamu seçimi teorisi ve yeni kurumcu iktisat olmak üzere, iktisat emperyalizminin diğer alanları tarafından da kabul edildiği gibi). Fakat tartışma boyunca meydan iktidar, ihtilaf ve şiddete bırakılmış, ne kurumlara ne de siyaset bilimine herhangi bir atıf yapılmıştır. Bunların, iktisadi faaliyetin mekânsal bölüşümü konusunda bir takım etkilere sahip olduğu düşünülebilir! İktisadi bölgesel bilim olarak ve bölgesel bilimi de iktisadi coğrafya olarak göstererek piyasa aksaklıklarının matematiksel modelleri hâkimiyetini en üstün düzeyde kurar⁷¹.

Nihayetinde, kalkınma iktisadı ve çalışmalarını, iktisat emperyalizminin yeni safhasının örneklenmesi yoluyla bir düşünelim⁷². Kalkınma; neoklasik iktisadın geleneksel olarak dışında kalan konumundan ziyade, daha ayrıntılı olarak piyasa ve piyasa-dışı başarısızlıklar bakımından ve daha çok da kurumsal, toplumsal, tarihsel ve dinamik olarak hem iktisat içerisinde, hem de sosyal bilimler genelinde her geçen gün daha iyi anlaşılmıştır (Leys 1996, Gore 2000, Cameron ve Ndhlovu 2000 ve Teye 1993). Hoff ve Stiglitz'in (2001, s. 391-2) iddiasına göre⁷³:

Neoklasik iktisat kurumları, tarihi ve bölüşüme ilişkin değerlendirmeleri göz ardı ederken kalkınma iktisadının kalbini de göz ardı eder. Modern iktisat teorisi (...) özellikle az gelişmiş ülkelerde görülen hükümet başarısızlıkları ve piyasa başarısızlıklarının yaygın olmaması durumunda bile (...) (kaynaklar,

71 Fujita ve Krugman'ın önemli çalışma arkadaşlarından olan Venables'in (2005), *Economic Geography: Spatial Interactions in the World Economy* başlıklı makalesinde, çıktıyı etkileyen faktörler olarak kurumlara, beşeri ve fiziki sermaye donatımının ve çevrenin yanında, sadece sonuç kısmında (ve laf arasında) değindiğine dikkat ediniz.

72 Ayrıca bkz. Fine vd. (ed.) (2001) ve Jomo ve Fine (ed.) (2006).

73 Akabinde post-Washington uzlaşısını takdim eden kişi de, Dünya Bankası'nın Baş Ekonomisti olarak Stiglitz (1998a) olmuştur. Bu alanda Stiglitz'in (1998b) daha sonraki en büyük katkısının başlığına *Towards a New Paradigm for Development: Strategies, Policies and Processes* ve hem iktisat tarihinin hem de kalkınma iktisadının ve daha genel olarak da kalkınma çalışmalarının, nasıl da Stiglitz'in nüfuzu altına girdiğine dikkat ediniz.

teknoloji ve tercihleri ifade eden) esasların, iktisadi neticelerin belirleyicileri olduğunu ileri sürer.

Dahası tarihten bir örnek olarak beklenmedik olay niteliğine sahip veba'ya (peki ya bugünkü AIDS?) ve çoklu dengeye neden-
sel olarak atıfta bulunmakla, Stiglitz ve Hoff (1999) "gelişmiş ve
az gelişmiş ülkelerin niçin farklı üretim fonksiyonlarına sahip
oldukları" temel sorununa ilişkin şöyle bir açıklama sunarlar:

Biz (...) kısmen birimler arasındaki yaygın tamamlayıcılık
nedeniyle (...) ve kısmen de, bir dizi işlevsiz kurum ve geçmişte
yapılanların, ekonominin kendisinden illa ki sapmasını gerek-
tirmeyen bir Nash dengesi oluşturmuş olma ihtimali nedeniyle
bile (...) tarihteki beklenmedik olayların önemini vurgulamak-
tayız.

Neoklasik ortodoksideki standart terminolojinin yayılımı
bir kenarda tutulduğunda sonuç; kalkınmanın, sermaye düze-
yindeki, çıktı bileşimindeki ve piyasa ve piyasa-dışı aksaklıkların
işlevsiz varlığına karşılık işlevsellikteki değişim olarak tanımlan-
masıdır.

Bununla birlikte, Post-Washington Uzlaşısı başlığı altında
Stiglitz'in öne sürdüğü varsayılanın, yeni ya da daha yeni kal-
kınma iktisadının kökenleri, önemli ölçüde, Washington Uzla-
şısı'ndaki neoliberal saldırıya dayanır. Bu, bizzat kendisi, hem
piyasanın erdemlerini, hem de tümevarım yöntemine karşılık
tumdengelim yönteminin kullanımını vurgulayarak eski kal-
kınma iktisadını yerinden etmiştir. Bilgi-kuramsal yaklaşımın
kapsamının kalkınmaya kadar genişleyeceği, uygulayıcılarının
yetkin olmadığı yollarla eski kalkınma iktisadını biçimlendir-
miş olduğuna ilişkin iddiasının ortaya çıkması ile birlikte, erken
bir aşamada Stiglitz (1986) tarafından bekleniyordu (Krugman
1992). Sonuç olarak Stiglitz, daha sonraları konu kalkınma ol-
duğunda "uğraşlarımızın gelecekteki başarısına" ilişkin olarak
"umutlu" bir görüntü çizmese de (Stiglitz 1991, s. 140) "mo-
dern kalkınma iktisadını tesis edenlerden biri olarak" anılmıştır
(Nobel 2001, s. 10).

Yeni bilgi-kuramsal yaklaşımın, yerinden etmek için çabalandığı ya da kendisinden genelleştirme yaptığı eski iktisadi yaklaşım kadar genel ve evrensel oluşu, kendi uygulayıcıları tarafından netleştirilmiştir. Kalkınma iktisadı içerisindeki uygulamanın en çok tercih edilen alanlarından biri Stiglitz'in de klasik bir katkı sağlayan olduğu -örneğin, ortakçılığın gerekliliğine ilişkin olarak faaliyet gösteren- kırsal örgütlenmedir. *The Economics of Rural Organization: Theory, Practice, and Policy* (Hoff, vd. 1993, s. ix-x) başlıklı ana metnin önsözünde çalışmanın belirgin nesnesi olarak; gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülke bağlamında, kırsalı algılamaktan ötürü özür gibi bir tavır sergilenir:

Bu kitaba başlık seçilirken, başlangıçta, Kırsal Örgütlenme İktisadını iktisat içerisinde ayrı bir uzmanlaşma alanı olarak ele almakta tereddüt etmiştik. Birileri bilginin ve tüm ekonomilere uygulanabilecek olan noksan piyasaların bir genel dengesi olduğunu ileri sürebilirdi. Ancak gelişmekte olan ülkelerin kırsal sektörlerinde (...) eksik bilgi ve noksan piyasa sorunları bilhassa şiddetlidir. Buradaki eksik bilgidен kaynaklanan piyasaların mükemmel işleyişi karşısındaki engeller, gelişmemiş taşımacılık ve iletişim altyapıları, zayıf hukuk sistemleri ve yasal ve geleceksel mülkiyet hakları arasındaki uyumsuzluklar tarafından harmanlanmaktadır.

Dahası, bu metinde de ifade edildiği gibi, kırsalın ötesinde, gelişmekte olan ve gelişmiş arasındaki ayrıma ilişkin anlayış ya da birinin diğerine dönüşmesi karşısındaki engeller, sırasıyla, kamusal ve özel sermaye yoksunluğuyla harmanlanmış piyasa ve kurumsal aksaklıkların gerçekleşmesi yoluyla elekten geçirilir. Bu aşamada bu kadar öteye gitmektense, kalkınmayı basitçe (tıpkı iktisadi coğrafyanın aralama ve yer edinmesinde olduğu gibi) yapım aşamasında olan tarih olarak incelemek yararlı olacaktır.

4. Sonuç

Görüldüğü gibi, iktisat emperyalizminin günümüzde geldiği nokta iki yönden dikkat çekicidir. Bunlardan biri uygulama

kapsamıdır. Diğer yandan, kırılma noktasına kadar germekten-se, rasyonel tercihin sınırlarını kabullenmesiyle ortaya çıkan za-afından dolayı çekiciliğini artırmış gibidir. İktisadın diğer sosyal bilimlerdeki etkisinin bu iki özelliği birbirinden bağımsız değildir. Birincisi, iktisadın kendi içerisinde bilgi-kuramsal yaklaşım aracılığıyla geliştirilirken, bu, diğer sosyal bilimlerden alınan faktörlerin göze çarpan niteliklerinin vurgulanmasıyla yapılmıştır. İkinci özellik ise, iktisadın kendisini diğer sosyal bilimlere göre daha makbul olarak sunabilmesi yoluyla açıklanır.

Kısacası, eski-tip iktisat emperyalizmi diğer sosyal bilimlerdeki tüm ana meseleleri tek çatı altında toplamak amacıyla iktisadi (yaklaşımına ilişkin) sınırları ortadan kaldırmanın çarelerini aramıştır. Buna karşın, yeni tip iktisat emperyalizmi hem kendi yöntemini ihlal ederek ortadan kaldırmasıyla hem de bir bakıma bu sınırlara itibar etmesiyle söz konusu sınırları kabullenmiştir. Sistemik piyasa aksaklıklarının vurgulanmasıyla gerçekleşen iktisat emperyalizminin kendi içerisindeki entelektüel değişimin ve kısmen, bu ve başka nedenlerden dolayı diğer sosyal bilimlerde için iktisat emperyalizminin daha bir çekici duruma gelmesinin sonucu olarak, ilk kurucularının başarılarına dayalı bir biçimde ve bu başarıyı geliştirmek suretiyle yeni iktisat emperyalizmi eskisine nazaran hatırı sayılır derecede daha başarılı olmuştur. İktisat emperyalizminin yarattığı etkiye ilişkin genel bir faktör, rasyonel seçim yaklaşımının ulaştığı noktadır. Bu yaklaşım da, örneğin Chicago Üniversitesi'nden Becker ve Coleman'ın ortak çabalarıyla geliştirilmiştir. Bu ikili, rasyonel seçimin tanıtımını yapmak amacıyla birlikte bir seminer vermişlerdir. Ayrıca, Becker'in Chicago Üniversite'sinde iktisat alanında olduğu kadar sosyoloji alanında da önemli bir yere sahip oluşu dikkat çekicidir; üstelik akademik kariyer yapmak için sosyolojiyi çok zor bir alan olarak gördüğünü kabullenmesine rağmen, "Parsons'u okuduktan sonra sosyolojinin benim için son derece zor bir çalışma alanı olduğuna karar verdim" (Becker 1990, s. 29) demiştir.

İlginç bir biçimde, Swedberg (1990, s. 6) disipliner kökenleri

bakımından rasyonel seçimin bu iki öncüsü arasındaki farkı gözler önüne sermek için çabalar:

Becker (...) temel olarak, neoklasik analizin ekonomi dışındaki alanlara doğru nasıl genişletilebileceği ile ilgilenir. Öte yandan Coleman, sosyolojiyi rasyonel seçim temelinde yeniden biçimlendirmeye çalışır. Dolayısıyla Coleman, analizinde Becker'e nazaran belirli geleneksel sosyolojik özelliklerin sürdürülmesiyle daha fazla ilgilenir.

Bununla birlikte, Becker ve Coleman'ın rasyonel seçim konusunda karşılıklı bağılıklarının bilinmesinden ötürü bu farklar, farklı yaklaşımlardan ziyade farklı çıkış-noktalarını yansıtmaları nedeniyle, metodolojik olarak esasa ilişkin önem arz etmez. Becker sosyolojik kavramlara yaklaşımında bundan daha fazla Coleman'ı olamaz. Örneğin, Becker ve Murphy (2000, s. 23) "alışkanlık sermayesi"ne ilişkin olarak şunu belirtirler: "Rasyonel seçim teorisinin toplumsal yapının önemiyle çelişmediğini, aksine bu yapının nasıl belirlendiğinin anlaşılmasında hayati öneme sahip olduğunu göstermeyi umuyoruz." Eski neoklasik okul iktisatçılarında olduğu gibi, çıkış-noktası piyasa-dışı alanlara kadar genişletilen mükemmel işleyen piyasalardır. Rasyonel seçim sosyologları, diğer taraftan, disipliner geleneklerince tanımlandığı gibi toplumsaldan yola çıkarlar ve onu rasyonel seçim temelinde yeniden inşa etmenin yollarını ararlar.

Son dönemde rasyonel seçimin piyasa aksaklıklarıyla meşgul olması sayesinde toplumsal (yeniden) inşa etmeye yönelik kapasitesi artırılmıştır. Ek olarak, daha önce olduğu gibi, iktisat emperyalizminin daha saf biçimleri, karma modellere yol açmak adına rasyonel olmayana adanabilir. Tüm bunlar, daha önce rasyonel/rasyonel olmayan ayrımının rasyonel lehine değiştirilmesi süresince ve bunun rasyonel olmayanla bağlantılı olarak daha etkili ve geniş çaplı bir biçimde uygulanması için yer verilenlere göz yumar. Disiplinin kapsamı üzerine geçmişte yaşanan münaakaşaları ihmal etmesine rağmen ve aynı zamanda, hem temel alınan hem de kendisiyle ilişkin kesildiği eski versiyona göre fazla

aşırıya kaçmamasıyla aldığı övgüden dolayı, iktisat emperyalizminin bu yeni, devrim niteliğindeki aşaması başarılı olmuştur.

Beşinci Bölüm

İktisat'tan, Kurumlar Kanalıyla Topluma mı?

YKI'nin (Yeni Kurumcu İktisat) temel taşları neoklasik iktisadın temel taşlarıyla aynıdır: metodolojik bireycilik ve bireyci rasyonel seçim bir dizi kısıt getirir. Bununla birlikte, işlem ve bilgi maliyetlerinden dolayı bilgi kısıtlıdır ve dolayısıyla kurumlar önemlidir.

Rudolf Richter (2005, s. 171)⁷⁴

1. Giriş

Bir önceki bölüm hem yeni iktisat emperyalizminin temelini oluşturan genel ilkeleri düzenlemiş hem de (iktisat emperyalizminin) değişen içeriği ve mükemmel işlemek konusunda “mış gibi” yapan piyasaları temel alan eski iktisat emperyalizmiyle yapılan karşılaştırmanın etkisine dair bazı spesifik örnekler sunmuştur. Bu ve bir sonraki bölüm de aynı çizgide ancak genel ilkeler ve örnek olay incelemesinin daha ortasında olarak devam edecektir. Bu nedenle ele alınan örnek olay incelemeleri içerik

⁷⁴ Rodolf Richter, *Journal of Institutional and Theoretical Economics* dergisinin uzun süredir editörlüğünü yapmaktadır.

bakımından aşırı geniş kapsamlıdır ve - neleri kapsayıp neleri kapsamadıkları ve nasıl evrildikleri bakımından kısmen ayrı ayrı kendilerine özgü niteliklere sahip olmalarına rağmen -bu örnek olaylar bir bütün olarak sosyal bilimin içini az çok doldurabilir. Buna uygun olarak, bu bölümün ikinci kısmına, birçok analitik akım ve uygulamayla birlikte iktisat emperyalizminin en kapsayıcı örneklerinden biri durumuna geldiği için yeni kurumcu iktisat ile başladık. Yeni kurumcu iktisat sadece iktisat ve sosyoloji arasındaki ilişkiye etki yapmamış, bir dizi disiplin üzerinde (bir sonraki bölümde ileri sürüleceği gibi en açık şekilde iktisat tarihinde) de etkisi hissedilmiştir. Yeni kurumcu iktisadın kendisine güçlü bir yer edinmesi, iktisat emperyalizmi içerisinde kurumların, dar anlamda ve doğrudan iktisadi olmayan her şeyle eş anlamlı olarak algılanır duruma gelmesinin bir sonucudur. Kısacası, kurumsal olan, dar anlamda arz ve talebe göre tasarlanan piyasanın antitezidir ve devletten kültür yoluyla gelenek-görenek ve alışkanlıklara, biçimsel ve enformel alanlara yayılır⁷⁵.

Beklenildiği üzere daha sonra, bu bölümün üçüncü kısmında da ortaya konduğu gibi, yeni kurumcu iktisadın yükselmesiyle, iktisat ve sosyoloji arasında her birinin sınırlarının belirlenmesi konusundaki gerilim derinleşmiş ve bunun yanı sıra, bir taraftan neoklasik iktisadın diğer taraftan modernist, postmodernist ve hatta post-postmodernist sosyolojinin ilgi alanlarına karşı daha fazla ya da daha az tahammülü yansıtan yöntem ve yaklaşımların çeşitliliğiyle bu gerilime ayak uydurulmuştur. İktisadi istilacılarla yüz yüze gelen sosyologlar istilacılara yeni iktisadi sosyoloji ile karşılık verdiler, hatta piyasaların temelini oluşturan sosyolojik faktörlerin yokluğunda iktisadi faaliyetin uygun bir şekilde ele alınamayacağı nosyonuyla önleyici bir savaşa sebep oldular. Yeni iktisadi sosyolojinin yükselişini öncelediği varsayılan klasik

75 Yine de, yeni iktisadi sosyoloji, neoklasik iktisat eleştirisini, örneğin toplumsal iç içe geçmişlik etrafında, piyasaların kendi aralarında farklılaştıklarını ve iktisadi olmayan üzerinden inşa edilmeye ihtiyaç duyduklarını vurgulayarak devam ettirir.

çalışmada Granovetter (1985), piyasaların sosyal ağlara gömülü olması gerektiğini iddia eder. Sonuç ise iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırlar ve bu nedenle de yeni iktisadi sosyolojinin bizzat kendi tanımı konusunda kaos yaratılması olmuştur. Bu çalışma alanı, örneğin, anaakım iktisatın reddi, ya da anaakım iktisatın başka değerlendirmeler ve yöntemlerin eklenmesi yoluyla rötuş yapılarak kabul edilmesi anlamına mı gelir? Bu tür kafa karışıklıkları, iktisat ve sosyoloji disiplininin yollarını ayırması anlamına gelmese de, iktisat ve sosyolojinin temel içerik ve uygulamalarındaki küçük ayrışmalara dönüşür ve Hodgson (2007 ve 2008) tarafından da tavsiye ediliyor gibi görünen bir ayrışma eğilimindedirler. Daha doğrusu, bu bölümün sonuç kısmında da tartışıldığı gibi, yeni iktisadi sosyolojiyi tesis edenlerde kayda değer bir akışkanlık vardır, kendisini oluşturan disiplinleri yansıtır ve bu disiplinlere ve bu disiplinlerin ayrı yollarda süregelen gelişmelerine geri yansır.

2. Yeni Kurumcu İktisat...

Yeni kurumcu iktisat hızla gelişen asimetrik bilgi ve yeni piyasa başarısızlıkları literatürünün bir sonucudur (Bates 1995, s. 29). Bununla birlikte, kökenleri Coase'un 1937 yılında yayımlanan klasikleşmiş makalesi *The Nature of Firm* e kadar gitmektedir. Bu makale, Lionel Robbins'in *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science* adlı çalışmasından birkaç yıl sonra yazılmıştır. Bu kitabın 1. bölümünde ve Milonakis ve Fine'da (2009, 12. bölüm) görüldüğü üzere Robbins'in çalışmasının etkisi, iktisadın, daha geniş çaplı bir ana meseleden, iktisat tanımındaki değişim yoluyla ayrılışıdır. İktisadi yaklaşımın uygulama alanını genişletmesine rağmen, bu ayrılış maliyetsiz değildir. Coase'un (1988, s. 3) belirttiği gibi, "teorinin kendi ana meselesinden ayrılışının bir sonucu, iktisatçıların analizle ilişkili olan kararlarındaki öğelerin çalışma konusu haline getirilmemesi olmuştur ve neticede asıl meseleden yoksun kalınmıştır". Bununla da kalmayıp, neoklasik iktisattaki metodolojik bireyciliğin merkezi değeri- ne rağmen, analiz gerçekte bireysel seçimleri temel almayıp,

bireymiş gibi kabul edilen ve bu itibarla farklı analizlere konu olmayan, hane halkları ve firmalar gibi kolektif oluşumların üzerine oturtulmaktadır. Bu da neoklasik teoriyi Bates'in (1995, s. 28) "mahcubiyet krizi" diye adlandırdığı duruma sürüklemiştir. Bu çelişki, daha önce sözü edilen makalesinde, neoklasik teorinin "kara kutu"sü olarak bilinir duruma gelen gizemi gözler önüne sermek için çabalamış olan Coase tarafından çok önceleri saptanmıştır - firma. O zamana kadar, neoklasik teori içerisinde firma (çok geniş çapta ve günümüzde halen) girdileri çıktılarına dönüştüren bir teknik birim olan üretim fonksiyonu olarak ele alınmıştır. Coase "Firmalar ne için vardır?" sorusunu sorarak tüm bunları değiştirmiştir. Ve bu soruyu, bir süre sonra, büyük ölçüde Williamson'ın (1975 ve 1985) çalışmasıyla bağlantılı bir biçimde yeni kurumcu iktisat olarak bilinenin temel ögesi durumuna da gelmiş olan, işlem maliyetleri⁷⁶ kavramını ortaya atarak yanıtlamıştır.

Yeni kurumcu iktisat (sıfır işlem maliyetleri, tam bilgi varsayımlarının olduğu) tam rekabet ekonomisini, her zaman, piyasa-dışı kurumların neden var olduğunu açıklamak için bir başlangıç noktası olarak ele almıştır. Putterman'ın (1986, s. 1) gözlemlediği üzere bu, başlarda firmanın iç doğasına ve bunun firma-piyasa ilişkileri açısından sonuçlarına "son dönemdeki" artan ilgi olarak adlandırdığı şeye yol açmıştır. Akabinde bu yeni literatür öncelikli olarak büyük oranda, bizzat kendileri klasik geleneğe sıkı sıkıya bağlı olan Coase, Simon ve Williamson tarafından ortaya atılanlardan yararlanmıştır (s. 23). Gerçekten de Putterman'ın belirttiği gibi (s. 24):

Tarihsel perspektifte (...) günümüz iktisatçıları firmayı, neoklasik teori rötuşları içerisinde anlaşılabilir bir hale gelmeye başlamasından sonra, mahcup bir şey olarak yeniden keşfetmişlerdir. Temel olarak "anaakım"a eğilimli olan Coase gibi birkaç iktisatçı, firmayı ciddi bir biçimde ele almak istiyorlardı (...) ve otuz yıldır büyük oranda göz ardı edildiler.

76 Aslına bakılırsa Coase bu terimi kullanmaz, bu terim Arrow (1969) tarafından tanımlanır.

Katkıda bulunan bu kişiler ve onların takipçileri, bu tür eğilimleri “mülkiyet hakları iktisadı”, “işlem maliyeti iktisadı”, “yeni kurumcu iktisat” vb. olarak tanımlamalarından dolayı “heterodoks” olarak algılanmışlardır (s. 24). Bu iktisatçılar, “Hicks, Samuelson, Debreu’nun ve bunun yanında, Ferguson ve Henderson - Quandt gibi standart ders kitaplarının 20. yüzyıl ortodoksisinde neredeyse hiç yer almayan kurumlara, toplumsal gerçeklik kategorilerine dair duyulan kaygıyı” paylaşıyorlardı (s. 20). Williamson’ın (2002) belirttiği üzere, kendisinin ortodoksiden ayrılan yönü, seçim teorisine karşı sözleşmeler teorisini ikame etmesidir ancak, aksi halde gözden kaçacak olan sorunlara ve faktörlere her ne kadar ışık tuttuğu farz edilse de, bunun analitik olarak çarpıcı bir yanı olduğu söylenemez.

Coase’un (1937, s. 38) işlem maliyetlerinden kastı “fiyat sistemini kullanmanın maliyeti” ya da “piyasa işlemlerini gerçekleştirme(nin) maliyeti”dir (Coase 1960, s. 144). Bunlar, inceleme ve bilgi maliyetlerini (“uygun fiyatların ne olduğunu keşfetmenin maliyetleri”), pazarlık yapma ve karar verme maliyetlerini (“görüşme ve her bir değişim işlemi için ayrı bir sonuç sözleşmesi maliyetleri”) ve polislik ve yaptırım maliyetlerini kapsar (Coase 1937, s. 38-9 ve 1988, s. 6; Dahlman 1979, s. 148). Dahlman’a göre, tüm bu farklı tipteki işlem maliyetleri esasen eksik bilgiden kaynaklanmış olarak anlaşılabilir, “bu üç sınıf -genel olarak bilgi noksanlığına bağlı olarak meydana gelen kaynak kayıplarını ifade ettiği için -temel olarak sadece bir sınıfa düşer” (1979, s. 148). İşlem maliyetleri Coase’un ellerinde, neoklasik iktisatın “kara kutu”sunu - firmayı - açacak koçbaşına dönüşmüştür. Neoklasik teoride, piyasanın işletilmesi için varsayılan işlem maliyetlerinin noksanlığı durumunda, piyasanın kendisi dışındaki herhangi bir kurumun varlığını gerekçelendiren mantıklı bir açıklama yapılamaz. Bundan dolayı ve ancak bu koşul altında, firma ve hane halkını, sırasıyla kâr ve faydasını maksimize eden bireylermiş gibi ele almanın bir mantığı vardır: anlık işlemleri gerektiği gibi yapabilmek. Tam bilgi ve sıfır

işlem maliyetlerinin geçerli olduğu uygun koşullar altında piyasa, diğer bütün kurum biçimlerinin varlığını gereksiz kılarak, bizzat kendisi etkin sonuçlara yol açar. North'un (1995, s. 18) sözleriyle, "etkin piyasaların neo-klasik sonucu, yalnızca işlem yapmanın maliyetsiz olması halinde geçerli olur. İşlem yapmak maliyetli olduğunda kurumlar önemli hale gelir". Coase'a göre, piyasa mekanizmasının kullanımı maliyetleri içeriyorsa, kurumlar, hem kaynak hem de bilgi kısıtı altında potansiyel olarak refah artırıcı neticelere yol açarak işlem yapmanın maliyetlerini minimize etmek amacıyla evirileceklerdir. Öyleyse, Coase'a (1998, s. 7) göre:

Üretimin, bireyler arasındaki sözleşmeler aracılığıyla tam olarak âdem-i merkezci bir yolla gerçekleştirilebilmesine rağmen, bu işlemlere girişmenin birtakım maliyetleri vardır; firmalar piyasa işlemlerinden daha farklı organize olmak istediklerinde, maliyetler, piyasa yoluyla işlemlerin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkacak olan maliyetlerden daha düşük olur.

Diğer bir deyişle yeni kurumcu iktisat, firmayı tekrar geri getirmeyi de içerir. Fakat işlem maliyetleri bağlamında evrensel bir sözleşme teorisiyle firma, piyasa-dışı olanın, genel olarak kurumların ve özellikle de örgütlenmelerin yalnızca bir simgesi olur⁷⁷. Firmaya uygulananlar, gelenek-görenek ve kültür gibi enformel kurumları da kapsayan hemen her şeye uygulanır. Bundan dolayı, prensipte ve Douglass North'un ön plana çıkmasıyla uygulamada, işlem maliyetlerini temel alan firma teorisi, piyasa ve piyasa-dışı içerisindeki ve arasındaki faaliyet ve kaynakların uygun dağılımıyla bir kurumlar teorisi durumuna gelebilir.

Bu katkılara rağmen yeni kurumcu iktisat, temel olarak neoklasik iktisatla arasındaki bağı koparmaz. Kurumların varlığını açıklamak için neoklasik araçları ve yöntemleri kullanan yeni kurumcu iktisat, şimdiye dek neoklasik iktisadın kapsamı dışında kalan konuları analiz etmekle ondan ayrılmaktadır. An-

77 North'un (formel ve enformel) kurumlar ve organizasyonlar arasındaki ayrımı için bkz. 4. bölüm, 55. dipnot.

cak, hangi değişimlerin organon (metodolojik araçlar ve kuramsal kavramlar) olmadığına ilişkin sorular da sorulmuştur (Arrow 1963). Yeni kurumcu iktisat metodolojik bireyciliği, seçim-kuramsal yaklaşımın temelini oluşturan kıtlık ve rekabet fikrini, fiyatın statik denge teorisini, marjinalizmi ve karşılaştırmalı statığı kapsar (Coase 1937, s. 34; North 1995, s. 17, 19). Diğer bir deyişle, örneğin maksimizasyon davranışları, piyasa dengesi ve istikrarlı tercihler gibi, Gary Becker'in "iktisadi yaklaşım" olarak adlandırdığı esas unsurlar ya da Imre Lakatos'un terminolojisiindeki "katı çekirdek" muhafaza edilmektedir. Buna, iktisadi örgütlenmenin varlığını ve yapısını ortaya koymak üzere, bilgi ve işlem maliyetleri biçiminde modifiye edilmiş olan bir "koruyucu kuşak" eklenir. İşlem maliyetlerinin varlığı, iktisadi örgütlenmenin analizi için, *mülkiyet haklarının* tasarımı zorunlu kılmaktadır. Ancak, North ve Thomas'ın (1973, s. 8) ileri sürdüğü gibi, "bu tür mülkiyet haklarının yaratımının, belirlenmesinin ve yürürlüğe konulmasının da maliyetleri vardır (...) Hükümetler mülkiyet haklarının korunumu ve uygulatılması görevini, özel gönüllü gruplarına nazaran daha düşük bir maliyetle gerçekleştirebildikleri için kendileri üstlenirler". Böylelikle, mülkiyet hakları kısıtı ve tanımlanan siyasi kurumların rolü "koruyucu kuşağa" ilave edilen iki yeni unsur olur. Özetle yeni kurumcu iktisat, "işlem maliyetleri ve mülkiyet haklarıyla genişletilmiş iktisadi yaklaşım"a tekabül eder (Eggertsson 1990, ss. xiv ve ss. 12-4)⁷⁸.

Williamson (1985, s. 41), yeni kurumcu iktisadın öncü teorisini olarak, işlemleri analizin temel birimi olarak ele alır ve kapitalizmin daha eksiksiz bir iktisadi kurumlar teorisini oluşturmak için çabalar. Bunu yaparken, neoklasik teorisinin araçsal rasyonalite varsayımını ve maksimizasyon esasını Herbert Simon'un *sınırlı rasyonelite ve tatmin edicilik* kavramları ve bizzat kendisinin *oportünizm* kavramıyla ikame edip neokla-

78 Siyasi kurumların rolüne ek olarak, North (1981 ve 1990), fikirleri, ideolojileri ve inanç sistemlerini, kurumsal değişimin açıklanmasındaki çok önemli faktörler olarak ekler.

sik iktisattan uzaklaşmak anlamında bir adım daha ileri gider. Simon'un (Williamson 1985, s. 11'de alıntılandığı gibi) "insan davranışlarının, insan beyninin sınırlı bilgi sayım kapasitesine bağlı olarak *tasarlanmış biçimde* ve aynı zamanda *asgari düzeyde* rasyonel olduğu" anlamında kullandığı sınırlı rasyonalite, neoklasik araçsal rasyonalite varsayımının yerine geçmektedir. Sonuç olarak, bireysel birimin hedefi "yeterince iyi" ya da tatmin edici bir eylem planı belirlemek haline gelir (Williamson 1993, s. 111). Bu, bireyler arasında yapılan sözleşmelere ilişkin *dışsal* kısıtın daha gerçekçi bir tasviri ve bireylerin içsel olarak meydana getirilen motivasyon ve/veya davranışına ilişkin daha geniş çaplı bir iddiadır. Simon'un yaklaşımının, kendi içerisinde, rasyonalite nosyonundan ayrılışı son derece sınırlıdır. Langlois'nin (1990, s. 691) gözlemlediği gibi, sınırlı *rasyonalite* fikri, - bilinebilen ve hesaplanabilen ancak maliyetlere dâhil edilmeyenin tersine bilinmeyen ve belirsiz olan - sınırlı *bilgi* konusunda neredeyse tam olarak sessiz kalmıştır ve kalmaya devam etmektedir. Bilginin kendisine ilişkin daha yuvarlatılmış bir anlayış yerine, Williamson (1985, s. 47) "üçkâğıtçılıkla kendi çıkarı peşinde koşan" biçiminde tanımladığı oportünizm kavramını önerir. Bu, hem aktif hem de pasif biçimleri içerir: yalan söylemek, çalmak ve aldatmak aktif olanın örnekleriyken; ters seçim ve ahlaki risko pasif olanın örnekleridir. Hem sınırlı rasyonalite hem de oportünizm, bilgi aksaklıkları tek başına ne kadar fazlaysa bir sözleşmeyi müzakere etme ve uygulatmanın işlem maliyetlerinin de o kadar daha fazla olduğu anlamına gelir ve dolayısıyla, bu maliyetleri düşüren *yönetişim yapılarını* (içerisinde sözleşmeden doğan ilişkilerin bütününe karar verildiği örgütlenme çerçeveleri" [s. 41]) geliştiren kolektif neticelere ön ayak olabilir.

Williamson (1998) en nihayetinde dört kademeli bir analitik şema önerir. En alt basamakta, neoklasik iktisatın da kendisine uygun bir biçimde ele aldığı *kaynak dağılımı* teorisi olan "üçüncü derece hesaplılık" yer alır: "marjinal koşulları hatasız belirle". İkinci derece hesaplılık kavramı sözleşme yapma aşamasına

tahsis edilmiştir ve analitik olarak işlem maliyetleri iktisadının konusudur: “yönetişim yapısını hatasız belirle”. Dolayısıyla bu, oyunun biçimsel kurallarıyla ilgili olan, mülkiyet hakları iktisadınca incelenen birinci derece hesaplılıkla belirlenir: “kurumcu çevreyi hatasız belirle”. Son olarak, “gömülü olma durumu: enformel kurumlar, gelenekler, görenekler, normlar, din”i de kapsayan, en geniş çaplı, birinci tabaka olarak toplumsal teori. Hesaplılıktan kaçınmak üzere ortaya çıkar ve toplumsal teorinin konusudur (s. 26).

Williamson bitişik kademeler arası geri bildirim mekanizmalarını da öngörür. Bir kademenin diğer bir kademe karşısında herhangi bir ayrıcalığının olmasını ve tümünün eş zamanlı olarak belirlenmesini gerektiren bir neden olmadığı için bu yaklaşım, neoklasik iktisatı başlangıç noktası olarak almaktan sapmak dışında, başlangıçtaki analitik yapıyı da keyfi bir biçimde tasvir eder. Aslında tüm bu analitik şema üçüncü derece hesaplılığı çıkış noktası olarak ele almanın ve kısmen kasten kısmen de gereklilikten bir başlangıç olarak daha uygun olduğu düşünülen, daha fazla unsuru ele alabilen bir yaklaşım olarak analizin daha ‘yüksek’ düzeylerine doğru hareketin bir sonucudur. Daha genel olarak, Furubotn ve Richter (1998, s. 436) yeni kurumcu iktisadın içeriği ve evrimine ilişkin kapsamlı bir taslak sunarlar;

İlk bakışta, yeni kurumculuk savunucularının eski kurumcuların çalışmalarına bir miktar ilgi gösterdikleri düşünülebilir (...) Bununla birlikte, neokurumcuların bakış açılarında, geçmiş çalışmalara bu tarz bir ilgiye rastlanmaz. Bazı istisnai durumlar olabilse de kural olarak, neokurumcu âlimlerin büyük bölümü, eski kurumcuların ortaya attığı merkezi konumdaki fikirlerle aralarındaki bağı koparmak için oldukça uğraşırlar. Kurumlar üzerine yapılmış olan eski çalışmaları hiçe sayabilen orijinal YKİ yandaşlarına bu özgüveni veren, standart neoklasik analizin kolaylıkla *genelleştirilebileceği* ya da *kurumsal sorunlara* müdahale edecek kadar “*genişletilebileceği*” inancıdır. Takınılan tavır buna indirgenir.

Böylece, Furubotn ve Richter, yeni yaklaşımın bir (işlem ma-

liyetleri noksanlığının vb. sayesinde) standart neoklasik iktisat eleştirisi karışımı olduğu, yeni yaklaşımda formalizm ve model inşa etmeye güvenin devam ettiği ve daha muazzam bir realizme doğru ilerlediği sonucuna varırlar. Bardhan'ın (1989, s. 4) erken bir aşamada gördüğü gibi yeni kurumcu iktisadın, eski ve hatta o kadar da eski olmayan kurumcu iktisadın pahasına biçimlendirilmesi, yeni kurumsal iktisadın daha "katı" oluşu göz önüne alındığında kaçınılmazdı⁷⁹:

Akımın bir kolu (...) Coase'un (1960) bir bütün olarak neoklasik okul yazarlarının mülkiyet hakları ve işlem maliyetleri konularında serpilmesini sağlayan meşhur çalışmasından doğmuştur. Bu yazarlar kurumların iyi eklemlenmiş bir içsel teorisini ve kurumsal zemin kurallarındaki değişimleri izleyen iktisat tarihini geliştirmişlerdir. Burada, oldukça belirgin düşünce yapısı farklılıkları nedeniyle birbirinden ayrılan çeşitli yazarlar yer alsa da (...) biz bunların tümünü bir grupta toplayacağız ve onlara Coase-Demsetz-Alchian-Williamson-North (CDAWN) okulu diyeceğiz. Diğer kol ise, eksik bilgi teorisinden doğmuştur (özellikle Akerlof-Stiglitz'den). İşlem maliyeti teorisıyla bir takım aile benzerlikleri olmasına rağmen, yaygın riskler, eksik piyasalar, bilgi asimetrisi ve ahlaki riziko durumunda ortadan kaybolan piyasaların yerini alan kurumların analizi için daha katı ve keskin tanımlanan bir çerçeve sunar.

Berdhan iki okul arasındaki ayrımlara dikkat çekmekte haklıdır ancak bu farklar çok da abartılmamalı ve tabi ki bunlardaki

79 Bardhan (1989), kalkınmanın takip eden tartışması için anlamlı bir biçimde devam eder: "Bu ortam, gelişmekte olan ülkelerde bazı konularda özellikle akutlaştığı için kalkınma iktisadındaki güncel literatürde, özellikle de tarımda, kurumları bu şekilde modelleme girişimleri görülmektedir." Yine bununla alakalı olarak, radikal ekonomi politığın kolonizasyonu için (daha geniş bir tartışma için bkz. yayınlanacak olan Milonakis ve Fine) Bardhan (s. 5) itirafta bulunur:

Kabul olunmuş doktrinlere karşı olan eklektizmime uygun olarak, Marksistlerin, kendi tarihsel materyalizm teorilerini sağlamlaştırıcı mikro temellerin inşasında diğer iki okulun bazı fikirlerini, en azından CDAWN (Coase-Demsetz-Alchian-Williamson-North) okulunun seçkin bir üyesi olan, tarihin neoklasik mülkiyet hakları teorisine Marksist fikirlerin önemli bir kısmını entegre etmiş gibi görünen Douglas North'un (1981) yaptığı gibi, faydalı bir biçimde kullanabileceğine inanıyorum. Ayrıca bkz. Hodgson (1994, s.22)

sinerji ve tamamlayıcılık unsurları da göz ardı edilmemelidir. Gerçekten de Bardhan, bizzat kendisi, şöyle devam eder (s. 6)⁸⁰:

Kurumların eksik bilgi teorisi, işlem maliyetleriyle yakından ilişkilidir, çünkü bilgi maliyetleri işlem maliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturur. Ancak, varsayımları ve denge çözüm kavramlarını açık bir şekilde ayrıntılarıyla açlayan, asimetrik bilgi altında stratejik davranışlara ilişkin çıkarımların daha bütüncül bir taslağını çizen kurumların eksik bilgi teorisi, normal olarak daha katı bir çerçeveyi paylaşıır.

Buradaki hayati öneme sahip olan nokta şudur ki, daha katı bir çerçeveyi paylaşma, yaklaşımı konumlandırmak ve iktisat disiplini içerisinde kabul edilebilir duruma getirmektir. Diğer taraftan, daha enformel olan bu okul, biçimsel okul ve diğer sosyal bilimler arasında esnek bir analitik köprü sunar. Daha enformel olan bu okul, diğer disiplinleri besleyen bir unsur olarak anaakım iktisadın formalizmini vb. etkisizleştirir ve maskeler, ayrıca kendisini ve kendisinin daha biçimsel bir uyarlamasını besleyebilen hammaddeler için diğer sosyal bilimleri yağmalar. Zald'ın (1987, s. 707) o zamanlar kendisine göre gözlemlediği gibi halkların güven, ileri düzeyde adalet ve iktisatçıların analiz etmekte zorlandıkları diğer değerlere bağlı olduklarını göz önünde bulundurarak, "kendisini bekleyen bir vazife" olan "iktisadi kalkülüsü, normatif yapının kurumsal tecessümünün diğer veçheleriyle ifadelendirme"nin yolu budur. Benzer biçimde, Moe (1984) örgütlenmenin yeni iktisadının, matematiksel modellerin, kendi içlerinde teknik olarak karmaşık olmakla birlikte, kavramsal basitliğini telafi etmek için ek faktörleri eklektik bir şekilde iliştiirdiğini ileri sürer. Buna göre, Putterman (1986, s. 24) tarafından evrim teorisi için zaten dikkate alınmış olan, kurumlara rasyonel/rasyonel olmayan bir yaklaşımdan yararlanarak, Zald'ın vazifesine geçilmiştir ve Nelson ve Winter'in (1982 ve 2002) çalışmasının evrimindeki gibi o tarihten itibaren tartışmaya açık bir biçimde gelişme kaydetmiştir. Nelson ve

Winter'in çalışmasına göre sınırlı rasyonalite ve dinamikler, neoklasik iktisat ile aralarında gedik açmak için yeterlidir, ancak bunlar neoklasik iktisadın, bir dereceye kadar, ekmek teknesi durumuna gelmiştir.

Journal of Institutional and Theoretical Economics tarafından düzenlenen bir sempozyumda, sınırlı rasyonalitenin "Uygulamalı Modern Kurumcu İktisat olarak" değerlendirilmesi istenirse katılımcıların verecekleri tepkinin ne olacağı sorulmuştur (Richter 1990). Sonuçlar daha çok literatürün açıklanması ve temsilciliği biçimindedir. Birinci olarak cevaplardan biri, sınırlı rasyonaliteyi, rasyonalite nosyonunu maliyetli işlemlerle ilişkilendirilmiş koşullara kadar genişleten dar bir algılayış içerisinde kabul etmektir. Sınırlıymış gibi davranmayı rasyonel duruma getirir ve böylece sınırlı rasyonalite, yalnızca eksik ve maliyetli bilginin sınırlandırılmış koşullarındaki rasyonalite olarak tanımlanır ya da böyle bir rasyonaliteye indirgenir. İkinci olarak, bir diğer cevap, rasyonalite ve rasyonalite-dışı arasındaki düalizm bakımından sık sık olduğu gibi, rasyonaliteyi tamamlan ek bir motivasyon aramak olmuştur. Üçüncü olarak, yukarıdaki cevapların her biri çok sayıda melez teoriye, - daha fazla realizme (insan olduğu gibidir), evrim davranışına, deneysel iktisada, kurumlara, patika bağımlılığa, çoklu dengeye, isteklere, hayal gücüne, bilişsellığe, içeriğe, koalisyonlara, oportünizme, vb. atıfla- sosyal bilimler tarafından kullanılan, yaratılan ve yeniden yaratılan kavramlara kapı aralar. Dördüncüsü, ayrıntılı bir düzeyde, sonuçlar bazı yönlerden olağanüstü tutarlıdır. Örneğin Lindenberg (1990, s. 727), Simon'dan (1985, s. 295) şöyle bir alıntı yapar; bilişsel psikoloji "laboratuvar ortamında (...) sadece 'oyuncak' işleriyle ilgilenen bir şey olmaktan çıktı (...) profesyonel-düzyer işlerdeki yetişkin performansına dair etkileyici bir açıklama sunabilir". Böyle olsa bile, bu, yeni kurumcu iktisadın ihtiraslarından ve en büyük ölçek üzerinden makro ve toplumsal neticeleri açıklama arzusundan doğan uzun bir yoldur.

İktisatta yeni kurumcu yaklaşım ile ilgili çok sayıda sorun vardır. Hem Coase hem de Williamson dengeye olan inanç ko-

nusunda neoklasik (Walrasyan) çerçeveye ilişkisini koparmayan statik ve zamansız bir yaklaşım önerirler. Oluşum sürecinin ve hesap edilebilir riskin karşısı olarak belirsizlik sorununun tarihsel boyutlarını tamamıyla ihmal ederken firmaların ve diğer kapitalist kurumların varlığını açıklamak amacıyla, işlem maliyetleri ve mülkiyet hakları gibi evrensel nitelikteki ve tarih dışı kavramların kullanımıyla yaparlar bunu (Fourie 1993; Slater ve Spencer 2000; Pitelis 1998; Toye 1995, s. 65-6). Coase ve Williamson'un çalışmasıyla ilgili bir diğer sorun; firmalar, işlem maliyetleri ve kapitalizm gibi temel kavramlarının açık ve kesin tanımlamalarını sunmakta başarısız olmalarıdır. Hatta Williamson'un bir tanımlama yapmak çabasında bile olmaması dikkat çekicidir - işlem maliyetleri için bir tanımlamaya en çok yaklaştığı yer Arrow'un "iktisadi sistemi yürütmenin maliyeti" tanımlamasına yaptığı atıftır (Williamson 1985, s. 19 ve bkz. Hodgson 1988, 9. bölüm ve 1999, 9. bölüm; Pitelis 1998). Ve Zald (1987, s. 706), becerikli bir şekilde şunu ayırt eder: Williamson, *kurumlarla* ilgilenmesine rağmen:

Kurumları tanımlama ya da kurumları bir kavram olarak düşünmeyle ilgilenmez. "Kurum" ile Williamson, sözleşme türünden (...) kanun türüne (...) karmaşık bir örgütlenme türüne (...) kadar her biçimdeki toplumsal örgütlenmeyi kast ediyor gibi görünmektedir. Şimdi, kurumlar var kurumlar var. Tüm toplumsal düzenlemeler eşit düzeyde kurumsallaştırılmaz.

Dahası, North'a özel olarak yaptığı atıfla Gustafsson'un (1991, s. 31) gözlemlediği gibi, "işlem maliyetleri, kurumların (en önemli) kaynakları olan hükümetleri ve ideolojiyi içeren analitik çerçeve içerisindeki kurumların varlığını açıklamak konusunda oldukça yetersiz görünmektedir". Benzer biçimde, Papandreou (1994), piyasa aksaklıkları ve özellikle de dışsallıklar üzerine ortaya atılan muğlak fikirlerin, ille de etkinsizlik giderici değilse de, kurumlarla uyumlu olan bir teoriye temel sağladıklarını ileri sürer.

Aynı değerlendirmeler firma kavramına da uygun düşer. Co-

ase (1937, ss. 41-2) firmayı, genel hatlarıyla ve belli belirsiz olarak "kaynakların yönetimi bir girişimciye bağlı olduğunda vuku bulan ilişkiler sistemi" olarak tanımlar, girişimci ise 'firmanın en temel özneliğini' temsil eder. Buna işlem maliyetlerinin ölçülmesi sorunu da eklenmelidir, çünkü Töy'e'nin (1995, s. 65) belirttiği gibi "işlem maliyetleri nicelleştirilmediği sürece düzgün bir biçimde 'hesaba katılmaz'". Bunların varlığını kuramsal olarak basitçe kabul etmek çok ciddi öznel sapmalara olanak sağlayan keyfi sonuçlara neden olabilir. Diğer bir deyişle, nicelleştirme olmaksızın her şey, uygun bir biçimde tanımlanmış işlem maliyetlerine başvurmakla açıklanabilir. Ne var ki; böylece "işlem maliyeti çok amaçlı açıklama aracı olarak neticelenir, herhangi ve her bir bulmacayı "çözmeye" hizmet etmeye zorlanır - ancak gerçekte açıklayıcı gücünden yoksundur" (ayrıca bkz. Matthews 1986, s. 917).

Son olarak, yeni kurumcu iktisadın karakteristik bir niteliği olarak belirtildiği gibi tarihsel ve toplumsal bağlam, nadiren kabul edilse de, (analize) yalnızca en dar anlamıyla dâhil edilir ve kategorilerin anlamları dikkate alınmaksızın kullanılır. Moe'nun (1984, s. 708) bürokrasi teorisine işlem maliyeti yaklaşımının uygulamasını beklerken gözlemlediği gibi:

(Bu tarz) basit analitik çerçeve, örgütsel meseleleri, geleneksel iktisadi yaklaşımların uygulamalarını hesaba katan, açık, katı bir yöntemle kalıplaştırılabilme avantajına sahiptir. Dezavantajı ise, bu tür bir çerçevenin zaman zaman önemsiz problemler için son derece karmaşık matematiksel muameleleri teşvik etmesidir: biçim esasın önüne geçme eğilimindedir ve analitik kaygılar, ampirik fenomenlerin açıklanmasıyla çok az ilgilenen bir halde kendi başlarına yaşama eğilimindedirler.

Böylelikle, toplumsal ve tarihsel olan piyasa-dışını ilgilendirdiği kadarıyla bile kurumsal biçimlerin sardığı basit ayrımlara aldırmaksızın, yalnızca nominal bir tarzda yeniden tanıtılmıştır.

Ancak bu, ek olarak, piyasa ve piyasa-dışı arasındaki ayrımı belirleyen baştan veri koşulları açıkta bırakır - kaynaklar, bilgi,

vb. niçin şu an bulundukları yoldadırlar? Dışsal olan ile içsel olan arasındaki sınır, piyasa ve piyasa-dışı ayrımını açıklayan analitik kapsamı genişletmek yönünde kısmen değiştirilmiştir. Daha ileriye gitmeye açık birbirini tamamlayan iki seçenek bulunur. Bu seçeneklerden biri, "tarih"i, başlangıç koşulları, patika bağımlılık, çoklu denge, vb. biçimlerde ele almaktır (yeni iktisat tarihi içerisindeki sonuca ilişkin geniş çaplı tartışma Milonakis ve Fine'da (yayınlanacak) vardır, ayrıca bkz. Fine ve Milonakis (2003) ve Fine [2003a]). Diğer seçenek ise, içselliğin sınırlarını geriye, hatta daha da geriye çekmektir. Oldukça büyük oranda çakışan bu iki yol, North ve Williamson'un kişisel atılımlarını ileriye aksettirir⁸¹.

Williamson'ın (1975, s. 21) açık sözlü itirafını bir düşünelim: "ben, izah kolaylığı için 'başlangıçta piyasalar vardı' varsayımını yaparım". Bu noktadan yola çıkarak, en başından itibaren, öyle ya da böyle, hem işlem maliyetlerinin hem de sınırlı rasyonalitenin söz konusu olduğu dünyanın iktisadi, toplumsal ve kurumsal bir tarihini yazmak mümkündür. Ancak piyasalarla kastettiğimiz nedir -Williamson'ın daha sonraki bir tarihte analitik kolaylık sağlaması için piyasaları varsayması şöyle dursun, piyasalar bütün koşullarda aynı kalır mı ve bir kimse, daha en başta piyasaları kullanmak amacıyla piyasaların fikrine nasıl sahip olabilir? Ankarloo ve Palermo'nun (2004, s. 413) ayrıntılı olarak gösterdiği gibi, "piyasa varsayımı izah kolaylığı değil, bir kuramsal tutarlılıktır"⁸². Piyasa, piyasa-dışıyla ilişkili olan alan-

81 Bu, son zamanlarda Aoki'nin (2007) kurumları oyunun bir biçimi olarak sentezleyen çalışmasında yansıtılır. Ancak Aoki, aksi takdirde açıklanması gereken şeyi içselleştirmek için sürekli didinip durduğu -ve en acayip analitik sonuçlara yol açtığı- için bu durum oyunun nasıl tanımlandığı konusunu gündeme getirir. Bu nedenle kurumlar şu şekilde tanımlanır: "Bir kurum, her eyleyenin bildiği ve eyleyenlerin, oyunun nasıl oynandığı ve nasıl oynatıldığı konusundaki paylaşılan inançları şeklinde dâhil oldukları anlamlı kurallar tarafından temsil edildiği gibi, sosyal etkileşimlerin kendi kendini idame ettiren, belirgin kalıplarıdır" (s. 6). Yani Aoki "tarih önemlidir" olduğu kadar 'kurumlar önemlidir' ile de uzlaşabilir" (s. 28).

82 Ayrıca bkz. Clark ve Rowlinson (2004).

lara nüfuz etmesine olanak sağlamak için varsayılmalıdır, bu itibarla yaklaşım totolojiye çok yaklaşıp- piyasaların kapsamını belirlemek amacıyla piyasaların var olduğunu varsay. Ayrıca piyasa, iktidarın ve toplumsal teoriden elde edilen diğer geleneksel değişkenlerin yokluğuyla, açıklayıcı bir araç olarak işlem maliyetlerine gereğinden fazla ayrıcalık tanısa da -örneğin, Zald'ın (1987, s. 705) Perrow'dan (1981 ve 1987) alıntılıdığı gibi- rasyonalite/rasyonalite-dışı ve piyasa/piyasa-dışı ayrımlarına ilişkin diğer faktörlere de başvurabilen yeni kurumcu iktisadın evriminde asli bir unsur değildir. Bu bağlamda, ampirik anomaliler ışığında örgütsel teorisini düzeltmek (ve sonra teoriyi kanıt karşısında test etmek, Williamson [2002]) amacıyla hareket eden Williamson'ın, bizzat kendisinin oportünist olduğu düşünülebilir. Clark ve Rowlinson'ın (2004, s. 337) hükmettiği gibi:

Tarihin kavramsal modellemeye tabi kılınması, argümanları “bir a priori teorileştirme kombinasyonuna ve ilişkili doğal seleksiyon argümanına” dayanan Williamson'un iddiasında açıkça görülür. Böylelikle, sermaye sahiplerinin şirket sahibi durumuna gelmesinin “tarih gereği değil, mantık gereği” olduğunu söyler.

Kısacası, mantık tarihe değil, tarih mantığa uygun bir hale getirilmiştir. Tüm bunların içerisinde önemli bir konu, dışsal ve içsel arasında ve piyasa ve piyasa-dışı (ve rasyonel ve rasyonel olmayan) arasında çizilen ayrımların ne zaman ve nerede çizildiğidir. Başlangıçta, bazı şeylerin dışsal olarak alınması gerekir. Williamson'un öncülüğündeki yeni kurumcu iktisat, Coase'tan ve basit işlem maliyetleri fikrinden yararlanır, başlangıçta içsel olanı aşırı sınırlı bir yöntemle genişletir. Sadece piyasaların değil, firmaların da ampirik olarak kaçınılmaz varlığının açıklanmasına yeltenilir ve bu, işlemlerin maliyetine ve bu işlemlerin örgüt içi yollarla nasıl düşürülebileceğine çok çok az değinilerek yapılır. Limon piyasalarına oldukça benzeyen mütevazı kökenlerden, hem açıklayıcı faktörlerin kapsamı hem de daha önce dışsal olanı içsel olan haline getirmenin kapsamı, özellikle bilgi

kuramsal yaklaşım tarafından önerilen analitik prizma aracılığıyla aşırı derecede genişletilmiştir. Bu durum, sınırlı rasyonaliteyi ve “yönetişim”i yeterince dikkate almayan kendisinin sözleşme yaklaşımına karşıt biçimde, bilgi-kuramsal (ve güdü uyumlu) yaklaşımdan aşırı derecede yararlanan firmanın mülkiyet hakları teorisinden rahatsızlık duyan Williamson (2002) tarafından kabullenilmiştir. Emperyalist bir de bakar ki ne görsün: Kolonileştirilmiştir!

3. ...Yeni İktisadi Sosyolojiye Karşı

İktisadi sosyoloji Swedberg (2003, s. xi) tarafından “sosyolojik geleneğin iktisadi fenomenlere, onları açıklama çabasıyla uygulanması” olarak tanımlanır. Çoğunlukla toplumsal eylemle ilgilidir. Ana meselesi “insanın hayatını kazanma ve kazanç elde etmek üzere sarf ettiği çabayla yarattığı toplumsal etkileşim yapıları ve kurumlardan” oluşur. Diğer bir deyişle, iktisadi sosyoloji ekonomide toplumsal ilişkilerin ve toplumsal kurumların rolünü inceler. Max Weber’in “iktisadi bakımdan ilgili fenomen” olarak adlandırdığı şeyle ilgilenir. Bu itibarla, köklerini Weber’den ve Schumpeter’in *Sozialökonomik* programından ya da toplumsal iktisattan alır. İktisadi sosyoloji *Sozialökonomik*’in bir parçası, ancak sadece bir parçası olmak için tasarlanmıştır. Toplumsal iktisat ise, iktisatçıların araştırma gündeminin bir parçası durumuna gelmekte başarısız olarak, bunun yerine, herhangi bir disiplin içerisinde ya da iki yazarın kurulmasına yardımcı olduğu alt-disiplin (örneğin: sosyoloji ve iktisadi sosyoloji) içerisinde eritilmiştir. Buna karşın, iktisadi düşünceler tarihi ders kitaplarında bile sözü edileceğini iddia etmek güçtür. Aslında Weber (Emile Durkheim ile birlikte), “iktisatçı” tarafından takip edilen, iktisadi sosyoloji terimini kullanan ilk kişi olmuştur (Schumpeter, vd. 1994, s. 3).

Öyleyse bu üç yazarın; Karl Marx, Werner Sombart, Karl Polanyi ve Talcott Parsons gibi diğer bazı seçkin yazarlarla birlikte, bu alt-disiplinin kurucuları ve yükselen figürleri olarak itibar

görmelerinin haklı nedenleri vardır (Trigilla 2002; Swedberg 2003; Smelser ve Swedberg 1994). Bu akımın ortaya çıkışı ve evriminde Weber'in o kadar büyük bir etkisi olmuştur ki, bu geleneğin önde gelen modern savunucularından herhangi biri Weber'in *Protestant Ethic*'ini "iktisadi sosyolojide nasıl yol alacağına ilişkin bir paradigma ve rehber" olarak ele alır (Swedberg 2003, s. xi, ve bkz. Milonakis ve Fine 2009, 11. bölüm). Smelser ve Swedberg'e (2005, s. 14) göre, "iktisadi sosyolojiyi diriltmek için sarf edilen daha önceki çabalar (...) pek dikkat çekmemiştir ve öyle ya da böyle Marksist gelenekten ilham alan bir dizi çalışma - 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarındaki genel canlanmayla - akımın çehresini bu süreçte şekillendirmiş olmasına rağmen, 1970'lere gelindiğinde bu alan yine oldukça durgunlaşmıştır". Büyük ya da eski iktisadi sosyolojinin temizlenmesiyle neoklasik ortodoksinin kendi hesabına kurduğu, iktisadi ve toplumsal değişme saldırılarına bir tepki olarak, yeni iktisadi sosyoloji çok geçmeden oluşabilmiştir.

Son yirmi yıl boyunca Granovetter'i (1985 ve 1990) takip ederek, yeni iktisadi sosyoloji flaması altındaki iktisadi sosyoloji alanına olan ilgide bir canlanma olmuştur. Bu, önemli ölçüde, iktisat emperyalizmine karşı ve özellikle de yeni kurumcu iktisadın yükselişine karşı bir tepki olarak görülmüştür ve görülmektedir (Swedberg 1990, s. 17). Granovetter'e (1985, s. 505 ve ayrıca bkz. Smelser ve Swedberg 1994, s. 18; Richter 2001, ss. 3-4, 2005) göre:

"Yeni kurumcu iktisadın" temel etkisi kurumlar analizini sosyolojik, tarihsel ve yasal tartışmalardan saptırmasıdır ve bunların yerine kurumların iktisadi sorunlara etkin çözüm olarak ortaya çıktıklarını göstermesidir. İşaret ettiği bu misyon ve her alanda hissedilen işlevselcilik, benim, var olan kurumların günümüzdeki durumlarına nasıl ulaştıklarını anlamak için bir anahtar olduğunu ileri sürdüğüm toplumsal yapının detaylı analizine ilişkin cesareti kırmaktadır.

Daha önce de görüldüğü gibi, yeni kurumcu iktisat, çıkış

noktası özellikle firmanın varoluşu ve içsel çalışmaları olmak üzere, işlem maliyetleri kavramının uygulanması yoluyla, öncelikle iktisadi kurumların analizi için neoklasik çabayı temsil etmiştir (Furubotn ve Richter 1998). “YKİ’nin gelişmesiyle” diyor Richter (2001, s. 4), “iktisatçılar sosyologların alanına derinlemesine sızmışlardır” ve sosyologlar, doğal olarak, ayaklanmışlardır. Onlar da *Yeni İktisadi Sosyoloji* flaması altında, karşı bir atak başlatmak üzere bir araya gelmişlerdir”.

Genel olarak, sosyologların yeni kurumcu iktisada karşı verdikleri tepki düşmancaydı (ss. 14-26). Ancak Granovetter’in, 1985’in başlangıcında yeni iktisadi sosyolojiye bir katkı olan, şimdi ise bir klasik haline gelen, kendi kökenlerine dair tefekkürü, sonraki literatürle özellikle “gömülü olma”nın tanıtımı hususunda açığa çıkmaktadır (Krippner, vd. 2004). Başlangıç için Granovetter’in katkısı üzerinde, Polanyi’nin “gömülü olma” terimini kullanımının hiç etkisi olmamıştır. Gerçekten de, Granovetter’in kullanımı Polanyi okumasından daha eski bir tarihe rastlamaktadır (Krippner, vd. 2004, s. 113). Böylelikle, sosyal ağların yapısal yönlerini nitelemesi bakımından, gömülü olmayı göze çaracak derece ön plana çıkarması kendisi tarafından mütevazı ve sınırlı bir düzeyde görülür: “sizler, sosyal ağlarının ‘bölgesel düzeyi’ ortada olan kurumları ve kültürleri ve siyaset bilimini ve bütün mikro ve makro unsurları da analiz etmek zorundasınız” (s. 114).

Dahası, çalışmasının bir klasik durumuna gelebileceğine ilişkin önceden hiçbir fikri yoktu ve zaten böyle bir niyeti de yoktu (s. 115):

Ben sadece bunların yayınlanması için uğraşıyordum (...) Ayrıca, Olivier Williamson gibi yazarların ve Samuel Bowles ve Herbert Gintis gibi Marksist iktisatçıların işlevselci iktisadiyatçılığına karşı tepki gösteriyordum (...) Eğer bunun etkileyici bir çalışma olacağını bilseydim, yaşamın sosyal ağ yapısından daha fazlası olduğunu söylemekte daha özenli davranırdım.

Granovetter bile bir itirafta bulunarak “artık “gömülü olma”yı

nadiren kullanıyorum, çünkü neredeyse tümüyle anlamsızlaştırılarak hemen hemen her anlama çekilebilecek bir duruma geldi, o kadar ki, bundan böyle hiçbir anlam ifade etmemektedir” (s. 113) der.

Kısacası, Granovetter’in yeni iktisadi sosyolojiyi sunuşu, yeni kurumcu iktisat biçimindeki, bölgesel düzeye (özellikle firma içinde ve çevresinde) metodolojik olarak çakılı ve ampirik olarak da odaklanan iktisat emperyalizmine karşı nispeten sınırlı bir tepki olmuştur. “Dönüşüm”ün diğer büyük teorisyenleri şöyle dursun, Polanyi’dan kopma, büyük soruları ve büyük teorileri bir köşeye atan çaylak yeni iktisadi sosyolojinin ulaştığı noktanın bir simgesidir.

1980’lerin ortalarına gelindiğinde iktisatçılar, iktisat ve sosyolojiyi birbirinden ayıran geleneksel sınırları yeniden çizmeye ve akınlarını sosyologların geleneksel biçimde kendi bölgeleri olarak gördükleri alanlara kaydırmaya başladılar. Becker, Williamson ve diğerlerinin, sosyologların dikkatini çekişi de bu döneme rastlar. Benzer biçimde sosyologlar da iktisadi konuları ele alarak karşılık vermeye başlamışlardır. Eğer mümkünse, iktisatçılar ve sosyologlar bu farklılıkları konusunda nasıl uzlaşabilirler?

Bu noktadan yola çıkarak, yeni iktisadi sosyolojinin içeriği ve dinamiği, bu iki disiplin arasındaki sınırların - disiplinlerden her birinin diğerinin iddialarını göz ardı ederek kendi üstünlüğünü öne sürmesiyle - rahatsız edici ve durağan olmayan ikilemi tarafından belirlenir. Kaçınılmaz olarak, katkılar disiplinler ayrımının bu yanına ya da öte yanına saldırma eğilimindedir. Sosyoloji tarafında olanlar, anaakım iktisat içerisinde yer almaktan ziyade, iktisadi analize daha çok yöntem ve esas olarak yer verme eğilimindedir. Paradoksal bir biçimde, eğer anlaşılabilir durumdaysalar, diğer tarafta olanlar iktisadın teknik aygıtlarından yararlanmayı bir yana bırakırlar, ancak bunu yaparken, açıklayabilecekleri şeyler hakkında çok daha büyük iddialarda bulunma eğilimindedirler (örneğin, bunların en dikkat çekenini yeni ikti-

sadi sosyolojinin zaman zaman ekonomik değişimin, başarının ya da başarısızlığın kurumcu bir teorisi olarak North'un en yeni iktisat tarihiyle buluşmasıdır).

Bu kökenlerle ve bu girdiler aracılığıyla, yeni iktisadi sosyolojinin, halen büyük oranda Amerika'ya hapsedilmiş olmasına rağmen, canlanma düzeyinden patlama derecesindeki büyümeye geçişinin şaşırtıcı olduğunu söylemek güçtür - Avrupa'da daha çok bebeklik çağını sürdürmektedir. Yeni iktisadi sosyoloji hem sosyolojinin hem de iktisadın, birbirlerinin çerçevelerinden unsurlar ekleyerek ya da eleştirel bir biçimde noksanlıklarından şikâyet ederek, katkı yapabildikleri geniş bir şemsiye sunar. Smelser ve Swedberg (2005, s. 20)'in belirttiği gibi⁸³: Günümüz çoğulcu yaklaşımı iktisadi sosyolojiye zenginlik ve canlılık verirken klasiklerin daha cesur ve yaratıcı biçimde sentezleme çabalarının yokluğu göze çarpar. Teorileştirmenin bu tamamlayıcı çizgisinin yokluğunda, iktisadi sosyoloji alanı (...) yayılıp gelişme eğilimindedir. İktisadi sosyolojinin kuramsal odak noktasını netleştirmek ve bulgularının sentetik yorumları üzerine çalışma yapmak için sürdürülen bu çabalar önemlidir.

Reisman'ın (2007) koskoca Swedberg (ed) (2005) üzerine yaptığı incelemesinde de onayladığı gibi, yeni iktisadi sosyolojide hem büyük resmin hem de Marksizm etkisinin kaybı söz konusudur.

Böylelikle, 20 yıldan sadece birazcık daha uzun bir süreç içerisinde, yeni iktisadi sosyoloji, Zelizer'in (2007, s. 1056) izahıyla ortaya konduğu gibi, neredeyse tanınmaz hale getirilmiştir:

İktisadi sosyoloji son yirmi beş yıl içerisinde yaşanan şaşırtıcı değişimleri gözden geçirmiştir. Neoklasik iktisat için sadece

83 Swedberg'in (2005, s. 32) kendi yanıtı ise "müteakip ilke şudur: çıkarların peşinden git!" şeklindedir. Lâkin bu "bu tipin iktisadi sosyolojisindeki dört ana fikir olan üretim, mübadele, tüketim ve kârı içerir: ayrıca hukuk, siyaset ve kültürün bunlar üzerinde yaratabileceği etki de eklenmelidir" (ss. 30-31); bu nedenle de devasa miktardaki bir çoğulcu eklektizm olduğu gibi kalır.

bir eleştiri ve aynı zamanda eksik giderme çabasından, zengin, kendi kendine yetebilen bir alan durumuna gelmiştir. Neoklasik iktisada karşı ciddi alternatifler üretmeye ya da birleşmeler yapmaya başlamıştır.

Zelizer, nöroiktisat, yanı sıra davranışsal, feminist, örgütsel ve kurumsal iktisat kanalıyla yaşanan değişimin iktisada önemli bir etkisi olduğunu, bunların neoklasik modelin eleştirisine hizmet ettiğini sezinler. Bunların ortodoksiyi baltalamaktansa güçlendirmeye hizmet edip etmedikleri ise, tartışma konusudur (bkz. 7. bölüm). Ancak Zelizer'e (ss. 1057-8) göre bunlar, neoklasik iktisada dışarıdan yapılan bir eleştiri olarak, birleştirici gücün, pazarlığın ve kişiler arası işlemlerin etkisiyle ve "iktisadi süreci anlatışları (farklı olan) melez disiplinlerin oluşumuyla -dünya sistemi teorisi buna bir örnektir- tamamlanmışlardır.

Zelizer; "tüm kariyerim boyunca, farklı iktisadi süreçler üzerine çalıştım (...) Yıllardır, ben dâhil hiç kimse yaptığım şeyi iktisadi sosyoloji olarak adlandırmamıştı" diyerek devam eder (s. 1056). Ancak, Smelser ve Swedberg'in (ed) (2005) ikinci baskısında bulunan "yeni kurumculuk, duygular, davranışsal iktisat ve hukuk gibi bütün konular, yalnızca on bir yıl önce yayımlanmış olan birinci baskının içindekiler tablosunda yoktur" gözleminde bulunur (s. 1059). Gerçekten de, meğerse, "alanın entelektüel kurucuları (...) benim çalışmamı alan içerisindeki yeni bir akım olarak göstermeye başlamışlar" (s. 1057). Zelizer'in kendi çalışması, eyleyenlerin piyasaya getirdiği ve piyasadan götürdüğü değerler ve anlamlar ve dolayısıyla farklılaştırılmış yapılar ve süreçler üzerinde durmuştur. Hatta o kadar ki, örneğin, her biri normatif olarak değerlendirilen ve alışlagelmiş biçimine rağmen kullanılıclılar tarafından farklı şekilde mevzilenen paralar teorisi için homojenleştirilmiş paralar teorisi fikrini reddeder⁸⁴. Böylelikle, Zelizer'in kendisine ait olduğunu (şimdiyse tersi söz konusudur) öne süren yeni iktisadi sosyolojinin düpedüz sosyoloji

84 Eleştiri için bkz. Zelizer (1994) ve Fine ve Lapavistas (2000) ve yanıt için de bkz. Zelizer (2000).

kanadındaki Zelizer, iktisadi sosyolojinin neoklasik iktisatla bir başka şeyin toplamı olması ya da sosyolojik bir kılığa bürünmesi gereğini, takdire şayan bir biçimde, reddeder. Gerçekten de, iktisatla tam bir suç ortağı olmasından dolayı Granovetter'i reddinde, daha yorumlayıcı bir sosyolojik literatürde yaygın olan bazı şeyleri ima etmektedir. Ona göre, "alternatif bir iktisadi sosyolojiden sonra sosyolojik araştırmacılar, ekonominin kabuğunun toplumsal süreçler tarafından belirlendiğini, ancak kabuğun gerçek içeriğinin iktisadın rasyonel değişim sistemlerini kapsadığını belirten gömülü olma fikrini eleştirmişlerdir" (s. 1058).

Peki, Zelizer ve benzerlerinin yeni iktisadi sosyolojiye dâhil olması, yeni iktisadi sosyolojiyi inceltmek ve yeniden tanımlamaktan başka genişletir mi? Her ikisi de bir miktar söz konusu olmuştur aslında. Gömülü olma gibi eski iktisadi sosyolojinin geleneksel kavramları iktisat emperyalizmi görüntüsündeki yeni kurumcu iktisat tarafından eşit ölçüde sahiplenilmiştir ve böylece, soruda hangisinin gerçekleştiği merak edilen iki durum, daha ince ayrıntılara dayanan anlayışıyla yeni iktisadi sosyoloji içerisinde diz dize oturmaktadırlar. İktisadın bizzat kendi parodisini gösterime açarken Granovetter (2005, s. 47), ulaşılmış olan noktanın ve dönüşümü bir kenara bırakarak, iki disiplinin ayrışmasındansa uzlaşması yönündeki geleceğe ilişkin umutlarının bazı çarpıcı yansımalarını sunar:

Ekonomi ile toplumsal hayatın iktisadi olmayan yanları arasındaki etkileşimin bir kara kutu içerisinde aynen kalması halinde iktisadi modeller daha basit olabilirken, bu strateji çok sayıda toplumsal fenomenden soyutlanır (...) Kara kutunun açılması, aksi takdirde hiçbir sistematik argümanın ileri sürülemeyeceği varsayımıyla, ağlar, normlar, kurumlar, tarih ve kültürü iktisadi modeller için tamamıyla içsel yapmak hedefiyle olur. Ancak, bu ürkütücü gündemin izini sürmek iktisatçıların karşılaştırmalı üstünlüğünü fakirleştirir. İktisadın komşusu durumundaki diğer disiplinler toplumsal fenomen dinamiklerini açığa çıkarmada dikkat çekici bir ilerleme göstermişlerdir ve ticaret teorisinin uluslara tavsiye ettiği tarzda bir disiplinler

arası işbirliğinin devreye sokulduğu daha etkin bir strateji bulunabilir.

Özellikle Lionel Robbins'e karşı tepkisinde Parsons'un, sosyoloji ve iktisadın ana meseleleri bakımından olmasa da yöntemleri bakımından farklılıklarına göre, muhakkak kendi yollarını takip etmelerini önerdiği 1930'lara göre, daha geniş bir yelpazedeki sosyolojik yaklaşımlar hakkında yenilenen iktisadi sosyolojiyi haber vermek, günümüzde mümkündür (Milonakis ve Fine 2009, 12. bölüm). Diğer yandan, tahta perdenin iktisat tarafında elverişli olan seçenekler, hem ağırlıkları hem de güvenilirlikleri bakımından, Parsons'un kendilerinden kaçınmakta son derece kararlı olduğu marjinalizm ilkelerine doğru daralmıştır. Granovetter'e karşı olarak, ticari ortak durumunda olan iki disiplin arasındaki karşılaştırmalı üstünlük ilkelerini temel alan yeni bir iktisadi sosyolojinin, bir iktisat emperyalizminden başka bir şey olmak konusunda sorumluluğu olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur.

4. Sonuç

Öyleyse, yeni kurumcu iktisat ve yeni iktisadi sosyoloji, iktisat ve diğer sosyal bilimler-sosyoloji-, arasındaki "hiç durmadan değişen" sınırların iki tipik örneğidir. Yeni kurumcu iktisat, başka bir sosyal bilimin, sosyolojinin ana meselesini; kurumların varlığı ve işlevselliğine başvurmanın açıklayıcı gücüne ek olarak işlem maliyetleri tarafından ilave edilmiş olan rasyonelite, etkinlik ve dengeyi kapsayan iktisadi araçların kullanımıyla, iktisat tarafından istila etmek amaçlı bir çabalama örneğini temsil eder. Diğer bir deyişle, kurumlar vardır çünkü piyasalar aksak bir biçimde işlerler ve bu anlayışla kavranırlar. Öte yandan yeni iktisadi sosyoloji, sosyologların iktisadi fenomenleri ve iktisadi süreçlerde "iktisadi olarak ilişkili fenomenlerin" oynadığı rolü analiz etme konusunda, daha önce de olduğu gibi, sosyolojik aracı (ya da araçları) kullanma çabasını temsil eder. Bu iki gelenek, konu bunların ana meseleleri olunca, bazı yaygın zeminlerde kuşku-

suz buluşurlar. Ancak kullanılan analitik araçlar ve yaklaşımlar önemli ölçüde farklılaşır.

Bu farklılıklara rağmen, son dönemde bir uzlaşmaya varmak adına birtakım çabalar söz konusu olmuştur. Örneğin, Richter (2001, s. 32) bile, “zamanın akışı içerisinde YİS (Yeni İktisadi Sosyoloji) ve YKİ bir “YSİ” (Yeni Sosyolojik İktisat) içerisinde birbirlerine yaklaşabilirler” gibi bir düşünceye sahiptir. Eğer öyle bir şey olursa, bu yine çözümsüz gerilimlerin ve farklılıkların karmakarışık bir döküntüsü olarak kalacaktır. Ancak, YSİ hayali gerçekleştirilsin ya da gerçekleştirilmesin sonuç, neredeyse kaçınılmaz bir biçimde, yeni iktisat emperyalizmin iktisadi sosyoloji içerisindeki yerini sağlamlaştırmak adına gizli (kapaklı) bir biçimde yürütülen yeni kurumcu iktisadın ürpertici, hatta çılginca istilası olacaktır. Mantıksal bakımdan olası bir tür ters emperyalizm (bkz. 7. bölüm) alternatifi ise, bir disiplin olarak anaakım iktisadın katı ve uzlaşmaz doğası veriyken tasavvur bile edilemez.

Altıncı Bölüm

Sosyal Sermayeden Acayip İktisada

Bir ana mesele olmanın aksine iktisat öncelikle bir araçlar dizisi olduğundan, hiçbir konunun -sıra dışı bile olsa- iktisadın menzilinin dışında kalması gerekmez.

Steven Levitt ve Stephen Dubner (2006, s. 14)

Önceki kitaplar öğrenme süreci üzerinde durmuş olmasına rağmen (...) mevcut kitap açıkça firmaların, endüstrilerin ve hatta ulusların belirsizliğin üstesinden gelmeyi nasıl öğrenebildiklerini sorarak, bu temayı merkez kademesine taşımaktadır (...) Böylelikle, bu kitaptaki denemeler, bir bütün olarak firma veya endüstri sınıfının biline gelen sorunlarına odaklanırken, firmaların, grupların ve ulusların önemli ve kalıcı usullerde niçin farklı olabildiklerini açıklamaya geçişi imler.

Naomi Lamoreaux, Daniel Raff ve Peter Temin (1999, s. 10)

Daha önceki çalışma öncelikli olarak yönetime, makroekonomik büyüme oranlarına ve (yakından ilişkili olduğu) iş okulu performansına ve mesleki atamalara odaklanırken, biz şimdi sosyal sermayenin bebek ölüm oranlarından katı atık yönetimine, komünal şiddete kadar her şeyi nasıl etkileyebildiğini görmeye başlayacağız.

Robert Putnam (2002, s. xxii)

1. Giriş

Eric Hobsbawm (1994) kendisinin kaleme aldığı yirminci yüzyıl tarihine, kapitalizmin görkemiyle ve ABD'nin hegemonyasıyla zapt edilmiş olan, dönemin karakteristik deneyim özelliklerinin çeşitliliğini ve kapsama alanını yansıtan *Aşırılık Çağı* başlığını koymuştur. Hobsbawm'ın bakış açısını, geçtiğimiz yüzyıl boyunca genel olarak sosyal bilimlerin ve özel olarak da iktisadın sürüklenmiş oldukları aşırılıklar için bir metafor ya da bir açıklama olarak kullanmakta tereddüt ediyoruz. Yine de benzerlikler oldukça ilginçtir, disiplinlerarası olma durumu ayrı ayrı sosyal bilimlere parçalanmaya yol açmış, modernizm postmodernizme dönüşmüştür ve iktisat ise Amerikan profesyonelleşmesinin ileri karakolu olma durumundan, disiplinin homojenleşmesinden ve hâkimiyetinden biraz daha öteye gitmiştir.

Bu bölümün 4. kısmında uç disiplinlerden biri hatta en uç disiplin olan, kendi iç mantığıyla ve süregelen ivmeyle hareket eden iktisadın durumunu değerlendirmekteyiz. Önceki on yıllık süreç boyunca; uçlarda olmanın dili, disiplinin kendisini “acayip iktisat” biçiminde tanımlamasıyla, her ne kadar bu terimi iktisadi analizin özel bir biçimini popüler izleyicilere eş benzeri görülmemiş bir kapsamla tanıtmak olarak kullansa da, benimsemiştir. Bununla birlikte, adlandırma sıra dışı bir şeyi ifade etse de, acayip iktisadın, iktisat emperyalizminin diğer sosyal bilimlerdeki tasarımlarını hem yansıtması hem de desteklemesi bakımından, bu neslin (iktisat emperyalizmi neslinin) doğal bir mensubu olduğunu gösteriyoruz. Acayip iktisadın iktisadi ortodoksiyle ilişkisinde görünür olan anomaliler daha çok iktisadi ortodoksinin kendi teorik kavrayışının sınırları, uygulamada bunların realizasyonunu ekonometri aracılığıyla yapması ve bu uygulamanın iktisadi olmayan noktalara varan boyutu bakımından uyumsuzluklarının bir yansımasıdır. Aslında konu iktisat teorisi olduğunda, acayip iktisat, anaakım iktisata alternatiflerin yolunu tıkamaktadır. İktisat emperyalizmine çok benzer bir biçimde, teorinin çok sayıda renkten oluşan bir ressam paleti ile

daha geniş bir tuval üzerinde uygulanıp uygulanmadığını çok fazla sorgulamaz.

Bu bölümde, söz konusu neslin acayip iktisat biçimindeki devamını keşfetmeden önce iktisat emperyalizmine, çok uçta olmasa da iki örnek daha verilmektedir. 2. kısımda değinildiği gibi, bir önceki bölümde tartışılan yeni kurumcu iktisada benzeyen, toplumsal ve tarihsel olanın aynı genellikte yeniden tanımlandığı, piyasa-dışı ilişkiler ve zamanın akışı diye ifade edileni ayrı ayrı tamamen kapsayan başka tertipler vardır. Örneğin sosyal sermaye ve eski iktisat emperyalizminin ideal bir resmini temsil eden yeni iktisat tarihine, ya da cliometrics'e dayanan daha yeni iktisat tarihi hamlesi. Hal böyle olunca, iktisat tarihinin mükemmel işleyen, işlem maliyetlerinin olmadığı, "mış gibi" bir piyasa tasavvurundan yararlanır. Bunlar daha yeni iktisat tarihi ve 1930'larda işlem maliyetlerini ilk vurgulayan kişi olan Ronald Coase tarafından takdim edilmiş, firmadan devlete kadar kurumları açıklamanın temeli olarak (yeniden) keşfedilmiştir. Ancak, bu bölümün 3. kısmında ortaya konduğu gibi, bu Coaseyen işlem maliyetleri dünyasının benimsenmesi uygunsuzdur, çünkü Coase'un kendisi, diğerleri şöyle dursun, kara tahta iktisadı diye adlandırdığı bu disiplinin genişlemesine karşı çıkmıştır. Böylelikle, Coase sadece keşfedilmemiş, ayrıca iktisat emperyalizminin Coase'un adıyla anılan işlem maliyetleri temelinde başarılı olabilmesi için, az çok da kendi antitezi olarak yeniden şekillendirilmesi de gerekmiştir.

Bu bilgiler ışığında, bu bölümün sonucu-(bir önceki bölümde kapsanan) yeni kurumcu iktisat, daha yeni iktisat tarihi ve sosyal sermaye- arasındaki garip bir etkileşime dikkat çekmektedir. İlk ikisi çok büyük oranda örtüşürken ve karşılıklı olarak birbirlerini destekleyici niteliklere sahipken, sosyal sermaye diğer ikisi içerisinde az çok eksik kalmıştır. Bu, ana meselenin disipliner kökenleri ve birleşmenin zamanlamasına göre birbirleriyle

uyumluluk yoksunluğunu daha az aksettirir⁸⁵. Bu farklılıklara rağmen, rüm bu konuların gösterdiği şey; iktisat emperyalizmi ışığında öne çıkan bir netice olarak acayıp iktisat ile birlikte, sosyal bilimler arasındaki etkileşimlerin değiştiğidir.

2. *İktisat Tarihi ve Sosyal Sermaye*⁸⁶

Marjinalist devrimin toplumsal ve tarihsel olanın iktisat teorisi dışında ele alınması gibi bir etkisi olmuştur, bu etki en dikkat çekici biçimde genel denge ve onun uygun teknik aygıtlarıyla ilişkili matematiksel teoremlerde görülmektedir. Ancak iktisat emperyalizmi toplumsal ve tarihsel olanı, bir kez daha, anaakım iktisatla ilişkili yöntem ve teknikler ve özellikle belirli bir türdeki metodolojik bireycilik görüşü temelinde içermeye girişiminde bulunur. Sosyal sermaye ve yeni iktisat tarihi, kısmen birbirleriyle ters düşerek göze çarpan örnekler sunar.

Yeni iktisat tarihi ya da cliometrics, genel olarak eski iktisat emperyalizmine ve özel olarak kamu seçimi teorisine çok benzer bir biçimde, İkinci Dünya Savaşı'ndan nispeten kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır⁸⁷. Başlangıçta, paradoksal bir biçimde ve haklı olarak, esasen ABD'nin bir ürünüydü. Amerikan kurum-

85 Yeni kurumcu iktisatta sosyal sermayenin bulunmamasına dair çarpıcı bir açıklama, örneğin Elinor Ostrom'un çalışmasında bulunur. Ostrom'un kurumsal analize dair genel bakışı, dar bir şekilde ortodoksiye dayanmasına rağmen, sosyal sermaye imasını hemen hemen hiç hak etmez (Ostrom 2007). Bilakis kendisinin ortak-editörlüğünü yaptığı 600 sayfalık sosyal sermaye antolojisi, açık bir şekilde, kolektif eylem meselelerinin çözümlenmesiyle şekillenen bir kurumsal yapı düşüncesi etrafında oluşturulmuştur (Ostrom ve Ahn 2003).

86 Sosyal sermaye ve iktisat tarihi, daha önce de başka bir yerde kapsamlı bir şekilde ele alınan çalışmamızın merkezini oluşturmuştur. Burada ise bu kavramlara, bütünlüğün sağlanması amacıyla kısaca değinildi. Sosyal sermaye konusunda son dönemlerde yapılmış olan en önemli katkı için bkz. Fine (2001, 2007d, 2007e ve 2008a, 2008c) ve (daha) yeni iktisat tarihi için de bkz. Fine ve Milokanis (2003) ve Milokanis ve Fine (2007 ve yayınlanacak kitap).

87 Conrad ve Meyer'in (1957 ve 1958) katkıları, genellikle yeni iktisat tarihini başlatmış olduğu şeklinde zikredilir. Ayrıca öncülerin kendilerinin geçmişe yönelik katkıları için de bkz. Lyons vd. (ed.) (2008).

culuğunda olduğu gibi, savaşlar arası dönemdeki “eski” iktisat tarihi, tarihçi iktisadın iktisat bilimi içerisinde marjinalleşmesi ve uygulayıcılarının entelektüel çabalarını yeni ortaya çıkan iktisat tarihi disiplinine kanalizetmesinin doğal bir sonucuydu (bkz. Milonakis ve Fine 2009, 5. ve 8. bölüm). Eski iktisat tarihi daha çok anlatı niteliği taşıyordu ancak tarih bölümlerinin aksine iktisat içerisinde konumlandırılmıştı ve iktisat derslerinin zorunlu bir parçasıydı. Bu durum, savaş sonrası dönemin erken bir aşamasında iktisadi ilkelerle eğitilenler için, bunları iktisat tarihi boyutuna vardırma potansiyelinin farkına varmanın yolunu açmıştır. İktisatçılar için, tarih çalışmaya zorlanmış olmanın intikamını almak konusunda bir olanak da yaratmıştır. Alanın öncülerinden biri olan Douglas North (1963) iktisat teorisinin, ne kadar gerçekçi olduğuna bakılmaksızın tarihsel sorunlara uygulanmasını tavsiye eder. Sonuç, iktisat tarihi içerisinde bir devrimin yükselişi ve cliometrics alanının yaratımı olmuştur. Prensipite, herhangi bir iktisat teorisi uygulanabilirdi. Ancak uygulamada genel olarak mümkün olan noktalarda maliyet ve faydaların, genelde birtakım *ex post* hesaplama yöntemleri ya da ekonometrinin basit bir formuyla bireysel optimizasyonun doğrudan ya da dolaylı sonuçlarının verilere dayalı olarak test edilmesi koşuluyla, neoklasik fiyat teorisi bağlamında bireysel optimizasyonun doğrudan ya da dolaylı sonuçlarını kapsamıştır. Cliometrics’e yaptığı katkılarından dolayı (North ile birlikte) Nobel ödülüne layık görülen alanın öncülerinden biri olan Fogel’e (1966, s. 651) göre: “Yeni iktisat tarihinin metodolojik alâmetifarıkası ölçüme vurgu yapması ve ölçüm ile teori arasındaki yakın ilişkiyi teşhis etmesidir.” Bu durum pozitivist iktisat tarihine resmen dâhil oluşu anlamına gelir (Freeman ve Louçá 2001, 1. bölüm)⁸⁸.

88 Pozitivizm ve mantıksal ampirizme dair bkz. Milonakis ve Fine (2009, 12. bölüm ve yararlanılan kaynaklar). Cliometrics devrimin iyi bir eleştirel incelemesi için bkz. Freeman ve Louçá (2001, 1. bölüm) ve daha genel olarak da iktisat tarihinin evrimine dair ayrıntılı bir izahat için bkz. Milonakis ve Fine (yayınlanacak).

Cliometrics yaklaşık on yıl içerisinde iktisat tarihi disiplininde bir devrim olarak algılanmış olmasıyla kendisini zaten çok başarılı bir biçimde kabul ettirmiştir. Ancak, her şeyden önce iktisatçı olanlarca uygulanmış ise de tarihle ilişkisindeki entelektüel konumundan dolayı muhalefetsiz, kusursuz bir şekilde ilerlememiş ve yeni iktisat tarihi en başından beri hatıra sayılır bir münakaşayı da beraberinde getirmiştir. Aslında, hem başarıları ve hem de muhalefetleri oldukça güçlüydü, tarih, iktisadi ve toplumsal tarih kamplarına, bu ikisinin ana mesele ve yöntemleri arasındaki oldukça güçlü sınırlarla birlikte bölündü. İktisat, modellerinde ve istatistiksel tekniklerinde her geçen gün daha da biçimselleşince ve toplumsal teori de kendi içerisindeki kayda değer etkileriyle birlikte çeşitli biçimlerdeki postmodernizmi kabullenince bölünen bu parçalar fazlasıyla birleştirildi (Lamo-reaux 1998).

Bu kördüğüm, hiç değilse, daha yeni iktisat tarihi diye adlandırdığımız şeyin ortaya çıkmasıyla son zamanlarda çözülme-ye başladı. Yeni iktisat tarihi gibi o da oldukça açık bir şekilde kendisini ilâştirebileceği iktisat teorisinden yararlanmaktadır: genel olarak piyasa aksaklıkları nosyonundan ve özel olarak da bilgi-kuramsal iktisat nosyonundan. Daha yeni iktisat tarihinin, oldukça kapsamlı iki iddiası ya da tamı tamına bir itirafı ve bir iddiası vardır. İtirafı, neoklasik iktisatın mükemmel işleyen “mış gibi” bir piyasa versiyonuna olan manasız güveninin bir sonucu olarak, yeni iktisat tarihinin son derece dar bir temelde çok agresif bir yapıya sahip olmasıdır. Sonuç olarak, eleştiriler de buna uygun olarak kurumlardan tarihsel sürecin kendisine ve özgüllükle olan bağlantılarına kadar iktisadi olmayanın rolünün, geleneksel olarak üzerine eğilmediğine dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte, iddiası ise; örneğin, piyasaların mükemmel bir biçimde işlemediğinin kabullenilmesi gibi niteliklere sahip olan, daha çok yuvarlatılmış ve uygun bir iktisat teorisinin tertip edilmesiyle bunların tümünün hemen şimdi doğrulanabileceğidir. Sonuç olarak bunlar, neticeler üzerinde etkili olan hem

iktisadi hem de iktisadi olmayan tarihsel biçimlerle tamamlanırlar. Kısacası cliometrics karşıtlarının başından beri, kavram ve anlamı göz önünde bulundurmaksızın evrensel modellerin kullanımının eleştirisinde iddia ettiği gibi; tarih önemlidir, kurumlar önemlidir, vb. (bkz. Temin (ed) 1991; daha yeni iktisat tarihindeki net ifadeler ve öncüler için bkz. Lamoreaux 1998 ve özellikle eleştirel bir değerlendirme için bkz. Fine 2003a).

Bununla birlikte, bu tür meselelerle kast edilenin anlık yansıması ve detaylı tetkiki oldukça açıklayıcıdır. Daha yeni iktisat tarihinin, eleştirel kaygılarını iktisat teorisi için oluşturulacak yeni bir çatıya dâhil etmekle çok fazla ilgilenilmediğini su yüzüne çıkarmaktadır, çünkü yapabildikleri sınırlıdır. Böylelikle, tarihin önemli oluşu, yalnızca, takip eden önerilerin birini ya da birkaçını kabul etmek olur. Birincisi, bireyler arasındaki karşılıklı bağımlılıkların farkına varıldığında bireysel davranışları modellemenin birden fazla yolu olabilir. İkincisi, veri bir model için bile birden fazla denge olabilir. Ve üçüncüsü, dengeye giden patika ve bu patikanın hangisi olacağı, başlangıç koşullarına ya da yol boyunca karşılaşılan rastlantısal şoklara bağlı olabilir. Sadece bu yollarla tarihin önemli oluşu analitik olarak kabul edilebilir. Sorun, tarihsel olanı, denge ve dengeye geçiş söz konusu olduğunda bir ya da bir diğer sonuç arasındaki çeşitliliğe izin veren sözde patika bağımlılık ile birlikte zamanın akışı olarak görmektir. Bununla beraber, retorik terimlerle ifade edilecek olunursa bu başka bir hikâyedir ya da anlatıdır. Kavramları halen neoklasik teorinin tümellerinden kaynaklanmayı sürdürmesine rağmen, toplumsal tarih lisanının daha yeni iktisat tarihinde kullanılması olanaklı duruma gelmektedir. Bir modeli kurup onunla yola çıkarken bu modelin ve onun çıkış noktasının seçilmesi amacıyla içerik, anlam ve özgüllük basitçe kullanılırlar.

İktisat içerisinde sosyal sermayenin yükselişi iki önemli hususta çok farklıdır. Bir taraftan, başından beri, iktisattan bağımsız olarak türetilir. Diğer taraftan, yeni iktisat emperyalizminin yükselişi için bir tarih ön koşulu söz konusu değildir. Gerçekten

de sosyal sermaye nosyonunun 1990'ların bir ön koşulu olarak standart kullanımları olmasına rağmen, bunlar seyrek ve kaza eseri rastlanan durumlardır⁸⁹. Bununla birlikte, bir önceki iki on yıl boyunca sosyal sermaye, "küresel" çapta olacak kadar büyük ve geniş kapsamlı olmasa da bununla mukayese edilebilir düzeyde, akademik ve daha geniş camialarda ani bir yükseliş kaydetmiştir (Fine 2004b).

Daha belirgin bir biçimde, sosyal sermaye teorisi, bireylerden bağımsız olarak var olan toplumsal kaynakların söz konusu olduğu, bununla birlikte bireylerin bu kaynaklara başvurabildikleri kanısındadır. Mantrayla özetlersek; "neyi bildiğin değil, kimi bildiğin önemlidir". Sorun şudur ki, sosyal sermaye, toplumsal karşılıklı etkileşim biçimlerinin hepsini değilse de büyük çoğunluğunu, örneğin güven, ağlar, kentsel katılım, din ve inançları kapsayan, bizim "bilgili olma" dediğimiz hakkında kaotik bir literatüre sebebiyet verir. Ayrıca, ana mesele ve disiplinler üzerindeki yayılımında da eşit oranda kaotik olmuştur. Daha önce X için yazılmış olan neredeyse her şey, sonrasında X artı sosyal

89 Bu durumun en büyük istisnası Pierre Bourdieu'nun çalışmasıdır, lâkin Bourdieu da James Putnam'ın rasyonel seçim sosyolojisi dikkate alınarak literatürde giderek daha fazla göz ardı edilmektedir. Sosyal sermayenin kullanımında tarihsel kökenlerin izini sürmek konusundaki en başarılı girişim için bkz. Farr (2004 ve 2007) ve bunun, son dönemdeki göz kamaştırıcı yükselişini de aşan bir şekilde kullanımının anlamsızlığına dair bir eleştiri için bkz. Fine (2007e). Fine (2001) tarafından da vurgulandığı gibi, (kasıtlı) intihalin ipuçları ve sosyal sermayenin rasyonel seçim kökenlerinin sağlamlaştırılması ile birlikte, James Buchanan, her halükarda, Putnam'a ilham kaynağı olan James S. Coleman'ı etkilemiş gibi görülür. Amadae'nin (2003, ss. 151-152) aktarmış olduğu gibi, Buchanan'a (1986, s. 108) göre: Amerikan toplumuna dair teşhisim, kültürümüzün, ekonomimizin ve yönetim şeklimizin temel çerçevesini oluşturan "sosyal sermaye"nin aşındığı bir dönemde yaşadığımız nosyonuna dayanır -tüm tarih boyunca, gerçekleşmesine belki de en çok yaklaşan klasik olarak liberal idealdeki "özgür toplum" çerçevesinde.

Aslında bu pasaj Buchanan'ın (1981) *Moral Community, Moral Order, or Moral Anarchy* (The Abbot Memorial Lecture, no 17, Colorado College, Colorado Springs, Colorado) başlıklı çalışmasından bir alıntıdır. Buchanan şu şekilde devam eder: "Tüm çabam, bu aşınmanın sorumlusu olan kurumlardaki kusurların ve arızaların tespit edilip ayıklanması yönündedir". Ayrıca bkz. Fine (2008b).

sermaye için de tekrar yazılabilir ve küreselleşme için de büyük ölçüde aynısı geçerlidir.

Sosyal sermayenin diğer üç niteliği bilhassa yeni iktisat emperyalizmi tarafından benimsenmeye uygundur. Birincisi sosyal sermaye, sosyal sermayenin hayatın her alanında pozitif toplamli neticelere olanak sunduğu fikriyle gerekçelendirilir. Yalnızca birbirimizi daha iyi “biliyorsak” kolektif ve bireysel olarak daha iyi uzlaşmalara varabiliriz. Bu durum, dostça komşuluk yapan kimseler için geçerli olduğu kadar, bir sözleşmenin birbirlerine daha fazla güvendidükçe daha fazla pro-aktif olabilen tarafları için de geçerlidir. Böylelikle, daha fazla sosyal sermaye genel olarak daha iyi neticelere ulaşılması anlamına gelmektedir. Ve özel olarak da sosyal sermaye ekonominin bilgi-kuramsal ya da piyasa aksaklığı modelinde kendisi için ideal bir eşleşme bulmaktadır. Çünkü bu model, sadece piyasa ekonomisinin mükemmel bir biçimde işlemediği önermesini yapmaz yanı sıra piyasa-dışı etkileşimler aracılığıyla bu aksaklıkların giderilmesi potansiyeline de dikkat çeker, bu sosyal sermayedir. İkincisi, sosyal sermaye esas olarak tabakalandırılmış metodolojik bireycilik diye terimleştirilebilecek olan şey temelinde kurulmuştur. Bu, bireylerin karşılık olarak birbirlerini etkileyebilmeleri veya birbirlerinden yarar sağlayabilmelerinin yanı sıra, sosyal sermayeyi de meydana getiren bireysel etkileşimlerin toplulaştırılması durumudur. Üçüncüsü ve önermenin doğal bir sonucu olarak bu, örneğin toplumsal cinsiyet gibi toplumsal kategorilerin olmadığı anlamına gelmez ve bu kategoriler dayatılabilir ve bireyci bir metodolojiden türetilmesi gerekmez. Bilakis, bireysel ve toplumsal analizin bir karışımıdır, tutarlı ve sağlam zeminli olmalarına karşın, belirli toplumsal teori biçimlerinden saptırılmıştır. Özellikle sosyal sermaye teorisi; etki alanına ilişitirilmiş olan anlam ve içerik ile birlikte, iktidarın ve sistemik düzeydeki ihtilafın göz önüne alınması koşulundan az çok muaf olmuştur. Burada, küreselleşme literatürünün tepkisiyle kayda değer çelişme yaşar. Milenyum dönümündeki dünya kapitalizminin doğası, kendi tarihsel

özgüllüğü, zaman içerisinde değişen-yine kendi-anlamları, yer ve faaliyetleri ve ulus-devlet düzeyinin üzerinde ve altındaki sistemik sonuçlarıyla açıkça ilgilenir duruma getirmiştir kendisini.

Tüm bunlar sosyal sermaye literatürünün göze çarpan eksiklikleridir ve büyük oranda aynı konular ve disiplinlerden oluşan bir alanları olmasına rağmen iki literatür asla kesişmezler. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye ve küreselleşme, evreni doldurmak eğiliminde olmalarına rağmen, tümüyle farklı analitik evrenleri işgal etmişlerdir. Ve yeni iktisat emperyalizminin, küreselleşmeye dair önerdiği bir iki kelime ile kendisini sosyal sermaye kampında bulması hiç şaşırtıcı değildir⁹⁰. Sosyal sermaye, işlevsel etkinliği, bireyci metodolojiyi ve sistemsel olanın, iktidarın ve ihtilafın noksanlığını ele almaya olanak sağlar.

Sosyal sermaye, Becker (1996) tarafından kolaylıkla fark edilmiş olduğu gibi, anaakım iktisadın analitik itkisine tam olarak uymaktadır. Anaakım iktisada göre, sermaye bir kaynaktır, yani üretim fonksiyonu için bir girdidir. Bu, sırasıyla fiziksel sermayeyi ve doğal kaynakları ve hatta çevresel sermayeyi de içeren fiziksel kaynaklara kadar genişletilebilir. Finansal sermayedeki gibi, kaynaklar üzerine ileri sürülen iddialara da uygulanmıştır. Beşeri sermaye bireyin bünyesinde ona bahşedilen ya da kendisi tarafından edinilen bir varlık olarak daha ileri bir büküm noktasıdır. Ve sermaye, markalara ve itibara bağlı olan soyut varlıklardaki gibi, fiziksel olmayan biçimlerde birleştirilmiş bir duruma gelmiştir. Becker için bunlar, hemen hemen bireylere atanabilecek durumda olan sermaye biçimleridir ve Becker bunları kişisel sermaye olarak tayin eder. Gerek analitik amaçlar için gerek ampirik amaçlar için, refaha doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan tüm diğer kaynakları dolduran, paylaşılmış bir sermaye biçimine sahip olmak gibi bir anlam ifade eder.

90 Aslında Stiglitz'in (2002b) satış rekorları kıran kitabı *Globalisation and Its Discontents* (Bu kitap, 2002 yılında Plan B Yayınları tarafından *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı* başlığı altında çevrilmiştir), başlığının aksine, başlığında geçen konulara neredeyse hiç değinmez.

Dolayısıyla Becker, yeni bilgi-kuramsal iktisatla ilişkisi olmasına rağmen, sosyal sermaye nosyonunu kullanan ilk iktisatçılardan biridir. Bununla birlikte, toplumsal değişkenlerin iktisadi analiz içerisinde birleştirilmesi söz konusu olduğunda yeni bilgi-kuramsal iktisadın elinden her şey gelir. Bu birleştirme analitik düzeyde, bireysel etkileşim yoluyla zaman içerisinde toplumsal seçim ve uyarılma (taşmalar yoluyla) ile yapılabilir. Ya da az çok her bir birey, hane halkı veya toplumsal değişken, bir ekonometrik analiz içerisinde birleştirilebilir. Kısacası, sosyal sermaye yeni iktisat emperyalizminin kavramsal esasını oluşturur⁹¹.

3. Coase Teoreminden Coaseyen Dünyalara

1991'de Coase İktisat dalında Nobel Ödülüne layık görülmüştür. Bu gelişme, kişiye ait özellik ve (bırakınız yapsınlar-*laissez faire*) ortodoksi gibi iki sağlam bağlantısı olan bir ödül için bile sürpriz olmuştur. Coase'un bizzat kendisi için de sürpriz niteliğindedir. Sadece birkaç yıl önce Coase (1988, s. 1) şöyle bir şikâyetle bulunmuştur⁹²:

Genel olarak kabul edilen bakış açımın ve savımın, büyük bir bölümü anlaşılmamıştır (...) Bu çalışmalardaki savımın, önermeleri, aleni olarak addedilebilen gerçeklik kategorisine hemen hemen girecek kadar basit olduğuna inanıyorum; bu nedenle, bunların reddi ya da belirgin bir anlaşmazlık durumu, çoğu iktisatçının iktisadi sorunlar karşısında farklı yaklaşımları olduğunu ve benim öznenin doğası görüşümü paylaşmadıklarını ifade edecektir. Ben bunun doğru olduğuna inanıyorum.

Günümüzde çok iyi bilindiği gibi, Coase ve takipçileri arasındaki fark, takipçilerinin işlem maliyetlerini hesaba katmakta-

91 Bu doğrultuda, yeni büyüme teorisiyle, tüm iktisadi ve toplumsal değişkenlerin verimlilik artışı üzerindeki etkileri yönünden incelenebilmesi (Fine 2000, 2003b ve 2006b) ve yeni büyüme teorisinin daha genel bir eleştirisi bakımından bir benzerlik söz konusudur.

92 Coase'a yapılan atıfların çoğu makalelerinin derlendiği iki kitaptandır (Coase 1988 ve 1994). Kaynakçada ayrı ayrı gösterilmese de, orijinal metinlerin yayımlanma tarihlerinin farklı olduğu durumlarda, bu tarihler, köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

ki başarısızlıklarıdır. Coase işlem maliyetlerinin söz konusu olduğu ve olmadığı dünyalar arasında temel bir ayrım yapar. İşlem maliyetlerinin olmadığı dünyayı ortodoks iktisadın ana çalışma alanı olarak ele alır ve bu tür bir dünyaya ilişkin *olmayana ergi* (*reductio ad absurdum*) amacıyla çarpıcı sonuçlara ulaşır. Bu sonuçlar Coase teoremi olarak kabul edilmiştir ve bu isim kendisi tarafından uygun görülse de Coase tarafından değil, Stigler tarafından konmuştur (Coase (1988 [1959]))⁹³. Aslına bakılırsa, açıkça ortaya konacak nedenlerden dolayı bu tür bir teorem (tündengelimci akıl yürütmeden çıkan sonuçlar) mevcut değildir. Kısaca özetlenecek olursa işlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir dünyada, geniş bir kapsamda yorumlanan herhangi bir tür mübadele ya da beşeri karşılıklı etkileşime girilirken herhangi bir ihtilaf ya da maliyet söz konusu olmaz, böylece karşılıklı avantaj sağlanarak her şeyin sancısız bir biçimde üstesinden gelinebilir. Coase'un (1988, s. 163) belirttiği gibi, "Coase Teoremine karşı olan görüşlerin büyük bölümü maliyetsiz işlem yapmanın başarabileceği şeyleri azımsıyor gibidirler". Masten'in (1997) de belirttiği üzere, Coase oldukça geniş kapsamlı bir işlem maliyetleri tanımına sahiptir, her türden karşılıklı avantajı gerçekleştirmek için kaynaklar gerekir. Buna göre, düz mantıkla, bu teorem (bazı şeyler mükemmel olabilir) az çok otomatiktir. Coase'nin kendi ifadesini yineleyecek olursak; bu, "önergeleri, aleni olarak addedilebilen gerçeklik kategorisine hemen hemen girecek kadar basittir".

Coase, kendi "teorem"inin çıkarımlarına, iki öne çıkan bağlamda değinmektedir. Birincisi, sıfır işlem maliyetlerinin, firmalara ihtiyaç olmadığı anlamına geldiğini ileri sürer. İkincisi, Coase'a göre, mülkiyet hakları, eğer ki maliyetsiz bir biçimde, tahsis edildiği ve görüşülebildiği sürece, özel olarak dışsallıklar ve genel olarak da piyasa aksaklıkları sorun olmayacaktır:

"Firmanın Doğası"nda işlem maliyetlerinin olmaması du-

93 Coase teoreminin kökeni, doğuşu ve kabulüne dair alaycı bir değerlendirme için bkz. Zelder (1997).

rumunda firmanın varlığı için iktisadi bir temelin olmadığını göstermiştim. “Toplumsal Maliyet Sorunu”nda gösterdiğim şey ise, işlem maliyetlerinin olmaması durumunda hukukun bir öneminin olmadığıdır, çünkü insanlar üretim değeri artuncaya kadar hakların edinimini, bölüşülmesini ve birleştirilmesini her zaman maliyetsiz bir biçimde görüşebilirler. Bu tür bir dünyada iktisadi sistemi düzenleyen kurumlar ne esastır, ne de amaç.

Coase’un kendi “teorem”inden elde ettiği çıkarımı; işlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir dünya üzerine çalışmanın anlamsız olduğudur, çünkü açıkça görüldüğü üzere firmalar vardır ve hukuk önemlidir.

Bundan dolayı, tüm bunların aksine, kendisinin Coaseyen pozitif, sıfır olmayan, işlem maliyetleri dünyası dediği şeyi incelemenin yollarını arar. Ancak, ne yazık ki, en azından işlem maliyetleri piyasa aksaklığı iktisadının temellerinden biri durumuna gelinceye kadar, söz konusu dünya iktisatçıların zihnini meşgul eden Coaseyen dünyadan ziyade, Coaseyen teoremin dünyasıdır. Coase’un (1988, s. 16) Coaseyen teoremin dünyasına ilişkin olarak söylediği gibi:

Bu tür bir dünyanın özelliklerini incelemeye çok fazla zaman harcamak, zahmetine bile değmez gibi görünecektir (...) Benim iddiamın ileri sürdüğü şey, iktisadi analizde pozitif işlem maliyetlerine açıkça geçilmesi gerektiğidir, böylece var olan dünya üzerine çalışma yapabiliriz. Bu durum benim makalem bir etkisi olarak gerçekleşmemiştir. Dergilerdeki geniş kapsamlı tartışma neredeyse tamamıyla “Coase Teoremi” üzerine yoğunlaşmıştır, yani sıfır işlem maliyetleri dünyası hakkındaki bir önerme üzerine (...) Bu tepki, heves kırıcı olmasına rağmen, anlaşılabilir bir tepkidir. Sıfır işlem maliyetleri dünyası (...) modern iktisadi analizin dünyasıdır ve dolayısıyla iktisatçıların gerçek dünya ile alakası olmayan entelektüel sorunları ele almakta kendilerini oldukça rahat hissederler⁹⁴.

94 Ayrıca bkz. Coase (1998, ss. 175-76):

İşlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir dünya, genellikle Coaseyen bir dünya olarak tanımlanır. Hâlbuki bunun gerçekte en ufak bir alakası yoktur. Bu dünya, iktisatçıların terk etmeleri konusunda ikna etmeyi umduğum, modern iktisat teorisinin dünyasıdır (...) ki bu tarz bir dünya, kaynakların dağıtımının hukuki durumdan bağımsız

Sonuç olarak Coase zaten açıkça görüldüğü gibi anaakım iktisat eleştirisinde -anakımın, sıfır işlem maliyetlerinin diğer Coaseyen dünyasına ilişkin içi boş tûmdengelimci teorisinden ötürü- özellikle serttir. Kendisinden alıntıladığı etkiye göre; “Yargıçlar iktisadi soruna ilişkin birçok iktisatçıdan daha iyi bir kavrayış sergilemiş gibi görünüyorlardı (...) Bunu yargıçların övünmesi için değil, iktisatçıların utanması için yaptım” (Coase 1996, s. 105). Ve Coase (1988, s. 3) daha belirgin biçimde, şunları ekler:

İktisat; hukuk, siyaset bilimi ve sosyoloji çalışmalarıyla yeniden gençleşebilme sürecindeyken iktisatçıların seçim mantığı takıntısı, her şeye rağmen, benim görüşüme göre iktisat üzerinde ciddi ters etkilere yol açmıştır. Teorinin kendi ana meselesinden ayrılışının bir sonucu (...) bizim, tüketicileri insanlıktan yoksun, firmaları örgütlenmeden yoksun ve hatta değişimi piyasalardan yoksun olarak ele almamızdır.

Ve mikro iktisatta (firmanın neden var olduğunun teori-dışı bir tamamlayıcısı olarak) endüstriyel örgütlenme teorisi noksanlığını kaydederek Coase (1994, s. 5) şundan yakınmaktadır: “Üzerine çalışılan şey yeryüzünde değil ancak iktisatçıların zihninde yaşayan bir sistemdir. Ben bunun sonuçlarını ‘kara tahta iktisadi’ diye adlandırdım”⁹⁵. Böylelikle, Coase (2006, s. 275) Paul Samuelson’dan söz ederek şu durumdan şikâyet etmektedir: “Teorinin gerçekliğine olan inanç, gerçek dünyada olup bitenlerin iktisat içerisinde yaygın olmamasına karşı bir ilgisizliğe neden olmaktadır”.

Coaseyen teoremin hayali dünyasını anaakım iktisatçıların sevdiği sıfır işlem maliyetleri bağlamında eleştirmek; bunların hepsi iyi hoş. Ancak, pozitif işlem maliyetlerinin Coaseyen dünyası hangi yolla farklılaşır? Coase herhangi bir ağırlıkta hiçbir alternatif kuramsal görüş öne sürmemiştir. Aksine, onun yak-

olduğu bir dünyadır (...) hatta bu tarz bir dünyada “tam rekabet koşullarında” şekli-
lindeki niteleyici ifade bile ihmal edilebilir.

95 Coase’a (1988 [1972], s. 58) göre, “İktisattaki endüstriyel organizasyonun sorunlarının değerlendirilmesi konusunda tuhaf olan şey, günümüzde bu sorunların ele alınmıyor olmasıdır”.

laşımı etki alanına ilişkin *ampirik* bir çalışmadır ve uygulamada işlem maliyetlerinin doğasına yöneliktir. Kendisinin de belirttiği gibi, Coase teoremi “iktisat teorisinin standart varsayımları sonucu ortaya çıkar. Mantığı sorgulanamaz, sadece çalışma alanı sorgulanabilir” (Coase 1994, s. 10). Teoremin çalışma alanının göz ardı edilebilir olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ulaştığı sonuç “Pozitif işlem maliyetleri dünyası üzerine çalışmamıza izin verin” olmuştur (Coase 1994, s. 10). Friedman’ın gerçek dışı varsayımlar metodolojisinin ve tahminleri ampirik olarak test etmesinin aksine, Coase “gerçeklikle olan temasımızı kaybetmememiz” gerektiğini ileri sürer (Coase 1994 [1982], s. 18). Ve kendi temayülü; “bireylerin sahip olduğu (...) belirli eylemleri icra etme hakları”nın tanımlanması için bir temel oluşturması bakımından hukuk üzerine (Coase 1994 [1982], s. 18) ve dolayısıyla uygulamada, kariyerinin büyük bölümünü adadığı işlem maliyetleri üzerine çalışmaktır. “Hukuk sisteminin, iktisadi sistemin işleyişi üzerinde derin bir etkisi olacaktır” ve böylelikle “belirli açılardan onu kumanda ettiği de söylenebilir” (Coase 1994, s. 11).

Coase’un tutumuna ilişkin bu taslağın göz önünde bulundurulmasıyla, 1930’lardaki Lionel Robbins’ten 1980’lere geçişte, onun neden ihmal edilmesi gerektiğini görmek çok da zor değildir⁹⁶. Peki neden çok hızlı bir biçimde Nobel Ödülü alması ve bunun sayesinde şöhret sahibi olması gerekmiştir? Piyasa (ve bilgi) aksaklığı iktisadi için bir dayanak sağlanması bakımından yanıt nettir. Yukarıda görüldüğü gibi -örneğin Coase’un tasarladığı biçimde ya da farklı bir biçimdeki olsun- işlem maliyetleri, yeni kurumcu iktisadın başlıca motive edici unsurudur. Zerbe ve Medema’nın (1997, s. 179) belirttiği gibi, Coase “çok sayıda anaakım iktisatçının, şimdiye dek heterodoks iktisatçının inisiyatifine bırakılmış olan fikirleri için yeni bir ufuk açmış ve onla-

⁹⁶ Coase (1996, s. 106) Robbins’in, kendi “teorem”ine hiç ilgi göstermediğini belirtir.

rın odağı olmuştur. Coase bu noktada yalnız kalmamıştır, ancak kendisine önemli bir yer edinmiştir⁹⁷.

Ancak bundan çok daha fazlası da vardır. İşlem maliyeti iktisadının müjdecisi ve esin kaynağı olarak Coase beceriksiz bir temel taşıdır. Buna karşın, Coase'un kara tahta iktisadını reddi söz konusudur ve takipçisi olan iktisatçıları özellikle dar çerçevelerinin dışına çıkabilecek düşünce kapasitesine sahip olmadıkları için aşağılamaktadır. Beklediği gibi, Kuhncu görüşün, ampirik anomalilerin (örneğin firmaların gerçek yaşamdaki varlığı) düşünce ve paradigma kaymasında bir devrimi tetikleyebileceği fikrini reddetmesine rağmen, bu aşağılamayı olağan bilime Kuhncu adanmışlık bakımından açıklar. Onların dünyasında iktisatçılar, daha çok kendi iyilikleri için ve karşıt görüşte olan birinin üstesinden gelmenin keyfine varmak için bilginin peşine düşerler (Coase 1994, ss. 27-31).

Gelecek nesiller üzerindeki etkisinin ışığında, en fazla göze çarpan ve talihsiz olan şey Coase'un iktisat emperyalizmi üzerine görüşleridir. Coase, Becker'in iktisadi yaklaşımını tanıtırken alaycı bir tavır takınır, ki bunun "teoriye çok yönlülük niteliğini kazandıran, (hatta o kadar ki, hayvan davranışlarına bile uygulanabilecek derecede) seçim analizi" olduğunu bir köşeye not etmek gerekir (s. 3)⁹⁸. Ve Becker'i iktisat ve hukuk disip-

97 Yeni kurumsal iktisadın Mesihçi beklentileri için bkz. Coase (1998, 1999 ve 2002).

98 Sam Jones'un, 24 Kasım 2007 tarihli The Guardian gazetesindeki gözlemlerini aktaralım: Araştırmacıların ulaştığı sonuçlara göre, düşük ücret verilmesi, sadece aptalların işe alınması ile sonuçlanabilir, lakin bu düşük ücretler bir de adaletsiz dağıtılsa, grev kaçınılmaz olur (T.S.N: Burada, İngilizcede oldukça sık kullanılan "if you pay peanuts, you get monkeys" deyimine gönderme yapıyor. Bu deyim, işverenlerin düşük ücret öderlerse, yalnızca düşük ücretleri kabul eden aptalları işe alabileceklerini ifade eder). Atlanta'daki Emory Üniversitesi'ndeki bilimciler, primat kuzenlerimizin, aynı işi yapan birisinin daha iyi bir şekilde ödüllendirildiğini gördükleri zaman, insanlar gibi sinirlendiklerini bulmuşlardır. Ayrıca ödül olarak salatalığı kabul etmekten mutlu olan kahverengi başlıklı maymunların (brown capuchin monkeys), aynı miktar iş karşılığında örneğin üzüm gibi daha iyi

linlerine kazandıran kişi olan Richard Posner'e olan antipatisi dönem dönem savaş açma derecesine ulaşır (Coase 1993a ve 1993b ve 1996)⁹⁹. Daha belirgin olarak Coase (1978, s. 209), özellikle "ana meselenin gerçekten baskın faktör olması" için "teknğin nispeten önemsiz oluşu"ndan dolayı "iktisat içerisinde geliştirilen analizin diğer konularda kolaylıkla uygulanabilecekmiş gibi görünmemesi" karşısında iktisat emperyalizminin başarılı olması için kısıtlı bir kapsam söz konusudur hükmüne varır. Gerçekten de diğer disiplinlerde ve kendi ana meselesinde gedikler açmaktansa diğer sosyal bilimlerden alınan materyalin birleştirilmesi yoluyla iktisadın kendi ekonomi anlayışının ilerleyeceği konusunda daha iyimserdir. Coase sözüne şöyle devam eder: "İktisatçılar, bununla birlikte, hukuk ya da siyaset bilimine katkıda bulunmak gibi bir amaç gütmeksizin, ancak iktisadi sistemin kendi işleyişini anlamak istediklerinde gerekli olduğu için, yasal ve siyasi olanlar gibi diğer toplumsal sistemler üzerine çalışabilirler" (s. 210). Coase, ileriye görerek, şöyle bir sonuca varır: "İktisadın kapsamının, kalıcı olarak diğer sosyal bilimlerdeki çalışmaları da içine alacak kadar genişleyeceğini bekleyebiliriz. Ancak, amaç iktisadi sistemin işleyişini daha iyi anlayabilmemiz olanağını sağlamak olacaktır" (s. 211).

Kısacası, Coase iktisadın esas olarak çok sınırlı olduğu kanaatindedir ve diğer sosyal bilimlere önereceği küçük bir teknikle, en iyi ihtimalle, kolonileştirmek yerine kendisini zenginleştirecektir. Ancak, Coaseyen işlem maliyetleri dünyası, dış kaynaklı bir biçimde yeniden canlandırılan bir zindelle iktisat emperyalizmi içerisinde ve iktisat emperyalizmine girişerek iktisadi yeniden oluşturmak suretiyle, karşıt sonuçlara da açıkça esin kaynağı olmuştur. Böylece, yeni safhasındaki iktisat emperyaliz-

bir ödül alan maymunları gördükleri zaman, salatalığı geri çevirdiklerini bulmuşlardır. Bireyler de, ücretleri adil bir şekilde dağıtıldığında, daha sıkı çalışırlar.

99 Ayrıca Posner'in hukuk ve iktisattan, hukuk ve iktisat ve organizasyona geçme konusundaki yetersizliği için bkz. kurumcu iktisatta Coase'un kuşağından olan Williamson (1997).

miyle Coase, bizzat kendisine karşıt olan tarafa geçmiştir. Ancak, kurban seçmek gibi olmasın ama, kendi çalışmasının akıbeti söz konusu olduğunda Coase tam olarak masum değildir. Katkıları-
nın sınırlı doğası ve konumundan ötürü bu sadece olasıdır. Coaseyen dünya, içerisindeki piyasaların mükemmel bir biçimde işlemediği bir dünya iken, Coase temel olarak piyasa taraftarı olan bir Chicago iktisatçısıdır. Burada vurgulanması gereken şudur ki; Coase'un kendi çalışması ve onun kabulü üzerindeki yansımalarla başvurmuş olanlar tarafından sıkça gözlemlenmiş olduğu gibi, prensipte bu, onun çıkış noktası değildir (bkz. örneğin, McCloskey 1997). Aksine, Coase'un kara tahta iktisadından ayrıldığı nokta, işlem maliyetleri ışığında ne piyasanın ne de devletin mükemmel bir biçimde işlediğidir. Böylelikle, Samuels ve Medema (1997) Coase'un Chicago geleneği içerisinde ideolojik olmaktan ziyade pragmatik oluşunu, yani politikadan ziyade politikanın çerçevesiyle ilgili oluşunu doğru bir biçimde görmektedir.

Bununla birlikte, gençliğinde sosyalist olduğuna ilişkin iddialara rağmen Coase (1996, s. 106) 1930'larda¹⁰⁰, London School

100 Coase'un (1991) otobiyografisinde belirttiği gibi:

O zamanlar, ne şanslıyım ki, daha sonraki yaptığım her şeyi etkileyen tesadüfi bir faktör daha vardı. Daha önce Güney Afrika Cape Town Üniversitesi'nde kurul başkanlığı yapmış olan Arnold Plant (işletmeye özel bir referans ile), 1930 yılında *London School of Economics*'de Ticaret Profesörü olarak göreve başladı. Kendisinin işletme derslerine de katıldım, ancak final sınavlarından sadece beş ay önce katılmaya başladığım seminer dersinde söylediği bir şey, iktisadi sistemin işleyişine dair düşüncemi değiştirdi veya daha doğrusu bana bir bakış açısı kazandırdı. Plant'ın yaptığı, bana Adam Smith'in "görünmez el"ini tanıtmaktı. Rekabetçi bir iktisadi sistemin, fiyat sistemi vasıtasıyla nasıl koordine edilebileceğinin farkına varmamı sağladı.

Lâkin Coase, rekabetçi bir sistemin diğer faktörler tarafından nasıl koordine edileceğini ayrıntılı bir şekilde açıklamaz. Londra Üniversitesi'nde Ticaret Profesörü olan Sir Arnold Plant ise 1936 yılında şunları kaleme alır:

[Güney] Afrikalı işgücü kıtlığının, bu işçilere ödenen ortalama ücretlerin, Avrupalı işçilere ödenen ücretlerin yaklaşık olarak üçte biri (istihkaklar dahil) olmasını da beraberinde getirmesi konusunda ortaya çıkan paradoksal durum, kısmen işgücü arzının özellikleri ile açıklanır. Afrikalı insanlar, Avrupalı yaşam şekli ile temas kurmadıkça Avrupalı işçiler için parasal teşvik, çalışma hevesleri üzerinde yalnızca

of Economics'te yönünün piyasanın erdemlerine döndürüldüğünü itiraf etmektedir ve özellikle, "bırakınız yapsınlar (*laissez-faire*) durumu ile (devletin müdahil olduğu) bir tür ideal dünya arasında yapılan karşılaştırmayı takip eden bir analiz olarak" Pigoucu refah iktisatı karşıtlığından ötürü, uygulamada Coase'un bırakınız yapsınlar (*laissez-faire*) görüşü, uygulamada zar zor sağlanılabilmektedir (Coase 1988 [1960], s. 154). Gerçekten de dışsallıklar bağlamında vb. Coase şunu ifade etmektedir (s. 153):

Benim inancıma göre iktisatçıların başarısızlıkları (...) refah iktisadının sorunlarına bugünkü yaklaşımda rastlanan temel arızalardan ileri gelmektedir. Gerekli olan şey, yaklaşımın değiştirilmesidir. Özel ve toplumsal ürünler arasındaki ayrışma bakımından, analiz (...) kusurları ortadan kaldıran her türlü ölçümün muhakkak arzu edilir olacağı inancını destekleme eğilimindedir. Dikkatleri; sistemdeki düzeltici tedbirlerle kaçınılmaz olarak bağlantılı olan, yani sistemin kökeninden gelen arızalara göre daha fazla zarara yol açan diğer değişikliklerden başka bir yöne çevirmektedir.

Coase'un burada aklındaki; müdahale, müdahalenin kaçınılmaz sonucu olarak daha önce bahsedilen "diğer değişiklikleri" de içerecek biçimde ele alındığında rant arayışı literatüründe çok farklı biçimlerde önceden görülen, hükümet müdahalesi olarak tanımlanan durumun yol açacağı çarpıklıklardır (s. 153).

Hükümet, bir bakıma, bir süper-firmadır (ancak çok özel bir tür) çünkü bir idari hükümle üretim faktörlerinin kullanımı

sınırlı bir etkiye sahip olur. Afrikalılar yalnızca aşağı yukarı sabit bir ücret karşılığında çalıştılarından dolayı, vergi ödemek veya maaş satın almak konusunda, daha yüksek ücret seviyeleri, bir dönem için razı oldukları çalışma miktarını fiili olarak azaltabilir (Feinstein [2005, s. 68] tarafından Walker'dan [ed.] [1936] aktarılmıştır).

Walker (1936), bu yazıyı kaleme aldığı dönemde, Afrikalıların Avrupa'ya özgü alışkanlıklara zaten aşina oldukları ve bireysel ve toplam işgücü arzı arasında bir kafa karışıklığı yaşandığı gerekçesiyle hafif bir sitemde bulunur. Ancak daha da önemlisi, Afrikalıların, ellerinden toprakları alındığı için, düşük ücretlere çalışmaktan başka bir seçenekleri kalmadı ve Plant'ın değil de Feinstein'in kabul ettiği gibi, baskıya ve ayrımcılığa ve maruz kaldılar.

üzerinde etkili olabilir. Ancak sıradan firma; (...) diğer firmaların rekabeti nedeniyle (...) ve ayrıca idari maliyetler çok yüksek bir duruma gelirse, firma içerisindeki örgütlenmeye karşı piyasa işlemlerinin alternatifi her zaman bulunduğu için (...) denetime tabidir. Hükümet, eğer isterse, bir firmanın asla yapamayacağı biçimde (...) piyasadan tümüyle kaçınabilir. Yani hükümetin ona bazı şeyleri özel bir örgütlenmeden daha düşük bir maliyetle yapma olanağı tanıyan yetkileri olduğu açıktır (...) Ancak hükümetin idari mekanizması maliyetsiz değildir.

Daha soyut bir düzeyde bile Coase, Adam Smith'in bireysel davranışı destekleme güdülerini olarak hem bencillik hem de sempati (ya da kendi terimleri arasında işbirliği) varsayımı yaptığını, ancak "mümkün olan bir tek yolla" bunlar birleştikçe piyasa örneğini güçlendirdikleri görüşünü kabullenerek yeterince arınır (Coase 1994 [1976], s. 115). *Başarılı* hükümet regülasyonu söz konusu olduğunda verilen mesajın halen yeterince açık olmaması durumunda Coase (1994 [1975], s. 62) şunu belirtir: "Benim bilmecem bu tür fırsatlara neden son derece ender rastlandığını, ya da hiç rastlanmadığını açıklamaktır". Ve dahası: "verilmesi gereken tavsiye, tüm hükümet faaliyetlerinin kısıtlanması gerektiğidir. (Ancak) günümüzün aşırı genişlemiş durumdaki hükümet makinesi bize, hükümetin, alanı daha uygun bir büyüklüğe kadar daraltıldığında hangi görevleri üstlenmesi gerektiğine ilişkin çok fazla ipucu vermeyebilir" (s. 63).

Aynı şekilde, Coase'un (ve teoreminin), yalan yanlış biçimde, yeterli düzeydeki rekabetin veri olduğu, en azından nispeten devletin rolünün sınırlı olduğu, mükemmel işleyen piyasalar dünyasını işgal ediyor diye yorumlanmış olması da şaşırtıcı değildir. Ancak, Chicago geçmişi süresince ve sonrasında Coase'un kabul edilebilirliği adına piyasa aksaklıklarından daha iyisini yapmak isteyenler için aynı oranda önemli olan Coase'daki analitik eksikliktir. Coaseyen dünya ile ilgili olarak Coaseyen teoremin reddinde Coase, bizzat kendisi, kara tahta iktisadının kuramsal bagajını boşaltmaktadır ve onun yerine işlem maliyetlerinin ampirik olarak incelenmesinden başka hiçbir şey koyma-

maktadır. İşlem maliyetlerini birleştiren bir kara tahta iktisadına tutsak edilmesi ve buna göre yorumlanması sebepsiz değildir. Yaklaşımının zayıflığı iktisadi işleyişin en önemli etmeniymiş gibi işlem maliyetlerinin var olması ya da olmamasına karşı ayrıcalıklı güveninden ileri gelmektedir. Ve tabi ki bu bir eleştiri ve alternatif zayıflığıdır. Örneğin, sürtünmenin ihmal edildiği mekanik analogisini ele alalım. Bu temelde, sürtünmenin de dâhil olduğu durumlarla birlikte fiziksel hareketi kavrarız. Peki, aynısı işlem maliyetleri için neden uygulanmasın? Coase'da buna neden bu kadar ayrıcalık tanınır ve "gerçek" dünyadaki iktisadi işleyiş için hayati öneme sahip olan diğer faktörleri Coase neden görmezden gelir?

Kara tahta iktisadındaki noksanlıklarıyla öne çıkmış olarak seçilebilecek olan daha bir dizi faktör vardır. Coase'un yaklaşımındaki noksanlık, örneğin, iktidarın ve ihtilafın herhangi bir biçimde ele alınmasıdır. Gerçekten de uygulamaya dökülen tek analitik araç biçimsiz ve homojenize edilmiş bir işlem maliyetleri nosyonudur. Bu amaçsız Coase teoreminden Coaseyen dünyaya geçiş bunları da yalnızlığa terk eder. Teorem ve dünya arasındaki Coaseyen düalizmin diğer çok sayıdaki eksikliği dikkat çekicidir. Langlois'ye (1997) göre, (üretimi olanaklı kulan maliyetli işlemlerin aksine) bizzat üretimin eksikliği söz konusudur ve iktisadi eyleyenlerdeki bilişsel sınırlamaların (bilişsel maliyetlerin aksine) esamesi okunmamaktadır. Hodgson'a (1997) göre ise Coase'un zihni; yaratıcı faaliyettense yalnızca dağıtım etkinliğiyle ve iş sözleşmesine dayalı kapitalist bir kurum olarak firmanın noksanlığıyla meşguldür. Nedensellik konusunun ihmal edilmesi dışında, Coase'un iktidar konusundaki ilgisizliğini Duxbury (1997, s. 187) tam olarak şu biçimde ifade eder: "Bir şekilde yüzümü yumruklanmaya uygun bir duruma getirmek gibi bir hata mı yaptım?" sorusu bir gürültü patırtı ortamının olası bir Coaseyen yorumudur. Ve Coase'un (1994 [1974], s. 72) kendisine göre; söz konusu olan piyasa malları da olsa, piyasa-dışı bilgi de olsa, insani etkileşimlerdeki her şey, farklı açılardan organize edilmiş, daha yüksek ya da daha düşük maliyetli işlemlere bağlı kaldığı

sürece anlamın, anlayışın ve içeriğin sorgulanması çok öne çıkacakmış gibi görünmemektedir:

Mal piyasaları ve fikir piyasaları arasındaki bu ayrımın geçerli olduğuna inanmıyorum. Bu iki piyasa arasında temel olarak hiçbir fark yoktur ve bunlara dayalı olarak bir kamu politikasının karara bağlanmasında aynı değerlendirmeleri hesaba katmaya ihtiyaç duyarız.

Kısacası, tündengelimini yanı sıra, olmazsa tündengelime karşı baskın olarak tümevarımla tahminden ziyade anlama ile ve kara tahta iktisadı üzerinden bireylerin ve kurumların davranışlarına dikkat çekilmesi ile ilgilenen Coase'u, Zerbe ve Medema (1997), bir Marshallcı olarak görürler¹⁰¹. Ve Mäki'ye (1997, s. 253) göre, Coase hayal ürünü bir dünya olarak sıfır işlem maliyetlerini reddeder, ona göre bu sadece bir "saçmalık"tan ibarettir. Ancak Coase soyutlama düzeyi değil, sadece süreç konusunda farklılaşmaktadır - piyasanın işleyişini anlamak için eklenti işlem maliyetleri. Dolayısıyla Coase "metodolojik Amerikanizm", yani "iktidara olan inanç ve piyasa metaforunun geniş çaplı uygulanabilirliği" ile nitelenir (s. 266). Buna göre, aksak piyasa biçimiyle teoremi bir kere yeterli itibarı kazanınca; onun Amerikanlaştırılmış iktisat tarafından son derece kolay bir biçimde ele geçirilmiş olması hiç şaşırtıcı değildir. Coase; ayrıca, fazlasıyla ampirisizm geleneğine batmış durumdadır, ancak bu bakımdan ve daha genel olarak da metodolojisinde, Bertrand (2007) tarafından ortaya konduğu gibi, dikkatli bir okumayla görüleceği üzere yüzeysel ve tutarsızdır.

Bu durum, iktisat emperyalizmine methiye niteliğinde bir makalenin esas olarak ne olduğu konusunda, neoklasik teori-deki "kurumsal düzenlemelerin doğru bir şekilde 'kara kutular'

101 Coase'un (1988, 1975 ve 1994 [1990]), doğum yerinin mütevazı kökenlerini gizleme güdüsü üzerinde tahminde bulunma meselesi bakımından Marshall'ın etkisine kapıldığı açık bir şekilde görülür. Coase'un, çalışmasını kaleme aldığı tarihte kendisine ulaşamadığından, 1901 nüfus sayımında, anlaşıldığı kadarıyla, ilk ve son kez ve kesin bir şekilde Bermondsey olarak kayıtlara geçtiğine dikkat edilmelidir.

olarak betimlenmiş olduğunu” kabul eden Demsetz (1997, s. 4) tarafından da acımasızca ifşa edilmiştir. Dahası, Coase (s. 11) tarafından öne sürülen bir erken algının kabullenilmesine rağmen yine de firma ve genel olarak kurumlar teorisiyle ilişkilendirilmiş olan kara kutuların açılması, “iktisadın merkezi incelemesinin tamamlanmasını beklemiştir”. Bu merkezi inceleme, makalesinin açılışında Demsetz tarafından şöyle ifade edilmiştir (s. 1):

Diğer sosyal bilimlerle fikir ve yöntem alış verişini sürdüren bir güçlü ihracat fazlası iktisadı, iktisadın başarısı için önemli bir göstergedir. Bu başarının kaynağına ilişkin çok fazla şey söylenmemiştir, ancak büyük ölçüde, iktisadın alet çantası tarafından diğer sosyal bilimlere sunulan avantajlara atfedilmiştir (...) Buradaki vurgu, alet çantamızla açıklanması mümkün olan geniş kapsamlı görüngüdedir.

Bu nedenle fayda ve üretim fonksiyonları iktisada; sorunları, özellikle, kendi konu alanı içerisinde çözme olanağı tanıdıkları için, onun diğer sosyal bilimler üzerinde hâkimiyet kurmasına da izin verirler (bunlar ekonominin değil, iktisadın bizzat kendi yarattığı sorunlar olmasına rağmen, Coase böyle bir ayrım gözetir gibi görünmemektedir). Demsetz sözüne şu şekilde devam etmektedir (s. 2):

İktisadın en başarılı sosyal bilim olduğu yargısı söz konusu olabilir, çünkü olguları kendi geleneksel sınırları içerisinde, diğer sosyal bilimlerin sırasıyla kendi geleneksel sınırları içerisinde açıklamış olduklarından daha iyi açıklamıştır. İktisat diğer sosyal bilimleri hiçbir zaman etkilememiş olsa bile, iktisadın üstünlüğü bu bağlamda saptanabilir.

Coase’un daha fazla ampirik inceleme ve diğer sosyal bilimlerden türetilmek üzere daha kapsamlı kavrayış talebini Demsetz’in reddetmesi, tam olarak iktisatçının alet çantası ve iç başarısı temellidir. Önde gelen iktisat emperyalistleri Becker ve Hirshleifer’in yöntemleri tercih edilmektedir. Öyle ki; rasyonel temel üzerine rasyonel olmayanın tekrar getirilmesinin göstergesi olması bakımından, Frank Knight “koltuk psikanalizi” mağ-

duru olmasından dolayı reddedilmiştir ve o ve Herbert Simon “ampirik geçerlilikten esas itibariyle (tam olarak da diyebilirdim) yoksundurlar” (ss. 7-8). Gerçekten de Knight’ın belirsizliğinin riske indirgenmesi, Barzel ve Kochin (1992, s. 19) ile birlikte açıkça ortaya konmuştur. Bunlara göre, Coase’un yorumlanmasında “Knight firma analizine önemli işlem maliyeti değerlendirmelerini üstü kapalı olarak sokmuştur. Onun - kendi firma teorisinin itici gücü olan - belirsizliği, en iyi piyasada işlem yapmanın çok fazla maliyetli olması bir yana, riski sevmek olarak anlaşılır”.

Böylelikle, eğer Coase firma teorisine ilham kaynağı olmuşsa, her şeyin ötesinde, iktisat emperyalizmi görüntüsünde olmuştur. Bu, Coase teoremi dünyasından bir sapmadır, ancak Coase’un kendi Coaseyen dünyasına çok da uzak değildir.

4. Acayip İktisat: Normal Suretinde Anormal İktisat

İktisat emperyalizmi, oldukça merak toplayan acayip iktisat biçimiyle kendi uç sınırına ulaştı. Acayip iktisat kavramının mucidi (Levitt) ve bir gazeteci (Dubner) tarafından yazılmış olan acayip iktisat hakkındaki çok satan kitabın -Levitt ve Dubner (2006)- her bölümü, 3 Ağustos 2003 tarihli *New York Times Magazine*’den bir alıntıyla başlar. Kitap Ku Klux Klan’dan yasallaştırılan kürtajın suç üzerindeki etkisine, emlakçılara, annesiyle yaşayan uyuşturucu satıcılarına, Sumo güreşlerindeki yozlaşmaya, sınavlarda öğrencilerin ve öğretmenlerin yaptığı hilelere ve ebeveynlik ve isimlendirmenin çocuğun elde ettiği sonuçlar üzerindeki etkisine kadar birçok farklı ve nevi şahsına münhasır konuyu kapsamaktadır. Bu bölümün başlangıcından yapılan alıntı, (Levitt’in) Chicago’da iktisat profesörü ve başyazar olması ve J. B. Clark nişanı¹⁰² alması, doğrudan iktisat emperyalizminin içerisinde olduğumuz izlenimini verir. Wikipedia’daki acayip iktisat maddesi gayet makul bir şekilde şöyle başlar¹⁰³:

102 40 yaşın altındaki en iyi ABD’li iktisatçı tanımıyla, iki yılda bir verilir.

103 Beklendiği üzere, Wikipedia kaydı, acayip iktisat tarafından önerilen ba-

Kitap, Levitt tarafından yazılan makalelerin daha geniş bir okuyucu kitlesinin okuyabileceği şekilde düz yazı haline getirilmiş derlemesidir. Kitapta “muzip iktisatçı” lakabı atfedilen Levitt, “geleneksel” iktisatçıların genellikle ilgilenmediği birbirinden farklı konulara iktisadi teoriyi uyguladığı için akademi-de zaten bir saygınlık kazanmıştır; yine de standart mikroekonomik rasyonel fayda-maksimizasyon modelini¹⁰⁴ kabul eder.

Ancak hikâye bu kadar basit değildir. Acayip iktisat ile iktisat emperyalizmi arasında, yaklaşımları beklenildiği gibi mutlak anlamda ayrışmasa da gözle görünür bir ayrım vardır. (Bu ayrımı ortaya koymamız gerekirse) birinci olarak acayip iktisatta diğer iktisatçılara ya çok az referans verilir ya da hiç verilmez. Gary Becker, George Akerlof, Milton Friedman ve Paul Krugman endeks içindekiler arasında, daha çok da anlatıdan analitik içerik sağlamaya geçişte, sadece beş madde elde etmişlerdir. John Maynard Keynes veyahut Joseph Stiglitz hiç görünmez. Elbette, öncekilerden ve hatta yenilerden ayrılan öğrenim, akademik bir disiplin olarak iktisat için standarttır, kendi geçmişine hiç ilgi duymaz, ancak bu durum acayip iktisat durumunda tuhaf ve aşırı bir hal alır.

İkinci olarak hala aşırı derecede sınırlı olmasına rağmen daha öncekilere hatta heterodoks iktisatçılara daha çok referans vardır. En başta da Adam Smith ve J. K. Galbraith. Ve daha öncekiler için refah iktisadı temel teoremlerinin ve genel dengenin gözünden bakmanın yarattığı tahribat ve indirgemediye ziyade, mantıklı, hata yapmamaya özen gösteren yorumlar vardır. Bu özen, Smith’in kendi çıkarının peşinde koşma ile ahlaki zorunlulukların tatmini yoluyla şahsi veya toplumsal saygınlık arasındaki gerilime odaklandığına dair yorumda görülebilir. Bu gerilimin kendisi 18. Yüzyılın sonunda gerçekleşen hızlı iktisadi değişime bağlanmaktadır.

sitleştirici ve ampirik açıdan kusurlu analizlerden hayıflanarak bir literatüre dikkat çekebilir.

104 T.S.N: Wikipedia’da standart *neoklasik* mikroekonomik rasyonel fayda-maksimizasyon modeli yazmaktadır.

Üçüncüsü, acayip iktisat sadece rasyonel iktisadi davranışa indirgenemez. Bilakis rasyonel iktisadi davranış, her ne kadar iktisadi güdüler Smith'in yaşadığı dönemde yaşanan değişimlerden on misli daha fazla büyütülmüşse de (s. 15) toplumsal ve ahlaki güdülerle tamamlanmaktadır (Levitt ve Dubner, 2006, s. 21 ayrıca bkz. s. 50). Bu artık rasyonel ve rasyonel olmayan arasındaki ayrımı düzeltmek olmaz ve dolayısıyla acayip iktisat, güdülere dair analizini bireylere hapsetmiş ve dolayısıyla metodolojik bireyciliğe bağlanmış olsa da -iktisadi ya da başka bir- davranışın kirli veya karışık modellerini içerir. Kısacası, normal bir biçimde dışsal olarak belirlenen güdüler sistemi içerisinde, kendi çıkarının peşinde koşmaya aşırı bir vurgu vardır. Çocuğunu çocuk bakıcısından geç aldığı için aileleri cezalandırabilir misin, eğer cezalandırabilirsen, nasıl bir tepki verirsin? Aileler caydırıcı olmayan cezalar için oldukça kayıtsızdırlar çünkü ödenen bedel ve caydırıcı olmayan ceza, hukuk ihlalinde ahlaki maliyetin küçük olduğuna dair yanlış sinyaller verir.

Dördüncüsü, Ortodoks iktisattan uzaklaşmada ihtiyatlı bir tavır takınılır. Bu uzaklaşma ana mesele hususunda değildir, acayip iktisat için bu uzaklaşma daha çok iktisat emperyalizminin kendi avantajları ışığında minör aşırılıklar ve ayırksı bir tutum takınma halidir. Ezoterik matematiksel modellemekten hoşlanmaz “ve (iktisadi modeller) iktisat lisansüstü eğitimine giden herkesin yapacağı bir şeyi temsil eder, ancak genellikle yaratıcı kıvılcımlar bitmek tükenmek bilmeyen matematikle sıkıntılı bir hal alır” (S. 53). (Matematiksel modellerin) yerine onun bulunduğu ortamdan ayrılmayı vurgular ve alışılmadık açıklamalara uyumlu veriler kullanır. Bu amaçla kitap, korelasyon ve nedensellik ve çeşitli etkiler durumundaki çoklu regresyon analizi arasındaki farklara ilişkin başlangıç düzeyinde dersler sunar. Acayip iktisat, sonrasında, iktisadi rasyonaliteyi kendi öz çekirdeği yapmak ister ve iktisadi rasyonaliteyi -ele alınan şeyin iktisadi ya da toplumsal olup olmadığına bakmaksızın- ele alınan şeyi daha çok açıklama gereksinimi duyduğunda açıklamaya ekler. Amaç iktisadi rasyo-

naliteyi toplumsal ve tarihsel ilişkilerle uyumlu olan diğer motivasyon, güdü ve faktörlerle tamamlamaktır ki bu amacın kendisi gerçeklerin araştırılması ve spekülasyonu sorunu haline gelir. Aslında, Levitt ve Dubner (ss. 13-14) için “iktisat her şeyden öte ölçü bilimidir”-herhangi biri, “iktisat kıt kaynakların birbiriyle rekabet eden amaçlar arasında dağıtımı değil midir?” gibi bir soru sorabilir. Levitt ve Dubner için bu tanım geçersizdir- ve “karışıklık ve çelişki katmanlarını yok edecek güce sahip olan tek şey sayılardır”.

Bu yorum bir disiplin olarak iktisada yabancı değildir, iktisadi teori ve ekonometri arasındaki ilişki hesaba katıldığında ilk bakışta görülebilir. Bu kitabın vurgusu, ampirik araştırma yöntemlerine çok az bir referans dışında, iktisat teorisi üzerinedir ve acayip iktisat için en üstün olan yöntem ampirik araştırma yöntemleridir. Bu yöntemler kendi içlerinde, çoğunlukla iktisadi teoriyle çok az bir bağlantı kurarak ya da hiçbir bağlantı kurmadan inanılmaz gelişmişlerdir. Bu, özellikle de büyük ölçekli veri setini ve nümerik tahmin tekniklerini kullanabilme imkânı sağlayan bilgisayar devrimini takiben gerçekleşti. Bunların kullanımı için tek gereken, temelini oluşturan teoriye bağlılığını olabildiğince gevşetmektir. Bu durum diğer disiplinlerde de oldukça yaygınlaştı -herhangi bir teoriye referansla kurulan ilişkiden biraz suçluluk duyarak teorinin, değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkiyi desteklemek amacıyla kullanımı. Ancak, disiplin içerisindeki teorinin kendi eleştirel değerlendirmesine çok az uygun olması ya da hiç uygun olmamasıyla birlikte, iktisat içerisine, bütün düzeylere çok daha fazla nüfuz etmiştir.

Yani, ampirik olana aşırı vurgusunda acayip iktisat biricik değildir. Uyguladığı analiz biçimi, iktisat içerisinde bayağılaşmıştır. Hal böyleyken, acayip iktisadın, Chicago üniversitesinin şöhret sahibi ve genç iktisat profesörü tarafından önde gelen akademik iktisat dergilerinde yazılan makalelerle desteklenilmesi sürpriz olmasa gerek. Örneğin yeni veya içsel büyüme teorisinin 20 yıldan biraz daha uzun süredir devam eden evrimini ve orta-

ya çıkışını göz önüne alalım. Başlangıçta üretim artışının teorik açıklaması olarak ortaya çıktı, standart teknikleri kullandı- örneğin, hangi *teorik* faktörler üretim fonksiyonunda kaymaya sebep olur. İçsel büyümenin yaratıcısının evrensel olarak kabul edilen klasik katkısı, soyut spekülasyona karşıt olarak kendi kökenleri ve dolaylı olarak kendisinin iktisadi düşünce tarihiyle ve reel ekonomiyle ilişkisi açısından modern iktisadın doğasına dair yüksek derecedeki beliğidir. Snowdon ve Vade'de (2005, s. 686), Joseph Schumpeter'in kendi düşüncesini etkileyip etkilemediğine dair soruya cevabında Paul Romer bir itirafta bulunur:

Hayır, dürüstçe söylemem gerekirse düşüncem üzerinde bir etkisi olmadı. Schumpeter "yaratıcı yıkım" gibi harika ifadeler uydurdu, ancak kendi modelimi yaratırken Schumpeter'in hiçbir çalışmasını okumadım. Söylediğim gibi, modele gerçekten de tertemiz bir sayfadan başladım. Açıkça söylemek gerekirse Schumpeter okumaya çalıştığım dönemlerde, Schumpeter'in çalışmalarını ilerlemesi zor buldum. Schumpeter gibi adamların ne hakkında konuştuklarını söylemek gerçekten çok zordur (gülüyor).

Akabinde birçoğu, piyasa aksaklıklarına uygun bir kabuğa geri dönerek elde edilen mikroiktisadi faktörleri (yaparak öğrenme, beceriler, çeşit çeşit dışsallıklar) kullanan yüzlerce model geliştirildi. Şu halde bu tarz mikroiktisadi faktörlerden hareketle, teknoloji ve sermayenin ülkeler arası akışının serbest olması ihtimaline rağmen neden bazı ülkelerin diğerlerinden daha hızlı büyüebildiğini açıklamaya, bir bütün olarak ekonominin işleyişindeki bilinmeyenlere ulaşılmaya çalışılır. Bunu ampirik olarak ele almak, büyümeyi etkileyebilecek olan bütün faktörleri birlikte ele almayı gerektirir. Kullanılagelen bu teknik Barro-tipi regresyonlar olarak bilinir. Esasen, büyüme oranları, konuyla ilişkili olarak değerlendirilebilen herhangi bir şeye bağlanır.

Yine de bunu yapmanın teorik ve istatistiksel gerekçesi oldukça tartışmalıdır. Temelini oluşturan teoriden, en azından kalem kâğıdın yerine kullanılan regresyonlar ve ucuz hesaplama

gücü yoluyla sınırsızca artan regresyon miktarıyla, sofistike grafik çizimleri için kolayca vazgeçilir¹⁰⁵. Kendi çıkarının peşinde koşmayı kendi temeli yapması noktasında acayip iktisada benzer ancak, başka herhangi bir alana yayılırken kendi çıkarının peşinden koşma kalıntı bir teorik referans noktası olur¹⁰⁶. Yeni büyüme teorisi için büyümeyi etkileyen değişkenler arasındaki karşılıklı ilişki ve tanımlanan yüzlerce değişken açıklanmadan kalır. Regresyonların ülkeler arası ya da ülke içi büyüme desenini tahmin etmeye göre tasarlanıp tasarlanmadığına veya bu regresyonların denge büyüme patikalarına göre uyarlanıp uyarlanmadığı ya da ilerleyip ilerlemediğine çok az bir ilgi duyar.

Bu hassas eksiklikler, büyüme ampirisistlerinin bilinen daha ciddi araştırmalarıyla ayyuka çıkar. Bu araştırmalar kayda değer sonuçlara ulaşır. Durlauf vd. (2004) için ampirisistler, örneğin, ne zaman ve niçin bazı ülkelerin büyümesi kalkışa geçer ve aynı ölçüde çakılır; belirgin politika değişikliklerinin ve diğer reformların sonuçları ne olur; niçin şoklara karşı büyümenin tepkisi farklılık gösterir sorularına mahal verir. Nihayetinde, Durlauf vd. tarihsel ve kurumsal bağlamdan yararlanan ülke-özelinde çalışmalara ihtiyaç olduğunu ileri sürerler. Benzer şekilde İslam (2003), örneğin, ülkeler arası büyüme oranı dağılımında, aralarındaki yakınsamanın sınırlı olduğu ikili bir ülkeler grubu (yüksek büyüme oranlı ülkeler grubu ve düşük büyüme oranlı

105 Sala-i-Martin'deki (1997) peş peşe dört milyon üzerindeki regresyonla yetinilmemiş ve Sala-i-Martin vd.'nde (2004) bu sayı 89 milyona kadar ulaşmıştır. Prosedürün ve diğer pek çok konunun bir eleştirisi için bkz. Rodriguez (2006).

106 Tabii ki acayip iktisat'ın temel farkı, açıklayıcı değişkenler ve (geleneksel anlamda "iktisadi" olarak algılanmayabilen) açıklanan şey konusundaki esnekliğidir. Bu durumun ideal bir açıklaması için bkz. Ayres (2007); acayip iktisada, rakip ~~makamlardan~~ birisi için çok büyük bir önem taşıdığı zaman sürpriz sonuçlara da dikkat ederek, basketboldaki rüşvet alan hakemleri incelemesi konusunda bir fırsat ~~anınınması~~ gerektiğini savunur. Lâkin önerilen analiz, önemli maçların sonuçları için belli kalıpların çıkarılmasına dair istatistiksel incelemelerinin aksine hiçbir suretle iktisadi içermez.

lkeler gurubu veya yaygın deyişle gelimi ve gelişmekte olan ülkeler gurubu) bulur.

Bütün bu unsurlar be yorum yapmaya izin verir. Birinci olarak, daha önce de belirtildiği gibi, teori tarafından harekete geçirilmiş veya yaratılmıken ampirisistler, veri veya herhangi bir ayrıntı olarak ampirik kanıtlarla karılatıklarında, teoriden tamamen serbestçe saparlar. İkinci olarak bilhassa ampirisistlerin elde ettiği sonuçlar, teoriden daha fazla sapmaya yol açar, teoriyi olumlu anlamda tekzip eder. Durağan durum dengesinde büyüme patikaları teorisi, büyüklük dışındaki her şeyin büyük oranda aynı kaldığı bir çeşit genişleyen dengedir (ekonomi boyunca değişmeyen oranlar). Ancak büyüme yükselir ve ker ve kurum ve kurum benzeri şeylerin ortaya ıkıı bu varsayımlarla eliir.

Üçüncüsü, buna rağmen, çıkara dair ampirik sonuçlar, sıra dışı dolaylı yollardan türetilmiş olmalarına rağmen, verileri düzenleyen gerçek dışı bir teori ve teorinin temelini çürüten ampirik düzenlemeleri temin ederek balar. Ancak acayip iktisat için belirtildiği gibi bu durum, daha önceki düşünce gelenekleriyle, en azından sonuçlar açısından benzer olan yanlar yaratır. Bu durum bilhassa, yeni büyüme teorisinin, eski kalkınma iktisadıyla ilişkisinde ve (tmdengelimci aksiyomları test etmekten ziyade) tümevarımsal teoriye temel teşkil edecek toplumsal ve tarihsel düzenlemeler için büyümenin desenini ve aşamalarını aramasında görülür.

Dördüncüsü bu, ekonometri ile iktisat arasındaki tedirgin, hatta çelişkili ilişkiyi işaret eder. Kuşkusuz, teorinin öz imajı gerçeklere karşı test edilir ve sonuçta muhtemelen yanlış diye reddedilir. Ayrıca, istatistiksel yöntemlerin kullanımı, çoklu regresyonun teoriyi olsa olsa parçalı kökene dair modeller olarak test etmede kullanılmasıyla birlikte, çoğunlukla son derece kusurlu bir hal almıştır. Korelasyon ile nedensellik arasındaki ayrıma dair farkındalık söz konusuyken nedenselliğin kendisi, stokastik olsa bile, sonuçların deterministik ve niceliksel olması bakımından

basitleştirici bir usul olarak tasarlanır. Büyüme ampisistlerine dair sonuçlarda olduğu gibi, düzenlilikleri ortaya çıkarmak, araştırma gerektirir ve ispatlanmasına gerek yoktur.

Beşincisi ve sonuncusu bu durum, teorinin, her ne kadar ampirik araştırmaya kayma içerisinde vasıflandırılrsa ve hatta tekzip edilse veya ıskartaya çıkarılsa dahi şoför koltuğunda kalmasını ifade eder. Acayip iktisat, ortodoksiye göre anomalileri olduğu farz edilmesine rağmen, iktisat emperyalizminin diğer sosyal bilimlere nasıl sokulması gerektiğinin yolunu gösterir. Kendi iktisadi ilkelerini sorgulamaktan çok uzaktır, onları devam ettirir, eğer gerekirse, ana meselenin geniş yelpazesine uygun olarak tutsuzca modifiye eder ve uygular. Acayip iktisat, kendisinin zeki ama anti-sosyal, dünyanın alışılmamış çalışmalarıyla ilgilenen, yazılım ve virüs hackerlarına çok benzeyen mucidince, sadece kurallara dayanan ve yansız olarak sunulur. Ancak acayip yansız değildir, güncel iktisada bağlanırken güdülere takıntısından oldukça farklı bir şekilde sınırlanmış görülür, yapı güç ya da çatışma konularından hiç bahsetmez. Amaç, iktisat emperyalizmlerinin tasarılarından şikâyet etmek ya da tasarıları direnmek pek değildir, amaç “acayıpimsi” olarak veya başka türlü olarak ekonomi politiğin formuna alternatifler önermektir.

5. Sonuç

Eğer 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı ise, konu iktisada geldiğinde aşırılık hem olağan hem de popüler hale gelir. Acayip iktisat taklitçilere ilham kaynağı olmuştur, bunun en dikkat çeken örnekleri de Frank'ın (2008) *The Economic Naturalist: Why Economics Explains Almost Everything* ve Harford'un (2008) *The Logic of Life: Uncovering the New Economics of Everything* başlıklı kitaplarıdır. Bu aşırılıklar veya acayıplıklar ciddiye alınır ve aşırılık şöyle dursun, sahnelenir ve yüceltilir. İktisat emperyalizminin son aşamasına kadar, iktisat ile diğer disiplinler arasındaki sınırlar konusunda, yöntem ve ana meseledeki farklılıklara duyulan, evrensel değilse de genel hürmeti gözler önüne seren endişe

verici ancak kat'i bir uzlaşma hâkim olmuştur. Bir önceki bölümde, iktisat emperyalizminin önceki aşamasına -daha sonraki aşaması kısıtlarını bilmek zorundaydı- ilişkin iktisadi yaklaşım çevresindeki aşırı derecede geniş kapsamlı ve yerleşik şüpheler gösterilmeye çalışıldı. Peki, bu şüpheler, bilgisel asimetrilere ve daha genel olarak da piyasa aksaklıklarına dayanan iktisat emperyalizminin yeni aşamasında nasıl bir kenara kaldırıldılar? Bu paradoksal ve melun bir tarzda gerçekleşir. Bir tarafta, toplumsal ile bireysel, iktisadi ile iktisadi-olmayan, piyasa ile piyasa-dışı, içsel ile dışsal ve rasyonel ile rasyonel-olmayan arasında asli ayrımlar yapar. Böylece, kolektif ve alışlagelmiş olan davranış, kültür ve toplumsal normlar, tek gayesi kendi çıkarının peşinden koşmak olan daraltılmış tanımını ihlal etme potansiyelinin yanı sıra, enformel kurumlar olarak açıkça kabul edilir ve birleştirilir. Diğer taraftan ise, bu unsurlar, sonuç olarak tarihsel açıdan evrilen piyasa *ve* piyasa-dışı aksaklıkların geçerli koşullarında optimizasyonu gerçekleştiren bireylere bağlamak amacıyla, devamlı içselleştirilir.

Bu duruma tekabül eden ve tarihsel ve toplumsalı yeniden hayata döndürülmesine eşlik eden uygulama alanı, daha yeni kurumsal iktisat ve iktisat tarihi ve toplumsal sermaye tarafından oldukça iyi bir şekilde resmedilir. Kapsamın ve içeriğin genellemesi ile bunlara dikkat çekilir ki bu kapsam ve içerikler yeni iktisat emperyalizmine hayat verirler. Bunlara ilaveten, daha yeni kurumsal iktisat ile daha yeni iktisat tarihi arasında yakın ve örtüşen bir ilişki söz konusudur, tıpkı daha eski, veya yeni, versiyonları arasında olduğu gibi -özellikle de North yeni kurumsal iktisat ile yeni iktisat tarihi arasında bir uyum bulunduğu konusuna öncülük etmesi ile birlikte.

O halde, ne gariptir ki, kendisi toplumsalın işaret edilmesi- nin bir yolu olarak iktisatta oldukça benimsenen sosyal sermaye tarih disiplininin az çok ayrılmalıdır (Gaggio 2004). Hem de daha yeni iktisat tarihi ile hemen hemen aynı şekilde ve neredeyse benzer konular hakkında bilgi veriyor olmasına rağmen.

Fine'in da (2008b) belirttiği gibi, bu durumun iki nedeni vardır. Birincisi, sosyal sermaye, yeni kurumsal iktisada bağlanmasından çok daha önce, 1990'lı yıllardan itibaren ön plana çıkmaya başladı, (daha) yeni iktisat tarihçilerin sosyal sermayeye ihtiyaçları yoktu. Biçimsel veya enformel her şeyi kapsayan kurumlar, kendilerini doğrudan iktisadi olmayan veya yalın algılarla piyasa mübadelesine eklemlenen herhangi bir şeyi aktarmaya alışkınmış gibi takdim ederler. İkincisi, yeni iktisat tarihinin doğuşu, sınıf, güç, çatışma, sistemik değişiklik, değişken anlamlar ve daha söylemsel bir biçim ve yöntem ile ilgilenen daha geleneksel bir toplumsal tarih ile kendisi arasındaki iplerin gerilmesine yol açtı (Lamoreaux 1998). Doğası gereği ve (daha) yeni iktisat tarihine muhalefeti itibariyle toplumsal tarihin, kendisinin bu analitik unsurlara karşı duyarlılık eksikliğini belirten sosyal sermaye nosyonunu hoş karşılaması oldukça düşük bir ihtimaldir.

Tabii ki anaakım iktisat teorisi, yöntemlerindeki buna benzer hassasiyetleri yıllar önce ıskartaya çıkarttı. (Anaakım iktisat) yeni büyüme teorisi ile birlikte, teorik ve/veya ampirik amaçlar için herhangi bir değişkeni benimsemek ve uygulamaktan ve onu bir optimize etme modeline veya regresyonuna atmaktan -bir sonraki bölümde vurgulanan bir asalaklık şekli- ayrı bir mutludur. Lâkin daha derin ve farklı mesele, bu durumun nasıl açıklanmadan kaldığı, diğer sosyal bilimlerin bu tarz bir bayağılılığa nasıl bir tepki gösterdiğidir. İktisadi ve toplumsal tarihte sosyal sermayenin tuhaf bir şekilde, tamamen farklı nedenlerle de olsa bulunmamasında da açıkça görüldüğü gibi, hem konu hem de disiplin itibariyle sonuçlar farklıdır. Burada mühim olan şey, (yeni) iktisat emperyalizminin ve onun örneğin sosyal sermaye gibi potansiyel aletlerinin benimsenip benimsenmediği, yok sayılıp sayılmadığı, özgün bir ekonomi politiğe dayanan alternatif hükümle bu aletlerin karşılıklı eleştirel veya yapıcı bir savaşa girilip girmediğidir-bu konular son bölümlerde ele alınacaktır.

Yedinci Bölüm

İktisat Sosyal Bilimlerle Yüzleşiyor (Direniş mi Yoksa Pürüzsüz bir İlerleme mi?)

İngiltere Kralı, aynı zamanda Fransa Kralı da olmayı istediğinde, Paris'te her zaman hoş karşılanmamıştı. İktisadın insan seçimleri bilimi olma iddiası da, sosyologların, siyaset bilimcilerin ve avukatların çalışma alanlarını terk etmelerine veya iktisatçı olmalarına yol açmak için yeterli olmayacaktır.

Ronald Coase (1978, s. 207)

İktisatçıların, kolonizasyon-öncesi Afrika ekonomileri veya iktisadi antropolojinin klasikleri hakkında çok fazla bilgi sahibi olmamaları şaşırtıcı olmayabilir. Ancak pek çok iktisatçının Avrupa iktisat tarihi hakkında da bilgi sahibi olmaması veya Marx ya da Max Weber'i -hatta Smith, Ricardo, Schumpeter veya Keynes'i bile- okumamış olması -en azından benim için- şaşırtıcıdır.

James Ferguson (2000, s. 996)

1. Giriş

Önceki bölümlerde, iktisat emperyalizminin yeni aşamasından, bir düşünce devrimi olarak üstünkörü bir şekilde bahsedildi. Bu bölümün ikinci kısmında bu konu, ilgi arsız şekilde tasnif

edilip bir kenara bırakılıyor ve çok fazla gerekçelendirilmiyor. İktisat ile diğer sosyal bilimler arasında neler oldu, işte esas konu budur. Esas konu ilişkiyi anlamak olunca basit bir tasnif, ana mesele veya disiplin tarafından yapılan daha detaylı durum incelemelerine bir çerçeve oluşturmak veya genel bir değerlendirme yapmak için yeterli olmayacaktır. Yine de ikinci kısımda, iktisat emperyalizminin son dönemi için devrim nosyonunun, en azından, iktisadın sosyal bilimleri, diğer sosyal bilimlerin iktisadı etkilediğinden çok daha fazla etkilediğini vurgulamak konusunda avantaja sahip olduğu savunuluyor. Bu sav da Gary Backer'in temsil ettiği eski iktisat emperyalizminden George Akerlof'un temsil ettiği yeni iktisat emperyalizmine geçişteki -yeni iktisat emperyalizmi savunucularının vurgulamaya çalıştıkları önemli farklılıklara rağmen- sürekliliklere dayandırılıyor.

İktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişkideki devrim sürecinin sürekli olduğunu savunmak, iktisadın kendi ana meselesinin sınırlarını aştığında bile güdümlü olduğu aşırılıklara dair önceki bölümlerde ileri sürülen fikirleri desteklemek demektir. Üçüncü kısımda da gösterildiği gibi, bu noktada şöyle bir paradoks söz konusu: iktisat, yaygın analitik ilkelerini indirgeyip bu ilkelerin sahip olduğu içerikleri ne kadar daraltırsa iktisadın uygulama alanı, diğer disiplinlerin ve hatta iktisadi düşünce tarihinin ileri sürdüğü alternatifleri dikkate almaksızın o kadar genişler. Bu, sınanmaya tabi olmayan iktisadi ilke ve tekniklerin dar prizması aracılığıyla incelenemeyen şeylerin bir kıymetinin olamayacağı demek olur. Bu da sonuç kısmında da belirtildiği gibi, iktisat emperyalizminin son aşamasının, gittikçe daha ezoterik hale gelen mikro iktisat içerisindeki kökenlerinin aşırı sınırlamaları ile konuyu ikna edici bir şekilde ele almada yetersiz kalan toplumsal teorinin talepleri arasında sıkışıp kaldığı anlamına gelir.

2. Becker'den Akerlof'a ve Ötesine

Önceki bölümlerde, iktisat emperyalizminde meydana gelen

en son gelişmeler, iktisatta daha doğrusu iktisat çevresinde bir devrim olarak nitelendirilmişti. İktisat emperyalizmi konusunda neler yaşandığının net bir şekilde vurgulanmasının yanı sıra, bu devrim nitelendirmesinin başka ne gibi gerekçeleri olabilir? Bu gerekçelerden ilki, iktisatta ve iktisat çevresinde gelişen yeni çalışma alanlarınca gösterildiği gibi, iktisadın geleneksel olarak kendi kapsamına dâhil olmayan diğer disiplinlerin ana meselelerini kolonileştirerek oluşturduğu kapsamının büyüklüğüdür. Diğer bir gerekçe ise, aşağıda da görüleceği gibi, 1870'lerdeki marjinalist devrim ile iktisat emperyalizminin son aşaması arasında yapılan karşılaştırmadır. Görülebileceği üzere marjinalist devrim, toplumsal ve tarihsel boyutun iktisattan çıkarılması şeklinde yorumlanabilir. İktisat emperyalizminin son aşaması, metodolojik bireyciliğin özel bir türünü reddetmeyip sadece "mış gibi" piyasanın sınırlarının dışına çıkması anlamında da olsa, açıktır ki toplumsal olanın ele alınması ile ilgilidir. Neoklasik iktisat, piyasa/bilgi aksaklıkları temelinde, toplumsal olanı dışsal olarak veri almak ve dolayısıyla rasyonel olmayanın ve diğer disiplinlerin ayrıcalıklarını göz önüne almak yerine toplumsal olanı açıklama alanını biçimlendirir.

Öte yandan iktisat emperyalizminin son aşamasının metodolojisi ve teorik aygıtları, daha önceki iktisadı devam ettirdiği için söz konusu iktisadi anlayış tarafından derinden kuşatılmıştır. Sonuç olarak iktisat emperyalizminin son aşamasının devrimci potansiyeli aslında sınırlıdır. Bununla birlikte, iktisat emperyalizminin son aşaması süregelen yönetime dayandığı ölçüde diğer sosyal bilimciler açısından çekiciliği de potansiyel olarak kısıtlanır. Ancak, eğer iktisat emperyalizminin son aşaması, rasyonel/rasyonel olmayan ve dışsal/içsel ayrımları şeklindeki bu yöntemi diğer disiplinlerle birleştirirse iktisadın diğer sosyal bilimleri sömürüyor -tersinin değil- olduğunun anlaşılması zorlaşır. Diğer bir ifadeyle, eğer iktisatçılar diğer disiplinlerin katkılarından etkileniyor ve hatta bu katkılar sayesinde 'medenileşiyorlarsa' iktisat emperyalizmine iliştirilmiş devrim şöyle dursun, bir iktisat

emperyalizminden neden söz etmeliyiz? Buchanan'ın (1972, s. 18) (iktisadi olmayan) kuralcı modellerin, tanımlayıcı (iktisadi) modellere dönüşümünü incelediği çalışmasının ilk evrelerinde belirttiği gibi:

Eğer bu dönüşüme etki edilebilirse iktisadi olmayan modeller, geleneksel olarak iktisatçıların yaptığı bir alan istilası da dâhil olmak üzere, davranışın çeşitli yönlerini kapsayacak şekilde genişletilebilir. Eğer kamu seçimi teorisi ve bununla ilgili çalışmalar, "iktisat emperyalizmi"ni ifade ediyorsa iktisatçı olmayanlar için de durumu tersine çevirme ve kendi davranışsal modellerini piyasa etkileşimlerinin alanına kadar genişletme yolu muhakkak ki açıktır.

Eğer Becker'in iktisadi yaklaşımı sosyal bilimler için gerçekten evrensel ise o zaman, iktisadi olanın sözde yalnızlığı tarihsel kökenlerinin bir arazıdır. Buradaki kritik nokta, iktisadın kendisinin, diğer disiplinlerin girdileri aracılığıyla bir disipline dönüşmesidir ve bu bulgu da Akerlof'un çalışmasının içerik ve etkisini göz önünde bulundurarak görülebilecek olan tersine dönmüş emperyalizme oldukça aykırıdır. İktisada bilgi-kuramsal yaklaşımın öncüsü olarak Akerlof, diğer sosyal bilimlerin unsurlarını tamamen kendine mal etmektense bunlardan yararlanma noktasında çoğu takipçisine göre daha istekli olmuştur. Daha önce belirtildiği gibi iktisatçılar, rasyonel olmayana öncelikle rasyonelin bir tamamlayıcısı olarak yaklaşırlar da rasyonel olmayanı veya iktisadi olmayanı iktisadi olarak yeniden inşa etme eğilimindedirler.

Akerlof'un diğer disiplinlere karşı göstermiş olduğu ve kendi kuşağından çoğu iktisatçı tarafından da paylaşılan saygısı, Becker/Coleman ekseninin iktisat emperyalizmi taarruzu ile kendisinin bulunduğu yer arasındaki mesafeye de yansır. Hatta Akerlof (1990, s. 73) Samuelson'un, Friedman'ın monetarizmini muzun nasıl telaffuz edileceğini öğrendiği fakat ne zaman duracağını bilmediği! şeklindeki tasvirine dayanarak Becker'i

hicveder¹⁰⁷. Bu da Becker'in "mış gibi" tam rekabet piyasa analizinin, piyasa-vari durumlara mahkûm kalması gerektiğini gösterir. İktisattaki bu gelenek -evrensel marjinal ilkelere ve türetilen teknik aygıtlara karşın- 1930'larda Lionel Robbins'in yapmış olduğu iktisat tanımına rağmen ve hatta bu tanım sayesinde, iktisat emperyalizminin Becker-aşaması boyunca güçlü kaldı. Coase (1978, s. 209) firma gibi kurumlarla ilgilenmesine rağmen, iktisadın, piyasa-vari olmaya oldukça yakın bir biçimde, büyüklüklerin paraya karşıt bir biçimde ölçülebilmesiyle ilgili olduğuna dair bir ön kabulü vardır:

Kabul edilmelidir ki iktisat, diğer sosyal bilimlerle kıyaslandığında daha gelişmiş görünür. Gelgelelim iktisadın sahip olduğu en büyük avantaj, iktisatçıların "parayı ölçü çıtısı" olarak kullanabilmeleridir.

Lâkin Boulding (1969, s. 4) *American Economic Association'*-in¹⁰⁸ başkanırken bu konuyu ele aldığı anda Robbins'in evrensel iktisat nosyonunu tamamen reddetmeye oldukça yaklaşır:

İktisat, bütün toplumsal sistemin, mübadeleler aracılığıyla düzenlenen ve değiştirilebilir şeyleri ele alan kısmında uzmanlaşır. Bu da bana göre iktisadın kıtlık veya dağıtımına bağlı olarak yapılan tanımlarına nazaran daha iyi bir tanımlamadır; zira kıt kaynakların dağıtımı, baskı, tehdit ve hatta sevgi ve topluluk aracılığıyla mübadelenin yanı sıra, politik kararları ve politik yapıları da ilgilendiren evrensel bir sorundur.

Yani iktisatçılar, özellikle de Becker'in "bananalitiğini" (*bananalytics*) eleştirenler, Becker ile Akerlof arasında büyük bir fark olduğunu kabul edip Akerlof'u desteklerler. Örneğin Becker'in-kiyle kendi yaklaşımını kıyasladığında Akerlof (1990, s.61), Becker'in "neden ekonomi işlemiyor" üzerine kafa yormaktan ziyade, piyasanın temizlenmesine ve rasyonaliteye çok fazla bel bağladığını söyleyip, Becker'i iktisadi olmayan içgörülerini ikti-

107 Bu durum bananarama'ya kadar genişletilebilir ve hatta taramasalatanın yerine geçebilir.

108 T.S.N: Amerikan Ekonomi Kurumu.

sadın içine dâhil etme arayışı içerisinde görür (s. 72)¹⁰⁹. Aynı iğneleyicilikle Solow da (1990a, s. 276), Becker'i bariz olan ile yanlış arasında bocalayan birisi olarak değerlendirir -ancak Nobel Ödülü kazanacağını doğru bir şekilde öngörerek, bu duruma karşı bir sempati duymayı da alaycı bir şekilde reddeder. Sen (1990, s. 264) ise, "Becker'in aletleri, iktisattaki sözüm ona başarısı nedeniyle seçildi, fakat bu aletler son derece sınırlı ve iktisatta bile çok fazla kestirimci ve açıklayıcı bir güce sahip değiller" der. Schelling (1990, s.194), Akerlof için "daha yaratıcı (...) (ve) iktisat emperyalizminin tam tersini yapıyor. Sosyolojide iktisatta kullanılmaya uygun kavramlar arıyor" diyerek, Akerlof'un öz-saygısını teyit eder¹¹⁰. Aynı şekilde Elster (1990, s. 238), Becker'i, "iktisadi sorunlar üzerinde çalışırken sosyolojik teorileri ciddi bir şekilde ele alan ve kullanan" Akerlof'un aksine, "toplumsal sorunlara saldırısında sosyolojik teorileri reddeden, iktisattaki emperyalist eğilimi"¹¹¹ yansıtan biri olarak görür. Gustafsson (1991, s. 22) ise, Akerlof'u "sınıf çıkarları, toplumsal gelenek ve bağlılık gibi değişkenleri, içsel değişkenler olarak" ileri süren biri olarak tanımlar.

Lâkin Becker'in iktisadi yaklaşımını piyasanın ötesine kadar genişletmesine karşı bir antipati duyulmasına karşın, iktisadi olmayanı iktisat içine dâhil etme yönünde de eşit derecede bir gönülsüzlük bulunmaktaydı, bu nedenle, disiplinin sınırlarına büyük bir saygı gösteriliyordu. Akerlof'un limon piyasası üzeri-

109 Becker'in (1996) sosyal sermayeyi benimseyip, öncü birlik içerisinde daha devrimci, geçici ve kısmi bir konumda bulunmasına rağmen, Akerlof ve Becker'in sırasıyla iktisadi emperyalistler olarak, devrimci olanlar ve devrimci olmayanlar olarak bir karşılaştırması için bkz. Akerlof (1984, 1990) ve Fine (2001a, 3. bölüm).

110 Ancak bir soğuk savaş askeri olarak Schelling için bkz. Sent (2006).

111 Becker tekelin varlığını ve hatma (tek tek rasyonel) kolektif hareketi kabul ettiği için Becker'in tam rekabetin hatalı olduğuna inanması konusunda (örneğin bkz. Becker, 1996) Elster'in yöneltmiş olduğu eleştiriye dikkat ediniz. Ancak Becker'in tercihi, çalışma konusu veya ampirik gözlemlerle aksini yapmaya mecbur kalmadıkça mümkün olduğu kadar tam rekabet, tam istihdam, değişmeyen tercihler vb. temelinde açıklama getirmektir.

ne olan klasik çalışması, 1970 yılında *Quarterly Journal of Economics* tarafından yayımlanmak üzere kabul edilmeden önce, 1960'lı yılların ortalarında *American Economic Review* ve *Journal of Political Economy* dergileri tarafından reddedildi (Akerlof, 1990, s. 65)¹¹². Daha önceki dönemlerde ise, yeni bilgi-kuramsal yaklaşıma uygun bir çalışma alanı bulunmuyordu. Bunun nedeni, tam rekabet varsayımını ihlal etmesi veya sosyolojiyi iktisada eklemlenme konusundaki tuhaf tutumu ya da sosyolojiye duyulan saygı ve/veya çalışmanın iktisada ait olmadığı fikri miydi? Burada tarihin tekerrür ettiği bir ironi söz konusu; zira Becker'in iktisadi yaklaşımını politikaya uyguladığı çalışması da 1950'li yılların başlarında reddedildi¹¹³ ve onu diğer konuları çalışmaya yöneltti.

Şüphesiz ki Akerlof'un sosyolojik içgörüler içeren ve bu nedenle iktisadi ortodoksi tarafından aslında reddedilen yaklaşımı, rasyonel ile rasyonel olmayan arasında geleneksel bir bölünmeyi yansıtmaktaydı, ki bu yaklaşım bugünlerde yaygın bir şekilde kabul edilir hale geldi. Akerlof'un, Joseph Stiglitz ve Michael Spence (işgücü piyasalarının "gözetlenmesi" konusu) ile birlikte asimetrik bilgi konusunda 2001 yılında Nobel Ödülü'nü sonunda kazandığı göz önünde bulundurulursa, bu durumun, özellikle iktisadi fikirlerin sosyolojide kullanılmasından ziyade sosyolojik fikirlerin iktisatta kullanılması ile iktisat emperyalizminde bir duraklamayı ve hatta gerilemeyi yansıttığı düşünülebilir. Peki bardağın yarısı boş mu yoksa dolu mu? Bu ikilemin -iktisat emperyalizmi lehine- çözümünde iki unsur son derece önemli.

İlk unsur, Akerlof'un kendi çalışmasında da bulunan ve sos-

112 Ayrıca bkz. Levitt ve Dubner (2006, s. 214).

113 Becker'in (1958) bitirme tezinin kısaltılmış bir yorumu 1952-1953'te *Journal of Political Economy* dergisi tarafından reddedilir. Becker (1990, s. 33) yaşadığı hayal kırıklığının, tezinin daha uzun bir versiyonu ile başka bir dergide ısrar etmemesine nasıl yol açtığını şu şekilde dile getirir: "çok fazla ilgi görmedi (...) henüz kimse yapmamışken iktisadi politikaya uyarlıyordum. Ancak verilen ret cevabı acı ve kırıcıydı".

yal bilimler arasında anaakım iktisadın eşsiz özelliği olan şey, yani etik veya diğer içeriklerdeki analiz kategorilerinin anlamıyla ilgili herhangi bir literatürün yakın incelemesinin mutlak surette süregelen ihmalidir. Bu durum, sosyolojik kategorilerin piyasa aksaklıkları sonuçlarına indirgenmesinin ve bu nedenle, vurgulanan piyasa ile piyasa-dışı arasındaki ayrımın -sonuçlar hariç- ortadan kalkmasıyla pekiştirilir. Bu husus, örneğin Akerlof'un kimliğin sonuçlarını gösteren son dönem çalışmasında da açık bir şekilde görülür. Postmodernizmin uyanışında, toplumsal olarak inşa edilmiş belki de en önemli analiz kategorisi ile ilgili Akerlof ve Kranton (2000), fayda fonksiyonunun bir unsuru ve tüketimdeki kişiler arası dışsallıkları yansıtan sosyal bir faktör olarak (kırmızı rengin mi yoksa yeşil rengin mi seçileceği şeklindeki özü olmayan bir prototip olarak) en basit indirgemeci modadaki kimlik sorununa değinir¹¹⁴. Bu durum, cinsiyet, ırk, vb. konuların hesaba katılmasından önce de söz konusuydu. Akerlof ve Kranton, kimliği inceleyen çok sayıdaki sosyal bilim çalışmalarının kısıtlı bir bölümünden yararlanırlar. Ancak alıntı yaptıkları çoğu çalışmanın konusu bu olmasına rağmen (yazarların yorumlanma şekilleri konusunda dehşete kapılma ihtimaliyle birlikte), sanki postmodernizm hiçbir zaman var olmamış gibi (kimlik, anlam ile birlikte toplumsal olarak nasıl inşa edilir ki) davranırlar¹¹⁵. İlginç bir şekilde, kurumlar için kimliği bir kenara

114 Ayrıca bkz. Akerlof ve Kranton (2002, 2003 ve 2005). Tercihlerin anlaşılmasında kültürü ihmal ettiği gerekçesiyle neoklasik teorinin bir eleştirisi için bkz. Rosenbaum (1999); Rosenbaum da eleştirisini tercihlerin karşılıklı bağımlılığı ile sınırlandırır. Karşılıklı bağımlılığa ve/veya oyun oynama tercihlerine ek olarak Sen'in Paretian Liberals'ının Akerlof ve Kranton (2000) tarafından yapılan yorumu, ilk olarak Fine (1975) tarafından kişisel bir notta öne sürüldü. Kimlik iktisadının tam bir eleştirisi için ise bkz. Fine (2007b) ve Davis (2006b ve 2007b).

115 Kranton'un (1996) "karşılıklı mübadele" açıklaması, mübadele edilen şeyin anlamını hiç dikkate almaz ve *veri* mallar için piyasa mübadelesine karşılık hediyenin nispi bekası, etkisi ve etkinliği ile daha fazla ilgilenir. Kranton iktisatçıların daha önceleri bu meseleden neden kaçınmalarını gerektirdiğini ve iktisadi antropolojinin katkılarını ve sağlamlık tartışmasına karşı onun formalizmini ihmal ederek "karşılıklı mübadele (...) iktisat

birakırsak, yeni kurumcu iktisadın ortaya çıkışının erken aşamalarında, “Granovetter (1985), Williamson’a ve iktisat teorisinin büyük bir kısmına, bilhassa iktisadi yaşama gömülü olmayan ve işlevselci bir bakış açısı benimsendiği için karşı çıkar (...) Granovetter sosyologları emperyalist yapar!” (Zald, 1987, s. 705). Yine de bağlam ve anlamların birleştirilmesinde başarısız olması bakımından, gömülü olma durumuna dair kısıtlı bir anlayışa sahip olmasına rağmen Granovetter’in yeni kurumcu iktisada (ve iktisat sosyolojisine) -iktisatçıların ilgilendiği ölçüdeki- katkısı, bilgisel analitik açıdan yeniden yorumlanmadığı sürece sınırlı kalır. Eğer bu durum, iktisat sosyoloji tarafından kolonileştirilmiştir şeklinde yorumlanırsa, Granovetter tarafından getirilen nispeten sınırlı eleştirinin sonuçlarını da kapsamaya yetecek kadar -20 veya 30 yıl öncesine göre- bir ilerleme kaydedilemediği ortaya çıkar.

Bu bilgiler ışığında, Akerlof tarafından benimsenen analitik stratejinin önemli ölçüde iki katmanlı olduğu görülür. Bir tarafta, rasyonalite ilkesinin, Becker gibi iktisadi ve iktisadi olmayan fenomene kadar, yalnızca eksik bilginin zenginleştirilmesi bağlamında, genişletilmesi vardır. Diğer tarafta ise, önceki bölümlerde de tartışıldığı gibi, normlar, alışkanlıklar vb. ile ilgili diğer sosyal bilimlerden türetilen alternatif davranışsal ilkelerin, rasyonel ve rasyonel olmayan arasındaki geleneksel ayrıma duyulan saygıyı yansıtacak şekilde dâhil edilmesi vardır. Bu nedenle, Akerlof (2002, s. 415) Nobel Ödülü konuşmasında, asimetrik bilginin, firmaların neden en düşük ücreti ödemediklerini açıklayabileceğini ileri sürerek iktisadi olmayan açıklamaları tercih eder:

Bana göre, etkin ücret için psikolojik ve sosyolojik açıklamalar ampirik olarak çok daha ikna edicidir ve bu konuda üç

literatüründe çok az ilgi görmüştür” (s. 832) şeklinde serzenişte bulunur. Geçmişte iktisatçıları, bu tarz sorunların incelenmesi için araç ve metodolojilerinin kısıtlı olduğunu (en azından yorumlayıcı içerikten sıyrılana kadar) akıllarının bir köşesinde muhtemelen tuttular. Her halükarda, her kategorideki aşırı homojenleştirme için hediye ile mübadele (meta) arasındaki dikotominin reddi için bkz. Fine (2002c) ve Lapavistas (2003).

önemli görüş söz konusu: karşılıklılık (antropolojiden hediye mübadelesi teorisi), adalet (psikolojiden eşitlik teorisi) ve grup normlarına bağlılık (sosyolojideki referans grup teorisi ve psikolojideki grup bilgisi teorisi).

Bu da, teorik uygulamada Mirowski'nin de (2000, s. 928) ifade ettiği gibi daha fazlasını vaat eder:

Eğer, Kenneth Arrow ve George Akerlof gibi, “iktisadi” alanın dışındaki “kültürel” katmanın nispi dokunulmazlığına veya bazı hümanist ehliyetlere sahip olmak istiyorlarsa, genel denge- nin *optimum optimorum*isi ile ilgili “dengesizlik” ve “ihtilafların” açıklanmasına yarayan psikolojik ve sosyolojik faktörlerle birlikte neoklasik modeller yazmaya devam edeceklerdir. Hatta piyasaların işleyebilmesi için, ekonominin bir takım müşterek sembollere ve normlara ihtiyaç duyduğunu hayal edebilirler; o da yalnızca daha sonra bu unsurları oyun teorisinin meta-faydacı analizine dâhil ederek. Öncelikli olarak, ekonomi dışında kalan her şeyin kategorisi olarak belirlenen -danışmanlık talepleri ve düşünce modasının müsaade ettiği gereklilikler olarak-kültür sürekli tekrarlayan ve tahmin edilebilir bir şekilde iktisadi âleme yeniden katıldı.

Bu nedenle, iktisadi olmayan izahatların her biri metodolojik bireyciliğe dayandırılabilir ve böylece iktisada yeniden dâhil edilir.

Daha yakın zamanda yaptığı bir çalışmasında Akerlof (2006), metodolojik bireyciliğe bağlılığını, diğer sosyal bilimlerden ithal edilip normlarla desteklenen “kirli” metodolojik bireycilik gibi anlayışlarla mümkün olduğunca daha az da olsa, açık bir şekilde gösterir. Akerlof, yeni klasik ve yeni Keynesyen iktisadın yönelttiği sert eleştirileri takip ederek yaptığı farz edilen Keynesyenizmin restorasyonunda¹¹⁶, “davranışı, fayda ve kâr maksimizasyonundan türeteceğini”, fakat tercihleri “karar vericilerin normlarının kapsamına girecek” şekilde değiştireceğini itiraf eder (2006, s. 4). Hatta Akerlof yaklaşımının önemini vurgulamak için DNA analojisini bile kullanır; “bu tarz küçük parçacıkların gözlem-

116 Ayrıca bkz. Akerlof (2007).

lenmesi; büyük parçaların anlaşılmasında genellikle kilit bir rol oynar” (s. 54). Diğer bir ifadeyle, bireyin davranışlarına özgü bir çalışmadan hareketle bütünü anatomisini yeniden inşa etmek mümkündür. Ayrıca ilginç bir şekilde bu yaklaşımın, bireyin iç hesabı veya bunların dışsal etkilerle birleştirilerek değerlendirilip değerlendirilmemesine bakılmaksızın geçerli ve doğru olduğunu düşünür, “biçimsel olarak herhangi bir zihinsel hesaplama modeli, bir normlar modeline dönüştürülebilir: yapmanız gereken tek şey zihinsel hesaplama kurallarını, insanların uymaları gerektiğini düşündükleri normlar olarak değiştirmektir” (s. 26-7). Bu, iktisadın öz teknik araçları da muhafaza ederken yeniden inşa edilmesinde, toplumsal ile olan sinerjisinin ve bireyin tüm davranışlarının değilse de bazılarının hatırlatılması ve yeniden gündeme getirilmesi için oldukça etkili bir yöntemdir¹¹⁷.

Tüm bunlar, iktisadi ve iktisadi olmayan arasındaki değişen sınırı, tıpkı rasyonel olmayanın rasyonel olarak yeniden inşa edilmesinin her zaman mümkün olması gibi, açık tutar. İki yaklaşım arasında devam eden bu gerilim, örneğin, Karen Schweers Cook ve Margeret Levi’nin editörlüğünü üstlendiği *The Limits Of Rationality* (2002) başlıklı derleme çalışmaya da yansır, ki bu çalışmaya hayli yanlış bir isim konmuştur, zira bu çalışma esasen geleneksel sınırlara gedik açma ve bunları ısrarla ihmal etme konusu üzerinde durur. Örneğin, Levi (2002, s. 416) sonuç bölümünde şunları söyler: “Rasyonel seçimler, basitçe iktisadın daha genele uygulanması değildir. Neoklasik iktisatçılar tüm aktörlerin kendi çıkarları ile ilgilendiklerini varsayar... [fakat] rasyonel seçim teorisyenleri için, tercih fonksiyonlarının içeriği *bağlam* ve *aktörlere* (vurgular sonradan eklenmiştir) bağlıdır”. Yani Becker’in de (1996) net bir şekilde ortaya koyduğu gibi, rasyonel

117 Bu durum, Akerlof tarafından bir anlamda da farkında olmadan bir dipnotta fark edilir; zira Akerlof, zihinsel hesaplama, norm konusunu dış iknaya veya iç spekülasyona bastırabilir de bastıramayabilir de der: “Zihinsel hesaplama yorumuyla (...) akıllı bir arkadaş, onları düşüncelerinin mantıksal sorunundan haberdar edebilir”. Akerlof’a göre şans verildiğinde mantık bireysel hareketlere hâkim olur.

seçim teorisyenleri tercihleri içselleştirebilir ve rasyonel olmayı, tercihlerde rasyonel olarak yapılan değişikliklerin bir sonucu olarak açıklayabilirler (eleştiri için bkz. Fine 1998b ve 2002c).

Aktörler ve bağlam, eksik bilgilendirilmiş ve çıkarıcı olan eyleyenler ışığı altında içselleştirilince iktisatçıların da dert edeceği bir şey kalmaz. Peki aktörler ve bağlam nereden türetilir? James S. Coleman'ın rasyonel seçim sosyolojisine oldukça benzer bir şekilde (Bkz. 3. bölüm) Levi de (2002, s. 402) bağlamın nereden türetildiği konusunda son derece nettir:

Bireylerin kurumları yarattığı varsayımından yola çıkıyorum ki bu kurumlar, aynı bireylerin veya gelecek nesillerin sonraki seçimlerini kısıtlar. Diğer bir ifadeyle, burada söz konusu olan şey bir patika-bağımlılıktır.

Bu, bağlama ilişkin tarihsel yaklaşım ile de uyumludur ve “kararların kendileri kadar kararların bağlamını da içeren bir rasyonel seçim teorisini savunmak” gibi daha genel bir yaklaşıma tekabül eder (s. 402). Kısacası, toplumsal ve tarihsel boyut ihmal edilmeyince veya dışsal olarak ele alınmayınca rasyonalite sınırları neredeyse tamamen ortadan kalkar. Fakat bunlar (rasyonel) bireylerin toplulaştırılmasına indirgenebilir ve bu da rasyonel olmayanın bağımsız unsurunu engellemek için kullanılabilir. En azından, bir kitap ve araştırma programı olarak *The Limits to Rationality*, rasyonel ile rasyonel olmayan arasındaki geleneksel ayrımı reddetme konusunda sembolik bir ilk adımdır, ancak günümüzde Becker'in varsaydığından çok daha geniş bir alana yayılmış durumdadır. Davranışsal farklılığın, bilişselliğin ve (toplumsal ve tarihsel) bağlamın anlaşılmasında, yaygın kavramların anlamı ve bu kavramların özgüllüklere uygunluğu temelinde bir kavrayış eksikliği söz konusudur. Rasyonelin dışında olarak rasyonel olmayan, özellikle de diğer sosyal bilimlerden -sadece kendi temel rasyonalite anlayışının ve uygulamasının bir düzeltmesi şeklindeki- katkıları vaat eden anaakım iktisatçılarınca açıklayıcı bir artık olarak akılda tutulur. Bu durum, Dixon (1997) örneğinde de olduğu gibi, son dönem çalışmalarda ikti-

satıcılar tarafından sıklıkla ele alınır. Yapılan anket çalışmalarında bireylerin gelir artışlarına rağmen, kendilerini daha varlıklı ve daha iyi durumda gördüklerine dair bir sonuca ulaşamadığından, bir açıklama getirmek için faydayı (rasyonalite) ilgili istek (rasyonel olmayan) ile tamamlamak işten bile değildir. Mutluluğun doğasının açıklanmasına veya diğer disiplinlerin yapmış olduğu karmaşık bir değerlendirmeye gerek yoktur. Yani insanların -başka türlü izah edilemeyen- mutluluk algılarındaki anomalilerde mevcut olan rasyonalite düşüncesinin tamamlanıp bir bütün haline getirilmesi için sadece duruma ayak uydurulması kâfidir¹¹⁸. İktisadın diğer disiplinlerden etkilendiği noktalarda bile, bu etkiyi rasyonalite ışığında yeniden inşa etmek veya bunu diğer türlü değişmeyen iktisada eklemek mümkündür.

Ağırlıklı olarak iktisat emperyalizmi lehine (diğer disiplinlerin iktisat üzerindeki kolonize edici etkisinin aksine) yorumlayıcı dengenin desteklemesindeki ikinci unsur, iktisadın bir disiplin olarak dinamikleri ve doğası sonucu ortaya çıkar. Bu unsur, alternatif iktisadi yaklaşımlara tamamen hoşgörüsüzdür ve diğer sosyal bilimlere ait fikirleri, yalnızca piyasa aksaklıkları sonuçları şeklinde kendi imgesiyle yeniden yorumlamak için bünyesine katar. Dolayısıyla, iktisat emperyalizmi olgusunu bu koşullarda sorgulamak ya da ters yönden düşünmek, kolonilerin, başkentteki varlıkları ne zaman ve nasıl hissedilirse hissedilsin, kolonileştiriciler olduğunu ileri sürmeye benzer (İngilizlerin en sevdikleri yabancı yiyecek olarak balık ve patates kızartmasının yerine masala sosu ile marine edilen Hint balığının geçmesi gibi). Ayrıca diğer sosyal bilimleri kolonileştirmesinin veya onları bir kenara atmasının yanı sıra, yeni bilgi-kuramsal mikro temeller de içsel kolonileştirmenin yaptığı sözde hoşgörüsüz kuşatma hareketi aracılığıyla radikal ekonomi politiğe zarar verebilir. Zira

118 T.S.N: Bu cümlede kullanılan *keeping up with the Joneses* ifadesi, İngilizce bir deyimdir ve bir kişinin komşusunu sosyal sınıf için bir ölçüt olarak ele alması ve kendisini onunla kıyaslaması anlamına gelir. Bu cümlede ise, anlam bütünlüğü açısından, “duruma ayak uydurmak” olarak karşıladık.

yeni teori, radikal ekonomi politiğin geleneksel kaygılarını, sınıf, güç ve çatışmanın aksine, piyasa aksaklıkları açısından ele alabilir. Katmanlı işgücü piyasası teorisi tarafından yapılan son derece önemli ve iyi bir açıklama -1980'li yılların ortaları gibi geç bir tarihte bile- anaakım tarafından tutarsız ve anlamsız olarak algılanmıştı. Daha sonraki on yıl içerisinde ise işgücü piyasası yapılarının, neden etkin ücret ve benzeri etkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkabileceğini izah etmek üzere bu açıklama neoklasik çerçevede yeniden inşa edildi (bkz. Fine 1998a ve Spencer 2000).

Analitik Marksizm'in coşkulu ve erken yükselişi de iktisadi heterodoksi içerisinde rasyonel seçimlerin etkisinin bir kanıtıdır, diğer yandan ise paradoksal bir biçimde, bu konulara Marksizm içerisinde daha fazla alanın açıldığı anlamına gelir ve anaakımın sınırlarını da esnetmeye devam eder¹¹⁹. Radikal ekonomi politik ile ortodoksi arasındaki yakınlaşma ile ilgili bir diğer yakın tarihli ve çarpıcı örnek de Bowles ve Gintis'dir (2000a). McCloskey'ye (1990a, s. 224) göre Bowles ve Gintis'in çalışmaları, "kısacası, canım Chicago Okulu teorilerinin sıkıcı bir şekilde biçimlendirilmiş bir yorumu"dur. Hodgson'ın (1997b, s. 22) belirttiği gibi "ekonomi politik" kavramının kendisi bile henüz iktisadi emperyalizminin tahribatı karşısında sağlam bir koruma sağlamaz".

Bu nedenle, iktisat kolonileştirdi hipotezi reddedilirken -eskisi ile kıyaslandığında- değişmez metodolojisi, varsayımları ve teknikleriyle yeni yaklaşımın ne yakın gelecekte ne de öngörülebilir modada bir değişime açık olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımın ciddi ve süregelen zafiyetine rağmen, kendi disiplinindeki muhalif görüşlere karşı takınmış olduğu olağandışı hoşgörü-

119 Cohen (1978), Roemer (1981, 1982) ve Elster (1985) tarafından yapılan çalışmalar analitik Marksizm konusundaki klasik çalışmalar arasındadır. Mayer (1994) ve Roberts (1996) da, literatürün iyi bir eleştirel incelemesini sundular. Carver ve Thoman (eds) (1995) çalışmaları ise, analitik Marksizmi tartışan makalelerin bir derlemesidir.

süzlük de son derece açıktır¹²⁰. Anaakım iktisadın, biyolojiden (evrim), fizikten (kaos) ve diğerlerinden türetilen çok sayıdaki ezoterik modelleri kullanması, yani diğer sosyal bilimleri kolonileştirmeyi kesmedikçe, kendisini nasıl dönüştüreceğini tahayyül etmek de olanaksız bir hal alır¹²¹. Eğer heterodoks iktisatçıların metodolojik bireyciliğe karşı kısmen artan muhalefetine ortodoksi tarafından müsamaha gösterilmezse o zaman iktisatçı olmayanlar neden başarılı olmalı ki?

3. İktisat: Parlak bir Işık mı Yoksa Karanlık bir Bilim mi?

Eski bir fıkrada şöyle denir; iktisatçı, anahtarı orada düşürdüğü veya kaybettiği için değil de, ışığın olduğu tek yer orası olduğu için sokak lambasının altında anahtarlarını arayan bir sarhoşa benzer. İktisatçılar bir takım tekniklere -veya el fenerine- sahip olduklarından, önlerine hangi sorun çıkarsa çıksın ve amaca uygun olsun ya da olmasın bu teknikleri uygularlar. Tıpkı elinde oyuncak çekiç olan bir çocuğun, eline geçen her

120 İngiltere için bkz. Lee ve Harley (1998) ve Lee (2007), Amerikan etkisi için bkz. Hodgson ve Rothman (1999), Amerikalılaştırma ve ek olarak da anaakımın tekeli okuması için bkz. Coats (ed) (1996). "Avrupa ile ABD arasındaki iktisat araştırmaları açığı kapanıyor, fakat bu fark hala oldukça büyük. Avrupa'daki iktisat bölümlerinden hiçbiri dünyada ilk on arasına gireceğini iddia edemez" kanısı için bkz. Neary ve diğerleri (2003, s. 1248). Avrupa iktisadının, önde gelen dergilerde yayımlanmış makale sayısı bakımından yetersiz olduğu gerekçesiyle ABD iktisadının gerisinde kaldığı yönündeki bu yerleşik düşünce, heterodoksinin tamamen dışlanmasına dayanır ve Amerikan kalitesinin Avrupa'daki kopyasının güçlendirilmesi arzusuyla gerekçelendirilir. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak bkz. Bernstein (1999), Siegfried ve Stock (1999) ve ekonometride süregelen benzer aksaklıklar için de bkz. Wible ve Sedgley (1999).

121 İlginç bir şekilde, anaakım iktisatçıları ve iktisat emperyalizmi hipotezinin eleştirmenleri, bunu ortodoksinin ilerlemesi için bir yol şeklinde algıladılar. Örneğin bkz. Fine (1999) ile tartışmasında Hahn'dan (1991) yararlandığı görülen Thompson (1997, 1999). Ayrıca bu ve izleyen tartışmalar için bkz. Nielsen ve Morgan (2004, 2006) ve Fine (2006a) ve kendi geleceği hakkında anaakım görüşler için bkz. *Journal of Economic Perspectives*, vol 14, no. 1 (2000)'e katkılar ve bu ciltteki 8. ve 10. bölümlerdeki tartışmalar.

nesneye çiviymişçesine vurması gibi. Ancak iktisatçılar bunun da ötesine geçip başka aletlerin olmadığını iddia ederler. Yani nedenleri ne olursa olsun, iktisat emperyalizminin diğer sosyal bilimleri kolonileştirmesi, parazitik, kibirli, cahil ve küçümseyici olmaya bilhassa açıktır. İktisat emperyalizminin, bir paradigma değişikliği ile eskinin yerine geçmenin yollarını arayan devrimci bilim olarak kullanımı mümkün olmasına rağmen -nadiren de olsa normal bilim bağlamında mayalandığı hesaba katılırsa- bu sözler sert ve acımasız gelebilir. Peki bu yaftalar, neden iktisat emperyalizmine -haklı olarak- iliştilmiştir?

Kolonileştirmenin asalaklığı, temel teoriyi karakterize eden toplumsal ve tarihsel içerik yoksunluğundan kaynaklanır. İktisattaki kökenleri bu asalaklığın, ilk olarak ve yalıtılmış bir şekilde, piyasaların neden etkin olmayabileceğini, temizlenmeyeceğini veya tamamen ortaya çıkmayabileceğini açıklamak amacıyla piyasa aksadıklarına uygulandığını gösterir. Daha sonra ise -anlamın toplumsal yapısının, o da güçsüzlüğü nedeniyle, yalnızca sözde dâhil edilmesi istisnasıyla birlikte- piyasa-dışı şekillere ve sosyal bilimlerdeki diğer sorunlara kadar genişletilmiştir. Ancak doğası gereği teori soruları oluşturmaz, uygun kavramlarla birlikte var olan sorunlara çözümler sunar. İktisattaki sorular, neden piyasaların kusursuz bir şekilde işlemediği ve piyasaların, toplumsal organizasyonun neden tek biçimi olmadığıdır. Bunlar iktisattaki, özellikle de anaakım dışındaki yerleşik sorulardır, kaldı ki bu sorulara, Keynesyenizmin farklı yorumlarından çeşitli ekonomi politik okullarına kadar -bu yaklaşımların ortak özelliği metodolojik bireyciliği reddetmeleridir- oldukça farklı ve çok sayıda yanıt verilmiştir. Bunun dışında, diğer sosyal bilimlerde de pek çok teorik konu ve kavram benimsenebilir ve bunlar bilgi-kuramsal yaklaşım dâhilinde yeniden yorumlanabilir. Bu konuda yenilikçi olmanın yollarından birisi -iktisat emperyalizmindeki sıra dışılıktan oldukça farklı olarak- spekülasyon veya bazı nedensel bilgiler aracılığıyla temel konunun veya nedensel faktörlerin doğasını keşfetmektir. İzlenecek olan bu yol, teknik

uzmanlığın kabul edilmesiyle disiplin içerisinde başarı kazanabilir, lâkin bu durum da diğer disiplinlerin antipatisini çekebilir ve iktisat emperyalizminin yolunu realist olma eksikliği nedeniyle kesebilir. Peki diğer sosyal bilimlerden yağmalanan fikirlerden medet umarak ve onları kesin ve dikkatli bir şekilde kullanmakta ısrar ederek ilerlemek ne kadar mubahtır? Tabii ki tüm analitik gelişmeler, geleneksel öğretisi ile yüzleşme, ondan yararlanma ve hatta onu devirme eğilimindedir. Ancak iktisat emperyalizmine yeni yaklaşımın bunu en doğru şekilde yapmasının yolu, indirgemeciliğinin bir sonucu olarak bu fikirleri bilgi eksikliklerine dair anlayışı çerçevesinde yeniden yorumlamaktır.

İktisadın diğer sosyal bilimleri fazlaca kolonileştirmesinde, bu asalaklık iki açıdan kibirle de bağlantılıdır. İlk olarak, diğer sosyal bilimleri sorunları ve kavramları için kolonileştirirken önceki öğretinin sonuçlarını da bilgi eksikliklerine dayandırıp yenilikçiymiş gibi türetir. Bu durum bazen de, örneğin, kurumların ve tarihin önemli olduğunu -bunu kanıtlayabilir de- ve işgücü piyasalarının diğer piyasalardan farklı olduğunu -sanki bu durum diğer yaklaşımlar tarafından bilinmiyormuş gibi- göstermek isteyen naif iktisatçı absürtlüğüne çok yaklaşır. Solow'un (1990b) kitabı, iktisatçı meslektaşlarına işgücü piyasalarının diğer piyasalardan neden farklı olduğunun açıklanması gerektiğini gösteren harika bir kitaptır -ve Solow durumu tam anlayamamıştır! (bkz. Fine 1998a). Guerrien (2002) ise daha genel olarak ve sert bir biçimde şöyle der; "Akerlof, Spence ve Stiglitz'in ellerinde yeni 'bulgular' yok, sadece -sigorta şirketleri ve müzayedeleri ve ikinci el piyasaları düzenleyenler tarafından uzun zamandır bilinen- bazı eski fikirleri matematiksel olarak ifade ediyorlar".

İkinci olarak, önceki analizler için bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir başarısızlığın söz konusu olduğu son derece açıktır; ki bu başarısızlık da iktisat emperyalizmi perspektifinden bakıldığında, önceki analizlerin teorik kesinlik konusunda yetersiz oldukları şeklinde algılanmalarına neden olur. Becker ve

Murphy (2000, s. 5) toplumsal olana dair çalışmalarını ortaya koyduklarında bu çalışmanın sadece “Thorstein Veblen’in *Theory of Leisure Class* adlı etkileyici kitabının yeniden okunmasına dayandığını” belirtir ve “Veblen’in -sistematik bir analiz yapmamış olmasına rağmen- sonuçlarımızın çoğunu tahmin ettiğini fark ettiğimizde oldukça şaşırdık”larını dile getirirler.

Bu tarz analizler, iktisat kuramcıları tarafından kavramsal tutarlılık ve geçerliliğe bakılmadan bir matematiksel modelleme yapıldığını ifade eder. Teorinin bittiği yerde ekonometri şeklindeki istatistiksel yöntemler, teorinin değerlendirilmesi için tek gösterge olarak alınır -sanki yanlışlanabilirlik bilimsel bir kriter olarak asla sorgulanmamış gibi¹²².

Böylece yeni iktisat emperyalizmi de iyice anlaşılmış sonuçları baştan keşfettiği ve sahip olduğu indirgemeci yöntemler ışığında yenilikçi olduğunu iddia ettiği için, tıpkı eski iktisat emperyalizmi gibi yersiz bir kibre bürünür. İktisat emperyalizminin ileri sürdüğü biçimiyle diğer sosyal bilimlerin eksikliği, hem bilimsel ve hem de kesin bir biçimde ilerlemede yetersizlik kalmalarıdır. Cooter’ın (1982, s. 1260) belirttiği gibi:

İktisadın teknik üstünlüğü, karşı konulmaz bir şekilde diğer sosyal bilimlere yayılmasını sağlar, tıpkı Newtoncu mekaniğin iktisada yayılması gibi (...) Kesinlik, düşüncenin daha az yapılandırılmış şekillerini devre dışı bırakır.

Sonradan görme (nouveaux riches) iktisat emperyalizmi, yerleşik entelektüel muhafazakârlığın ve yetersizliğin bir sonucu olarak bulunulan entelektüel cehalet suçlamalarını malum olduğu üzere dikkate almaz. Yine de iktisatçılar, diğer sosyal bilimcilere

122 Bkz. Coase’a (1978) verdiği yanıtta ve Kuhncu olgunluğa erişmiş olağan bilimlere dair varsayılan iddiasında, “(a) diğer sosyal bilimlerin aksine iktisadın bir paradigması vardır ve (b) bu yaklaşım, daha büyük bir açıklayıcı (eşit derecede kestirimci) güce sahiptir” şeklinde görüşler ileri süren Brenner (1980, s. 187). Demsetz’in de (1997, s. 2) “iktisat, kendi disiplindeki geleneksel sorunlarla baş etme konusunda, diğer sosyal bilimlere nazaran daha başarılı... Başarı da güvene ve bazen aşırı-güvene yol açar” şeklindeki görüşüne dikkat ediniz.

tarihin, kurumların ve davranışın kolektif biçimlerinin önemli olduğunu söyleme küstahlığına ciddiye sahip olabilirler mi? Heilbroner ve Milberg (1995, s. 6) bu durumu “kibir ve masumiyetin harika bir birleşimi” şeklinde tanımlar. Ingham (1996, s. 262) ise yeni iktisadi sosyoloji incelemesinde şu gözlemlerde bulunur:

Örneğin, toplumsal ve iktisadi organizasyonun karmaşıklığını, basitçe ahlak-dışı (amoral) maksimize edicilerin bireysel eğilimlerine indirgemeye çalışan “vekalet teorisi” ile karşılaşıldığında bu rahatsızlığı paylaşmamak zordur (...) Sorun yalnızca, kuramlaştırmının bu şeklinin, haklı teorik ve ampirik eleştirilere maruz kalabilmesi de değil (...) aynı zamanda yazarlar, entelektüel spekülasyonun toplumsal organizasyonu tarafından yapısal olarak öyle yalıtılmışlardı ki, kendi yarattıkları çeşitli sorunlarla alakalı iktisadi olmayan devasa literatürü de göz ardı edebiliyorlardı.

Benzer şekilde Toye (1995, s. 64) Yeni Kurumcu İktisat ile ilgili olarak şöyle der:

Büyük bir sosyo-ekonomik kalkınma teorisi olarak Yeni Kurumcu İktisat'ın temel zafiyeti, içinin boş olmasıdır (...) teori sahip olduklarımıza hiç bir katkıda bulunmaz. Türetilen yeni öngörüler, önerilen yeni politikalar yoktur. Tarihî vak'alara, hâlihazırda bu konular üzerine çalışan tarihçilerden daha iyi bir açıklama getirilemez.

Cehalet konusuna gelince, sosyal bilimlerin iktisat tarafından kolonileştirilmesi, ilgili disiplinlerin öğretilerinin tamamen göz ardı edilmesi ile belirginleşti ve böylece daha önce özetlenen asalak amaçlardan ziyade analizin amacına bağlı kalındı. Bu, bilgi eksiklikleri modellerinin kaynaklarının ve uygulamalarının basitçe araştırılması meselesidir. En iyi ihtimalle, önceki katkılar bu amaçla süzgeçten geçirildi. Cehalet, kolonileştirilen disiplinlerin katkılarına ve geleneklerine aşinalık ile sınırlı değildir, ayrıca bir disiplin olarak iktisadın tarihi ve onun yöntemi için de geçerlidir (bkz. bu bölümün başında Ferguson'dan yapılan alıntı ve destek amacıyla da bkz. McCloskey [1986] alıntısı).

Hatta Boylan ve O’Gorman (1995, s. 27), yüzyılın son çeyreği boyunca iktisadi metodolojiye hâkim olan post-pozitivizm aşamasını, yanlışlanabilirliği kaçınılmaz hatalarından kurtulmak amacıyla girilen gözü kara ancak başarısız bir girişim olarak değerlendirirler. Ancak bu hapishanenin ve tutsak olarak da kendilerinin varlığı, sanki pozitif-normatif ve teori-bulgu arasındaki ayrım sağlam bir temele dayanıyormuş gibi davranmaya devam eden iktisatçıların büyük bir çoğunluğu tarafından bilinmez. Bu cehalet (ve kendi imgesi) ile ilgili çok çarpıcı bir örnek Paul Krugman’dır. “Hirschman’ın çalışmasına çok fazla aşına değilim”! itirafı ile başlayan *The Fall and Rise of Development Economics* (<http://www/edu/pkrugman/dishpan.html> adresinden çevrimiçi olarak erişilebilir) adlı çalışmada, genel olarak 1940’ların ve 1950’lerin kayıp kalkınma iktisadı ve özel olarak da Albert Hirschman için bir yeniden yapılandırılma önerisinde bulunur. Aslında Ingham (1999) birey anlayışının kalkınma iktisadı klasiklerinde nasıl kaybolduğu konusunda gayet yerinde bir açıklama sunar, bu kayıp dünya şu günlerde geri kazanılmış ve yeniden keşfedilmiş olmasına rağmen! Benzer şekilde, *Whither Socialism?* adlı çalışmada Stiglitz de (maliyetli, nesnel) enformasyon (*information*) kavramını, Friedrich von Hayek’in (zımni, öznel) bilgi (*knowledge*) kavramıyla karıştırır. Bu durum Krugman’ın durumuna bezerliklerle açıklanır ve açıklama Stiglitz’in kendi çalışmalarına yüzden fazla atıfta bulunurken, Hayek’in çalışmalarından sadece bir tanesine atıfta bulunan kaynakçasında bulunabilir.

Son olarak iktisat, diğer sosyal bilimleri kolonileştirmesinde, daha önce belirtilen özellikler ve bireysel kısımlardan daha fazla miktarda bir küçümseme sergiler. Kendi bakış açısına uymayan her şey, “kesinlik” noksanlığı ve “bilimsel” yetersizlik gerekçeleriyle dışlanır, ki bilindiği üzere bu terimler, iktisatta matematiksel model ve/veya istatistiksel testlere dayanmayan herhangi bir şeyi kontrol altında tutan yüzeysel kurallardır. Edward Lazear’ın, iktisatçıların görevleri icabı sıklıkla kullandıkları iktisadın gün-

cel durumuna yönelik önemli bir dergide yayımlanan *Economic Imperialism* (2000) adlı çalışması, bu açıdan değerlendirildiğinde oldukça etkileyici ve faydalı bir okuma parçasıdır¹²³.

Lazear'ın makalesi, burada ileri sürülen fikirlerin istemeden yapılmış bir parodisi niteliğindedir; Aristoteles, Adam Smith ve David Ricardo gibi klasiklere üstün körü bir atıfta bulunulurken Becker'e özel bir hürmet ve bağlılık gösteren bu çalışma, iktisadın kesin ve bilimsel olduğu iddiaları ile doludur¹²⁴. İktisat "çeşitli meselelerden elde edilen çok sayıdaki sorunu gösterme" yeteneği ile birlikte, popülerite anlamında "sosyal bilimlerin şahı"dır (s. 99). Daha önce de belirtildiği gibi, Lazear'a göre iktisadın gücü ve üstünlüğü, "kesinlik" ve "bilimsel yöntem"i, "biçimsel yanlışlanabilir ve çürütülebilir teori"si ve "soyutlama heves[liliği]"dir. Hatta neyin gerekli olduğunun görülebilmesi için karmaşıklıklardan arındırılarak ve üç konudan -bireysel maksimizasyon, denge ve etkinlik- yararlanılarak "iktisat son 40 yıldır, hem etki alanını hem de araştırma kapsamını genişletmiştir". Bu doğrultuda iki iddia öne sürülür: "iktisat emperyalisttir ve (...) iktisat emperyalizmi başarılıdır" (s. 103). Ele alınan konular firma içi davranışları, zevklerin modellenmesini, demografiyi, ayrımcılığı, aileyi ("yirmi yıl önce tuhaf ve neredeyse gülünç olarak değerlendirilen fikirler artık standartlaştı" (s. 112)), sosyal etkileşimi, inancı, beşeri sermayeyi, personel iktisadını (*personnel economics*), finansı, muhasebeyi, organizasyonu, pazarlamayı, hukuku, ekonomi politiği, sağlığı ve (baskın olan dillerin, konuşanlar arasındaki dışsallıklar nedeniyle zenginleşme eğiliminde oldukları şeklinde anlaşılabilirliği gibi) dil bilimini kapsar¹²⁵.

123 Lazear'ın bir eleştirisi için bkz. Fine (2002a). Lazear'a bu yanıt, *Quarterly Journal of Economics* okurlarının içeriğine yeterince ilgi göstermeyecekleri gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Hemen hemen aynı durum Fine'in (2007b) Akerlof ve Kranton'a (2000) yanıtı konusunda da yaşanmıştır.

124 Bu bakış açısı, prensipte ve uygulamada, iktisadın kendi terimleri ile kesinliğine dair aşırı olumlu bir bakış açısıdır. Örneğin, sırasıyla genel dengenin ve temsili bireyin eksiklikleri konusunda bkz. Kirman (1989, 1992).

125 Becker'in (1990, s. 41) rasyonel seçime dayanılarak, neden özel bir dilin

Kesinliğin matematiksel olması gerekmediği ileri sürülür, lâkin kesinliğin diğer türleri belirtilmez. Aslında “bu, iktisada gücünü veren tutarlı, rasyonel ve birleştirici teorilere olan takındır (...) İktisat başarılıdır, çünkü her şeyden önce iktisat bir bilimdir” (ss. 141-142). İktisat emperyalizminin gelişmesi açısından La-
 zear, iktisatçıların, uygulanabilirlik kapsamını daraltan basitleştirici ve genel varsayımlar yapması sorununa dikkat çeker. Bu ise, “daha geniş düşünen sosyologlar, antropologlar ve belki de psikologlar sorunları teşhis etmede daha başarılı olabilirler, fakat yanıt üretme konusunda daha başarısızdırlar (...) (bu nedenle) bizim genelde görmezlikten geldiğimiz olguları gözlemleyen diğer sosyal bilimcilerden öğrenebileceğimiz çok şey vardır” anlayışı ile çelişir (s. 103). Nihayetinde kolonileştirme, istila veya içselleştirme şeklinde devam edebilir; “ihtimallerden biri şudur; iktisatçı olmayan bilimciler, toplumsal sorunları anlama konusunda iktisadi analizi kullanabilirler (...) Diğer ihtimal ise, iktisatçılar iktisadın sınırlarını genişletebilir ve ‘iktisadi olmayan’ sorunların analizcisi olarak, basit bir şekilde dışarıdakilerle yer değiştirebilirler” (s. 104).

4. Sonuç

Eski iktisat emperyalizminin kökeni, mükemmel işleyen piyasaların piyasa-dışına kadar yayılması fikrine dayanır. Bu durum, iktisatçının kaldırımında duran 5 poundluk bir banknotun -biri tarafından zaten alınmış olduğu gerekçesiyle- yanından geçmesi

seçilmesi gerektiği konusunda (David Laitner tarafından düzenlenen) bir seminere göndermede bulunduğuna dikkat ediniz. Bu örnekteki indirgemecilik ve bununla bağlantılı olarak dilbilimin ele alınmasındaki yağmacılık, cehalet ve kibir gerçekten hayret vericidir. Ayrıca Ferguson'un (2000, s. 995) şu sözlerine kulak veriniz:

Bugünün kalkınma iktisatçıları (...) kurumları teorize etmeye devam ediyorlar (...) bir bakuma, antropologların ve aslında çoğu sosyolog ve tarihçinin başlangıç kısırtısı olarak çok da uygun olmadıklarının kabul edilmesine neden olan bir şekilde (Bunu retorik olarak kastetmiyorum; birkaç yıl önce, dilbilimci antropolog Michael Silverstein'in, bir oda dolusu saygın antropologu, Milton Friedman'ın dilin kökeni teorisini satır satır ve yüksek sesle okutarak çaresiz kahkahalara boğduğunu hatırlıyorum.)

öyküsünde simgeleştirilir. Bu anekdota dair, kamu seçimi teorisinin öncülerinden olan Tullock (1972, s. 327-328), Coase Teoremi'nin az çok mümkün olduğu bir dünyada, yerde bulunacak 5 poundluk bir banknotun söz konusu olmadığını ileri sürer:

Her güzel şey arasında pozitif bir korelasyon *bulunması durumunda*, belirtilen güzergahın dışına çıkmamız gerektiğini hiçbir iktisatçı inkâr etmeyecektir. Aslında söyledığımız şey, bu olumlu sonuca sahip muhtemel değişikliklerin sonuna ulaştığımız ve şimdi avantajları ve dezavantajları olan faaliyet biçimlerinden birisini seçmemiz gerektiğidir.

Bilgi-kuramsal yaklaşım ve iktisat emperyalizminin yeni aşaması, hem ekonomi düzeyinde hem de daha geniş bir kapsamda tamamen farklı bir görünüşe sahiptirler. Burada etkin kazanımlar ele edilmediğini ve mükemmel işlemeyen piyasa için “mış gibi” mükemmel işleyen piyasa-dışı tamamlayıcılar ve denkleştiriciler olduğunu varsaymak için de hiçbir neden yoktur¹²⁶.

Aslında etkin(siz)liğin piyasa-dışı organizasyonlara bağlı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bilgi-kuramsal bir iktisatçı, kaldırırda yürürken bir köpek pisliğine basmışsa bunun tek nedeni, iktisatçının, kolektif dayanışma veya geleneğin, bir bireyin onu çoktan temizlemesine yol açacağını varsaymış olmasıdır. Peki piyasadaki veya kaldırımdaki mülkiyet haklarının uygun dağıtımını veya toplum bütünlüğü bunu yapabilir mi? Neoliberalizmin bir ideoloji olarak ve yeni klasik iktisadın da iktisat disiplininin öncü kolundaki akademik öğreti olarak yükselişi ile birlikte, yeni klasik iktisadın kendisini analitik ve politik yönden genişlettiği görülür. Politik olarak sadece hükümet müdahaleleri yetersiz ve/veya yararsız değildir, aynı zamanda, analitik olarak da makro bundan sonra söz konusu bile değildir. Yeni klasik iktisadın öncüsü olan Lucas'a (1987, s. 108) göre, “makro iktisat’ terimi adeta kullanımdan kalkacak ve tamamlayıcı ‘mikro’ gereğinden fazla kullanılacaktır” (Akt. Davis, 2003, s. 35).

126 Ayrıca, bu bilgiler ışığında patika-bağımlılık tartışması için bkz. Milokanis ve Fine (yayınlanacak).

İktisat emperyalizminin son aşaması gibi uç durumlara, iktisadın içinden ve artan bir şekilde de diğer disiplinlerden tepki gösterilmiştir. Bu tepki, yöntem, teori ve teknikler konusundaki gelenekleri bakımından disiplin içerisinde oldukça sağlam temellere dayanır. Ayrıca iktisadi ve toplumsal gerçeklikleri, piyasa ve kurumsal aksaklıklar yönünden karşılaştırması yönünden de oldukça iyi tasarlanmıştır. Dışsal olarak belirlenmesine izin verilen faktörler kadar, piyasanın dışında ve piyasa olmayanını içindeki etkinliğe de ulaşma amacıyla birlikte bu aksaklıkların etki alanı da göz önünde bulundurulduğunda ihtiyari politika için sağlam bir temel ileri sürülmüş olur. Ancak marjinalizm analitik olarak metodolojik bireycilik ve evrenselcilik kökenlerine bağlı kalmıştır. Hatta güç, çatışma, bağlam ve belirsizlik gibi kavramlarla ve sistemik yaklaşımlarla birlikte kendi analiz kategorilerinin anlamının, özgüllüğünün ve tarihinin eleştirel öz-incelemesindeki basitleşme eksikliği, entelektüel ve popüler anlamda işleyebileceği baskıyı azaltır. Peki iktisat emperyalizminin son aşamasının geleceğe dair beklentileri neler ve bu beklentilerle birlikte onun açgözlü bakışları altındaki diğer sosyal bilimlerin akıbeti ne olacak?

Sekizinci Bölüm

İktisat Nereye?

*İktisat, reel ekonomik sorunlar ile ilgilenmektense gittikçe matematiğin gizemli bir kolu haline gelmiştir*¹²⁷.

Milton Friedman (1999, s. 137)

Gençlik yıllarımda, söylenmesi çok saçma olan bir şeyin mırıldanabileceği söylenirdi. Bu durum, modern iktisatta matematiğe uyarlanabilir.

Ronald Coase (1988, s. 185)

İktisadı, aksiyom olarak pozitif bilim temelli inşa etme girişimleri başarısız olmaya mahkûmdur.

Robert Solow (1986, s. 21)

127 İktisat alanında 1973 yılında Nobel Ödülü'nü kazanan ve matematiğe yabancı olmayan Leontief (1982, s. 104) bu durumdan şu şekilde yakınır: Profesyonel iktisat dergilerinin sayfaları, matematiksel formüllerle doludur; bu formüller de okuyucuyu, bir dizi az çok mantıklı fakat tamamen keyfi varsayımlardan, kesin olarak belirtilen ancak alakasız teorik sonuçlara yönlendirir... Araştırmacılar, akademik iktisadın şu anda kendisini bulduğu istikrar durumu, kararlı denge ve olağanüstü yalıtım gibi ciddi sorunları dile getirmekten kaçınarak; bir tarafta demografi, sosyoloji ve politik bilimler ve diğer tarafta da ekoloji, biyoloji, sağlık bilimleri, mühendislik ve uygulamalı diğer doğa bilimleri gibi alanları birleştirmeye daha ne kadar uğraşacaklar? Bu ülkenin en hatırı sayılır iktisat bölümlerinde entelektüel disiplinin muhafaza edilmesi için uygulanan metotlar, bazen Parris Adası'nda disiplinin sürdürülmesi için deniz piyadeleri tarafından kullanılan metotları anımsatabilir.

(Parris Adası, Beaufort, Güney Karolina yakınlarındaki gönüllü deniz piyadelerinin eğitimlerinin verildiği askeri bir tesisdir).

1. Giriş

Bu bölüm, iktisadın metodolojik, toplumsal ve tarihsel içeriğindeki kaymalar bakımından nasıl bir yoldan geldiğinin incelenmesi ile başlıyor. Tüm bunlar, iktisat teorisinin toplumsal ve tarihsel içeriğinin geçirmiş olduğu evrimin gözden geçirilmesini de beraberinde getirir. İkinci kısımda, dışsal entelektüel ve maddi faktörlerin yanı sıra, disiplinin teorisinin metodolojik, teorik ve teknik momentumu gibi oldukça kapsamlı konular ele alınıyor. Bu doğrultuda, iktisadın toplumsal ve tarihsel boyutu nasıl unutulması gerektiğinin yanı sıra, bunu yapan iktisadın hiç aksamadan gelişme çabası açıklanıyor. İktisat, neleri dışlamış olduğuna neredeyse hiç dönüp bakmadan içerik ve kapsam bakımından muazzam bir değişim geçirmiştir.

Üçüncü kısım, disiplinlerin ve akademik öğretinin, iktisada özgü olmayan, profesyonelleşmesine ilişkin genel düşünceleri, iktisadın Amerikanlaştırılması ve matematiksel bir hale gelmesi özelinde ele alıyor. Bu kısımda, eski iktisat emperyalizminden yeni iktisat emperyalizmine geçişin nasıl ve neden gerçekleştiğine dair daha bütünsel bir açıklama getirilmesi amaçlanıyor. Bütünsel bir açıklama, nihayetinde, disiplinin mantıksal işleyişine etki eden içsel faktörleri ve dışsal olay ve fikirlerin etkilerini dikkate almalıdır. Bu unsurlar, iktisadın, akranı olan diğer sosyal bilimlere nazaran birçok yönden zayıflatılmasına neden olmuştur. Bu da iktisadın sosyal bilimlere karşısındaki, nispi ve mutlak anlamda, kapsamlı içsel zayıflıklarının bir sonucudur, her şeye rağmen bu zayıflıklar, disiplininin bilimsel ve kesin olma iddiası nedeniyle göz ardı edilmezse eğer, mazur görülebilir.

2. İktisat Kendi Mevkiini Nasıl Kazandı?

Bu kitaba eşlik eden *From Political Economy to Economics* isimli çalışmamızda, iktisat teorisinin -esasen toplumsal ve tarihsel içeriğinde meydana gelen kayma aracılığıyla- klasik ekonomi politikten genel dengeye doğru evriminin genel hatlarını çıkarmıştık (bkz. bu kitabın 1. bölümü). Şüphe yok ki, Geoffrey Hodgson'ın

da kitabının başlığında: *How Economics Forgot History* (2001) dikkat çektiği bu veçhenin önemi vurgulanmalıdır. Bu hafıza kaybındaki temel unsur, zihnin iktisadi rasyonalite ile meşgulliyetinin ve bu konuya bağlılığının artmış olmasıdır. Bu nosyon, iktisat bilimi içerisinde pek çok yönden kendi geçmişine sahiptir. İlk olarak muhtemelen bir dizi güdü ve faaliyeti içeren faydanın maksimize edilmesi fikrinden, çeşitli aşamaların daralmasıyla birlikte içerik olarak iyice uçlara kaymıştır -tercihlerin tatminine bağlı bir seçim teorisi. Fayda maksimizasyonunun bir seçim mantığına indirgenmesinin, marjinalist devrimden bu yana talep teorisinde hiçbir kavramsal gelişmenin yaşanmadığı anlamına geldiğini özellikle vurgulamalıyız. Hâlbuki tüketici teorisi veya daha doğrusu talep teorisinde, bunun ne kadarının veri piyasa koşuluna bağlı olduğuna dair teknik aygıtlarda yoğun ve muazzam bir gelişme yaşanmıştır. Aslında teorisinin matematiksel formalizasyonu, indirgenen analitik içeriğine ve engellenen geniş anlayışlara da yansır (Fine 2008d).

İkinci olarak bu nosyon iki önemli metodolojik görüşü yansıtır. Bir tarafta, tümdengelimlin tümevarım ve diğer metodolojik ilkeler karşısındaki mutlak zaferi yer alır. Diğer tarafta, özellikle temsili birey aksiyomlarında, farklılaşmamış malların üretim ve tüketimine dair farklılaşmamış birey(ler) optimizasyonunun tamamen formalist analizleri dikkate alınarak toplumsal ve tarihsel boyutlar dışlanır. Aynı şekilde, hem bireyciliğin hem de malların anlamına dair hiçbir değişkenliğe izin verilmemesi açısından da tarihsel ve toplumsal boyut analiz dışı bırakılır.

Üçüncü ve son olarak iktisatta iktisadi rasyonalitenin doğuşu ve evrimi, uygulama alanına dair gerilim ile birlikte kaçınılmaz şekilde gerçekleşmiştir. Sadece iktisadi davranış veya en yaygın bilinen şekliyle rasyonel seçim teorisi olarak değil, evrensel ve genel bir insan davranışı teorisi olarak da -iktisadi olsun ya da olmasın- faaliyet alanı ve kapsamında herhangi bir sınır söz konusu değildir. Oysaki evrensel bir teori olarak görülen ve gittikçe daralan iktisadi rasyonaliteyle -toplumsal ve tarihsel boyutun

yanı sıra- birçok şey analiz dışı bırakıldığı için, uygulama alanı ve açıklama derinliği oldukça kısıtlı olarak algılanır. Ve sonuç olarak da iktisadi rasyonalite alternatiflere boyun eğer. Ne var ki, iktisat teorisinin toplumsal ve tarihsel içeriğinin kapsamı ve doğası gereği neden değişken olduğunu açıklayan, ne, ne zaman ve nasıl sorularının cevapları önceden belirlenmiş değildir.

İlginçtir Coase (1978), marjinalist ilkelerin evrensel uygulanabilirliğinin ve genellemelerinin, bu ilkelerin iktisat dışındaki cazibelerini azalttığını ve bu alanlarda diğer faktörlerin kullanılmaya başladığını savunur (bkz. bu kitabın 6. bölümü). Ayrıca iktisadi olmayan konular için, iktisatçı olmayanların rahatlıkla gerekli iktisadi ilkeleri öğrenebileceklerini ve bunları, bağlama ve ana meseleye uygun olarak gerektiği şekilde uygulayabileceklerini ileri sürer. İktisadi hayatın kurumsal ve diğer ampirik yönlerine dair iktisatçıların sahip olduğu farkındalık sayesinde, iktisatçılar olsa olsa kendi iktisat alanlarında karşılaştırmalı bir avantaja sahip olmalılardır. Coase'un nasıl da yanıldığına dair emareler ta o zamanki yazılarda (bkz. örneğin, Brenner 1980) bulunsa da esasen işlem maliyetlerine dair görüşü analize dâhil edilen Coase'a ait karatahta iktisat (*blackboard economics*) yorumunun daha sonraki dönemlerde reddedilmesi ile Coase'un ne kadar hatalı olduğu net bir şekilde kanıtlanmıştır.

Ancak görünen o ki, bir bütün olarak toplumsal teori boyunca savrulan kesin bir bilim olarak iktisadın biricik özelliğinin gözler önüne serilmesi konusunda, diğer sosyal bilimler temkinli hareket ederken ahmak iktisatçılar veya iktisat emperyalistleri aceleci davrandılar. Marjinalist devrimden beri rasyonalitenin, iktisadi teorideki rolü azar azar veya daha doğru bir ifadeyle parça parça güçlendi. İktisadi rasyonalitenin doğmasının ve güçlenmesinin pek çok mantıksal, toplumsal ve tarihsel unsuru vardır. Öncelikle, iktisadi rasyonaliteye ait bazı uygulama alanlarının bulunduğu yaygın ve süregelen kabulü şeklinde bir ilk günah söz konusudur. Bu durum, çeşitli Tarihçi Düşünce Okulları'nın en uç üyeleri için bile böyledir. Bu düşünürlerin dertleri, *saf* bir

tümdengelimci iktisat teorisinin olanaklılığına karşı gelmek ve iktisadi rasyonalitenin kapsamı ve öneminin diğer güdülere ve toplumsal ve tarihsel bağlamlarına göre konumlandırılması gerektiğini ileri sürmektir. Büyük ölçüde, en azından Marshall ve yakın takipçileri için, bu tarz bir bakış açısı tartışmalı ve ihtilaflı değildir. Aradaki bu fark, iktisadi rasyonalite alanının ele alınmasına ve -ayrı olarak ele alınan ve en fazla sonradan eklenen diğer katkılardan yalıtılmış bir biçimde- kendi kavramlarıyla geliştirmeye uygun olup olmamasına dayanır.

Marshall'ın kısmî denge ilkelerinin ötesine geçmenin mümkün olduğu zamandaki bu fark -mecbur bırakıldan çok daha fazla olan- gittikçe büyüyen bir hareketin ilk adımını sağladı. Günümüzdeki iktisat teorisi perspektifinden geçmişe bakıldığında denilebilir ki, marjinalist devrimin kurucuları, kendi ilkelerinin ana meseleye uygulanmasında ulaşılan boyutun ve diğer düşüncelerin dikkate alınmaması karşısında büyük ihtimalle dehşete düşerlerdi. Marjinalist devrimden sonraki yol, birbirinin peşi sıra olmasa da her biri kendisinden öncekine dayanan bir takım adımlardan oluşur. Her bir adım tartışılırken, en azından uyarılarla kuşatılırken, bunlar nadiren disiplinin sonraki momentumunu engelleyecek şekilde nakledilir (Fine 2007c). Sadece ortodoksi dışında durarak ve daha önce ortaya konulan zayıflıkları derleyerek iktisadın geçmişte ne olduğu ve neye dönüştüğü sorgulanabilir mi? Örneğin, genel denge kavramı Leon Walras'ın çalışmasında zaten bulunmaktaydı. Lâkin bu kavramın modern haliyle kabulü, piyasa aksaklıklarının olmadığı teorisindeki kabul edilemez teknik varsayımlarından biraz farklı bir şekilde, bireylerin optimizasyon davranışına dair bir indirgemeyle ve bir bütün olarak ekonominin arz ve talebin eş anlı sistemine indirgenmesiyle mümkün oldu.

İktisadi rasyonalitenin doğuşundaki ikinci unsur, iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki değişen ilişkidir. Bu durumun da iki yönü bulunur. Bir yandan -en dikkat çeken- iktisadın çekirdeğini büyük oranda, iktisadi rasyonalite tarafından belir-

lenen arz ve talep aracılığıyla piyasa bilimi olarak tesisi ile kullanıldığı yöntemler ve ele aldığı ana meseleler arasında ortaya çıkan farklılık bulunur. Bu çekirdek, nispeten mütevazı ve basit kökenlerinden sıyrılıp olağanüstü bir şekilde genişlemiş ve bu şekilde de, uygulama alanını büyütmüştür. Örneğin, kısmî denge analizinden genel denge analizine ve daha yakın zamanlarda da iktisat emperyalizmi ile birlikte piyasadan piyasa-dışına kadar ulaşmıştır.

Böylece öte yandan, iktisadın ana meselesini marjinalizm tarafından belirlenen bir çekirdeğe hapsetmeye gerek kalmaz. Bu mahkûmiyet, marjinalizm, genel dengeden önce olduğu gibi kendi koşullarında yeterince gelişmediğinde ve/veya geçmişte ortaya konulan ve ele alınan iktisadi sorunlara uygun olmadığı şeklinde algılandığında geçerli oldu. Bu nedenle, disiplinin marjinalizmden içsel olarak ayrıldığı ve bu ayrılığın disiplinlerarası içerikle birleştiği ölçüde, iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişki korunur. Bu doğrultuda da rasyonel ile rasyonel olmayan ve iktisadi ile iktisadi olmayan arasındaki ilişkinin tam olarak örtüşmesi gerekmez.

Bu tarz değerlendirmeler, en çok savaş-arası dönemde belirginleşir. Bu değerlendirmeler örneğin mikroiktisat ile makroiktisat arasındaki geleneksel ayrımın oluşumuna da yansır -Keynesyen yaklaşım'ın (ve iş çevrimleri teorisinin), kıt kaynakların rakip amaçlar arasındaki dağıtımı şeklindeki iktisat fikrinin (itiraz edilse bile) tamamlanması gerektiğini kanıtladığı gibi. Keynesyen makroiktisat, savaş sonrası dönemde geliştiğinden -makroiktisadi toplulaştırmalara güvenmekle birlikte- marjinalist çekirdeğin metodolojik ve teknik özelliklerini gittikçe artan bir şekilde kabullendi. Genel denge, kısa-dönem sapmaları çok fazla söz konusu olmadığından, örtük olarak uzun dönemi ele alır. Makro iktisadın sonraki gelişimi, birbirinden farklı olan Keynesyen ve monetarist yorumları aracılığıyla, kısmen genel denge etkisinin gittikçe daha fazla dâhil edilmesi şeklinde yorumlanabilir; bunun nedeni ise hem temsili olan ve optimizas-

yon peşinde koşan bireylerden hem de bütün piyasalardaki eşanlı tutarlılıktan yararlanılmasıdır.

İktisat disiplinin büyümesi anlamında mikroiktisat ile makroiktisat arasındaki evrilen ilişkiye dair bir diğer uç nokta ise, potansiyel olarak disiplinlerarası bir içeriğe sahip olan heterodoksi ve Marshall'la ilişkilendirilen eski marjinalizm için yaratılan boşluktur. Bu tarz bir sonuç, "eski" kurumcu iktisadın savaş-arası dönemdeki, özellikle de ABD'deki gücü ile ve o kadar olmasa da 1960'lı yıllarda radikal ekonomi politiğin yükselişi ile kanıtlanmıştır. Bunların her biri, daha geniş kapsamlı fiziksel ve entelektüel ortamın, iktisat disiplininin dinamiği üzerindeki etkisini gösterir. Savaş-arası dönemde henüz çok fazla gelişip kabul edilmemiş olan marjinalizm, Büyük Bunalım sırasında ortaya çıkan ampirik gerçekleri, analitik açmazları ve politik sorunları ele almak için uygun değildi. Savaş-sonrası iktisadi canlanmanın sonunda ise durum tamamen farklıydı. Marjinalizm genel dengenin analitik zirvesine erişti ve gözden düşen ve itibarını yitiren Keynesyen yaklaşım, paradoksal bir biçimde, makro iktisadın kapsamını, toplulaştırılmış arz ve talebin aksiyomatik hesabı ve bunların etkileri şeklinde daralttı.

Marjinalizmin daralan rasyonalite kavramını genişleyen bir konuya empoze etme dürtüsü ve gayreti, daha kapsamlı çıkarım ve önerileri bünyesinde barındırır. Tümdengelimci ve evrensel bir yaklaşım olarak özel bir tipin metodolojik bireyciliği, disiplinin daha genel -hatta iktisadi rasyonalitenin olmadığı veya olsa olsa örtük olarak bulunduğu durumlarda bile- bir temsili şeklinde ele alındığı bu veçhelere neden olur. Marjinalizmin teknik aygıtlarında meydana gelen muazzam gelişme, asıl içerik karşısında soyut (matematiksel) formalizmin öncelik kazanmasıyla birlikte disiplinin simgesi haline geldi. Aynı şekilde, kendi analiz kategorilerinin kavramsal içeriğinin çok az eleştirel olan ya da hiç eleştirel olmayan bir kavrayışı ile birlikte iktisat teorisi, iktisadi rasyonalitenin, kendi ana meselesiyle ilgili oldukça az ve görece keyfi koca karı ilaçlarının ve ekonomi politiğin veya

diğer sosyal bilimlerin katkılarını da dikkate almamasının etki- siyle köklü indirgemecilik şeklinde karakterize edildi. Teorinin uygulamadan bağımsız olduğunu düşünürsek bu durum pek de şaşırtıcı olmasa gerek.

Dolayısıyla bu durum iktisadi ortodoksinin ampirik olan ile bağlantısıyla da yakından ilişkilidir. “Realizm” sorunu yorumla- nabilmiş olmasına rağmen, bu sorunun çözülmesi için herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Ayrıca iktisadi ortodoksi, meto- dolojik ve teorik zafiyetlerini ve bilgi ve nedenselliğin tahmini katsayıların istatistiksel anlamlılığına indirgenmesindeki ek so- runlarını -disiplin içerisindeki ayrı fakat gittikçe daha çok göze çarpan temel bir unsur olarak- ekonometriye başvurarak gizledi.

Bu duruma bağlı kalan uygulayıcıların büyük çoğunluğu tarafından da kabul edildiği gibi iktisat, optimizasyon, denge ve etkinlik konuları ile ilgilenen bir disiplin haline geldi ki bu konuların hepsi, sağduyu işlevi gören teknik aygıtlarla ele alın- dı. Bu doğrultuda iktisat, sosyal bilimler arasında kesin olma ve bilimsellik özelliğine sahip tek disiplin olmayı amaçlar. Bunu yaparken de bizi kendileri aşırı uçlar olan metodolojik ve teorik ilkelerine ve bu ilkelerin herhangi bir değişikliğe karşı ko- lektif hassasiyetlerine güvenir. Sonuç olarak alternatiflerin kabul edilmesi veya dikkate alınması gibi bir durum neredeyse hiç söz konusu olmaz. Marjinalist çekirdek, mikro iktisattaki ve mikro iktisattan makro iktisada kadarki kapsamına ve faaliyet alanına sıkıca tutunup bunu genişlettiğinden dolayı, heterodoksi -disip- lin içerisinde tanınsa da- marjinalleştirilir. Bu nedenle, paradok- sal olarak disiplin tarafından uygulanan engelleme artması ile birlikte analitik hassasiyet de artar.

Ancak disiplin, sahip olduğu kesin ve bilimsel nosyonlarının naif ve tartışmalı olmasına aldırmadan ne zaman kendi aksiyo- matik formalizminin dışına çıksa, maddi realiteleri veya spesifik ana meseleyi gösterme konusunda kendi imgesine uygun bir şe- kilde yaşamakta zorluk çeker. Örneğin, genel dengenin yalnızca

oldukça kısıtlayıcı varsayımlar altında ortaya çıktığı ve tek ve değişmez olduğu gösterilebilir. Anlamlı bir dengenin ortaya çıkmasını engelleyeceği zaman, artan getiriler ve dışsallıklara ilişkin sorunları dikkate almama eğilimi doğar. Bu nedenle, ikisi arasında bir gerilimin olduğu noktada realizm, teknik aygıtlar dikkate alınarak feda edilebilir. Ancak dikkat çekici olan nokta, teknik aygıtların, kendi standartları ölçüsünde yetersizlikleriyle karşılaştığında bile, dokunulmaz ve kutsal kalmaya devam etmesidir. Bu durum, en açık şekilde Cambridge sermaye tartışmasının kaybedilmesinde -bir yanda ortodoksinin kurtarılmasına dair tartışmanın kendisinde ve akabinde de yenilginin sonuçlarının kabul edilmesindeki yetersizlikte- görülür. Mantıksız ancak yaygın olan üretim fonksiyonunun kullanımı, sanki geçersiz olduğu hiç gösterilmemişçesine disiplin içerisinde herkes tarafından kabul görmeye devam eder¹²⁸. Bu da ortodoksinin, uygulamada içsel olarak üretilen öz-eleştirilerine karşı da aynı umursamazlığı sergileyen ekonometrisine, teknik aygıtlarına ve yöntemlerine bağlılığının, *hem realizmden hem de kibirli içsel tutarlılığından* daha önemli olduğunu gösterir.

Bu bilgiler ışığında dışsal, disiplinlerarası eleştirinin -ortodoksi ile mücadeleye giremeyeceği veya girmeyeceği için- ortodoksi üzerinde hiçbir etkiye sahip olmaması çok da şaşırtıcı değildir. Bu eleştiriler, en fazla, tamamlayıcı olması nedeniyle alaka(sız) olarak algılanır. Toplumsal ve tarihsel boyut, bunu muhtemel kılan oldukça yavaş entelektüel süreçlerin ve beraberinde getirdiği itirazların dikkate alınması konusunda bir an

128 Bu durum, Cohen ve Harcourt'nun (2003, s. 206) üretim fonksiyonları "içsel büyüme teorisi ve reel iş çevrimleri teorisi ile birlikte yeniden canlanmasına kadar, 1970'lerde ve 1980'lerin başlarında gözden düştü" şeklindeki görüşlerini paylaşmaz. Daha sonraki gelişmeler, sadece (unutulan) eleştirilerin nasıl gözden düştüğünü göstermiştir. Benzer şekilde, onlar da "sorunlar çözülmedi, sadece gömüldü (...) bu sorular üzerindeki anlaşmazlıkların yeniden gözden geçirileceğini tahmin ediyoruz, tıpkı Cambridge anlaşmazlıklarından 80 yıl önce pek çok kez olduğu gibi" (s. 212) sonucuna vardıkları için gereğinden fazla iyimserdirler.

bile tereddüt edilmeden göz ardı edilmiştir. Buna karşılık iktisat emperyalizminin ilk aşamasında marjinalist çekirdek, teknik aygıtların gelişimi sayesinde içerik ve statü kazandıkça iktisadi olmayanın da dâhil edilmesi için kapsamını genişletmiştir. Ancak iktisadi olmayanı iktisadi rasyonaliteye bağlamış gibi görmek ve “mış gibi” mükemmel işleyen piyasa bağlamında ele almak, yaklaşımın güvenilirliğini ve cazibesini iki açıdan esnetmek anlamına gelir. İktisadi yaklaşımın uygulamadaki uygulamasının daha geniş bir alana yayılması için -daha az kabul edilebilir bir şekilde- tarihin önemli olmadığını ve bu nedenle her şeyin optimizasyon, denge ve etkinlik sorunlarına indirgenebileceğini ileri sürer hale gelir. Ek olarak iktisadın kolonileştirici tasarımları, toplumsal ve tarihsel faktörlerin açık ve mutlak bir şekilde göz ardı edildiği ölçüde, diğer sosyal bilimlerden sınırlandırılmış bir cazibeye sahiptir.

Böylece marjinalizmin mantığı toplumsal ve tarihsel boyutu devre dışı bırakırken iktisat emperyalizminin mantığı onları kolonileştirerek ele alır, yani marjinalizm iktisattaki hâkimiyetini sağlamlaştırdığı zaman, disiplinin alternatif heterodoks ve disiplinlerarası yaklaşımlar ile doldurulma ihtimali kalmaz. İlk kez ve en başta piyasa aksaklıkları veya bilgi-kuramsal yaklaşım, marjinalizmin teknik aygıtlarını analize dâhil ederek tüm toplumsal faktörlerin yanı sıra tarihin de önemli olduğu sonucuna varmıştır. Bu yaklaşım *toplumsal* ve *tarihsel* faklılaştırmanın veya homojenleştirmenin ve yapılanmanın, neden iktisadi ve iktisadi olmayan değişkenlerdeki bireysel optimizasyondan kaynaklandığını açıklayabilir. Ve bunu da mükemmel işleyen piyasalar için daha önce uygulanan varsayımlardan ayrılarak yapar. Aslında disiplin normları *kapsamında* piyasaların, toplumsal ve tarihsel yönden spesifik koşullara göre neden var olamayacağını, temizlenemeyeceğini veya etkin olarak işlemeyeceğini açıklamaya çalışır. Tarih ve toplum resme yeniden dâhil edilir, ancak bu tarih ve toplum, analiz dışında bırakılanlardan tamamen farklıdır.

Böylece, toplumsal ve tarihsel boyutun iktisadi teoriden çıka-

rılmasının şu unsurları içeren *nispeten* uzun ve karmaşık bir süreç olduğu sonucuna ulaşılabilir: kendi tümdengelimci yönteminde marjinalizmin teknik aygıtlarının hâkimiyeti; daralan rasyonalite kavramının kullanımı ve bunun ana meseleye ve kısmî dengeden genel dengeye geçişe ilişkin genişleyen uygulama alanı; disiplinin heterodoks ve disiplinlerarası alternatifler pahasına büyümesi; ve ekonometrinin yükselişi. Bu süreç, onu bastıranlar tarafından yavaş olduğu şeklinde algılanır ve ifade ettikleri toplumsal ve tarihsel içerik ile birlikte unutulmuş asıl sakıncaları göstermektense yeni fikirlere karşı muhafazakâr ve yalnızca kendisine faydası dokunan bir mesleki direnç tarafından engellenir. Geriye dönüp bakıldığında değişim hızı mutlak anlamda -ister eski kurumculuğun ve heterodoksinin diğer biçimlerinin terk edilmesi, ister yeni klasik iktisadın Keynesyenler karşısındaki zaferi isterse de piyasa aksaklığı mikro-temellerinin oluşumu anlamında olsun- dikkat çekecek derecede yüksektir. Görünen o ki, marjinalizm ve onun teknik aygıtları şeklinde ifade edilen sakıncalar, ortaya çıktıktan sonra daha da güçlenmiş ve daha da dayanaklı bir hale gelmiştir. Ayrıca toplumsal ve tarihsel boyutun göz ardı edilmeyip yeniden hatırlanılmasından sonra bu konu, iktisat emperyalizmi dönemindeki daha geniş bir alanda olsa da yerleşmiş tekniklerin doğrulanmasındansa yayılması meselesi haline geldi (Fine 2007c). Buna karşılık, anaakım iktisattaki değişim hızı da, matematiksel modeller modasının -kavramsal içeriği ve alternatif yaklaşımlardan gerçeğe uygunluğu dikkate almadan- disiplin içerisinde yayılabilmesiyle birlikte artıyor. İktisat emperyalizminin yeni aşamasında bu yayılma, toplumsal ve tarihsel olanın değerini azaltmak oldukça tartışmalı iken, discipline ait sınırları nasıl ve ne kadar aşabilir ki?

3. Neden ve Nasıl?

İktisat emperyalizminin şimdiki aşamasına ilişkin olarak birkaç paradoksun ortaya çıktığı söylenebilir. İlk olarak yeni yaklaşım yerine geçmeye çalıştığı -özel bir durum olarak- tam rekabet modelinden daha az dogmatik olduğunu ileri sürmesine rağmen

kendisi, bir disiplin olarak iktisadın alternatiflere karşı daha da hoşgörüsüz olduğu bir entelektüel ortamda gelişmiştir. Radikal ekonomi politik büyük ölçüde tükendi ve tükenmediği yerlerde bile, ortodoksinin modelleme ve istatistiksel teknikleri neredeyse diğer her şeyi dışarıda bırakarak gittikçe mesleğe girişin zorunlu bir koşulu haline geldi. Blaug'un, *Economic Journal*'ın yazı işleri müdürlüğünü yapmış olan John Hey'den aktardığına göre, konuyla alakası olmayan malzemelerin, bir yazarın gözlemleriyle biçimlendirilmiş olguların kullanımına dayanan ve önemli iktisadi meseleleri ele almaktansa zekâ gösterisi yapmak üzere tasarlanan bir "dergicilik kumpası" söz konusudur. Blaug (1998b, s. 45) kendi düşüncelerini ise şu şekilde açıklar:

Açıkçası bu işten çıkıp çıkamayacağımız konusunda son derece karamsarım. Bir lokomotif yarattığımı düşünüyorum. Bu da iktisat mesleğinin sosyolojisidir. Durdurulması çok güç olan bir canavar yarattık.

Buna benzer bir görüşün Samuels (2002) tarafından önerildiği görülür:

İktisattaki itici güç, statü öykünmesidir. Bölüm tipi, üyelik, yayın, seçilen ve ödüllendirilen çalışmalar, müfredat içeriği, matematik ve ekonometriye karşı tutumlar, lisansüstü öğrencilerinin eğitim sosyolojisi, eleştirilerin değerlendirilmesi vb. kararlar, kademe ve güç hususları tarafından teşvik edilir. Bazı heterodoks iktisatçılar, kendi heterodoks paradigmalarını yüceltmek yerine, önde gelen ortodoks iktisatçıları etkileme görevini üstlenmişlerdir. Ortodoksi içindeki bazı iktisatçılar ise, kendi statülerinin tehlikeye girmesi riskinden korunmak amacıyla düşüncelerinin radikal yanlarını önemsiz gibi göstermişlerdir.

Daha da ötesinde Blaug (1998a, s. 11), seçkin lisansüstü öğrencilerinin bir kısmının ekonometri ve matematiksel iktisattaki en yeni gelişmelere göre yeteneklerini geliştirmelerine karşılık, reel dünyaya ilgisiz kaldıklarına dair bir araştırmadan bahseder¹²⁹. Bu durum, Axel Leijonhufvud'dan yararlanan ve "Fildişi

129 İktisadın metodolojik bireycilik, araçsalcılık ve denge temelinde oluşturu-

bir kuleye kapanmış uygulayıcılar, teorik gayretlerde (...) teori seçiminin temelinde ampirik doğrulamadan ziyade, güzellik ve zarafetin kullanılması ile birlikte estetik ölçütün bir rol oynamasına izin verirler” gözleminde bulunan Khalil (1987, s. 126) tarafından da teyit edilir. Matematiksel iktisadın meslek dışında olumsuz bir imajı olduğunu her şeye rağmen kabul eden Krugman (1998) tarafından ise farklı bir görüş ileri sürülür. Krugman her ne kadar reel dünya ve politika ile bağlantısını koparmasa da fikirlerin popüler detaylarını ve bunların önemini ihmal eder. Lâkin bu durum, konunun anlaşılabilmesi anlamına gelir. Bunun nedeni, matematiksel iktisadın tartışmalı ve ihtilafta olduğu reel dünya ile bağlantısını koruyamaması değil -bir zamanlar piyasa aksaklıklarını da analizine dâhil etmiştir- kullanmış olduğu yol ve tekniklerle bağlantısını yitirmesi ve eleştirileri ve alternatifleri dikkate alma konusundaki başarısızlığıdır¹³⁰.

Diğer taraftan, *American Economic Association*¹³¹ tarafından yayımlanan lisansüstü iktisat eğitimi ile ilgili bir rapor, temel müfredattaki realizm ve politika çıkarımları konusundaki yetersizlik nedeniyle, öğrenciler arasında derin bir hoşnutsuzluk bulunduğu sonucuna ulaşır (COGEE 1991)¹³². Aynı zamanda,

lan kendi kusurlu icadı dışında realite ile bir ilgisinin olmadığı hakkındaki açıklamaların en güçlüsü için bkz. Varoufakis (2007).

130 Krugman'ın insanların matematiksel iktisatçı rolünde yaratılması ve bu şekilde hizmet etmesi konusundaki kendi savlarına dayanan iddiasının aşağılayıcı bir yorumu için bkz. Martin (1999). Krugman hakkındaki daha fazla eleştiri için bkz. bakış açısını yersiz bir güvenle ortaya koyduğunu ve akademik iktisatçıların politika yapımcılar üzerinde neden daha fazla etkili olmadıklarını açıklama konusunda başarısız olduğunu belirten Klammer ve Meehan (1999) ve bkz. ekonomik söylemlerin akademik olmayan biçimlerini ciddi bir şekilde ele alma konusunda başarısız olduğunu belirten Amariglio ve Ruccio (1999).

131 T.S.N: Amerikan Ekonomi Kurumu.

132 Rapor komitesi, üç Nobel Ödülü kazanmış veya kazanacak olan (Arrow, Lucas ve Stiglitz) ve Dünya Bankası'ndaki üç başekonomistten (Kuroger, Summers ve Stiglitz) oluşmaktaydı. Daha sonraki kamusal veya kişisel farklılıklar kadar entelektüel farklılıklar da göz önüne alındığında -Summers Stiglitz'i Dünya Bankası'nda işten çıkarırken Stiglitz de Krueger'in

kurumlar arasındaki kalite hiyerarşisine bakılmaksızın hemen hemen her yerde aynı müfredatın okutulduğunu ortaya koyar. Lâkin COGEE, öğretilen bilgi tiplerinin arz ve talebi konusunda, teori ve ekonometrinin üst sıralarda yer almasına karşın, “kurumlar-tarih” ve “literatür”ün (veya iktisadi düşünce tarihinin) olağanüstü derecede alt sıralarda bulunmasını ele alıp tartışma konusunda aslında başarısız olur (Hansen 1991, s. 1069)¹³³. Şüphesiz ki geçmişte yaşanan hararetli tartışmalara rağmen bu durum sorgulanmadan kabul edilmiştir.

Anaakım iktisatçı olma yolunda ilerleyenlerin, bilerek ya da seçenekler gereği, disiplinle hızlıca kaynaştığı görülür. Kasper ve diğerleri de (1991, s. 1105) ABD’de sosyal bilimler fakültesinden mezun olup da lisansüstü iktisat eğitimine başlayan öğrencilerin sayısının az olması ile ilgili COGEE için eş-zamanlı bir rapor hazırlar:

Lisansüstü [iktisat] eğitimi, artık yalnızca lisans eğitiminin ileri bir uzmanlaşması değildir, neredeyse lisans eğitiminden ayrı bir disiplin haline de gelmiştir (...) İktisadın analitik konularına daha az dikkat edilmesi pahasına tekniğe yapılan vurgu da sosyal bilimler mezunlarının sezgisel ve yaratıcı yeteneklerinin önemini azaltma eğilimindedir.

Aynı şekilde iktisat doktoralı olan ve fakültelerde öğretim üyeliği yapanlar o kadar az eğitime sahiptirler ki, sosyal bilimler fakültelerinde hatta kendi uzmanlık alanlarında bile yeterli bilgi

2001 yılında IMF’ye başvuru yapmasını kınamıştır- aralarındaki farklılıklara ilişkin olarak, diplomatik bir şekilde ifade edilen şu yorumda da görüldüğü gibi bir tahminde bulunulabilir: “Hiç kimse bütün cümleleri onaylamazdı ve çoğu olayda bazı COGEE üyeleri, bu dökümanlarda belirtilmeyen önemli etkilere sahiptir” (COGEE 1991, s. 1037).

T.S.N: *COGEE: Commission on Graduate Education in Economics* (Lisansüstü İktisat Eğitimi Komisyonu)

133 Ayrıca bkz. Klammer ve Colander (1990). İlginç bir şekilde, Krugman’ı izleyen Colander (1998), ilk etkisini gök gürültüsünün sesine nazaran bir iğnenin düşüşüne benzetir. Diğer taraftan, beklenildiği gibi COGEE tarafından vurgulanan disiplinin eğilimleri ve özelliği oldukça birleştirilmiş ve sağlam görünmektedir. Ayrıca bkz. Colander (2003 ve 2005a).

derinliğine sahip değillerdir. Tüm bunların üstesinden gelebilmek için ise, “bu durum, fakültelerin iktisat tarihi ve düşünce tarihi alanlarında temel dersleri verebilme yeteneğini azaltsa bile” (s. 1106) sosyal bilimler fakültelerinde ileri iktisat teorisi gösterilmesi tavsiye edilir. Chandler’ın (2003, s. 397) kısa ve net bir şekilde ifade ettiği gibi:

1970’lerin sonlarında, Harvard’daki lisansüstü iktisat öğrencilerinin, Alexander Gershenkron’un iktisat tarihi dersini almaları gerekiyordu. 1980’lerin başlarında ise, bu defa matematik dersi zorunlu hale geldi. Bir süre sonra her iki ders de zorunlu ders oldu. Yakın zamanda Harvard’da, iktisat disiplininin durumunun ele alındığı bir iktisatçılar konferansına katıldım. Konferansın ana konusu ve ilgi alanı, iktisadın ikinci-sınıf matematikçiler için sığınılacak bir yer haline geliyor olmasıydı.

On yıl sonra ise Yonay (1998, s. 195) Debreu’nun (1991) *American Economic Association*’daki Başkanlık Konuşması’ndan alıntı yapar: “en iyi iktisat bölümlerindeki fakülte üyelerinin sadece bir kaçı matematik doktorasına sahiptir”.

Yeni iktisat ve iktisat emperyalizmi ile ilgili ikinci paradoks ise bu yaklaşımların, hem piyasa aksaklıklarının hem de toplumsal boyutun iktisadi analizden ayrı olarak kabul edilmesi konusunda daha dünyevi olduğunu iddia ederken, diğer taraftan da realizm eksikliklerinin gittikçe daha bariz bir hale gelmesidir. McCloskey’ye (1990b, s. 23) göre:

İktisatçılar, metaforlarının -onlar bunlara “model” diyorlar- mantığın kesin standartlarını karşılayıp karşılamadığı konusuna çok fazla zaman harcarlar. Hikâyelerinin, olgunun kesin standartlarına denk gelip gelmediği konusu ise kafalarını o kadar da kurcalamaz. [İktisatçıların] seçimi, yüksek mantık standartlarına, düşük olgu standartlarına sahip olmak ve metafor ve hikâye konusunda ise belli ve kesin bir standarda sahip olmamaktır (...) Örneğin, eğer iktisatçılar Matematik Bölümü redirisatından geçerek iktisatçı olurlarsa, mantık-yeterlidir retoriğini de beraberinde getirdiklerinde bu durum şaşırtıcı olmayacaktır... Bazı iktisatçılar da İngilizce Bölümü’nden geçerek

iktisatçı olurlar (...) ve bu nedenle iktisatçıların pek azı hikâye anlatuklarını bilirler.

Hayır, Matematik Bölümü'nden gelirler ve aynı zamanda da inanılması güç hikâyeler anlatırlar!

Bu bakımdan, iktisadın “Amerikanlaştırılma” derecesi özellikle şaşırtıcıdır. Bu sadece matematiğin, istatistiğin ve özel bir tipin metodolojik bireyciliğinin aşırı ve gereksiz kullanımı değil, aynı zamanda denge ve etkinlik konularıyla da takıntılı bir şekilde ilgilenilmesidir. Bu duruma dergilerin, ders kitaplarının, görevlerin, doktora eğitiminin, hatta Nobel Ödüllerinin aşırı komutası ve kurumlar ve bireylerin sınırlı katılımı tarafından dikkat çekilir. İktisat dalında Nobel Ödülü, şunun şurasında İsveç Merkez Bankası'nın kuruluşunun 300. Yıldönümü olan 1968'den beri veriliyor ve Alfred Nobel'in vasiyeti üzerine ilk olarak 1901 yılında verilen barış, edebiyat, fizik, kimya ve tıp alanlarında dağıtılan ödüllerle ismi dışında herhangi bir bağlantısı yok. Doğrudan Nobel'in soyundan gelen ve hayatta olan bir akrabası bulunmasa da kardeşi Ludvig'in soyundan gelenler, Alfred'in ödüllerin sadece “insanlığa en büyük katkıyı sağlayanlara” verilmesini şart koşması nedeniyle -söylenenlere bakılırsa- mutsuzdurlar (Brown-Humes 2002). Ludvig'in torununun oğlu olan ve insan hakları avukatı olarak çalışan Peter Nobel'in, 23 Kasım 2001 tarihinde Stockholm'de yayımlanan bir gazetede yazısında “İktisat ödüllerinin çok büyük bir çoğunluğu, dünyaya hâkim olan Batılı bakış açısını yansıtan insanlara verildi. Bunun da gerçekten tüm insanlığın yararına olup olmadığı oldukça şüphelidir” şeklinde yakındığı söylenir. Bu yazının kaleme alındığı yıl, İktisat dalında Nobel Ödülü'nü üç Amerikalı iktisatçı -George Akerlof, Michael Spence ve Joseph Stiglitz- kazanmıştı. ABD'de iktisat doktorası yapan öğrencilerin sayısı artarken ABD kökenli öğrencilerin sayısı azalıyor ki bu da Amerikan iktisadının dünyanın her yerinde mesleğin en üst düzeyine ihraç edildiğini ve benimsendiğini gösterir. Bu nedenle, Anglo-Sakson dışındaki gelenekler aşınmaya maruz kalmışlardır ve bu durum,

en sembolik olarak kısaltması AKTE olan *American-trained Korean Economists'in*¹³⁴ ortaya çıkışında görülür. Aynı hikâye tüm ülkeler için değilse de özellikle (matematikten iktisada dönenlerin ana kaynağı olan)Çin, geçiş toplumları ve daha genel olarak da gelişmekte olan dünya olmak üzere pek çok ülke için anlatılabilir.

Ancak iktisadın Amerikanlaştırılmasının belki de retorik olarak en inandırıcı ve tatmin edici kanıtı, yeni paradigmanın öncü savunucusundan gelir. Stiglitz'e (2001b, s. 6) göre, "soru şudur; eski (neo-liberal, rekabetçi denge) paradigmanın yeni yaklaşımlar ile ikamesini *kurumsal olarak* nasıl kolaylaştırabiliriz?". Yanıt ise şudur; vakıflar tarafından desteklenen ağ oluşumu ve doktora programları sayesinde. Ancak "çoğu dergi, alternatif yaklaşımlara olmaları gerektiği kadar açık değildir" durumu geçerli olsa da kadrolu işlerin bulunması -yayınlarla bağlı olduğundan dolayı- oldukça zordur. Bu nedenle de yeni dergilere ihtiyaç vardır. Hatta bu yorum, Nobel Ödülü sahibi ve ABD Başkanının ve Dünya Bankası'nın eski baş-ekonomisti olan birine aittir. Daha önce değinildiği gibi, sosyalizm beklentileri hakkında on yıl önce kaleme aldığı makale (Stiglitz 1994), ağırlıklı olarak büyük dergilerde yayınlanan kendi çalışmalarına 100'ün üzerinde atıf içermektedir ve akademik yayınlarının listesi 65 sayfayı aşmaktaydı. Bu nedenle Stiglitz, neo-liberal düşüncenin gücünü ve (Amerikan) ortodoksinin iktisat mesleğindeki mutlak gücüne işaret etmekte haklı olsa da, bu tekelin kendi zararına veya hepimize yutturmaya çalıştığı (eşit ölçüde Amerikan) yaklaşım zararına olduğu söylenemez. Stiglitz'in ortodoksiden kopuşu, hiç de geniş çaplı bir kopuş değildir ve ticaretin standart metodolojisine ve araçlarına güvenmeye devam eder. Stiglitz, -savaş arası dönemdeki kurumculuğu bir kenara bırakırsak- savaş sonrası dönemin Keynesyenizmine göre olmasa da, neo-liberalizm ile kıyaslandığında radikal durur.

134 T.S.N: Amerikan-eğitilmiş Koreli iktisatçılar.

Bu nedenle, Amerikanlaştırılmış bir meslek olarak anaakım iktisatın, Garnett'in de (1999) gözlemlediği gibi, süregelen ve dogmatik bir şekilde iktisadi söylemin diğer biçimlerine kıyasla bilimsel statüsünü ve hâkimiyetini tekrar ileri sürdüğü rahatlıkla söylenebilir ki bunu da mesleğin tanımı ve giriş koşulları için ve istihdam, prestij, finansal destek ve entelektüel bağımsızlığa dair ortak faydalar için sınırlar yaratarak yapar. Ancak üçüncü bir paradoks olarak, disiplin iktisat üzerinde belli bir tekele sahip iken, neden varsayılan üstün bilim şeklini kendi kapasitesinin üstünde ve ötesinde bir biçimde -yeni bilgi-kuramsal iktisat ışığında- diğer disiplinlere kadar genişletmeye çalışmalıdır?

İktisat emperyalizminin yeni aşamasının açıklanmasında, hem değişen çıkarlarla hem de entelektüel gayretin dışında meydana gelen maddi gelişmelerle daha fazla bağlantılı olan tam bir bilgi sosyolojisi temin etmek mümkün değildir. Bu durum, kısmen (akademik) fikirler dünyasının çalışma konularını dikkatli ve düzgün olarak takip etmemesinden kaynaklanır. Ancak disiplinin şu anki dinamiklerinde ve öğrencilerinde belli bir olgunlaşma olduğu varsayılabilir. Öncelikle, iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki evrilen ilişkiyi açıklamak için, daha önce bu konuyu araştıranlar da -belki de dolaylı ve kısmî olarak- hesaba katılmalıdır.

Yeniden gündeme getirilen ve dikkate alınan yaygın bir yaklaşım, katı bir tutuma, muhafazakârlığa ve alan dâhilinde yer etmiş ilgi alanlarına başvurmaktır. Bu da hem iktisat emperyalizminin üstünlüğüne dair sorgusuz sualsiz inanca hem de -bu kabul edilse bile- moda değişikliklerini taklit eden bir entelektüel yaşama dayanır. Sonuç itibariyle, iktisat emperyalizminin -onun kaçınılmaz zaferini ilan etmek için değil de- ilerleme eksikliğinden yakınmak için ne karşı çıkılan fikirlerin özünün ve mesleğin pratiklerinin ne de entelektüel olsun ya da olmasın dış ortamın ciddi bir şekilde sorgulanmasına gerek vardır. Bu nedenle, Tullock (1972, s. 320-321) yedek zekânın (*spare grey matter*) eksikliği nedeniyle yeni gelişmelerin göz ardı edilmesine neden olan

“insan beyninin sınırlı doğası”na atıfta bulunur, ancak şunu da eklemeyen edemez “bugün hala yeni yöntemlerin etkilerini sınırlamaya devam eden entelektüel sermayenin uzmanlaşması ve korunmasına dair sorunların, günümüzden yirmi yıl sonra artık ciddi engeller oluşturmayacağını rahatlıkla ümit edebiliriz”. Tullock (s.320), “bir hayli gergin koşullarda” ayrıldığı Virginia Üniversitesi öğrenci gazetesinde masraflarını kendisi karşılayarak yazdığı ve saldırgan “Ludizm”¹³⁵ konusunu işlediği iktisat emperyalizminden oldukça emindir:

Mr. Tullock -kabul edilmelidir ki- pek çok yazı kaleme almıştır, ancak yazılarının sayısı kalitelerini çok rahatlıkla aşar. Bir siyaset bilimci olduğu kadar bir iktisatçı olarak da yetkin olduğunu iddia eden Tullock, bu alandaki profesyoneller tarafından tam da Detroit Lions¹³⁶ taraftarlarının George Plimpton’ı¹³⁷ karşıladığı gibi karşılanmıştır.

Ancak yine de arada şöyle bir fark bulunur; Tullock politik bilim üzerinde Plimpton’ın futbol sahasındaki etkisinden daha fazla etkiye sahipti.

Stigler de (1984, s. 311) eski fikirlerin zor öldüğüne dikkat çeker. Stigler’e göre, iktisat emperyalizmine mesleğin kıdemli üyeleri karşı çıkarlar:

Bu bilimsel muhafazakarlığın nedenlerinden biri (...) büyük olasılıkla, yaşlı âlimlerin spesifik beşeri sermayelerini -kendileri alanlarında sahip oldukları bilgiyi- muhafaza etmeyi istemeleri ve bir disiplindeki yeniliklerin de bilgiyi, tamamlanmamış veya artık kullanılmayan bir hale getirme eğiliminde olmasıdır.

En azından Stigler “İktisat, emperyalist çağına neden son 20

135 T.S.N: Makine kırıncılar. İngiltere’de sanayi devrimi sırasında ortaya çıkan, makineleşmenin işsizliğe yol açacağını düşünen görüş.

136 T.S.N: Detroit Lions, ABD’nin Detroit, Michigan şehrinde bulunan profesyonel bir Amerikan futbolu takımıdır.

137 T.S.N: George Ames Plimpton, 1927 ile 2003 yılları arasında yaşamış Amerikalı gazeteci, yazar, editör, aktör ve amatör sporcudur. Plimpton 1963 yılında yedek oyun kurucu olarak Detroit Lions’ın sezon öncesi hazırlık kampına katılmış ve birkaç hazırlık maçında da görev almıştır.

veya 30 yıl gibi oldukça geç bir zamanda başladı?" sorusunun yanıtlanması konusunda entelektüel bir görüş ortaya koyar (s. 312). Stigler'in bu soruya yanıtı "gittikçe artan soyutlama ve genelleme" dir. Diğer bir ifadeyle, daha önce de değinildiği gibi, gösterilen bu direnç aşılar aşılmaz, dışarıda bırakılan toplumsal boyutun ve yöntemin bir kısmı yeniden hayata döndürülebilir! Benzer şekilde, Buckley ve Casson (1993, s. 1039), *Economics as an Imperialist Social Science* adlı kitaplarında, şu iddiada bulunduklarında kesinlikle çağın gerisinde kalırlar:

Eğer iktisadın etki alanının genişletilmesi oldukça yararlı ve verimli ise, iktisatçıların bu konuda neden daha etkin olmadıkları sorulabilir? Bunun açıklaması da, iktisadın muhafazakâr bir meslek olması gibi görünür ki iktisat, temel varsayımlarının çok yönlülüğünden, yalnızca bir tehdit altında olduğunda istifade etmiştir.

Görüldüğü gibi, muhafazakârlıktan kaynaklanan fikirlerde ısrar edip sadece bunlara rica etmek hiçbir açıklama önermemek anlamına gelir. Bu nedenle, fikirlerin ve bu fikirleri savunan veya savunmayanların nedeni, nasılı ve ne zamanıyla ilgili ayrıntılara inilmelidir, çünkü direncin yavaş yavaş artmasıyla bir fikrin yerine diğerinin geçtiği, fikirlerde meydana gelen değişimi açıklamak da imkânsız bir hale gelir. Buna karşılık iktisatta fikirlerin ne kadar çabuk değiştiği, eski marjinalizmin genel dengeyle, Keynesyençiliğin neoliberalizmle ve yeni klasik iktisadın piyasa aksaklıklarıyla tamamen yer değiştirmesinin bir nesilden olsa olsa biraz daha fazla sürdüğü dikkate alındığında net bir şekilde görülebilir. Anlatılan hikâyeler ve yaptığımız araştırma ışığında, disiplinin geçmiş klasiklerine ne kadar az başvurulduğu-kütüphanelerden ödünç alınmalarıyla ölçülen- bu klasiklerin genellikle dükkânlara hapsoldükleri ve onlara ihtiyaç duyulmasının üzerinden epey bir zaman geçtiği göze çarpar.

Friedrich von Hayek ve Frank Knight'tan yararlanan McKenzie (1978, s. 640) değişim meselesi ile ilgili daha etkili bir görüş ileri sürer ve maddi faktörlerdeki değişimin etkisine değinir.

McKenzie'ye (ss. 640-41) göre, öngörücü yöntemin, iktisattaki ve daha genel anlamdaki -diğer yöntemler pahasına- yükselişi, devletin ve buna uygun olarak da davranışsal sonuçların yönlendirilmesi için bir gücün gerektiği şeklindeki inancın yükselişinin bir sonucudur:

Çünkü kontrol gittikçe daha spesifik hale geldi, daha öngörücü teorilere ihtiyaç arttı ve hatta daha spesifik (ve tartışılabilir) argümanlar bireysel fayda fonksiyonuna dâhil edildi. Diğer bir ifadeyle, politika talepleri, daha spesifik ancak daha az realist davranış tanımlamalarının kabul edilmesi için bilimsel iktisatçılar topluluğuna ihtiyaç duyar. Bu da uygulanabilir toplumsal güçler olarak yaratıcı bilince çok fazla yer bırakılmaması ile birlikte, "Skinneryen kutu" görünümünü benimseyen teorik modelleri kabul etmeye razı olduğumuz anlamına gelir.

McKenzie'ye göre, politika alanının genişletilmesi zorunluluğu (doğru veya yanlış, kendisi açık bir şekilde Avusturya ruhundaki liberal inançlılardan biri olmasına rağmen), önemli ölçüde analitik kayıplara ve otoriter eğilimlere yol açar. Bu da teori ve Dünya Bankası'nın modern dünyadaki pratikleri ile -özellikle de Washington Uzlaşısı'ndan Post-Washington Uzlaşısı'na geçişle ve buna uygun olarak kalkınma çalışmalarında iktisat emperyalizminin eski biçimlerinden yeni biçimlerine geçişle- aşırı derecede bağlantılıdır¹³⁸. Bugün artık daha fazla telefon hattının daha fazla büyümeye ve daha fazla büyümenin de yoksullukta çok daha büyük bir azalışa neden olacağı bir iktisadi ve toplumsal mühendislik türü bulmak olağandışı değildir¹³⁹. Toulmin (2001, s. 13) ekonomi politikten iktisada geçişe gönderme yaparak formalizmin yükselişi ve bunun rasyonalite ile ilişkisi hakkında daha kapsamlı ve köklü bir perspektif sunar:

On yedinci yüzyıl doğa bilimcileri (...) rasyonalite, zorunluluk ve kesinlik düşüncelerini tek bir matematiksel pakette

138 Post-Washington Uzlaşısı'nın eleştirel bir sunumu için, örneğin bkz. Fine vd. (eds) (2001), Hildyard (1998), Standing (2000) ve Jomo ve Fine (eds) (2006).

139 Bir eleştiri için, örneğin bkz. Devarajan vd. (2000) ve Fine (2006c).

birleştirme hayalini kurdular ve bu hayal, İnsan Muhakemesi (*Human Reason*) üzerinde, üç yüz yıldır iyileşmeyen bir yara -son zamanlarda tedavi etmeye başladığımız bir yara- açtı.

Toulmin on yedinci yüzyılın başlangıcında disiplinlerin icadını, mesleklerin ortaya çıkışının bir sonucu olarak görür (s. 26). Disiplin içerisindeki katılıklar ve uzmanlaşma ile buna karşılık gelen -daha sonra kurumsal hale gelen- bir esneklik kaybolması arasında çarpıcı bir dengeye ulaşılması aracılığıyla, disiplinlerin sınırları yirminci yüzyılda daha da belirginleşmiştir. Toulmin'e (s. 42) göre:

İnsanlar, disiplinlerindeki sistematik işlemlerin üstesinden gelinmesi konusunda hangi sınırları kabul ettiklerini unuttukları zaman sorunlar da başladı. Unutkanlık başlar başlamaz, yanlış anlaşılmalara ve çelişen amaçlar için de zemin hazırlanmış olur: disiplinli bir faaliyet için gerekli olan seçici dikkat, soruların çözümlenmesindeki "bir ve tek doğru yol" olma konumuna yükseltilir ve sorunlara farklı bir şekilde veya farklı önceliklerle yaklaşma olasılığı göz ardı edilir veya "desteklenmez".

Benzer şekilde Lawson da (2003, 10. bölüm) birikimli nedenselliğin evrimci bir modeline dayanarak iktisadın matematikselleştirilmesinin tarihini sunar. Bu açıklama daha fazla kullanıldıkça daha fazla kanıksanır. Ayrıca Soğuk Savaş ve McCarthyizm'e ilişkin entelektüel ortamda meydana gelen değişimin, entelektüellere ve daha mütefekkir yaklaşımlara bir muhalefet ile bağlantılı olduğunu da ekler¹⁴⁰. Diğer taraftan her ne kadar Toulmin ve Lawson'un Batı kültüründe egemen güç olan toplumsal fenomenlerin matematiksel hale getirilmesi şeklinde-

140 Ayrıca bkz. Fushfeld (1998, s. 511). "Matematiksel genel denge teorisi, soğuk savaş döneminde ideolojik ve politik olarak oldukça kullanışlıydı" ancak fikirler dünyasında "sanlı görünmez bir el aracılığıyla, bazı fikirleri ön plana çıkaran ve diğerlerini reddeden bir seçim süreci iş başında" iddiasında bulunur. Bununla birlikte rahatsız edici bir şekilde, farklı bir görünmez elden başka, Soğuk Savaş döneminde iktisat tarihi önemli ölçüde dalgın kaldı (daha önceki ile kıyaslandığında), eğer kararlılıkla anti-komünist ise özellikle de ön saflarda bulunan Rostow ile. Bkz. Milonakis ve Fine (yayınlanacak).

ki genel gidişata aşırı bir vurgusu olsa da Lawson, bu durumun bazı sorulara yol açtığının farkındadır, ancak iktisadın, neden, nerede, ne zaman ve hangi içerikle bu hale geldiği sorularını cevapsız bırakır.

Hodgson (2001) ise, kurumculuk ve tarih kaybolurken iktisat emperyalizminin yükselişi ile ilgili yapmış olduğu üstü kapalı açıklamada pek çok faktörü dikkate alır. Söz konusu faktörler, çok yönlü bilim insanlarının birçoğunun Yahudi olmasına ve bunların ABD'ye göç etmiş olmasına rağmen, ilerici Alman bilim çevresinin Nazizm tarafından itibardan düşürülmesini; Amerika'nın ekonomik başarısı doğrultusunda Amerikan olan her şeye karşı duyulan aşkı; Harvard kariyerlerinin peşinde koşan Joseph Schumpeter ve Talcott Parsons gibi bilimcilerin kaba materyalizmini ve London School of Economics'te Allyn Young'ın ölümü ve onun yerine müdür olarak Lionel Robbins'in geçmesini içerir. Ne bu açıklamalar ne de bütünüyle ortodoksinin hâkimiyeti altına giren ve en nihayetinde diğerlerini de kendi hâkimiyeti altına almaya çalışan bir disiplin tarafından açıklanan mekanizmalar yeterince güçlü görünür.

Bu nokta, daha önce ele alınan tartışmanın büyük bir bölümü için de geçerlidir. Bu konu hakkındaki düzeltici bir görüş olarak Amadae (2003) tarafından yapılan ve ABD sosyal biliminde rasyonel seçimin desteklenişi ve yükselişine dair açıklama en kullanışlı olanıdır. Amadae'ye (ss. 11-12) göre, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki formalist devrim sürecinde, neoklasik teknik aygıtlar disiplin üzerindeki nüfuzunu sağlamlaştırıyordu:

Üniversitede rasyonel seçim teorisi, bir dizi örtüşme ve disiplinlerarası devrim şeklinde gelişti (...) disiplinle ilgili üç adet bariz dönüşüm gerçekleşti (...) toplumsal seçim, kamu seçimi ve pozitif politik teori (...) Çığır açan rasyonel seçim bilimcileri, rasyonel seçimin kurumsal ve mesleki başarısı için son derece önemli iki kurumsal merkezi paylaşıyorlardı.

Bunlar *Research and Development Corporation*¹⁴¹ (RAND) ve *Public Choice Society*¹⁴² idi. RAND'ın amacı, kısmen ABD'nin askeri stratejisi hakkında bilgi vermektir ve farklı bakış açılarıyla çıkarıcı davranışın incelenmesi amacıyla iktisatçılara ve diğer sosyal bilimcilere başvuruyordu. Yani iktisat emperyalizminin son aşamasında iktisatta ele alınmaya başlanan oyun teorisi, davranışsalılık ve strateji oluşturma gibi konular, bu kurumda çok daha önceleri odak noktasıydı. Amadae'nin (s. 77) ifade ettiği gibi:

Rasyonel seçim teorisinin, tanımlayıcı, normatif ve kuralcı bileşenleri bulunur ve nükleer strateji ve silah tedarikinin karmaşık sorunlarına ilişkin faaliyetler hakkında bilgi vermek üzere geliştirilmiştir. Sonuç itibarıyla da çok çeşitli araçlar uygulanmış ve en azından uygulamada ABD'nin Soğuk Savaş politikası ile yakın bir ilişki sergilemiştir.

Piyasa aksaklıklarını düzelterken devlet baba (*benevolent state*) olarak Keynesyenizm ve Pigoucu refahçılık çevresinde birleştirilen bu unsurlar, neoklasik bir iktisatçı için çok da ilgi çekici değillerdi. Ancak o dönemlerde, iktisatçılar tarafından bu konuya gösterilen nispi ilgisizlik, konuya müdahil olma konusunda bir sıkıntı yaratmadı. Aksine RAND'da stajyer olarak görev almış olan Kenneth Arrow, 1948 yılında "Sovyetler Birliği'nin kolektif fayda fonksiyonunun matematiksel bir şekilde ifade edilmesiyle görevlendirildi ki bu da nükleer korku politikasının oyun kuramsal strateji hesaplamaları için oldukça faydalı olacaktı" (s. 85). Ancak Arrow'un araştırmasının sonuçları oldukça çelişkiydi; neoklasik iktisadın metodolojik bireyciliği ile ilgili teknik ve kavramsal aygıtlarını destekler ve yüceltirken aynı zamanda bu araçların kısıtlamalarını da gözler önüne serdi. Bu nedenle, toplumsal seçim ile ilgili olarak geliştirdiği ünlü imkânsızlık teoremi bireyciliğe ve idealist demokratik değerlere dayanır. Aslında toplumsal bir seçim bulunabilse bile, bireysel seçimleri

141 T.S.N: Araştırma ve Geliştirme Kurumu.

142 T.S.N: Kamu Seçimi Cemiyeti.

toplumsal seçimlere çeviren biçimsel ve matematiksel bir mekanizmadan daha çok, politik süreçten yoksun olan bu yaklaşımın uygulanması için bir diktatöre ihtiyaç vardır. Daha genel olarak Mirowski (2007a), Arrow'u meslekteki popüleritesi dolayısıyla -anaakımda meydana gelen ve bizzat kendisi tarafından yapılan gelişmelerin her birini zaman zaman reddetmesi ironisini yansıtacak şekilde- "Cowles¹⁴³ poster çocuğu" olarak adlandırır ve Cowles'in kendisi de makro ve mikro düzeyde müdahaleci bir tutum sergiler (Ayrıca bkz. Mirowski 2007b).

Bu nedenle, Arrow'un yaklaşımı, modern bir Marshall gibi, bir yandan neoklasik iktisadı geliştiriyor, öte yandan Keynesyenizm ve refah devletçi demokrasiyi takip ederek neoklasik iktisadın sınırlarına işaret etmeyi destekliyordu *Public Choice Society*'nin hedefleri ise tam zıt yöneydi. Devletin rolünü kısıtlayan ve bireysel özgürlüğü teşvik eden herhangi bir argümanın kendisine mâl edilmesinin yanı sıra, formalist devrimlere katkıda bulunmaya da nispeten az ilgi gösterdiler. Arrowyan bir biçimde ya da başka türlü bir biçimde ortaya konan (kamuya karşıt olarak) toplumsal seçime dair çoğu düşünceye, en ünlü ve etkili ürünleri kamu seçimi teorisi ile birlikte, şiddetle karşı çıktılar. Amadae'nin (2003, s. 136) belirttiği gibi, "Buchanan ve iş arkadaşları (...) kamu yararı ya da toplumsal refaha dair herhangi bir aksiyomun, kendilerinin bireyci felsefeye bağlılıklarını ihlal ettiğini net bir şekilde onarlar". Ve ABD'deki muhafazakâr unsurlar arasında Keynesyenizme bağlanan şüphe, nasıl eğitim verileceği üzerinde derin bir etki yaratmaya yetti. Bunun mikro-ekonomik ilkelerle tutarlı olması gerekemeyebilir ancak "tekelci kapitalizm" in realitelerinin sorgulanmasıyla alakalı alternatiflerin desteklenmesine de izin verilmez¹⁴⁴.

143 T.S.N: *The Cowles Commission for Research in Economics*, 1932 yılında iktisatçı ve işadamı Alfred Cowles tarafından kurulan bir ekonomik araştırma enstitüsüdür.

144 Amerikan (ve İngiliz) iktisat ortodoksisinin yükselişini destekleyen politika ve ideoloji için bkz. Lee (2009).

Bu bilgiler ışığında, son derece hızlı büyüyen akademik iktisat mesleğinin kendisini bulduğu yerdeki -Keynesyenizm artı marjinalizm ve rasyonel seçim arasında bir yer- sınırlı entelektüel ortamı tanımlamak da mümkündür. En güvenli ve kabul edilebilir olan, temeli, teknik aygıtların ve bu aygıtların iktisattaki uygulamalarının gelişmesiyle sınırlamaktı. Daha kapsamlı bir görüşe karşı çıkılmadığı noktalarda, piyasa sisteminin desteklenmesi ve hatta Keynesyen sağduyuya ve Pigoucu refahçılığa bu noktada karşı çıkılması çok daha muhtemeldi. Şimdilerde yapılan, sadece oyun teorisi, davranışsalılık, kurumlar vb. tarafından daha erken tarihlerde sunulan ve kutsal gibi görünen fayda ve üretim fonksiyonlarının teknik aygıtlarıyla uyumlu olan görüşlerini, iktisat emperyalizminin en son aşamasına eklemektir. Ancak bağlam bugünlerde, komünizme karşı kurulan bir ittifaktan ziyade, neoliberalizme karşı gösterilen ılımlı bir tepki halini almaktadır.

Ve günümüzdeki iktisat emperyalizminin önde gelen temsilcilerinin, geleneklere aykırı, radikal ve devrimci çağrılar çıkırlarına inandıklarının farkına varılması önemlidir, ki son hali olan bilgi-kuramsal yaklaşım da bu konuda bir istisna oluşturmaz. Daha önce yaptığı bir alıntıda ortaya çıktığı gibi Stiglitz, Thomas Kuhn'un bilimsel devrim kavramına açık bir gönderme yapmamasına rağmen, bir paradigma değişikliğinden söz etmeye isteklidir. Bunu yaparak, neoklasik iktisadi tam rekabet modelleriyle birlikte tanımlama eğilimindedir, Stiglitz'in alternatifi anti-ortodoks ve anti-klasik olarak daha iyi sunulabilir. Daha önce ortodoksiyi "temsillerinin hepsi tam rekabet, mükemmel piyasa modelidir" şeklinde tanımladığı göz önünde bulundurulduğunda bu durum çok da şaşırtıcı değildir (Stiglitz 1991, s. 135). Lâkin kesintili bir süreç yerine sürekliliğin resmi, Stiglitz'ten "anaakım iktisatın, şimdiye kadar gördüğüm, en adamakıllı *işsel* eleştirilerden biri"ni yöneltti şeklinde söz eden Harcourt (1997, s. 3) tarafından daha net bir şekilde çizilir (italikler eklendi).

Piyasa aksaklıklarının eski türü, asimetrik bilgiye yapılan vurgu hariç tutulursa anakıma dâhil olan yeni neoklasik iktisattan,

en azından, en dikkat çekenini de Marshall ve Pigou'nun çalışmaları aracılığıyla olan marjinalist devrimden bu yana uzaktır (bkz. Milonakis ve Fine [2009, 7. bölüm]). Üstelik ortodoksi, tam rekabet modellerini, metodoloji, yöntem ve bir teori ve optimize edici bireylere dayanarak oluşturulan teknikler setine nazaran daha az konu alır. Hahn ve Solow (1995, s. vii) gibi iki neoklasik anaakım iktisatçı, yeni klasik iktisat eleştirisinde Stiglitz ile aynı duyguları paylaşırlar:

Aynı zamanda, bireylerin rasyonelliğine ve bireyler arasındaki merkezi olmayan iktisadi iletişim türleri esasına kesinkes dayanan ekonomi teorilerini gerekli bulmamız bakımından, kendimizi neoklasik iktisatçılar olarak da kabul ediyoruz.

Her şey göz önünde bulundurulduğunda tüm bunların, neoklasik ortodoksinin daha dar veya daha geniş bir tanımlamasına indirgendiği düşünülebilir. Ancak özellikle iktisat emperyalizmi bağlamında daha fazlası söz konusudur. Stiglitz tarafından da ileri sürülen, geçmişten radikal bir kopuş fikri nedeniyle, eski ile yeni arasındaki kayda değer süreklilikler üzerine bir örtü çekilir. Örneğin Lazear'a (2000, s. 102-103) göre, iktisat emperyalizminin göklere çıkarılmasında¹⁴⁵:

İktisadın gücü kesinliğinde mevcuttur. İktisat bilimseldir; biçimsel yanlışılanabilir bir teoremin ifade edilmesi, teoremin sınanması ve kanıtlar temelinde teoremin yeniden gözden geçirilmesi konularında bilimsel bir yöntem izler. Diğer sosyal bilimlerde başarısızlığa uğrarken iktisat başarılı olmuştur, çünkü iktisatçılar soyutlama yapmaya can atarlar. İssiz bir adaya düşen ve açlıktan ölmek üzere olan bir iktisatçının, yemek konservesini açmak için elinde bir konserve açacağı olduğunu varsayması

145 İktisatçıların yaptıklarının, uzun bir zamandır kendilerinin hatalı bir imgesi olarak bilindiği şeklindeki iddialar için bkz. Blaug (1980), McCloskey (1986), Boland (1997), Lawson (1997) ve Wible ve Sedgley (1999). Ayrıca Shapiro (2005), rasyonel seçim politik bilimin, ampirik kanıtlara uygulanması konusunda başarılı olmak şöyle dursun, son derece sınırlı olduğu sonucuna ulaşır ve bunun bir "gerçeklikten kaçış" olup olmadığını sorar. Ayrıca bkz. Green ve Shapiro (1994).

ile ilgili eski bir fıkra¹⁴⁶, önemsiz veya zor detaylar olduğuna inandığımız şeyleri varsayma konusundaki istekliliğimiz ile dalga geçer. İktisatçılar bir analiz yapmak için gerçeğe aykırı/karşı olgusal sorular yöneltmeye alışkınlardır. Peki varsayımsal etkinin (*hypothesized effect*) yokluğunda ne olabilir? Ne gözlemlenir? Data farklı varsayımlar arasından bir seçim yapmamıza izin verir mi? Bu yöntemin izlenmesi hususunda, sosyal bilimciler arasında iktisatçılar yalnız değildirler, ancak bu irdeleme şekli iktisadi araştırmalar için bir standart haline gelmiştir.

Bu palavralara gelince, yeni yaklaşımla birlikte çok da fazla bir şey değişmemiştir. Metodolojik yetersizlikleri ne olursa olsun anaakım iktisat, değişmeyen bir yönetime -özel bir türün metodolojik bireyciliği ve fayda maksimizasyonuna, bir düzenleme kavramı olarak dengeye, etkinlik görüşlerine- sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam etti, ki bu üç ayırt edici bilimsel unsur Lazear (2000) tarafından da vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak teknik aygıtlar ve bağlantılı teknikler seti -her ne kadar (piyasa ve hükümet) başarısızlığının kaynakları ve etki alanı ile bu temellerin eksiklikleri giderilse de, üretim ve fayda fonksiyonları cinsinden temellerin derhal fark edilebilir bir hale gelmesiyle birlikte- biraz daha kapsamlı ve karmaşık bir hale geldi.

İktisadın gittikçe daha da matematiksel hale getirilmesi sonucunda, mesleğin entelektüel birliğine giriş koşulları, teknik yönden son derece zor ve zahmetli bir hale geldi. Matematiksel ve istatistiksel karmaşıklık derecesi arttıkça bunu uygulamayan

146 T.S.N: Burada bahsi geçen fıkra şudur; bir fizikçi, bir kimyacı ve bir iktisatçı ıssız bir adaya düşerler ve yanlarında yiyecek bir şey yoktur. Bu sırada sahile bir konserve kutusu vurur. Aralarında konserve kutusunu nasıl açacaklarına dair bir tartışma başlar. Fizikçi der ki: "Bir taşla vurup açalım, yeriz". Ancak diğerleri bu öneriyi, açarken konserve içindeki yiyeceğin bir kısmının döküleceği gerekçesiyle reddederler. Kimyacı der ki: "Ateşe alalım hem pişer hem de kutu açılır". Ancak kutunun ısınması sırasında oluşacak basınç kutuyu açarken yine konserve içindeki yemeğin bir kısmının dökülmesine sebep olacaktır, bu nedenle kimyacının önerisi de reddedilir. En sonunda iktisatçı diğerlerine "sizin önerdikleriniz yiyeceğin bir kısmının dökülmesiyle sonuçlanır. Hâlbuki böyle bir kayba hiç gerek yok. 'Farz edelim ki elimizde bir konserve açacağı var'" der.

iktisatçılar da kendilerini büyük ya da küçük çapta ötekileştirilmiş bir halde buldular. Diğer taraftan, yeni yetişmiş akademik iktisatçılar tekniklere oldukça yoğunlaştılar ve bu iktisatçıların sayıları da git gide artıyor. Günlük gözlemlerde ve meslektaşlar arasındaki tartışmalarda, iş arayan “Amerikan-eğitilmiş” iktisatçı eksikliği hissedilmiyor.

Üstelik “ya bir şeyler yayınlarsın ya da silinir gidersin” koşulunun geçerli olduğu ve doktoranın da yetmediği bir dünyada, yeni iktisatçılar yeteneklerini göstermek için fırsatlara ihtiyaç duyarlar, ki bu ihtiyaçlar yeni dergilerin ortaya çıkmasıyla bir derece de olsa giderilmiştir. Ancak burada önemli bir entelektüel faktör söz konusudur. Bu da yeni bilgi-kuramsal yaklaşımın temelini oluşturan analitik ve teknik *ilkelerin* talepkâr ve iddialı olmaları ancak -kontrol edildiğinde- faaliyet alanı ve iktisadi uygulama konusunda da kısıtlı olmalarıdır. Kısacası piyasa aksaklığı ve model sorunu hep üst üste gelir. İster hali hazırda iyice anlaşılmış olanların entelektüel sıkıntısı -bir piyasa daha, teknikteki bir dönüş daha- isterse de kendilerini henüz kanıtlayanların yeni yollar arayışı vasıtasıyla olsun, diğer sosyal bilimlere, aksi halde hızla azalan marjinal verimlilik sergileyecek olan bu yeteneklerini tüketecekleri -el değmemiş değilse de- yeni bir alan temin ederler! Aslında neoliberalizm iktisadın ölümüdür, çünkü eğer piyasa mükemmel bir şekilde işlerse, bu konuyu çalışmaya bile gerek yoktur. Aksine piyasa aksaklığı, bilgi-kuramsal yaklaşım yalnızca yoğunlaşan teknik ustalık pahasına disiplini canlı tutar, bunu da daha ezoterik modellere dayanarak ve en önemlisi de piyasa-dışı uygulamalara yayılarak yapar.

Ayrıca akademi genel olarak dışsal araştırma fonlarına da gittikçe daha bağımlı bir hale gelmeye devam etmektedir, tıpkı ya bir şey yayınlarsın ya da silinip gidersin durumunda olduğu gibi. İşletme, muhasebe, pazarlama ve finans bölümlerindeki meslektaşları ile karşılaştırıldığında, akademik iktisatçıların özel sektörün ihtiyaçlarına genellikle uygun olmadıkları görülür. Anlaşma sağlayabildikleri yerlerde ise, özel sektörde kazandıkları

ücret, akademide kaldıkları takdirde kazanacakları ücretten oldukça fazladır. Öte yandan iktisatçılar, kamu yararını daha fazla düşünen araştırmalarda da, özellikle de maddi olmayan konular olmalarından dolayı, gönüllü katılımcılardan daha az yer alırlar. Balakrishnan ve Grown'un (1999, s. 135) ekonomik araştırmalara yönelik vakıf desteğiyle ilgili çalışmalarında ortaya koydukları gibi:

Örneğin Ford Vakfı, sosyal bilim ve sağlık alanında çok-disiplinli lisansüstü programlarına yatırım yaptığı zaman, iktisatçıları bu girişime katılmaya ikna etmenin imkânsız olduğunu gördü. Benzer şekilde MacArthur Vakfı, küresel iklim değişikliğinin insani boyutları üzerine çok-disiplinli bir araştırma yarışmasına sponsor olduğunda da iktisatçılar genellikle araştırma ekibinde yer almadılar.

Bununla birlikte, iktisadın bu konulardaki eksikliğinden şikâyet eden Balakrishnan ve Grown, bir yandan da "iktisat ve hayırseverlik konusunda yaşanan son dönem gelişmeler -ki bu gelişmeler bu ilişkinin yeniden tartışılması ve tekrar değerlendirilmesi için yeni olanaklar sağlar" (s. 135) ile cesaret ve moral kazanmışlardır. Özellikle de "bilgi iktisadı konusundaki canlı ilgi ve kamu hizmetleri, işgücü piyasaları, kredi piyasaları, sigorta piyasaları ve Üçüncü Dünya tarımı gibi oldukça değişken koşullarda asimetrik bilgiden kaynaklanan içsel sorunlar"a (ss. 124-125) atıfta bulunurlar. Bu nedenle entelektüel, profesyonel ve kişisel zorunluluklar, piyasa aksaklıkları paradigmasının piyasa-dışı sonuçlara yayılmasını pekiştirerek -diğer sosyal bilimlerin perspektiflerinden bakıldığında içsel olarak incelenmemiş analitik zayıflıklarına rağmen- iktisat emperyalizminin dışarıya yönelik saldırısına vesile olmuşlardır. Kısacası iktisat emperyalizmi tarafından, entelektüel kayıtsızlık, iş, yayın ve araştırma yardımları (konularındaki rekabet) için olanak sağlanır! Bu da oldukça güçlü bir karışımdır.

4. Sonuç

Tarihsel ve toplumsal boyutu teori içerisinde bir araya getire(bile)

n unsurların çeşitliliği karşısında, anaakım iktisatta yıkıcı zafiyetler bulmak çok da zor değildir. Özel bir tipin metodolojik bireyciliğine ve aksiyomatik tümdengelimine indirgemek, bu ilkelere ana meseleye daha kapsamlı bir şekilde uygulanırken bile, ortaya çıkan teorinin içeriğini hem mutlak anlamda hem de diğer sosyal bilimlerin katkılarına kıyasla olağanüstü bir şekilde kısıtlı bırakır. Buna rağmen, anaakım iktisat diğer sosyal bilimlere karşısında alanını genişletirken kendi disiplininde de tekele yakın bir şey oluşturmayı başarmıştır. Bu da bizatihi entelektüel kesinliğin, görmezden gelinebildiği veya paradoksal olarak disiplinin kabul edilen bilimsel taleplerine uymayan bir kesinlik eksikliği gerekçesiyle reddedilebildiği için, anaakıma alternatif sağlanması konusunda muhakkak yeterli olmayacağı anlamına gelir. Kısacası analizin gücü, ana mesele ve hedef kitlesinin adaletli ve akıllıca seçimi ile birleştirilmelidir. Konumuz sadece anaakımın zafiyetinin gösterilmesi değil, aynı zamanda -şimdi ele alacağımız- alternatiflerin desteklenmesi için de stratejik yönlerin araştırılıp bulunmasıdır.

Dokuzuncu Bölüm

Sosyal Bilimler Nereye?

Toplumsal davranışların birbirinden ayırlamaz nitelikteki toplumsal kökenlerinin tanımlanması, makro temellerin mikro davranışlardan önce geldiği -tam tersi değil- görüşüne neden olur.

Robert Heilbroner ve William Milberg (1995, s. 8)

1. Giriş

Bu bölüm iki ana kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle, günümüzdeki entelektüel iklimi ve bu iklimin toplumsal teorinin gidişatı için önemini ve bunları etkileyen potansiyelleri tanımlamaya çalışacağız. Son zamanlarda iktisatta tanık olunan formalizm ve matematikselleşme konusundaki aşırılığın aksine, diğer sosyal bilimlerde durum oldukça farklıdır. Bugünlerde neoliberalizmin ve postmodernizmin aşırılığını terk eden diğer sosyal bilimler için, ön plana çıkan küreselleşme ve sosyal sermaye gibi kavramlarla birlikte bir yol ayrımı söz konusu. Hem küreselleşme hem de sosyal sermaye, neoliberalizmin ve postmodernizmin kavramsal boşluğunun ve her şeyi saran yapısının karakteristikleridir -neoliberalizmin ve postmodernizmin ezici ve baskın varlığında ve diğer sosyal bilimler karşısındaki genel uygulanabilirliklerinde kanıtlandığı şekilde.

Üçüncü kısımda, tarihsel ve toplumsal boyutları her zaman içermiş olan disiplinlerarası ekonomi politığe uygun bir metodolojik çerçeve arayacağız. Bu tarz bir çerçeve, yapı/eylemlilik ayrımındaki her bir kutbun tamamen diğerini belirlediğini ifade eden metodolojik bireyciliğin ve metodolojik bütüncülüğün aşırılığından kurtulmaya yetecek kadar esnek olmalıdır. Bu doğrultuda, metodolojik yapısalcılık ilkesinin bu tarz bir çerçeve sunduğu ileri sürülüyor.

2. Neoliberalizmin ve Postmodernizmin Ötesi: Sosyal Bilimler Yol Ayrımında

Sonraki bölümde belirtileceği gibi, sadece toplumsal ve tarihsel boyutu iktisat teorisine yeniden dahil edip düzenlemek yeterli değildir, bunu, kapitalizmin toplumsal ilişkilerini bir başlangıç noktası olarak alacak şekilde yapmak gerekir. Ayrıca bu tarz bir girişimin başarısı, kısmen yalnızca analitik üstünlüklerine -bir de günümüzdeki entelektüel iklimle nasıl etkileşim halinde olduğuna- bağlıdır. Örneğin bugünlerde, sosyal bilimlerde ve sosyal bilimler arasındaki ilişkilerde büyük değişimler meydana geliyor. Bu değişimler içerik olarak düzensiz ve çeşitli olmakla birlikte genel olarak iki temel eğilimden söz edilebilir. Milenyumun başlangıcı, neoliberalizmin ve postmodernizmin aşırılıklarından -tamamen bir terk ediş değilse de- çift yönlü bir geri çekilme ile dikkat çeker. Neoliberalizm için her şeyin piyasaya bırakılması ve mümkün olduğu kadar fazla faaliyetin piyasa güçlerine tabi kılınması fikri, artık entelektüel dünyada geçerliliğini yitirmeye başladı ve sonuç olarak piyasa devlet karşıtlığı etrafındaki tartışma, yerini, tamamlayıcı rollerinin araştırılmasına bıraktı. Bu husus, sosyal demokrat partilerin Üçüncü Yol ideolojilerinde veya Dünya Bankası'nın, neoliberal Washington Uzlaşısı'ndan vazgeçişini kabul edilen Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesi ideolojisinde de onaylandı ve benimsendi. Üstelik postmodernizmin özellikle de söylem, anlam, öznellik ve kimlik konularındaki zihinsel meşguliyetlerinin etkisi gitgide zayıflıyor ve bu tarz meselelerin terk edilmesinin gerekmediği, ancak hem bunları

mümkün kılan maddi süreçlerle hem de üzerine yerleştirildiği yapılarla ilişkilendirilmesi gerektiği gittikçe daha fazla kabul edilir oldu. Örneğin, artık postmodernizmin tüketim konusundaki en önemli odak noktası, nesnelerin sadece nasıl yorumlandığı değil, her anlamda nasıl karşılandığı meselesidir (literatürdeki konuya ilişkin tartışmalar ve geçtiğimiz on yılda bu tartışmalarda vurgulanan esas noktalarındaki değişimler için bkz. Fine 2002c). Tüketim (kültürleri) çalışmalarındaki bu maddi dönüş -veya geri dönüş- genel entelektüel eğilimlerin yaygın bir istisnası olarak hem iktisat dışında, genel olarak diğer sosyal bilimlerde, hem de iktisadi (ve toplumsal) tarihte göze çarpar. Neoliberalizmin ve postmodernizmin azalan etkisi, serbest ve her tarafa sirayet eden piyasaların bir “sanal âlem”inin oluşumunun aksine, modern kapitalizmin realitelerinin ciddiyetle ele alınma arzusuna dair daha genel bir yeniden canlanma göstergesidir (Carrier ve Miller (ed) 1998). Bu durum, 1990’lar boyunca iki önemli kavramın peş peşe ortaya çıkması ile gayet anlamlı ve güzel bir şekilde resmedildi. Bu kavramlardan ilki küreselleşme. Küreselleşmenin, neoliberalizmin tipik sonucu -ulusal sınırların piyasa için her yönden aşınmasını ve devletin ölümünü vaad eden (ki bu vaat-ten önce pişman olundu daha sonra ise memnuniyet duyuldu)- olarak başlaması oldukça dikkat çekicidir. Sosyal bilimler karşısında küreselleşme, son zamanlarda muhalif bir duruş olmaya başladı -küreselin karşısına yalnızca “yerel”in yerleştirildiği kabul edilerek. Diğer taraftan, özellikle “küresel”in finans, bilgi, iletişim ve medya, kültür, teknoloji, oligopoller vb. geniş bir alana yayılması ile birlikte, ulus-devletin ölümünün zamanından önce gerçekleştiği kabul edildi (genel bir değerlendirme için bkz. Fine 2002c, bu kitabın ikinci bölümü ve 2004b)¹⁴⁷.

Küreselleşme fikrinin peşinin bırakılmaması sonucunda da “sosyal sermaye” vaki oldu. Bu nosyon, ulus-devlet düzeyine

147 Şu dört konu çerçevesinde küreselleşme hakkındaki yararlı bir tartışma için bkz. Sausa Santos (2006): yeni mi değil mi; tek parçalı mı; homojenleştirici mi ve etkileri neler?

veya ulus-devlet düzeyinden daha düşük bir düzeye itilmiş iken, iktisadi ve toplumsal sonuçlardaki *real* faktörler olarak kültürün, geleneğin, birliklerin, ağların vb. rolünün gösterilmesi arzusuyla (belirgin artçı durumların düzensiz bir şekilde işgal edilmesiyle birlikte) harekete geçirildi. Buradaki mesele, aslında bu kavramların ortaya çıkışının ve kullanılmasının değerlendirilmesinden ziyade, milenyumun başında dünyanın nasıl bir yer olduğu konusunun ele alınmasına dair girişimde, bu kavramların neoliberalizmden ve postmodernizmden çift yönlü bir geri çekilmeye kanıt sağladıklarının ileri sürülmesidir.

Oysaki iktisadın durumu oldukça karmaşık ve belirsizdir. İlk olarak, iktisat postmodernizme asla dâhil olmadı ve bu sebeple, postmodernizmden geri çekilmesi için de bir neden veya ihtimal söz konusu değildi. Amariglio ve Ruccio (1998, s. 237) bu durumu açık bir şekilde bir metodolojik avantaj olarak görürler¹⁴⁸:

Eğer bir eleştiri olarak postmodernizm kendisini kültürel ve yazınsal çevrelerde tüketmişse, bu durum modern iktisattaki konumuyla tam bir zıtlık oluşturur. Postmodernizmin istikrar-sızlaştırıcı etkileri sadece iktisat alanında fark edilmeye başlandı ve feylesofların ve iktisadi düşünce tarihçilerinin, postmodern teorinin eleştirel akımlarına karşı dirençleri oldukça net; çünkü epistemolojik olarak “görelî” anti-bilimsel tavırların benimsenmesinin bilhassa nihilist sonuçlarını sezinlediler (daha doğrusu biz kavradıklarını düşünüyoruz).

Ancak bu durum, bu tarz metodolojik meselelerden hala haberi olmayan sıradan iktisatçıların için çok fazla geçerli değil (iktisadi düşünce tarihi veya iktisadi yöntem ile ilgilenenlerin sayısı yavaş yavaş azalsa da bunlar, profesyonel tanınmışlık açısından disiplin içerisinde hızla azalıyorlar)¹⁴⁹.

148 Cullenber vd. (2001) postmodernizmin dört unsurunu tanımladılar: *merhişel* (kapitalizmin son aşaması gibi); *varoluşsal* (nasıl yaşıyoruz); *tarz* (söylev ve anlam ile ilgili); *eleştiri* (modernizmin). Bu bilgiler ışığında, iktisadın varlığının ihmal edilebilir olması gerektiği çok da şüpheli değil.

149 Yine de iktisat metodolojisine duyulan ilgi konusunda, nispi anlamda da olsa bir canlanma söz konusudur.

Bununla birlikte konu iktisat olunca, piyasaya bağıllık hala güçlü kalsa da neoliberalizmden geri çekilmede farklı bir hikâye söz konusu¹⁵⁰. Aslında neoliberalizmden geri çekilmeye uygun bir şekilde piyasa aksaklıklarına yapılan vurgunun bir sonucu olarak iktisatta veya tam anlamıyla iktisat çevresinde devrime yakın bir şey vuku bulmaktadır. Ve piyasa aksaklıklarına dair düşünceler, neoliberalizmden ve postmodernizmden çift yönlü bir geri çekilme ve modern kapitalizmi anlama girişiminde reele bir (geri)dönüş yaşanmasına rağmen, diğer sosyal bilimlerde hem daha etkili hem de makul olan *yeni* iktisat emperyalizmi aşamasına yol açmaktalar.

İktisat emperyalizminin yeni keşfedilen enerjisi, sosyal bilimlerde üstünde hem konu hem de disiplin itibarıyla karışık ve düzensiz sonuçlar doğurdu. Beklendiği gibi, yeni türün en başarılı olduğu yerler, kuşkusuz rasyonel seçim yöntemi ve/veya eski iktisat emperyalizminin hala hüküm sürdüğü yerlerdir. Ancak sosyal bilimlerde öncelikli olarak bireysel olanla değil toplumsal olanla ilgilenir. Dolayısıyla anaakım iktisat, analitik kökenleri tanındığı ölçüde ve caydırıcı teknik ustalığı ve istatistiksel yöntemleri bütünüyle bir kenara bırakıldığı kadarıyla, diğer sosyal bilimlere yabancı kalabilir. Üstelik postmodernizmin aşırılıklarından geri çekilmede, kültüre, geleneğe vb. -hepsi de, anlamın toplumsal yapısını içerecek şekilde “kurumsal” olarak sınıflandırılır- yapılan sürekli vurgu terk edilmeyecek, daha ziyade bağlı oldukları maddi güçlerin anlaşılması için kullanılacaktır.

Bu bağlamda, iktisadi olanı sosyal bilimlerin karşısına yerleştiren bir anlayışın varlığı, kısmen önceki “kültürel dönüş”ü yansıtmaması bakımından, kısmen de analitik olarak iktisadın yerini alan küreselleşme ve sosyal sermaye gibi ikame kavramların hızla artan şöhretinin açıklanması bakımından son derece yetersizdir. Bu ikame kavramlar, biraz da abartarak söyleyecek olursak, ikti-

150 Örneğin, yeni (piyasa aksaklığı) ticaret teorisi ve yeni (açık) ticaret politikası arasındaki gerginlikler için bkz. Deraniyagala ve Fine (2001 ve 2006).

sadın yerini alan temel düzenlemeler olarak işlev görürler. Lâkin her biri bunu farklı bir şekilde yapar. Örneğin küreselleşme, uç bir örnek olarak saf finansal piyasaları, ebedi ve sınırsız olarak ele alır. Birleştirici sistemik analiz etkisine sahiptir ve bireysel eyleyenlerin sınırlarının ötesindeki süreci, gücü ve buna karşılık gelen çatışmayı bünyesinde barındırır. Beklenildiği gibi, küreselleşme anaakım iktisatta nadiren ortaya çıkar ve olsa olsa en fazla bölümlere ayrılmış bir moda içerisinde, ticaretin, finansın ve yatırımın serbestleştirilmesi için bölük pörçük bir şemsiye işlevi görür¹⁵¹. Bu bakımdan, iktisatçılar için küreselleşme teriminin, popüler söylemlerdeki ve diğer sosyal bilimlerdeki kullanımından oldukça farklı bir anlam ifade ettiğinin farkında olmak çok önemlidir¹⁵².

Buna karşın sosyal sermaye, anaakım iktisat için daha kabul edilebilir bir kavram ve 1990'lı yıllarda sosyal bilimlerde en fazla atıf yapılan yazar olma özelliğine sahip olan Robert Putnam öncülüğünde, Dünya Bankası ve diğerleri tarafından şiddetle desteklendi (Fine 2001, bu kitabın altıncı bölümü)¹⁵³. Bu da giderek artan bir şekilde, iktisat emperyalizminin yeni aşaması ile

151 Örneğin, Chang'ın (2001) Stiglitz'in makalelerini derlediği çalışmasında küreselleşme neredeyse hiç yer almaz. Aynı şey Stiglitz'in (2002b) en çok satan çalışması için de geçerli.

152 Yüzyıl önce İngilizlerin serbest ticaret yaklaşımları ile de ilginç bir benzerlik kurulabilir. Trentmann'ın (1998) belirttiği gibi, yaygın popüler destek *laissez faire* iktisadı ile çok fazla ilgili değil iken; serbest tüketiciler ulusunun kültürü ile daha fazla ilgiliydi. Hemen hemen aynı şey, günümüzdeki küreselleşme tepkileri -hem popüler hem de akademik- için de geçerli. Bu da modern iktisadın ezoterik olmasına karşın, modern kapitalizmin ve vatandaşın ve ulus-devletin modern kapitalizm içindeki konumunun anlaşılması ile alakalıdır -(popüler) iktisadi düşüncenin gelecek tarihçelerini dikkat ediniz.

153 Sosyal sermayenin kapsamlı, eleştirel bir tanımı için bkz. Fine (2001). Sosyal sermayenin nasıl Dünya Bankası'na geldiğinin açıklayıcı bir tanımı ve Dünya Bankası ekonomistlerini yeniden düzenleme stratejisinin bir parçası kapsamında kullanımının mantığa uygun kılınması konusundaki bir girişim için bkz. Harriss (2001) ve Bebbington vd. (2004); bir eleştiri için ise bkz. Fine (2008a). Ayrıca bkz. bu kitabın 6. bölümü.

tamamen uyumlu olan toplumsalın incelenmesinin bir yolu haline geldi. Dernekler, ağlar, gelenekler, kültür vb. hepsi de piyasa aksaklıklarına karşı rasyonel, zamana-bağılı yanıtlar olarak anlaşılabilir. Çatışmalar, güç ve sistemik olan ise, her anlamda bayağı geri plana düştüler. Polemiksel bir şekilde ifade edersek, küreselleşme Seattle'da protestolara neden olurken sosyal sermaye herhangi bir protesto hareketine maruz kalmadı. Lâkin bu durum, sosyal sermayenin tamamıyla veya ağırlıklı olarak iktisatçıların bir eseri olduğunu ileri sürmek anlamına gelmez. Gelgelelim iktisadi olmayan unsurlar için, iktisatçılar tarafından malzeme torbası olarak el konulmaya da müsaittir. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye iktisatçı olmayanlar tarafından, sivil toplumun, kurumların, geleneklerin ve değerlerin veya hepsinin önemli olduklarının ve iktisatçılar tarafından ihmal edildiklerinin ileri sürülmesi konusunda iktisattan sakınmak -en fazla iktisatla gölge dövüşüne girmek- için kullanıldı. Ancak artık bu durum da söz konusu değil ve neredeyse tüm sosyal sermaye analizleri, sosyal sermayenin kendisi toplumsal teoriyi kendisine mâl etmeye ve onu kendi imgesinde dönüştürmeye alışkın olsa bile, kolonileştirici iktisat tarafından ele geçirilmeye ve yeniden yorumlanmaya maruz kalmaktadır.

Sosyal sermaye kendi özel bağlamında, iktisadın diğer sosyal bilimleri kolonileştirip kolonileştirmedikten ziyade, diğer sosyal bilimlerin iktisadı kolonileştirip kolonileştirmedigi meselesini ileri sürer (bkz. 7. bölüm). Bir benzetme yapacak olursak iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişki, emperyalistler arası bir rekabeti mi yoksa alt-emperyalistler arası bir ittifakı mı andırır? İktisatçıları tam rekabete olan güvenlerinden ve toplumsalı ciddiye alma konusundaki başarısızlıklarından vazgeçirerek medenileştirdiklerine inanmak, "sosyal kapitalistler" in hoşuna gider. Lâkin bu doğrultuda biraz haklılık payları bulunsa da büyük resim tam tersini söyler. Böylesi propagandacı sosyal kapitalistler, zaten yerine yeni bilgi kuramsal yaklaşımın geçtiği (aslında anaakım için yeni ve alışılmadık olan piyasa aksaklık-

ları değil de) bir iktisat modeli ile çalışırlar. Hatta bu yaklaşımda toplumsal teori, değiştirmek yönünde bir etkiye bulunmaz; toplumsalın piyasa aksaklığı şeklinde yeniden yapılandırılması için hammadde temin eder. Sosyal bilimin, toplumsal ve tarihsel olanı iktisada dâhil etmeye değil, iktisadın kendisine meydan okumasına ihtiyacı vardır.

Bu küreselleşme ve sosyal sermaye örneklerinin daha kapsamlı çıkarımı disiplinlerarası bir gayrettir ve bu gayret, iktisat olmadan iktisadiyi nasıl bünyesine katacağı şeklinde bir ikileme yakalanan iktisadı da içerir. Ancak analiz sistemik açıdan gerçekten toplumsal olarak kalırsa anaakım iktisat o zaman -bireylerin toplulaştırılmasından ayrı olarak- hiç yoktan bir şeyler önerir. Çünkü geleneksel olarak sosyal bilimlerin kafa yorduğu konular olan toplumsal ilişkiler, yapılar, güç, çatışmalar ve anlamlar üzerinde bir sessizliğin hüküm sürdüğü görülür.

Kısacası sosyal bilimlere düşen görev, iktisadı geliştirmek amacıyla sağdan soldan bir şeyler aşırılmasına suç ortağı olmaya boyun eğmek değildir. Çoğu sosyal bilimci, diğer disiplinlerden iktisada fikirler ihraç edildiğini fark eder ve bazıları da, bunun tersine, emperyalizm vasıtasıyla modernleştirici bir etki sağladığı hükmüne vararak bu durumu memnuniyetle karşılar. Uygulamada bu yolu izleyenlerin niyeti ne olursa olsun net etki iktisat emperyalizmini sağlamlaştırmak ve ilerletmek olacaktır. Aşırı iyimser bir bakış açısı, bu tarz istilaların yalnızca değişmeyen bir metodoloji ve yöntem ile tutarlı oldukça hoş karşılanacağını gözden kaçırır ve bu da saf toplumsal kuramcılarının, disiplini herhangi bir ayrılışın büyük ölçüde yasaklandığı bir hale dönüştüreceklerinin tahayyül edilebilmesini sağlar. Çünkü heterodoksi ve ekonomi politik, diğer düşünce okullarına karşı -kesinlik ve bilim konusundaki sözüm ona eksikliklerinden dolayı- yürütülen ve hoşgörüsüz tahakküm tarafından yöneltilen iddialara iyi kötü düzenli bir şekilde göğüs germeyi başardı. Gelgelelim diğer sosyal bilimlere emperyalist bir modada da alternatifler sunulmamalıdır. Daha ziyade, yeni ve tam olarak disiplinlerarası bir ekonomi politığa ihtiyaç vardır.

Neoliberalizmden ve postmodernizmden geri çekilmeyle birlikte, -şimdiye kadar büyük ölçüde başlayan iktisadi çevresinde sosyal bilimler üzerine bir tartışma ortaya çıkabilir. İktisat emperyalizmi işte bu boşluğu istila etmeye kalkışıyor. Eğer bunda başarılı olursa, kapitalizmin ekonomi politiğinin iktisada (*dismal science*) bir alternatif olarak desteklenmesi ve teşvik edilmesi konusunda çok büyük bir fırsat da kaçırılmış olacak.

3. Toplumsal Teoride Yapı ve Eylemlilik¹⁵⁴

Ekonomi politik için çok-boyutlu ve disiplinlerarası alternatif bir biçim oluşturulmasının asıl önemi, toplumsal teoride yapı ile eylemlilik veya David Lockwood'un terminolojisi ile "sistem entegrasyonu" ile "toplumsal entegrasyon" arasındaki kritik ilişkiye dair benimsenen tutum konusunda ortaya çıkar. Karl Marx ve Max Weber'den Lockwood ve Anthony Giddens'a kadar, oluşturulduğu tarihten beri toplumsal teoriyi afallatan en tartışmalı, karmaşık ve çözümlenmemiş meselelerden birisinin ne anlam ifade ettiğinin kapsamlı bir şekilde ele alınması için burası pek de uygun bir yer değil. Bunun yerine, bu konudaki görüşümüzü kısaca açıklayacağız.

Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, neoklasik iktisat tarafından benimsenen (araçsal) metodolojik bireycilikte birey, en yaygın unsur olmasının yanı sıra analizin temel birimi ve hareket noktası olur. Yeni kurumcu iktisatta bile, kurumların varlığından yapısal değişikliklere kadar her şey, bireylerin (rasyonel) faaliyetlerinin sonuçları olarak görülür. Bireysel eyleyen, yapısal faktörlerden daha fazla önem taşır ve kurumsal faktörler (rasyonel seçim şeklindeki) bireysel hareketin sonucu olarak veya model içerisinde açıklanamayan dışsal bir değişken olarak ele alınır. Kurumlar ortaya çıkar çıkmaz, bireysel hareketler üzerinde kısıtlayıcı bir rol oynayarak davranışları etkiler. Diğer taraftan, metodolojik bütüncülüğün aşırı biçimleri, insan davranışlarının tamamen toplumsal faktörler tarafından belirlendiğini ileri sü-

154 Bu kısımda, büyük ölçüde Milonakis ve Fine'dan (2007) yararlanılmıştır.

rer. Burada bireyin özgürlük derecesi ait olduğu toplumsal çevre tarafından büyük ölçüde kısıtlandığından, toplumsal faktörler bireysel eyleyenlerden daha fazla önem taşır (bkz. Milonakis ve Fine 2009, 2. bölüm, 2. kısım)¹⁵⁵.

Yapı ile eylemlilik arasındaki ilişkiye dair -toplumsal kozmos- ta iki kutuptan birisinin her şeyi belirlediğini kabul eden- bu aşırı metodolojik duruşların aksine, burada kabul gören metodolojik yapısalcı yaklaşım bu iki kutbun ortasında yer alır (Llyod 1986). Metodolojik yapısalcılık yaklaşımında, toplumsal bütüne bir ayrıcalık ve üstünlük verilmesine rağmen, insan etkinliği -metodolojik bütüncülüğün bazı aşırı biçimlerinde olduğu gibi- tamamen göz ardı edilmeden bu yapılır. Toplumsal bir hareket noktası olarak ele alınır ve toplumsal varlıkların, bireysel unsurlarından bağımsız, otonom varlıklar olduğu varsayılır. İki açıdan bu durum böyledir: İlk olarak toplumsal bütün, -metodolojik bireycilerin böyle olduğunu kabul etmelerine rağmen- bireysel kısımlarının (üyelerinin) salt toplulaştırmasından daha fazlasıdır ve ikinci olarak da toplumsal bütün, parçalarının işleyişini veya davranışını önemli ölçüde etkiler ve koşullandırır; ancak bunları tamamen belirlemez. Aynı zamanda eylemlilik (bireysel ve kolektif), yapısal zorunluluklara pasif bir şekilde yanıt vermez, bu yapıların biçimlendirilmesine de aktif bir şekilde dâhil olur. Lloyd (1986, s. 37) metodolojik yapısalcılığın ilkesini şu şekilde tanımlar:

Faaliyet daima ilişkilerin, kültürün, rollerin ve sınıfların yapıları içerisinde zuhur eder. Ancak yapılar, bazı işlevselci ve bütüncüllerin inandıkları şekilde eyleyenler değildir. İnsan etkinliğinin yerine getirilmesi için parametreler belirleyen *koşullandırıcı* güçlere sahiptirler, ancak bu parametrelerin değişmesine sebebiyet vermezler. Bu da insanların, güçleri hem içsel hem de dışsal olarak sınırlı ve kısıtlanmış olduğundan saf eyleyenler olmadıkları ve ayrıca bireysel ve kolektif faaliyetin de *var*ihin temel eyleyeni olduğu anlamına gelir. Hem mikro hem

155 Metodolojik bireyciliğin ve metodolojik bütüncülüğün farklı biçimlerinin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Rutherford (1994, 3. bölüm).

de makro düzeyde belirlenmiş olması gereken mekanizmaların açıklamalarına sadık kalan bu metodolojik yapısalcılık indirgemeci değildir.

Bu tarz bir sistemde, yapılar toplumsal sistem içerisinde nesnel bir şekilde tanımlanan özellikleri ve konumları ifade ederler. “Nesnel olarak tanımlanan” ifadesiyle basitçe söylemek gerekirse, yapısal bir özelliğin herhangi bir bireyin düşüncelerine veya faaliyetlerine bağlı olmadığını kastediyoruz. Bizim sistemimizde, bir toplumsal yapı toplumsal sistemin sahip olduğu soyut bir yapısal özelliği ifade eder. Ayrıca bireyler arasındaki bir takım ilişkileri -ilgili bireyler tarafından kabul edilmiş veya edilmemiş olabilirler- de yansıtır, bu ilişkiler ilgili bütün bireylere dışsal olmasa da veri herhangi bir bireye dışsaldır. Yani bir yapı onu oluşturan tüm bireylerden ayrı olarak var olmazken, tek bir bireyden ayrı olarak var olabilir (Hodgson, 2004, s. 12-16, 36). Bu bakımdan, bir toplumsal yapı bir konumlar seti veya boşluklar seti olarak tanımlanır. Bu benzetmenin ötesinde bir şeydir -bir soyutlamadır. Aynı zamanda bir sınıfın doğasının ve varlığının bu sınıfı oluşturan eyleyenlerin kimliğine (bireysel özelliklere) bağlı olmaması ve onlardan bağımsız olması bakımından da gerçek bir soyutlamadır. Üstelik ilgili bireylerin toplumsal pratikler düzeyinde ortaya çıkan davranışlarına da bağlı değildir. Her şeye rağmen bu durum, Giddens’in (1973) pek çok yerde -örneğin 63. Sayfada- bunu ima eder gibi görünmesine rağmen, onu daha az reel yapmaz. Hodgson’ın (2004, s. 33) belirttiği gibi, “bir ilişki *rœeldir*, fakat tek bir varlık değil, bir birliktir. Bireyler onlara ilişkin hafızalara, fikirlere veya alışkanlıklara sahip olmasalar bile, bu yapılarla karşılaşabilirler”. Bir toplumsal yapı, şablonu temin eder ve bireylerin faaliyetleri şeklindeki toplumsal pratikler de boşlukları doldurur.

Giddens’a (1979, s. 73) göre, yapıların aksine toplumsal sistemler, “toplumsal pratikler tarafından inşa edilirler”. Daha genel olarak, toplumsal sistemler (s. 66):

Bireyler veya gruplar arasındaki -en doğru olarak tekerrür eden toplumsal pratikler şeklinde çözümlenen- düzenlenmiş karşılıklı bağımlılık ilişkilerini içerirler. Toplumsal sistemler, karşılıklı etkileşim sistemleridir; şöyle ki insan öznelerinin yerleşik faaliyetlerini içerirler ve zamanın akışında dizimsel olarak var olurlar. Bu terminolojide sistemler, yapılara daha doğrusu yapısal özelliklere sahiptirler; bizatihi kendileri yapılar değildir.

Giddens “yapı” ile “yapısal özellik”i, daha doğrusu, “yapılaşmacı (*structuring*) özellik”i ilişkilendirir; yapılaşmacı özellikler zamanın “bağlayıcılığı”nı ve toplumsal sistemlerdeki boşluğu sağlarlar (s. 64). Şöyle ki “yapılar sistemlerin ve kolektiflerin gerekli (mantıklı) özellikleridirler ve *bir öznenin yokluğu ile tanımlanırlar*” (s. 65-66). Diğer taraftan “bilinç, amaca yönelik faaliyet”i içeren eylemlilik (Anderson, 1980, s. 19), (bireysel veya kolektif) faaliyet ile aynı anlama gelir ve mutlaka bir özneyi gerektirir. Bireysel veya kolektif olarak sadece insan, amaçlı faaliyete sahip olabilir.

Bireysel faaliyet asla bir toplumsal boşlukta meydana gelmediğinden, uygun bir tarihsel ve toplumsal bağlam içerisinde bulunması gerekir. Bu şekilde, bireysel motivasyon yapıların ve kolektif çıkarların bir fonksiyonu haline gelir ve bireysel davranışın, açık bir şekilde başlangıç noktası olarak ele alınan toplumsal faktörler tarafından biçimlendiği gerçeği ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, yapı bireysel düzeyde eylemlilikten daha önemlidir ve toplumsal -(asosyal, tarihdışı (ahistoric), rasyonel) bireylerin faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmasından ziyade- daha en başından analize dâhil edilir. Aynı zamanda yapılar sadece bireysel davranışlar üzerindeki kısıtlar olarak düşünülemez, daha ziyade davranışları olumlu anlamda biçimlendirdikleri şeklinde ele alınabilirler. Giddens’in (1979, s. 70) belirttiği gibi:

Her faaliyet süreci yeni bir edimin ürünüdür; fakat aynı zamanda tüm faaliyetler, başlamasına imkân sağlayan geçmişle süreklilik içerisinde var olurlar. *Bu nedenle, yapı, faaliyet için bir engel olarak değil de faaliyetin üretiminde esas olarak bulunan şekilde kavramsallaştırılır.*

Bu, bireysel davranışın tamamen kolektivitelerin bu özellikleri tarafından belirlendiği anlamına gelmez; yalnızca bireysel faaliyetin bu yapısal ve toplumsal faktörler ve kurumlar tarafından, ister istemez *filtrelendiği* ve *koşullandığı* anlamına gelir¹⁵⁶.

Bu tarz bir sistemde, birey artık standart iktisat teorisinin asosyal, tarih dışı, rasyonel bireyi değil; uygun toplumsal ve tarihsel bağlam içerisindeki toplumsal bir bireydir. Diğer bir ifadeyle, neoklasik teorinin homo-economicusu (rasyonel olmayan, kurumsal benzerlik ve ideolojinin az çok tesadüfi uygunluğu ile birlikte) "homo socio-economicus" ile yer değiştirir¹⁵⁷. İnsan özneleri spesifik tarihlerin taşıyıcıları olurlar ve hem sürekliliğin hem de değişimin belirlenmesinde merkezi önemi olduğu varsayılan yapısal faktörler ile birlikte, belli sınıfların, kültürlerin ve toplulukların üyeleri olarak ele alınırlar. Ancak bu tek yönlü bir süreç değildir. Eylemliliğin kendisi yapısal çerçeveyi etkiler, biçimlendirir ve yeniden biçimlendirir; bu yapısal çerçeve de ona kendi faaliyet bağlamını sağlar¹⁵⁸. Bu da Giddens'in (1979, s. 69) yapılaşma (*structuration*) kavramına oldukça benzer:

Yapılaşma kavramı yapının ikililiğini içerir -bu ikilik toplumsal hayatın esasen yinelenen özelliği ile ilgilidir- ve yapı ile eylemlilik arasındaki karşılıklı bağımlılığı gösterir. Yapının ikililiği ile toplumsal sistemlerin yapısal özelliklerinin, bu sistemleri

156 Bu paragrafın toplumsal yapıları, sadece insan davranışının kısıtlayıcısı değil, aynı zamanda sağlayıcısı ve koşullandırıcısı olarak değerlendirdiğimizden, "kısıtlı (*limited*) ve zoraki (*constrained*)" kelimeleri yerine "filtrelendi (*filtered through*) ve koşullandı (*constrained by*)" kelimeleri kullanılmıştır.

157 Rasyonalitenin insan faaliyetinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamak amacıyla *homo sociologicus* yerine *homo socio-economicus* terimini kullanıyoruz; ancak bu rasyonalite, *homo economicus* yönettiği varsayılan asosyal ve tarihdışı araçsal rasyonalite değildir. Kısaca toplumsal rasyonalite olarak adlandırılabilen toplumsal olarak, kültürel olarak ve tarihsel olarak koşullu rasyonalitedir.

158 Marx'ın (1972, s. 120) belirttiği gibi 'insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar altında yapmazlar, doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar altında yaparlar'.

oluşturan pratiklerin hem araçları hem de sonuçları olduğunu kastediyorum.

Diğer bir ifadeyle toplumsal yapı, insan faaliyetinin hem “kabul edilmemiş şartı” hem de “amaçlanmayan sonucu”dur (s. 70). Bu bakımdan, insan faaliyeti bireysel ve kolektif eylemliliği içerir.

Üstelik kolektiviteler ve kolektif faaliyet en bireyci yaklaşımdan ayrılırlar veya var olduğu ölçüde temel kolektif karakterinden mahrum edilirler ve bireysel parçalarının sade bir toplulaştırması olarak değerlendirilirler. Yine de bireysel edimlerin binlercesinin toplulaştırılması bireysel faaliyet olma özelliklerini değiştirmez. Yani basit toplulaştırma, bireysel faaliyeti kolektif faaliyete dönüştüremez. Kolektif faaliyet, bireysel eyleyenler tarafından bazı ortak amaçlara ulaşmak amacıyla düzenlenen faaliyeti ifade eder. Bunun için de kolektif bir eyleyenin tanımlanması gerekir. Bu tarz bir eyleyen de, neoklasik ve yeni kurumcu yaklaşımdan tamamen ayrılır. Kabul edelim ki, Douglass North’un kurumlara bakış açısında, örneğin evrimin ve değişimin çoğunlukla bireysel faaliyetin sonucu olarak görülmesi şaşırtıcı değildir.

Sınıf örneğini ele alalım. Örneğin North (1981, s. 61) sınıfı “çıkarların müşterekliği tarafından belirlenen” bireylerin basit bir toplulaştırması olarak tanımlar. Bu tanımda, bireysel eyleyenler arasındaki çıkarların müşterekliği üzerine vurgu yapılır. Eksik olan ise, bu paylaşılan çıkarların yapısal belirlenimidir. Çünkü Callinicos’un (1987, s. 134) ifade ettiği gibi, “eyleyenler, üretim ilişkilerindeki konumlarından türetilen yapısal kapasiteleri gereğince ortak çıkarlara sahiptirler... [ve] güçlerini de bir dereceye kadar yapılardan alırlar (...) onları çatışan çıkarlar ile sınıflara bölen yapılardan”. Benzer şekilde, kolektif faaliyetin temelleri “sadece eyleyenleri değil, amaçlarını gerçekleştirecek gücü sağlayan yapıları da kapsar”. Bu nedenle “çıkarların müşterekliği”nin yapısal belirleniminin tanımlanması, hem kolektif eyleyen olarak sınıfı hem de kolektif faaliyetin kendisini

biçimlendirir. Eyleyenlerin kabul ettikleri ve onayladıkları bir toplumsal sistemdeki toplumsal yapılar veya pozisyonlar, sınıfın bir kolektivite haline gelmesi için gerekli koşulları oluşturur. Ancak bunlar başlı başına yeterli değildir. Sınıfın kolektiviteye dönüşmesi ve bir kolektivitenin de kolektif faaliyete yol açması için, toplumsal pratikler düzeyinde daha fazlasına ihtiyaç duyulur. Sınıfı bir toplumsal sistemdeki (yapısal bir özellikteki) basit bir konumdan kolektiviteye dönüştürecek olan şey, Marksist literatürde sınıf bilinci veya ideoloji olarak bilinen şeydir¹⁵⁹.

Bu nedenle, kolektiviteler ile ideoloji kavramı arasında çok yakın bir ilişki bulunur. Callinicos'un (1987, s. 137) ifade ettiği gibi, "kolektiviteler, üyeleri faaliyetlerini yalnızca ve yalnızca paylaştıklarına inandıkları kimlik ışığında düzenlerlerse var olurlar. Bu da eyleyenlerin, toplum konusunda sahip oldukları inançlar meselesini, diğer bir deyişle ideoloji meselesini gündeme getirir". İdeoloji -ki "sosyal olarak benimsetilen (...) yaygın olarak kabul edilen inançlar seti" (s. 138) olarak tanımlanabilir- insan etkinliğinin vazgeçilmez bir parçasıdır ve kolektif faaliyet için de uygun koşulları sağlar. Hangi anlam seçilirse seçilsin, ideoloji doğası gereği bir özne gerektirir. Şöyle ki ideolojinin kendisi, yapısal konumlar ve özellikler şeklindeki amaç belirlenimlerinin öznel eyleme dönüştürüldüğü toplumsal sürecin bir parçasıdır. Yapının eylemliliği etkilediği bir arabulucu haline gelir. Aynı zamanda, dışsal bir faktör olmaktan çıkan ve "neoklasik teorinin

159 Burada, bir toplumsal sistemin yapısal bir unsuru olarak sınıf ile "yineleyen toplumsal pratikler" düzeyindeki kolektivite olarak sınıf arasındaki ayrım yer alır; Marx ise bunlara kendinde sınıf ve kendi için sınıf der. Toplumsal yapılar olarak sınıflarla ilgilenirken ortak özelliklerine yoğunlaşmak amacıyla, eyleyenlerin spesifik kimliklerinden ve faaliyetlerinden (bireysel özelliklerinden) soyutluyoruz. Bu müşterekliğin temelini neyin oluşturması gerektiği konusunda ölçüt tanımlanması, sosyal bilimler arasında bir tartışma konusudur. Marx'ın yanıtı, insan varlığının ilk edimi üretim olduğundan, bu ortak ölçütün de her toplumsal sistemdeki üretim sürecinde aranması gerektiğidir. Böylece bireylerin üretim araçları ile olan ilişkisine ve toplumsal yapı düzeyinde toplumsal sınıfların tanımlanması için temel ölçüt olarak da emek-gücüne gelir.

bireyci rasyonel analizinden sapmaları açıklayan” (North 1981, s. 12) tamamlayıcı faktör olarak da bir arabulucudur. Toplumun üstünde ve dışında duran başka bir *deus ex machina* olmak yerine, ideoloji şimdi toplumun içine yerleşik içsel bir değişken durumuna gelir. Bireyci çerçeve içerisindeki varlığının gizemi, pek çok toplumsal belirlenimlerinin ve koordinatlarının tespit edilmesi ile artık aşılabilir. İdeoloji literatüründen öğrenilen şey -oldukça geniş olsa da- kökenlerinin, anlamının ve evriminin bireysel bulunamayacağıdır. Çünkü ideoloji, bireyler tarafından entelektüel süreç aracılığıyla öznel olarak kabul edilse de her şeyden önce toplumsal olarak inşa edilir¹⁶⁰. Bu da Callinicos’un (1987, s. 125) belirttiği gibi, çıkarlar kavramı ile yakından ilişkilidir: “İdeolojilerin toplumsal olarak benimsenmesi konusundaki temel algı, bunların çıkarların eklemlenmesi olduklarıdır. Bunlar, üretim ilişkilerinde belirli konumlar işgal eden eyleyenlerin ihtiyaçlarına bilinçli açıklama getirme girişimleridir”.

Çıkarlar nosyonu ise, güç ve çatışma konularını ortaya çıkarır. Bu kavramların ikisinin de, neoklasik ve yeni kurumcu çerçeveden ayrıldıkları göze çarpar. Bu durum, bu yaklaşımlardaki doğru kolektivitelerin ve kolektif faaliyetin yokluğunun kaçınılmaz bir sonucudur. Bireysel çıkarlar, sadece içsel veya biyolojik olarak bahsedilen şeyden türetilemez, “belirli grupların, toplulukların, sınıfların vb. üyeleri vasıtasıyla” (Giddens 1979, s. 189) ortaya çıkar. Yani analizin ilk aşamasında, eyleyenler çıkarlarının, diğer eyleyenlere kıyasla sahip oldukları güce ve faaliyetlerinin belirli sonuçlarına bağlı olduğunu fark edebilirler de edemeseler de çıkarlar, aktörlerin toplumsal sistemde benimsedikleri konumları tarafından nesnel ve yapısal olarak belirlenirler¹⁶¹. Güç eyleyenlerin amaçlarına ulaşma kapasitelerini ifade

160 Aslında ideoloji 6 c’ye bağlıdır: inşa edilmiş (*constructed*), yorumlu (*constructed*), kaotik (*chaotic*), çelişkili (*contradictory*), bağlamsal (*contextual*), tartışmaya açık (*contested*) (rûketim bağlamında bkz. Fine 2002c).

161 Burada belli de “çıkarlar (*interests*)” ile “istekler (*wants*)” arasında bir ayrım yapılarak çıkarlar kavramını daha açık bir şekilde tanımlamak gerekir. İstekler, öznel özelleridir ve öznenin bilincinden bağımsız ve onun dışında var olmazlar. Diğer taraftan çıkarlar, nesnel bir şekil-

eder ve kendisi de toplumsal sistemdeki farklı aktörlerin sahip oldukları kaynakların konumuna ve kontrolüne dayanır. Eğer farklı aktörlerin sahip oldukları konumlar “kaynakların yapısal asimetrisi”ne (örneğin, üretim araçlarının sahipliği/sahipsizliği) dayanıyorsa o zaman bu konumlar, (sınıf) çatışmasının temelini oluşturan karşıt çıkarların ortaya çıkmasına neden olur. Yani çıkarlar, kolektivitelerin yapısal özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen, oluşumları ve gerçekleştirmeleri veya gerçekleşmemeleri önemli ölçüde (kolektif) eyleyenlerin diğer eyleyenlerle ilişkilerindeki dönüştürücü faaliyetine bağlıdır (s. 88).

Özetle, metodolojik yapısalcilık yapı ile eylemlilik arasındaki ilişkiye dair sorunları kesin olarak ve tek kalemde çözmez. Lâkin iktisadi olanı toplumsal ve tarihselle tam olarak birleştiren, disiplinlerarası ve çok-boyutlu bir ekonomi politik için daha esnek bir çerçeve ve daha uygun bir temel sağlar. Gerçi bu soyut metodolojik ilkeler de kapitalizmin ekonomi politığının esas başlangıç noktası olduğu modern toplumun maddi realitelerine dayanır.

de kolektivitelerin yapısal özellikleri olarak tanımlanırlar. Bu bakımdan, nesnel çıkarlar kavramı “kolektif çıkarlar” nosyonu ile ilişkilendirilir. Bu kavramsallaştırmanın sorunu, çıkarlar ve istekler arasındaki ilişkiyi koparmasıdır ve bu ikisi görünüşe göre artık bağlantısızdır. Bu sorun ile ilgili olarak Giddens (1979, s. 189) tarafından önerilen bir çözüm, çıkarları, veri isteklere ulaşmanın bir aracı olarak kavrar: Çıkarlar istekleri kabul eder, fakat çıkarlar kavramı aslında istekler ile ilgilenmez, bunların toplumsal analizde olası gerçekleşme şekilleri ile ilgilenir ve bunlar da sosyal bilimdeki herhangi bir şey gibi nesnel olarak belirlenebilirler. Böylelikle, çıkarlar a. nesnel olarak belirlenmiş, b. istekler ile ilişkili, c. fakat istekler ile aynı şey değil haline gelir. Sadece bireysel eyleyenler çıkarlara sahip olabilir (bunların farkında olmasalar bile), fakat bu belirli toplumsal gruplara üye olmalarının bir sonucudur. Yani sadece insanlar çıkarlara sahip olsalar da bu çıkarlar aynı gruba, sınıfa vb. ait diğer insanlarla paylaşılabilir (Callicotes 1987, s. 129). Bu kavramsallaştırmadaki çıkarlar, verili isteklere ulaşmak amacıyla nesnel şekilde tanımlanmış faaliyet biçimlerini ifade eder. Bu faaliyet biçimleri, eyleyenlerin toplumsal sistemdeki konumlarının ve toplumsal sistem içindeki belirli toplumsal oluşumlara üyeliklerinin bir fonksiyonudur.

4. Sonuç

Sosyal bilimlerin geleceği hakkında, kısmî ve belirsiz anlam dışında genel bir bilgi vermeye kalkışmak, hem özündeki hem de gidişatındaki farklılık göz önünde bulundurulduğunda, bizim aptallığımız olurdu. Bizim yapmaya çalıştığımız şey ise, evrensel özellikler değilse de bazı ortak noktaları göstermek ve bunların, iktisat (ve iktisadi) ile süregelen ilişkilerle bağlantılarını vurgulamaktı. Bu bakımdan, iktisat (*dismal science*) ile diğer disiplinler arasında, hem bunların farklı evrimlerini hem de diğerleriyle nasıl bir ilişkisi olduğunu gösteren bazı önemli farklılıklar bulunur.

Bu unsurlar, rasyonel ve rasyonel olmayanın birleştirilmesinin -bunlar arasında geleneksel olarak bir uçurum söz konusudur (Zavirowski 2000, 2001 ve 2002)- ve aralarında nasıl bir ilişki kurulacağının oldukça ötesine geçerler. Önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, bireycilik ile bütüncüllük karşıtlığının haricinde, (toplumsal) yapı ve eylemlilik meseleleri de söz konusudur. Önceki kitabımızda -Milonakis ve Fine (2009)- hem tarihsel ve toplumsal ile evrenselin karşıtlığı, hem de tümdengelim ile tümevarım arasındaki denge üzerinde durmuştuk. Bir sonraki bölümde ise, analiz kategorilerinin anlamları ve bunların toplumsal ve tarihsel bağlamlarının sosyal bilim içerisinde ne ölçüde önemli ve bilinçli bir rol oynaması gerektiği ele alınacak -özellikle de bu bölümün ikinci kısmında vurgulanan postmodernizmin (ve neoliberalizmin ve öznelciliğin) gerilemesi ışığında. Bunlar ve yöntem ve asıl içeriğe ilişkin diğer sorunlar, farklı disiplinler tarafından ele alınan farklı yolları -önceden belirlenenin aksine- karma bir modada (yeni disiplinlerin ve alanların ortaya çıkmasına ilaveten) göstermeye devam ediyor.

Beklendiği gibi, odak noktamız iktisadi analizin bu süreçte oynadığı roldür (veya tam tersi). Bu ve eşlik eden kitapta -Milonakis ve Fine (2009)- özellikle de iktisat ile diğer sosyal bilimler arasındaki ilişkileri göz önünde tutarak muazzam zenginliği -ki

bu zenginlik, ekonomi politiğin toplumsal, tarihsel ve metodolojik içeriğini gösterir- gözler önüne serdik. Bu zenginlik iktisadi düşünce tarihinde ayakta kalmayı sürdürdüğü için, iktisat -veya diğer disiplinlerin- metodolojisi ve modern sosyal bilimler üzerine gelişen tartışmalarda yok olup gitmedi. Modern sosyal bilimlere üzerine olan tartışma, hem modernizmden postmodernizme ve ötesine kayışa hem de toplumsal yapı ve eylemliliğin toplumsal teori için sürekli fark edilip göze çarpmasına eşlik eden hararetli tartışmada bariz bir şekilde göze çarpar.

İktisat ve diğer sosyal bilimler birbirlerine daha fazla bağlı olmaktadırlar, iktisat ve diğer sosyal bilimlerin yalnızca iktisadi alanla sınırlanmayan, daha geniş bir bölgede bir araya gelmeleri onların kaderidir. İktisat emperyalizmi bu durumu ortadan kaldırmaya ve bu duruma hükmetmeye çalışsa da, özellikle de ilk yorumlarında bu durumun bilincindedir. İktisat emperyalizminin en son aşaması, diğer disiplinlerin hassasiyetleri konusunda daha incelikli ve hatta daha kabullenici iken, kendi hassasiyetlerine de en az o kadar kesin bir biçimde bağlıdır. Bu bakımdan, ekonomi politiğin sosyal bilimlere karşısındaki gelecek beklentileri, sadece iktisadi ortodoksi ve iktisat emperyalizmi ile mücadele edilmesi için değil, aynı zamanda bizatihi sosyal bilimlerin daha fazla şansa sahip olması için de son derece önemlidir.

Onuncu Bölüm

Ekonomi Politik Nereye?

Nereden bakılırsa bakılsın ekonomi politik, toplumsal felsefenin diğer pek çok dalı ile ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır.

John Stuart Mill, akt. Riley (1994, s. xvi)

İktisadi kategorilerin ardullığında, diğer tarihsel, toplumsal bilimlerde olduğu gibi, hiç akıldan çıkarılmamalıdır ki özne -burada modern burjuva toplumu- hem zihinde hem de gerçek hayatta her zaman verilidir ve dolayısıyla bu kategoriler, varlık biçimlerini, varoluş özelliklerini (...) belirli bir toplumu ifade ederler.

Karl Marx (1973, s. 106)

1. Giriş

Bu bölümde dikkatimizi toplumsal ve tarihsel olarak, iktisat ile yakın ilişki kurmayı sürdüren alternatiflere yöneltiyoruz. Bu bölümün ikinci kısmında ele alındığı gibi, iktisattaki heterodoksinin doğası, beklendiği gibi hem anaakım ile olan ilişkisinden hem de daha genel olarak entelektüel çevreden büyük ölçüde etkilenir. Heterodoksi gerek profesyonel tanınmanın varlığı gerekse de ağırlığı bakımından, iktisatta anaakımın kendisini ötekileştirmesine ve ayrıca diğer sosyal bilimler tarafından iktisada (ve hatta iktisadi olana) karşı duyulan antipatiye karşı zorunlu olarak bir mücadeleye girişmiştir. Bu mücadele ise ya heterodok-

sinin ortodoksinin teknolojiپرستلیğini (*technicism*) taklit etmeye sürüklenmesi ya da heterodoksinin, sanki tüm değer teorileri aşırı derecede tümdengelimci ve toplumsal ve tarihsel olarak yetersizmiş gibi ilerleyerek uygun bir şekilde inşa edilmiş bir değer teorisinden faydalanmadan toplumsal ve tarihsel ile ilişkilendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum ise, özellikle kapitalizmin ekonomi politiğinin ifade edilmesi konusunda talihsiz bir analitik zafiyettir ve bu zafiyet, heterodoksinin iktisatta ve daha genel olarak da sosyal bilimler içerisindeki statüsünü ve önemini daha da zayıflatmıştır.

Heterodoks iktisadın istikrarsız konumu üçüncü kısımda daha ayrıntılı bir şekilde incelendi; hem de bazılarının hatalı bir şekilde anaakımın entelektüel kırılğanlığının ve sınırları etrafındaki marjinal düzenlemelerin, ona içkin olan ve kaçınılmaz çöküşünün işaretleri olduğuna inanmasına rağmen. Bu güvenilmez beklentiye bel bağlamaktansa kapitalizmin yarattığı iktisadi sorunları ele almak amacıyla, klasik gelenekteki ekonomi politiğin, disiplinlerarası yaklaşımı içerecek yapısal faktörler ile insan etkinliğini birleştirecek ve sisteme içsel güçler temelinde dinamik bir analiz önerecek şekilde ve uygun bir değer teorisi ile birlikte yenilenmesinin gerekçesi açıklandı.

Kısacası sonuç kısmında da belirtildiği gibi amaç, anaakım iktisattaki sorunun ne olduğunun ötesine geçmek ve ekonomi çalışması üzerinde etkide bulunabilecek alternatifler ileri sürmektir. Bu entelektüel görüş -iktisadın sınırları içindeki veya çevresindeki yavaş ölümünün aksine- diğer sosyal bilimler bünyesindeki ekonomi politiğe dair stratejik düşünceler tarafından da desteklendi.

2. Tarihsel ve Toplumsal İktisat Değer Teorisine Karşı

Anaakım iktisat teorisinin evrimi, -toplumsal ya da tarihsel içriklerinin (yetersizliği) temelinde ya da başka gerekçelerle- bugün kabul gören şüphelerin, ortodoksinin yöntemlerine, teorisine ve teknik aygıtlarına riayet etmekle eş anlamlı bir şekilde, yarının

bilimsellik ya da kesinlik konusundaki eksikliklerini aşagılamaya kaynak olmasıdır. Daha önce pek çok kez vurgulandığı gibi, eleştirel yorum ve alternatifler için sonuç, her ne kadar yaygın olarak böyle olduğu düşünölse ve tamamen arka plana atılsa da bu kadar büyük bir entelektüel yenilgi olmadı. İktisadi düşünce tarihi ve anaakıma alternatifler günümüzde disiplin içerisinde yer almamaları ile dikkat çekerler. Her biri en fazla tamamlanmamış bir yol ya da daha üstün bilginin mevcut durumuna bir katkı olarak kabul edilirler. Daha genel olarak, adeta modellemeyemediğimiz veya anlayamadığımız şey aslında önemli olamaz durumu söz konusudur. Her şeye rağmen anaakım, alternatifleri mutlak anlamda dışlamaz, disiplin içerisinde ve çevresinde neyin ayakta kaldığı ve kendi dinamiklerinin ne olduğu meselelerini canlı tutar. Kaçınılmaz surette heterodoksi, anaakıma muhalefet birliği olarak nitelendirilir. Ancak bu birlik çeşitliliğin birliğidir ve anaakımın yöntemine, teorisine ve asıl içeriğine veya eksikliğine saldırabilmesine istinaden bu birlik anaakım için bir aşırılıktır. Heterodoksi bütün çeşitliliklerin karışımı olarak görülse de genel olarak iki yaklaşımla tanımlanabilir. İlk yaklaşım, özellikle matematiksel modellemeyi esas alarak anaakımın tümdengelimci yaklaşımını kabul etmek, bununla birlikte anaakımın özellikle de metodolojik bireyciliği esas alan yöntem veya teorisinin görüşlerini sorgulamaktır (analitik Marksizm bu konuda bir istisnadır). Bir bakıma anaakımın bünyesinde, özellikle de IS/LM modelinin evrensel olarak benimsenmesi aracılığıyla Keynesyen makroiktisat şekline bürünmüş olan bir tarihsel örnek bulunur. Bizzat bu da para arzının içselliği, ekonominin tekelleşmiş yapısı ve sermaye ile emek arasındaki bölüşüm mücadelesi gibi kapitalizmin sistemik yönlerini vurgulayan Post-Keynesyen düşünce okulunun ortaya çıkmasına neden olmuştur ve bu unsurlar biçimsel olarak modellenebilirler.

Profesyonel bir açıdan yaklaşıldığında bu tarz girişimler, formalizmleri ve belki de ampirik ve politik alana kolay tahvil edilebilmeleri nedeniyle bazı statülere sahiptirler. Ve elbette

ekonominin işleyişi konusunda da bir alternatif sunarlar. Ancak aynı şekilde, ortodoksi üzerindeki etki birbiriyle bağlantılı iki nedenden dolayı kısıtlı olabilir. Birincisi, makro-faktörlere başvurularak harekete geçirilse ve modellense bile, teoriyi, eksik bilgiye sahip bireylerin ve/veya aksak işleyen piyasaların optimize edici davranışının içine yerleştirerek de aynı değil ama benzer sonuçlara ulaşılabilir. İkincisi, bu tarz modeller dengeye, bir sonuç olarak sahip olma eğilimindedirler, bu sonuç da olsa olsa tam rekabetten bir sapmadır. Kısacası ortodoksiden ayrılma sınırlıdır. Güya ortodoksiye kendi benimsediği analitik bölgede meydan okumak amacıyla alternatif bir denge modeli, özellikle de denge fiyat ve denge miktar modelleri önermek yönünde bir güdü vardır.

Bunun anlamı ortodoksiden radikal bir kopuşun, velev ki ortodoksinin bu yaklaşımı disipline geçerli bir katkı yapması için gerekli olan kesinlik ve bilimsellik konusunda eksik olduğu için reddetmesine neden olsun, daha enformel bir yaklaşım için ortodoksinin tümdengelimci yöntemini reddetmesiyle gerçekleşeceği anlamına gelir. Bu husus Tarihçi Okulların ve Amerikan kurumculuğunun katkılarından beri göze çarpar ve bugünlerde de örneğin -iktisattaki tümdengelimciliğe kararlı bir başkaldırı ile birlikte- iktisada eleştirel realist yaklaşım tarafından dikkate alınır¹⁶². Bu tarz yaklaşımların anaakım iktisattan daha bağımsız oldukları söylenebilir, ancak bu tarz yaklaşımlar, genellikle de hatalı bir biçimde, teori yetersizliği nedeniyle reddedilmeye karşı çok daha savunmasızlardır. Bu tarz bir yaklaşım, ortodoksiyle

162 Tarihçi Okullar için bkz. Milonakis ve Fine (2009, 5., 6. ve 8. bölüm) ile Hodgson (2001, 4-9 bölümler). Amerikan kurumculuğu için bkz. Milonakis ve Fine (2009, 9. ve 10. bölüm) ve Hodgson (2004). Ayrıca iktisattaki eleştirel realizm konusu için bkz. Lawson (1999) -post-Keynesyenizmin içerilip içerilmemesi gerektiğinin ele alındığı ve kendisi tarafından yayıma hazırlanan *Journal of Post Keynesian Economics* dergisinin özel sayısında- ve iktisat ile alakalı çeşitli eleştirel realizm görüşleri için de bkz. Lewis (ed) (2004). İktisat emperyalizmi bağlamında eleştirel realizm konusuna dair ise bkz. Fine (2004a ve 2006a).

çekişmek şöyle dursun, ortodoksiye teslim olmak için bile doğru bir tarz değildir.

Bu bakımdan heterodoksi de tam anlamıyla masum değildir. Marjinalizmin evrensel tümdengelimciliğindeki spesifikliği, toplumsal ve tarihsel değişkenliği ve özgüllüğü vurgular. Piyasa sonuçlarını ve diğer sonuçları oluşturacak temeller olarak bireysel iktisadi davranışın, arz ve talep dengesi şeklinde tek bir biçiminin seçilmesi de tamamen keyfidir. Bunlar savaş ve çatışmanın yıkıcı sonuçları tamamen bir yana, davranışın ve toplumsal ve tarihsel olarak evrilen geleneklerin ve kurumların diğer biçimlerinde ve nüfusta, teknolojiye ve vergilemede (ve daha genel olarak devletin rolünde) meydana gelen hareketlenmelerle ezici bir yenilgiye uğratılabilir.

Her şeye rağmen, neoklasik değer teorisine ilişkin bu içgörüler övgüye değer bir biçimde ampirik, toplumsal ve tarihsel olarak gerekçelendirilirken, daha genel olarak değer teorisinden oldukça uzak kalırlar. Değer, denge fiyat teorisi olarak işlev görmek veya içsel olarak türetilen teknik mantığın bir sonucu olmak zorunda değildir. Bilakis (kapitalist) meta üretimine bağlı iktisadi ve toplumsal yapıları ve süreçleri yansıtabilir. Aynı şekilde Tarihçi Okul'un zafiyeti de değer teorisinin ve büyük oranda da toplumsal ve tarihsel içerik ile değer teorisini birleştiren klasik ve Marksist ekonomi politığın üstesinden gelme konusunda yaşadığı başarısızlığa bağlıdır. Burada şöyle bir çelişki söz konusu; toplumsal ve tarihsel olana bağlılık oldukça köklü bir hale gelebildiğinden dolayı, kapitalizmin hüküm sürdüğü kalkınmanın tarihsel olarak belirli bir aşaması için değer teorisi olasılığının kabul edilmesi konusunda başarısız olunur. Marjinalizmin ve onun değer teorisinin, en nihayetinde de genel dengenin reddedilmesi ile topyekûn bir değer teorisinin gerekli olduğunun vurgulanamaması arasında ise büyük bir fark bulunur.

Bu bakımdan, oldukça heterodoks bir ortodoks eleştirinin geçerli olduğu şeklinde çarpıtılmış bir algı söz konusudur. He-

terodoksi genellikle modern toplumun, nicel piyasa ilişkilerinin, en temel ve açık alanı için bir analiz önermez. Heterodoksi, ortodoksinin aksine, bu ilişkiler altından onları mümkün kılan şeylere nüfuz etmeyi amaçlar, ancak daha soyut yapılan analiz nadir olarak daha somut ve karmaşık analizlerle ilişkilendirilir. Eğer öyleyse, bir soruşturma kipinden daha çok spesifik vak'a incelemesinin ötesindeki sınırlı uygulanabilirlikle birlikte, tanımlayıcı anlatı olması pek muhtemeldir. Bu amaçla, devletin, kurumların vb. önemli olduğu ve bunların göz ardı edilmemesi gerektiği ileri sürülebilir, ancak bu durum başlı başına bize çok fazla bir mesafe kat ettirmez.

Ortodoksinin kendi değer teorisi dışındaki diğer değer teorilerine karşı gösterdiği hoşgörüsüzlüğe karşılık olarak bir değer teorisi ileri sürme konusundaki başarısızlığın, iktisada tarihsel yaklaşımın gerilemesindeki önemli bir unsur olup olmadığı da tartışmalıdır. Bu açıklama, son derece geniş kapsamlı ve aşırı-genelleştirilmiş olmaktan da uzaktır. Yine de ortaya çıkan bu konular, yakın zamanlarda yayımlanan *Journal of Institutional Economics*'in ilk sayısının başında olan Profesör J. R. Searle'in "What Is an Institution?" (2005) başlıklı makalesine atıfta bulunularak daha belirgin bir biçimde açıklanabilir. Searle, kurumların tanımlanabilseler de, bir önkoşul olarak dile gereksinim duyulduğu konusu üzerinde önemle durur: "dili varsaydığınız takdirde, kurumları da varsaymış olursunuz" (s. 2). Bu nedenle "dili temel toplumsal kurum" olarak kabul eder ve gerçekten de doğru bir şekilde "para, mülkiyet, hükümet veya evlilik olmadan dile sahip olunabilir, ancak dil olmadan paraya, mülkiyete, hükümete veya evliliğe sahip olunamaz" (ss. 12-13) gözleminde bulunur. Dahası "dilinin temel rolü (...) sadece var olan kurumsal gerçekliği açıklamak değildir, dil bir ölçüde de bu gerçekliğin kurucusudur" (s. 13). Örneğin parayı anlayışımız ve kullanışımız, tabii ki iktisadi hesaplamalar kadar, dilin kullanımına da bağlıdır¹⁶³.

163 Bu durum, aktör-ağ teorisinde olduğu gibi, (dilinin bir parçası olan) he-

Yine de Searle'ın hem iktisadi hem de iktisadi olmayan kurumlardan ayırım gözetmeden bahsetmesinde açıkça görüldüğü gibi, bu tartışmalarda (kapitalist) ekonomiye özgü hiçbir şey bulunmaz. İktisadi olanı özellikle işaret etme konusundaki bu başarısızlık en net olarak Searle'ın şu tanımında göze çarpar: "Bir kurum, kolektif olarak benimsenmiş kurallar (yöntemler, pratikler) sistemidir, bu sistem de kurumsal gerçekleri... bir statü fonksiyonunun kolektif görevini yaratmamızı sağlar" (ss. 21-22). Searle -Lionel Robbins'in rekabet eden amaçlar karşısında kıt kaynakların dağıtılması şeklindeki iktisat tanımında olduğu gibi- iktisatta (ve eğer fazlasıyla dil-körü değillerse diğer sosyal bilimlerde) dilin bu rolünün diğer kurumsal önkoşullar yanında veri kabul edildiğine dikkat çeker. "Bir kemik için kavga eden iki köpek veya bir top için kavga eden iki okul çocuğu" (s. 1) gibi olmadıkça dili kullanmadan bir dağıtım olmaz. Searle açık bir şekilde izah edemese de¹⁶⁴ bu, anaakım iktisadın metodolojik bireyciliğine karşı çok güçlü bir argümandır. Her şeyi toplulaştırılmış bireysel optimizasyonun totolojik mantığına indirgemek amacıyla, tercihler ve/veya koşullar değiştirilip düzeltilebildiği için, dil tarafından temsil edilen toplumsal kurumun varlığının da daima kabul edilmesi gerekecektir. Yoksa birey, fayda maksimizasyonunu sağlamak şöyle dursun, bunu nasıl kavrayabilir ki? Diğer bir ifadeyle, toplumsal mı yoksa bireysel mi meselesi, yumurtanın mı tavuktan tavuğun mu yumurtadan çıktığı meselesi gibi, ikisinin bir arada yaşamasındaki belirgin uyuma rağmen toplumsal lehine çözüme kavuşturulabilir¹⁶⁵.

saplamanın kendisinin, ekonomi yapma süreci olduğunun varsayılması gibi bir aşırılığa varmaz (Callon vd. 2002'nin bir eleştirisi için bkz. Fine 2003).

164 Searle çalışmasının sonndan bir önceki bölümünü, bunun minimum bir rol olarak düşünülebileceğini belirterek, metodolojik bireyciliğe ayırır (s. 21): Benim görüşlerimin metodolojik bireyci olmalarının anlamı, tüm gözlemciden-bağımsız zihinsel realitenin bireylerin kafalarında var olması gerektiğidir.

165 Goldstein (1956) metodolojik bireyciliğin eleştirisinin, akrabalık gibi "ara" kategoriler ve mevcut sorunlardan dolayı bir alternatif olarak bütün-

Ferraro vd. de (2005), doğru bir şekilde, fikirlerin kurumsallaşması, toplumsal normların ve bunların ifade ve anlayışlarının dil aracılığıyla yaratılması ile iktisat dili ve iktisadi varsayımların karşılıklı olarak destekleyici ve (bir dereceye kadar da) kendini-gerçekleyen olabileceğini ileri sürerler. Ancak böyle bir görüş, bırakın kurumları, normları ve ifadeleri, hangi fikirlerin benimsendiği konusuna ve aralarındaki gerilimler ve çelişkiler dikkate alındığında bunların karşılıklı olarak tutarlı olup olmadıkları konusuna bile açıklık getiremez¹⁶⁶. Bu nedenle zayıf (ve hatalı) bir şekilde, iktisadi teoriler “dilleri yaygın ve akılsız bir şekilde kullanıldığı zaman egemen olurlar (...) ve öncüleri de değişmesi neredeyse imkânsız olan verimsiz ve zararlı davranış döngülerine hapsolmuş olabilirler” (s. 21) şeklinde bir sonuca ulaşırlar. Tüm bu düşüncesiz iktisat içerisinde, bizzat ekonomiye ne olduğu merak edilebilir. Ayrıca toplumsalın (ve tarihselin) bireysel karşısındaki önceliğinin tesis edilmesinde dilin zorunlu olduğu mantığının uygulanması *ve* dilin, buna karşılık gelen bir toplumsal analiz için uygun bir başlangıç noktası olduğunun ileri sürülmesi arasında oldukça önemli bir fark bulunur. Toplumsal kuramcılar, dile başvurmadan toplumsalı başlangıç noktası olarak ele almaktan uzun zamandır oldukça memnunlar ki bu da, Searle’ın hayıflandığı şeyi, tatmin edici bir kurumlar teorisinin neden daha önce geliştirilmediği meselesini açıklar (Searle 2005, s. 2). Buna karşılık, bir kapitalizm teorisi oluşturulmasında dil

cüllüğe bağlı kalması gerekmediğini ileri sürer. Ayrıca Watkins’in (1958, s. 395) “Bir kimsenin, bireylerin (maddi kaynakları ile birlikte) tarihteki tek devindirici eyleyenler oldukları fikrini, başka insanüstü veya insanlık-dışı eyleyenler olduğu fikrini ileri sürmeden nasıl terk edebileceğini anlamıyorum” şeklindeki metodolojik bireycilik lehindeki cesur tepkisinde işaret edilmeden kalan, metodolojik bireycilikteki eşzamanlı analizin aksine art-zamanlı analiz meselesi ile nasıl ilgileneceğini ele alır. Ve biz neoklasik iktisadın aşırı olduğunu düşündük! Yapı ve eylemlilik arasındaki ilişkiye dair görüşlerimizin kısa bir açıklaması için bkz. bir önceki bölüm.

166 İktisadi vizyonun oluşmasında dilin önemi tartışması, birey (ve serbest seçim) ve piyasa (bireysel arz ve taleplerin bir toplulaştırması olarak) anlayışı ve dolayısıyla önkoşulları ve sonuçları olan ilişkili görüşlerden kaçınmak için bkz. Rotheim (2006).

veri olarak alınabilir (ve kullanılabilir). Nasıl ki gerek sterlin, dolar, frank gerekse yen cinsinden hesaplandığında kâr hep aynı ise, dil de ister Anglo-Sakson ve Fransız kapitalizmi olsun isterse de Japon kapitalizmi olsun temel ortak özelliklere sahiptir. Aslında dilin (ve buna karşılık gelen kültürün) kapitalizmi yaparken ortaya çıkardığı farkı anlamak için öncelikler dil-yansız bir yaklaşım benimsenmelidir, tabii bu dil yansız yaklaşımın analiz kategorileri anlamına gelen tarihsel ve toplumsal farklılıktan soyutlandığı da unutulmamalıdır. Ve spesifik kurumlar için teori, incelenmekte olan belirli kurumlara uygun olmak zorundadır. Sonuç olarak kapitalizm için öncelikle kapitalizmin kurumlarının ne olduğuna dikkat edilmelidir ve bu doğrultuda hareket noktası, değer ilişkilerini de içeren kapitalizmin toplumsal ilişkileri olmalıdır -kapitalizm bunu malların üretimi ve dolaşımı ve kâr üretimi aracılığıyla sağlar. Kısacası, dilin olmazsa olmaz şartına gömülü olan bir genel kurumlar teorisi olarak geçerliliği ve nüfuzu ne olursa olsun Searle'ın katkısı, iktisada kurumcu yaklaşımın kapitalizmin değer ilişkileri ile doğrudan ilişki kurma konusundaki başarısızlığının bir belirtisi niteliğindedir. Hemen hemen aynı şey, yeni kurumcu iktisattaki güncel emsalleri ve hatta daha radikal eleştirileri için de geçerlidir.

3. Yapılması Gereken Nedir?

Özet niteliğinde birkaç nokta üzerinde durulabilir¹⁶⁷. İlkin, bir disiplin olarak anaakım iktisat ezoterik ve kaçınılmaz bir entelektüel teknoloji-perestliğe gittikçe daha fazla bağımlı hale geliyor, bu durum da alternatif yaklaşımlara karşı mutlak bir hoşgörüsüzlüğe neden oluyor ve bu görüşlerin sadece kıyıda köşede hayatta kalmasına imkân tanıyor. Önemli ve uzun süredir devam eden metodolojik ve teorik kırılmalıklarına rağmen bu durumun, içeriden ve dışarıdan yöneltilecek eleştiriler sonucunda değişeceğine dair bir emare de yoktur. İkincisi iktisat, diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi, iktisat emperyalizminin piyasa aksaklıklarına

167 Fine'in sonuç bölümünde doğrudan kullanılanlar (2003c, 2004b ve 2007c).

bağlı son aşamasının bir sonucu olarak, savaş sonrası herhangi bir döneme göre çok daha güçlü bir etkiye sahiptir. Üçüncüsü, özellikle de diğer sosyal bilimlerin devam eden gelenekleri ve içeriği göz önüne alındığında, bu etkinin konu ve disiplin bakımından yoğunluğu, boyutu ve doğası farklılaşır. Dördüncüsü, diğer sosyal bilimlerin iktisadi görüşlere açıklığı, sosyal bilimler arasındaki postmodernizmin ve neoliberalizmin aşırılıklarından, her ne kadar postmodernizmin ve neoliberalizmin varlıkları ve devam eden etkileri zaman zaman güçlü kalsa da güncel bir entelektüel geri çekilmeyi de yansıtmaktadır.

Beşincisi, anaakım iktisatın güncel etkisinin analitik temeli, hem iktisadi olanın hem de (karşılıklı özel zıtlıklar olarak ele alınan) toplumsal olanın piyasa -özellikle de bilgi- aksaklıklarına bir yanıt olarak algılandığı yeni bilgi-kuramsal iktisada dayanır. Altıncısı bu durum, bir yandan toplumsal olanın bilgi ve piyasa aksaklıklarına indirgenmesini içerirken, öte yandan diğer sosyal bilimlerden kavramların ve içgörülerin (güven ve geleneklerden kurumlara kadar) yağmalanması ile toplumsalın işaret edilmesi için önemli bir fırsat ve alan sağlar. Yedincisi, metodoloji dünyasında sosyal bilimlerle enformel olarak işbirliğine gitmekten se açık bir şekilde bunlara karşı çıkıldığı zaman, sosyal bilimler de anaakım iktisadın yöntem ve tavırlarına karşı genel olarak düşmanca ve saldırgan kalırlar. Buna rağmen, rasyonel seçim savunucuları sosyoloji, siyaset bilimi, tarih ve başka alanlarda oldukça ilerleme kaydetmişlerdir. Sekizincisi, güncel biçimindeki metodolojik bireyciliğin mutlak egemenliğine ve piyasa kapitalizminin ahenkli -zaman zaman kusurlu olsa da- özelliklerine duyulan yaygın inanişe rağmen anaakım iktisatta, savaş sonrası Keynesyenizm veya ondokuzuncu yüzyıl ortalarındaki Ricardoculukla kıyaslanabilecek birleşik bir ideoloji söz konusu değildir. Bilakis ortodoksi, teorik ve ampirik sorunların çözümlenmesinde tekniğe sadık kalınması ve belli bir yaklaşımın benimsenmesi meselesinden daha fazlasıdır. Nihayetinde hem popüler hem de akademik söylem olarak yeni ortodoksinin nüfuz eden doğası

-tavırları, piyasa aksaklıklarının etki alanına ve doğasına bağımlıdır-, ortodoksinin (neoliberalizmin sorunlarına karşı çıkma olasılığından farklı olarak) daha zor ve daha az etkili olmasına neden olur. Onuncu ve son olarak, yeni iktisadi ortodoksinin (piyasaların işlemesi nasıl sağlanır tarzındaki) politika öngörülerinin nüfuz eden doğası, diğer disiplinler toplumsal ve sistemik olanı başlangıç noktası olarak ele alıp, ilişkileri, yapıları, çelişki ve gücü samimi bir şekilde kabul ettiğinde, diğer disiplinlere göre zayıflatılmış cazibeli bir muadile sahip olur.

Bu da doğrudan -sosyal bilimler için bir iktisat veya ekonomi politik geliştirilmesinde iktisat emperyalizmine bir alternatif olarak- modern dünya ile karşılaştırılırsa ekonomi politik bünyesinde geleneksel olan şu soruların ortaya çıkmasına neden olur. İlkin, sermaye birikimi bağlamında güç ve çatışma meselelerinin de kavranabildiği uygun bir değer teorisi nedir? İkinci olarak sınıflar -ve diğer tabakalar ve sosyal hareketler- ile devlet arasında nasıl bir ilişki vardır ve bunlar kapitalist sistemle nasıl ilişki kurar ve kapitalist sistemi nasıl ayakta tutarlar? Üçüncüsü, kapitalist ekonomi sürecinde finans ve sanayi sistemleri arasındaki ilişki nedir? Dördüncüsü, kapitalist kalkınma sistemindeki ulusal farklılıkları ve bunların etkilerini ne belirler? Beşincisi, sürdürülebilir ekonomik büyüme dönemleri neden krizler tarafından kesintiye uğratılır? Altıncısı, iktisadi ve politik sistemler arasında nasıl bir ilişki vardır ve gerçekten disiplinlerarası olan bir bakış açısı ile bunlar nasıl gösterilebilir? Yedincisi, iktisadi ve kültürel faktörler arasında nasıl bir ilişki vardır? Sekizincisi, kapitalist olmayan toplumlar iktisadi için uygun yaklaşım nedir? Dokuzuncusu, kapitalist ve kapitalist olmayan iktisadi sistemler arasındaki ilişki nedir? Onuncusu, yeni dünya düzeni, ABD hegemonyası ve “küreselleşme” ile bağlantılı faktörler büyüme ve kalkınma beklentilerini nasıl etkilerler?

Sosyal bilimlerin ve karşılaştığı entelektüel sorunların bu değerlendirmesi ışığında, iktisadi teori ile toplumsal ve tarihsel içerik arasındaki ilişkide meydana gelen değişikliği görebiliriz.

Ancak burada stratejik meseleler de söz konusudur. Örneğin, tüm teorinin kaçınılmaz bir toplumsal yönü olması, ortodoksinin eleştirilmesi veya ortodoksiye bir alternatif oluşturulması konusunda dilin ille de en uygun başlangıç noktası ve en başarılı unsur olmasını gerektirmez. Yani bizatihi neoklasik iktisadın en yıkıcı *entelektüel* zafiyetleri -ki bunlar oldukça fazladır- kendilerinin ekonomi politiğin seyrindeki takdim ve ikna etme biçimine kani olmasına yetmez. Bu durum, ikna etmek amacıyla, samimi ve planlanarak veya farklı bir şekilde verilen tavizlerle uzlaşma sağlanması olarak, iktisadi düşünce tarihinin her aşamasında görülebilir; bunun en önemli örnekleri de Alfred Marshall ve John Maynard Keynes'tir.

Ancak entelektüel ve stratejik meseleler ayrı olarak ele alınamaz. Bizim ortodoksi değerlendirmemiz, ortodoksinin öz teknik aygıtlarına, en çok da fayda ve üretim fonksiyonlarına olan sıkı bağlılığı ile birlikte bir disiplin haline geldiğini ileri sürer. Ne var ki bu tarz bir değerlendirme, iktisattaki eleştirel realizm -en önemli özelliği olarak kapalı tümdengelimciliğini vurgulayarak- ortodoksiyi yetersiz ontolojisi açısından algıladığından dolayı, her zaman için kabul edilmez. Başka yerlerde de belirtildiği gibi, hem yorumsal hem de stratejik olarak alternatiflerinin gerçek değerlerini dikkate almadan, iktisadi *teori* ile yetersiz bir ilişki kurar -şayet bir ilişki kuruyorsa. Bir adım ötesinde Lawson (2006), ortodoksinin tanımlayıcı ve değişmeyen özelliği olarak metodolojinin yerini tam saptamak için Colander vd.'nden (2004) yararlanır, çünkü değişmeme özelliği, oyun teorisi ve hatta nöroiktisatın yanı sıra, deneysel, davranışsal, evrimci gibi standart olmayan yöntemlerde farklılaşır. Bunların, disiplinin kenar bölgelerinde kaldığı itiraf edildi, böylelikle anaakımın çoğulculuk içinde parçalara ayrılmasıyla birlikte müstakbel komşular ve sonrasında yeni çekirdek tasarlandı (Ayrıca bkz. Davis 2006a ve 2007c)¹⁶⁸.

168 İktisatta esas öz teorik içerik bulunmadığı şeklindeki görüş için bkz. Lawson (2007) ve yaşlı profesyoneller emekli oldukları halde sınırların hali

Buna karşılık, buradaki yorumda bu yeni yöntemler genellikle başka türlü değişmeyen öz teknik aygıtlara dayanırlar ve her durumda bu yöntemlerin yeni ortodoksi olmaları gerektiği, şimdiki durum ve geçmiş deneyimlere dayanılarak çok fazla -veya hiç- doğrulanmaması nedeniyle tamamen spekülatiftir. Ruccio ve Amariglio (2007, s. 227) yeterince ikna olmazlar:

İktisatta modernizm zayıflıyor (...) iktisadi öznellik/kimlik'in evrensel bir biçimi olarak fayda-maksimizasyonu yapan eyleyen kavramının tahliye edilmesi ve yerine kural-odaklı (*rule-driven*), alışkanlık-bükümlü (*habit-inflected*), kurumsal olarak etkilenmiş, "yerel", süreçsel bireyin geçirilmesi, aslında "özneli bir süreç" olarak iktisada karşı koyulması konusunda hiç bir işe yaramaz (...) ne oyun teorisi ne de yeni davranışsal iktisat öznenin modernist bir anlayışından vazgeçer ve her hâlükarda bu durum devam eder (...) dünya genelindeki yüzlerce binlerce öğrenci, akademik iktisat eğitimlerine, rasyonel seçimi ve fayda maksimizasyonunu (ve firmanın "çıkar"ı için kâr maksimizasyonunu) sürekli tekrarlayan ve sistemleştiren giriş niteliğindeki ders kitaplarını kullanarak başlarlar.

İktisat içindeki bu ayrışmadan neden şüphe duyulması gerektiği ile alakalı iki argümandan daha söz edilebilir (ve iktisadın kenar bölgeleri ile ilgili yenilik de tam olarak budur, daha fazlası değildir). Birincisi, Amadae (2003) tarafından vurgulandığı ve bu kitabın 8. bölümünde de ele alındığı gibi iktisatçılar, özellikle de kendi teknik aygıtları sonuçta güvenilirmez olarak betimlendiğinden, bu teknikleri ve yöntemleri uygulama fırsatından geçmişte kaçınmışlardır. Bu yenilikler sadece bugünlerde kabul ediliyor, çünkü bu yenilikler teknik aygıtların kuyusunu kazmıyorlar. İktisadın, yeni bir ortodoksinin sınırları karşısındaki yeni

hazırda bekledikleri, heterodoksun yeni isimsiz ortodoks haline geldiği ve kenarlardaki minik (% 3) katkıların, mesleği yeni bir şeye dönüştürmek için potansiyel kritik kütleyi temsil ettiği şeklindeki görüşler için bkz. Colander (2005b). Hatta bu durum, Colander'ın (2005a, s. 197-198) sözlerini şu şekilde bitirmesine neden olur: "İktisat eleştirim artık iktisat üzerine değil, pedagoji üzerinedir (...) temel dersler, yaratıcılığa ve iktisadi mantığa odaklanmalıdır, tekniğe değil".

kenar bölgelerini tasarlayanların, ufak tefek şeylerin tutarsız bir şekilde çekirdeğe eklendiği ve ampirik çalışmalar için veya saf teorinin simülasyonu için ekonometri tarafından hasıraltı edildiği “acayip iktisat” tarafından önerilen alternatifi, tek kelimeyle görmezden gelmeleri önemlidir. İlginç bir şekilde, daha da eskilere gidildiğinde Simon (1999, s. 113) 1930’ları akla getirerek iktisadın “örgütsel tanımlama” ve “sınırlı rasyonalite” gibi iki hediyesi olduğunu ileri sürer. Simon “hediyeler coşkuyla karşılanmadılar. Çoğu iktisatçı, bunların ele aldıkları şeylerle olan ilgisini görmedi ve ekseriyetle bunları göz ardı ederek neoklasik yaklaşıma ait toplu iğnelerin başında kaç tane melek olduğunu saymaya devam etti”¹⁶⁹. Toplulu iğnelerin, meleklerin ve güvenin terk edilip edilmediği veya parçalanma eğiliminde olup olmadığı konusuna şüpheyile yaklaşmak gerekir, çünkü dikiş torbasına birkaç tane daha tuhafıye eşyası eklenmiştir. İkinci görüş ise, Colander, Davis ve diğerlerinin kastettiği yeniliklerin zaten bir süredir iktisatta yer almış olduklarıdır. Yeni bir ortodoksinin ortaya çıkması için gereken öngörülen oluşum süreci -bizim buradaki katkımız değişimin ne kadar çabuk gerçekleşebileceğini göstermesine rağmen- onlara göre oldukça belirsizdir. Neoklasik ortodoksinin bu içsel ayrışması için bir manifesto olabilecek görüş niyetine, Durlauf ve Young (ed) (2001, s. ix)’a Önsöz şu şekilde başlar:

169 Simon’a dair ve onun düşüncesindeki sistem ve yapı; sınırlı rasyonalite; bireysel seçim ve toplumsal kontrol mantığı; (iktisadi insan) *homo-economicus*, (yönetmel insan) *administrativus* ve (uyumlanan insan) *adaptivus*; kurumsallaşmış birey gibi konular hakkında farklı unsurlara yapılan vurguya dair tartışma için bkz. Crowther-Heyck (2007). Crowther-Heyck, Simon’un gerçek disiplinlerarası girişiminin disiplinler içerisinde, özellikle de iktisatla, bağımsız unsurlara ayrılarak yozlaşma eğiliminde olduğunu gözlemler.

T.S.N: Orta Çağ’da melek bilimcilerin sürdürdüğü tartışmalara referansla, “Bir toplulu iğnenin başında kaç melek dans edebilir?” ya da “Bir toplulu iğnenin başında kaç melek oturabilir?” şeklindeki teolojik sorudan türeyen bu metafor, modern kullanımında pratik değeri olmayan konuları tartışarak ya da entelektüel bakımdan bir neticesi olmayan sorular sorarak boş zaman harcama anlamına gelir.

Sosyal bilimlerin son on yıldaki en çarpıcı özelliği, disiplinler arasındaki geleneksel engelleri yıkmasıdır. Çoğu zaman bu durum, iktisadi metodolojinin diğer sosyal bilimlere aktarılmasına yol açtı (...) Aynı zamanda, iktisadın kendisinde de çarpıcı değişimler meydana geldi (...) geleneksel *homo-economicus* modelinin de daha geniş bir toplumsal ve psikolojik realizme getirilmesi gerekir.

Durlauf ve Young şu şekilde devam ederler, çünkü “rol modeller, akran grupları ve aile çevresi” ve “iktisat teorisindeki metodolojik ilerlemeler (...) insan davranışının daha zengin anlayışlarının, iktisatça yönetilen formalizme dahil edilmesini [önerirler]”. Dolayısıyla heterojen kütleli ve piyasa-aracılı değil de doğrudan karşılıklı dayanışmalı etkileşim-bazlı modellerin kullanımı. Kısacası “yeni toplumsal iktisat paradigması ortaya çıkmaya başladı” (s. x). Bu da Ken Binmore tarafından yayına hazırlanan *Economic Learning and Social Evolution* başlıklı kitap serisinin bir parçasıdır. Önsöz’ünde “geleneksel disiplinlerarası sınırların erimeye başladığı şeklindeki güçlü ortak amaç ile birlikte, insan etkileşimleri dinamiğindeki ilginin yaygın yeniden canlanması”na değinilir (s. vii). “Birleştirici iki özellik (...) denge- den uzakta ne olur şeklindeki demode kavramın reddedilişinin tehlikesiz bir şekilde yok sayılabilmesi [ve] sınırlı rasyonalite ve kendiliğinden düzenin belirsiz diliyle konuşmanın artık yeterli olmadığının onaylanması”.

Durlauf ve Young’ın giriş bölümünde açıkladıkları gibi mesele, bireysel davranışların karışık biçimlerinin, geri besleme etkileri ile birlikte toplumsal çıktılara nasıl dönüştürüleceğidir. Kullanılan analogi, bir yerden başka bir yere göçen kırmızı ve maviler bir sonraki yerde yan yana yaşayabilmeleridir, ancak ilave değişkenlerin eklenmesiyle analiz çok karmaşık bir hale gelir ve uzun-dönem özellikleri yalnızca bilgisayar simülasyonu aracılığıyla incelenebilir. Blume ve Durlauf (2001, s. 15) tarafından yayımlanan kitabın ikinci bölümü, etkileşim-bazlı modellemeye methiyeler düzer, çünkü “gayrı-meşru doğum oranı,

belli bölgelerde firmaların yığılması ve teknolojinin yayılması gibi görünüşte farklı sorunların temelinde ortak bir genel yapı bulunur". Blume ve Durlauf'a göre, "etkileşim-bazlı yaklaşım ile ilgili önemli olan şey (...) bir ekonomide ortak mülkiyetin ortaya çıkışının açık bir şekilde anlaşılması için bir yol sağlayan muhakeme"dir (s. 20) ve şu da eklenmelidir ki, evlilik hayatından teknolojik yayılmaya kadar daha genel olarak da toplumdur. Genel denge teorisi önemli ölçüde "iktisat için kapsayıcı bir çerçeve olarak" görülür (s. 29), lakin yeterince içsel olarak üretilmiş kısıtlamaları toplu düzeyde içermez (diğer türlü homojen eyleyen grupları karşısındaki sistematik heterojenlik). Blume ve Darlauf'un peşinde oldukları şey "iyi-belirtilmiş karar kuralları ve nispeten basit etkileşim yapıları"dır ve bu nedenle "metodolojik bireycilikle tam olarak tutarlı"dırlar (s. 33). Yine de Axtell vd.'nin (2001, s. 205) daha sonraki bölümde belirttikleri gibi:

Toplumsal düzenin çeşitli türleri -ayrılmış, ayrımcı ve sınıf sistemleri dâhil- pek çok eyleyenin ademi-merkezi etkileşimi aracılığıyla tarihin rastlantılarının da zamanla desteklendiği bir yerde ortaya çıkabilir. Bu patika-bağımlılık dinamiklerinde, toplum a priori bir bakış açısından hayli gelişigüzel olan ayrımlar etrafında kendi kendine düzenlenebilir.

Mavi-gözlü olanlar geçmişte şans eseri diğerlerinden daha fazla olur ve böylece bu durum, kendini-destekleyen bir inançlar normu haline gelir.

Eğer bu analiz şekli yeni ortodoksinin sınırlarında ise, itirazlara rağmen eskisi ile bağıny, özellikle de metodolojisinde, tekniklerinde ve toplumsal, tarihsel, disiplinlerarasılık ve iktisadi düşünce tarihi konularıyla ciddi bir şekilde ilgilenme eksikliği açısından aslında koparmamıştır. Bu kirli bir iktisat emperyalizmidir ve anaakımın içeriden ayrışması değildir. Ve İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabindeki rasyonel seçim ve müdahaleciliğin tartışmaya açık amaçları ile çarpıcı benzerlikler taşır, aradaki fark ise artık ortak düşmanın komünizm değil de neoliberalizm olmasıdır. Bu da oldukça önemli ve değerlidir, fakat son derece de yetersizdir.

Ancak iktisadın sınırlarındaki/kenarlarındaki bu gelişmelerin vurguladığı şey, bir zamanlar metodolojisinin ve sınırlı özü ile birlikte kaotik kavramsal içeriğinin darlığı ile yüzleşen ortodoksinin entelektüel kırılganlığıdır. Hâlbuki bu, ortodoksinin bildiği kadarıyla hiç de yeni değildir. Çarpıcı olan nokta, ihmal edilen şeylerin hayata döndürülmesi sürecinin, teknik aygıtlarla, en son örnek olan eksik bilgiyle bağdaşabilirliği -tutarlılığı değil- aracılığıyla nasıl indirgendiği ve filtrelendiğidir. Bu durum, Mirowski (2007a ve b) tarafından, bilgi iktisadına dair açıklamasında şaşırtıcı bir şekilde gösterilmiştir. Eksik bilgiyi analize dâhil etmek bilginin doğasının hiç de topyekûn çökmesini gerektirmemiştir, böylece sınırlı bir mülkiyetine rağmen hemen hemen herhangi bir mal gibi muamele görebilir. Oysa aynı şey, örneğin, ölçeğe göre artan getiri ve dışsallık etrafındaki daha uzun süreli teknik varsayımlardan ayrı olarak tercihlerin ve teknolojinin içselliği için de geçerlidir.

Daha genel olarak, iktisadın öz teknik aygıtlarına ve kavramsal çerçevesine indirgemecilik o kadar yoksullaştırılmıştır ki, neyin yer aldığını ve yer almadığını eleştirmek ve ortodoksiyi yerle bir etmeye yetecek olan bu eksikliklerin veya yoklukların herhangi birini göstermeye inanmak için akıl almaz bir fırsat zenginliği söz konusudur. Bu durum, ortodoksinin kuyusunun kazılması ve alternatiflerin önerilmesi konusuna işaret edilmesinde en belirleyici alanlar olması gerekmeyen şeylere yönelik eleştirel dikkatleri de -bilinçli bir şekilde veya değil- cesaretlendirmiştir. Nitekim Nightingale de (2003), Searle'den yararlanarak ve "nörolojik nedensellik süreçleri, öznel ruh hali ve konuşma edimleri"ni (s. 149) inceleyerek, örtük ve yazılı bilgi arasındaki (sıklıkla sözde heterodoks) ortodoks ayrımın nasıl geçersiz olduğuna dair zekice bir görüş ileri sürer¹⁷⁰. Buradan hareketle hem

170 "Beyin nihai 'kara kutu'dur" ifadesinin önemli ölçüde geçtiği bir "nöro-iktisat" anketi için bkz. Camere vd. (2005, s. 9). Ancak bu kara kutu, nöroloji tarafından son zamanlarda açılmıştır, dolayısıyla beynin nasıl çalıştığını biliyoruz ve bu da fayda maksimizasyonuna (diğer uyarıcı, kişisel çıkar ve nedenden daha hızlı işlediğinden) duyulan ayrıcalıklı güvenden

Mirowski hem de Nightingale bilginin, enformasyonun veya her neyse, ortodoksinin sözümlerine ona sınırlarında bile yorumlandığı şekilde olamayacağını kanıtlarlar. Oysa mesele, bunları destekleyen toplumsal ve tarihsel süreçler pahasına detaylı bireyciliğe daha fazla gömülmemektir.

Üstelik ve -paradoksal bir şekilde- bu ve diğer konulardaki devam eden entelektüel kırılma sürecine rağmen ortodoksinin, profesyonel olarak disiplin bünyesindeki neredeyse mutlağa yaklaşan ve iktisat emperyalizmindeki “toplumsal”ın önemli olduğunun kabul edilmesine dayanan gücü, matematiksel ve istatistiksel yöntemleri ve kavramsal yoksulluğunun adamakıllı ve dengesiz bir şekilde devam eden veri tehdidine rağmen, diğer

farklıdır. Benzer şekilde, “Nörolojinin yeni bulguları ve yeni ortaya çıkan teoriler, onların yokluğunda son derece etkileyici bir şekilde gelişen bir iktisadi teoriyi nasıl haber verebilirler?” (s. 10). Sanki bireyde, kelimenin tam anlamıyla bireyin bünyesinde, toplum için bir anahtar bulabilirmişiz gibi. Nörolojinin, ortodoksinin -asında bireyciliğini değil de- bireyciliğinin darlığını sorgulaması ve böylece “uzun dönemde temel yapıların yalnızca, tercihler, kısıtlı optimizasyon ve (piyasa veya oyun-kuramsal) dengeyle ibaret olmayacağı bakımından, güncel teoriden daha ‘radikal’ bir kopuş gerekli hale gelecek” (s. 55) sonucuna varması da dikkate değerdir. Buna karşılık, nörolojiyi fayda maksimizasyonunun doğrulanmasına indirgemeye çalışan başka bir nöroloji okulu söz konusudur (kendi zayıflığını dikkate almayı öğrenir). Glimcher vd.’ne (2005, s. 253) göre:

Neoklasik iktisat ve temeline dayandığı fayda teorisi bu etkili çözümlerin ifade edilmesi için oldukça çeşitli araçlar sağlar ve evrimsel teori, içinde neoklasik kısıtlarla optimize edilen bir mekanizmanın bulunduğu bir alan tanımlar ve nörobiyoloji de, bu mekanizmaların açıklığı kavuşturulması için araçlar temin eder.

Nöroiktisatı beyin işlemlerine indirgemeci olan ve bu nedenle “teorik tutumluluk ve toplumsal alan kısıtlı olmalarının sürgün edilmesiyle birleştirilen kestirimci güç arayışı gibi eksik belirlenim konulara batmış” olanların harika bir eleştirisi için bkz. Cavallero vd. (2007). Bunun, psikolojinin çok daha genel bir hatırlatılması ve eski konumuna döndürülmesinin ayrılmaz bir parçası olması da dikkate değerdir (Bruni ve Sugden 2007, Earl 2005 ve Sent 2004). Guardian gazetesi tarafından kısa ve özlü bir şekilde ortaya konulduğu gibi, ironik bir şekilde nöroiktisatın ilhamını aldığı bir dergi olarak atıfta bulunulan “The Journal of Cognitive Neuroscience (...)” şık bir şekilde, insanların sahte açıklamalara nöroloji dünyasından alınan birkaç teknik kelimeyle süslandıkları zaman daha kolay rağbet ettiklerini gösterir” (16 Şubat 2008, s. 10).

sosyal bilimlerdeki statüsünü güçlendirmiştir -hal böyleyken bu duruma antipati de duyulmaktadır. Disiplin üzerindeki ortodoks nüfuz, kendisine mâl edebildiği her heterodoksiyi özgün bir şekilde mâl edebilmenin ve aksi takdirde onu reddetmenin çift yönlü hareketinde görülür. Aynı durum, iktisadi düşünce tarihi, iktisadi metodoloji ve uygulamalı tümevarımlı çalışma (yetersiz bir vekili olarak ekonometri ile birlikte) için de geçerlidir.

Bu, heterodoksiyi bir disiplin olarak iktisat içerisinde hayatta kalmasını sorgulayan son derece hassas ve savunmasız bir konuma getirmiştir. Tabii ki heterodoksi -sadece tek bir ortak payda olan ortodoksinin aksine- oldukça geniş bir yaklaşım ve içeriğe sahiptir. Ve ortodoksinin mutlak hoşgörüsüzlüğü, heterodoksiyi kendisi için bir iki tane uygun yer yaratması amacıyla tamamen iktisat dışında konumlandırması ve diğer taraftan az çok biçimsel olan kuruluşlara veya dergilere güvenmesi konusunda yüreklendirdi veya buna zorladı. Ayrıca Dasgupta'nın (2002, s. 57, 61) küçümseyerek gözlemlediği üzere, genellikle oldukça sert hükümler ileri sürmekten çekinmeyen köklü iktisatçılar için bile klasikleri okumamak sık rastlanan bir durumken, modern iktisatçının felsefe veya metodoloji veya iktisadi düşünce tarihi ile uğraşacak zamanı yoktur. Bu durum son derece vahim ve karşıt güç olarak heterodoksinin tanıklığı ile de kanıtlanmıştır. Blaug'a (2001, s. 145) göre başlangıçta:

İktisadi düşünce tarihi dersine, anaakım iktisatçılar tarafından çok fazla önem verilmediği ve açık bir şekilde bir çeşit antikacılık olarak hor görüldüğü bir sır değildir. Ayrıca bu durum hiç de yeni değil. Son 30 yılda modern iktisatın iktisadi düşünce tarihinin rolünü aktaran herkes, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden beri alanda meydana gelen düzenli ilgi azalışından ve iktisadi düşünce tarihi dersinin, sadece lisansüstünde değil, zaman zaman lisans düzeyinde bile üniversite müfredatından fiilen çıkarılmasından yakındı. Bu eğilim, ABD'de Avrupa'dan daha belirgin olmakla birlikte nerdeyse her yerde geçerlidir.

Sonuç olarak “iktisadi düşünce tarihi heterodoksi için bir sığınaktır” (s. 147).

Ancak bu bir sığınaktır, bir cennet değildir. Örneğin, Kurz’a (2006, s. 2) göre, “İktisadi düşünce tarihçileri nesli tükenmekte olan bir türdür ve doğal çevreleri -iktisat fakülteleri- gittikçe daha az konuksever oluyor. Öznenin ötekileştirilmesi uzun zamandır devam ediyor”. Kurz iktisadi düşünce tarihinin, güncel teorik kaygılar çevresindeki katkıyla birleştirilmesi şeklinde bir hayatta kalma stratejisi önerir -bu durumun, değeri tümüyle düşürülmeksizin para birimi ile nasıl uzlaşılır meselesini gündeme getirmesine rağmen. Weintraub (2006) ise daha kasvetli bir tablo çizer. Weintraub’a göre, iktisadi düşünce tarihi tarafından güncel iktisadi teoriye karşı açılan “bilim savaşı” bitti, “çünkü iktisadın tarihçileri ve metodolojistleri anaakım iktisat için herhangi bir ‘tehdit’ olarak görülüyor (...) ve bizler, iktisadın tarihçileri kaybettik” (s. 13). Ayrıca Weintraub, tıpkı Schabas (2002) gibi, iktisadi düşünce tarihine, daha geniş bir bilim tarihi çevresinde barınak araması tavsiyesinde bulunur. Weintraub akademik iktisatçıların yaşları ilerledikçe iktisadi düşünce tarihine ilgi duyma eğiliminde oldukları -ve bu durum iktisat dışındaki disiplinlerde de görülebilir- tesellisini sunmasına rağmen, Backhouse (2002b, 93-94) İngiltere için şu duruma işaret eder:

İktisadi düşünce tarihi kadrosunun yaş profili şu olasılığı arttırır; şimdiki nesil ellili yaşlarında emekli olduğundan, konuyu öğretmeye uygun mevcut kadro sayısı düşecektir ve konu, bütünüyle ortadan kalkma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. İktisadi düşünce tarihindeki yeni doktora dereceliler çok az ve bunların sayısı daha fazla olsa bile, üniversiteler bunların anaakım içerisinde çalışmasını tercih ediyor.

Bateman (2002) ise ABD’deki iktisadi düşünce tarihi hakkında -sosyal bilimler fakülteleri sayesinde- iyimserlik sergiler. Ancak Gayer’e (2002, s. 57) göre, ABD’deki anket sonuçları “en güncel doktora öğrencilerine iktisadi düşünce tarihi gösterilmediğini ortaya koyuyor. Bu durum, doktora öğrencilerini

çoğunlukla doktora-garantili programlardaki daimi kadrolu işlere yerleştiren en iyi doktora programları arasında da kısmen geçerlidir”.

History of Political Economy dergisinin, Anglo-Sakson olmayan dünyayı da kapsayan özel sayısındaki (vol. 34, no. 4 Annual Supplement, 2002) diğer makalelerde de vurgulandığı gibi, iktisadi düşünce tarihi için diğer bölgelerdeki durum da düzensizdir. Ancak Deleplace (2002, s. 122) genel eğilimi şu şekilde değerlendirir: “iktisatta, uluslararası düzeyde *araçlar konusunda bir uzlaş*ı oluştu (...) Hatta sadece iktisadi düşünce tarihinin öteki-leştirilmesi konusunda değil, aynı zamanda içeriğinin de öteki-leştirilmesi konusunda”. Disiplinden ihraç edilen iktisadi metodolojinin hikâyesine benzer şeyler, genel olarak heterodoksinin hayatta kalması için de söylenebilir; Lee (2006) bu durumu, *Review of Radical Political Economics*’in heterodoksinin nasıl sürdürülebileceğine ayrılan özel sayısına yazmış olduğu girişte ortaya koyar -Stilwell’in (2006) makalesi ise, Sydney Üniversitesi’nde Ekonomi Politik Bölümü’nün kapatılmasına dair sonraki (aslen başarısız) tehditler göz önünde bulundurulduğunda bilhassa etkilidir.

İktisadi düşünce tarihi ve heterodoksi beklentilerine ilişkin bu tarz yaklaşımlar genel olarak korkunç derecede realisttir, ancak fikirleri ve tutkuları konusunda da muhtemelen oldukça kısıtlıdır. Bu durum, bir dereceye kadar ortodoksinin kullanma istekliliğini bekleyerek hayatta kalmaya çalışma konusundaki, evrensel değilse de anlaşılabilir psikolojik eğiliminin bir sonucudur -bir tür anaakımın ziyafet masasından düşen teselli kırıntılarının, masanın altından vurulan korkunç tekmelerden daha ağır bastığı bir sendrom. Amaç metodoloji, iktisadi düşünce tarihi, ampirik düzenlemeler ve/veya alternatif yaklaşımlar ve görüşlere ilişkin olarak bakış açısının ve özünün darlığı ve kısıtlamaları konusunda ortodoksiyi sabırla ikna etmektir. Ancak ortodoksinin güncel ve güçlendirilmiş hoşgörüsüzlüğü ve darlığına bu tarz bir tepkinin gereksiz olup olmadığına aldırmadan, sosyal bilimler

karşısındaki kapsamlı bir entelektüel iklim ve bunun ekonomi politik için önerdiği fırsatlar ve sorumluluklar yeterince dikkate alınmamıştır.

4. Sonuç

Daha önce vurgulandığı gibi, son zamanlarda sosyal bilim-ler, modern kapitalizmin doğasının sistemik anlayışına duyulan ilginin yeniden canlanması ve özellikle de son yirmi yıldır bu geniş entelektüel eğilimin tek ve en önemli işareti olarak “küreselleşme”nin yükselişi ile belirtilir. İlk önce postmodernizme bağışıklık kazanan iktisat, neoliberalizmin reddedilmesi ve Keynesyenizmin ve devlet müdahaleciliğinin daha ılımlı ve daha dar biçimlerinin eski haline getirilmesi biçimindeki piyasa aksaklığı iktisadı ile birlikte çift yönlü geri çekilmenin sadece bir kısmına iştirak etti. Oysa anaakım iktisat güç, çatışma, sınıf, bağlam ve dinamikleri -diğer sosyal bilimlerin geleneksel kategorileri- dâhil eden sistemik analiz yoluyla çok az şey sunduğu için, diğer sosyal bilimler küreselleşmeye karşı koymak amacıyla kaçınılmaz olarak ekonomi politiğe yakınlaştılar.

Her şeye rağmen, iktisat emperyalizmi ile iktisat da bu tarz düşünceleri kendi koşullarına göre artan bir şekilde bünyesine kattı. Bu da bir disiplin şizofrenisini yansıtır (Mavroudeas 2006). Şöyle ki, bir taraftan, disiplin içerisinde teknik aygıtlara ve bunun iktisadi ve diğer sorunları gösterme kudretine mutlak şekilde güvenilir. Diğer taraftan ise, ekonominin sadece iktisadi değişkenler temelinde anlaşılamayacağına dair artan ve genişleyen bir kabul söz konusudur. Bu da, iktisat emperyalizminin diğer disiplinlerin ana meselesini sadece kendisine mâl etmeye değil, aynı zamanda bunu iktisadi analize dahil etmeye de çalışması anlamına gelmiştir. Bazıları, iktisadi olmayanın dâhil edilmesinin çıkarımları, teknik aygıtların ve bunun standart uygulamalarının kuyusunun kazılması konusunda metodolojik, kavramsal ve teorik potansiyele sahip olduğu için, bu durumu disiplin krizi için potansiyel bir kaynak olarak gördüler. Ancak ortaya çıkan ve

kabul edilen bu tarz ikilemlerin, yalnızca devam eden entelektüel kırılğanlık ve tutarsızlıklara imkân tanıdığına dair -bunları işaret etmek için yaşanan duygusuz büyük değişimin aksine- çok az kanıt bulunuyor. Bizzat iktisatın içsel sorunlar radikal yeniden değerlendirmelere yol açmazlar. Dolayısıyla -bu bölümün ikinci kısmının ana fikrini tekrarlayacak olursak- dil ve anlam iktisadi işleyiş için önemlidir. Bunları makul bir şekilde ileri sürmek, adeta anaakım iktisadı dize getirme etkisine sahiptir -en azından prensipte. Ancak uygulamada, bunlar ihmal edilecek veya daha duyarsız bir şekilde analize dâhil edilecektir.

İktisadın bu şekilde gelişmesi, iktisadın veya ekonomi politığın, diğer sosyal bilimlerdeki konumunun daha geniş ve asıl gelişiminin bir parçasıdır. Bu bakımdan ve daha genel olarak neoliberalizmden ve postmodernizmden çift yönlü geri çekilme, disiplinler ve konular karşısındaki yön ve dinamiği tahmin etmenin zor olduğu anlamına gelir. Bu bir dereceye kadar iktisat emperyalizmine verilecek tepkiye ve bu tepkinin olumsuz olduğu yerde de bunun iktisadi düşüncelerden bütünüyle bir geri çekilmeye mi (post-Xizm'in bazı yeni biçiminde) yoksa ekonomi politik, iktisadi düşünce tarihi ve sistemik metodolojiler ve kavramlardan kaynaklanan alternatiflerin dâhil edilmesine mi yol açacağına bağlı olacaktır. Burada ekonomi politığın, ayrılmış ve bir dereceye kadar da ezoterik ve ötekileştirilmiş kaygılarına geri çekilmesi değil de, ortodoksinin hem iktisadi analize hem de iktisadi olmayan analize dair besleyici eleştirisinin az çok bilinçli bir kolektif girişiminin düzenlenmesi ve özellikle de disiplinlerarasına hitap eden sistemik alternatifler önerilmesi konusunda zorunlu bir göreve sahip olduğu son derece açıktır¹⁷¹. O halde

171 Heterodoks iktisatçıların -ortodoksi eğitimi alan ancak ortodoksiyi reddeden- bugünkü nesillerinin gelecekte disiplin bünyesinde daha da azalan sayılarda yeniden üretilme eğiliminde olduklarına dikkat edilmelidir. Bunlar zaten ağırlıklı olarak beyaz, orta-yaşlı erkeklerdir ve de şikâyetçi ve huysuzlardır. Bunlar, ekonomi politikteki büyük başarılarıyla mı, yoksa anaakımın terk ettiği sınırlara itilmiş bir halde hayal kırıklığıyla mı anılacaklar?

gerekli olan şey, iktisadi olana odaklanan, ancak en başından itibaren toplumsal ve tarihseli de bilerek ve tam olarak içeren, yeni ve gerçekten disiplinlerarası bir ekonomi politiktir. Bu tarz bir ekonomi politik, iktisadi diğer sosyal bilimlere yaklaştıracak ve gittikçe daha hoş karşılanacaktır. Bu da entelektüel bütünlük ve ekonomi üzerinde özgün bir etki yaratma ihtimali ile birlikte anaakım iktisatla hâlâ sıkı bağları olanlar için, tam olarak mesleki olmasa da hem itiraz geliştirme hem de analitik bakımdan güçlü alternatifler oluşturma fırsatı sunar.

Kaynakça

- Abbott, A. (2000) *The Chaos of Disciplines*, Chicago: Chicago University Press.
- Abell, P. (1996) 'Sociological Theory and Rational Choice Theory', in Turner (ed.) (1996), ss. 252-73.
- Abell, P. (2003) 'On the Prospects for a Unified Social Science: Economics and Sociology', *Socio-Economic Review*, no. 1, ss. 1-26.
- Ackerman, F. and A. Nadal (2004) 'Introduction: Underneath the Flawed Foundations', in Ackerman and Nadal (eds) (2004).
- Ackerman, F. and A. Nadal (eds) (2004) *The Flawed Foundations of General Equilibrium: Critical Essays on Economic Theory*, London: Routledge.
- Akerlof, G. (1984) *An Economic Theorist's Book of Tales*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Akerlof, G. (1990) 'George A. Akerlof', in Swedberg (ed.) (1990).
- Akerlof, G. (2002) 'Behaviorial Macroeconomics and Macroeconomic Behavior', *American Economic Review*, vol. 92, no. 3, ss. 411-33.
- Akerlof, G. (2006) 'The Missing Motivation in Macroeconomics', Preliminary Draft, American Economic Association, Presidential Draft, 6 January 2007, Chicago, available online at http://www.aeaweb.org/annual_mtg_papers/2007/0106_1640_0101.pdf
- Akerlof, G. (2007) 'The New Case for Keynesianism', *Challenge*, vol. 50, no. 4, ss. 5-16.
- Akerlof, G. and R. Kranton (2000) 'Economics and Identity', *Quarterly Journal of Economics*, vol. 115, no. 3, ss. 715-53.
- Akerlof, G. and R. Kranton (2002) 'Identity and Schooling: Some Lessons for the Economics of Education', *Journal of Economic Literature*, vol. XL, no. 4, pp. 1167- 201.

- Akerlof, G. and R. Kranton (2005) 'Identity and the Economics of Organizations', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 19, no. 1, ss. 9-32.
- Alt, J. and K. Shepsle (eds) (1990) *Perspectives on Positive Political Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Alt, J., M. Levi and E. Ostrom (eds) (1999) *Competition and Cooperation: Conversations with Nobelists about Economics and Political Science*, New York: Russell Sage Foundation.
- Amadae, S. (2003) *Rationalizing Capitalist Democracy: The Cold War Origins of Rational Choice Liberalism*, Chicago: Chicago University Press.
- Amariglio, J. and D. Ruccio (1998) 'Postmodernism, Marxism, and the Critique of Modern Economic Thought', in Prychitko (ed.) (1998).
- Amariglio, J. and D. Ruccio (1999) 'The Transgressive Knowledge of "Ersatz" Economics', in Garnett (ed.) (1999).
- Amatori, F. and G. Jones (eds) (2003) *Business History Around the World*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, P. (1964) 'The Origins of the Present Crisis', *New Left Review*, no. 23, ss. 11-52.
- Anderson, P. (1980) *Arguments Within English Marxism*, London: Verso.
- Ankarloo, D. (2006) 'Institutions', What Is in a Word?: A Critique of the New Institutional Economics, revised version of doctoral thesis in Economic History, Lund University, 2000, previous version as Lund Studies in Economic History, no. 11.
- Ankarloo, D. and G. Palermo (2004) 'Anti-Williamson: A Marxian Critique of New Institutional Economics', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 28, no. 3, ss. 413-29.
- Aoki, M. (2007) 'Endogenizing Institutions and Institutional Changes', *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 1, ss. 1-31.
- Arrow, K. (1963) 'Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care', *American Economic Review*, vol. 53, no. 5, ss. 941-73.
- Arrow, K. (1969) 'The Organisation of Economic Activity: Issues Per-

- tinient to the Choice of Market Versus Non-Market Allocation', in Haverman and Margolis (eds) (1970).
- Arrow, K. (1994) 'Methodological Individualism and Social Knowledge', *American Economic Review*, vol. 84, no. 2, ss. 1-9.
- Arrow, K. (1997) 'Invaluable Goods', *Journal of Economic Literature*, vol. 35, no. 2, ss. 757-65.
- Axtell, R., J. Epstein and H. Young (2001) 'The Emergence of Classes in a Multi- Agent Bargaining Model', in Durlauf and Young (eds) (2001).
- Aybar S. and C. Lapavitsas (2001) 'Financial System Design and the Post- Washington Consensus', in Fine, et al. (eds) (2001).
- Ayres, I. (2007) 'Give Freakonomics a Chance', *Economists Voice*, November, Berkeley Electronic Press, available online at <http://www.bepress.com/ev>
- Backhouse, R. (2002) 'The Future of the History of Economic Thought in Britain', *History of Political Economy*, vol. 34, no. 4, Annual Supplement, ss. 79-97.
- Backhouse, R. (2006) 'Economics since the Second World War', paper to the History of Postwar Social Science Seminar Series, London School of Economics, March.
- Backhouse, R. and J. Creedy (eds) (1999) *From Classical Economics to the Theory of the Firm, Essays in Honour of D. P. O'Brien*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Balakrishnan, R. and C. Grown (1999) 'Foundations and Economic Knowledge', in Garnett (ed.) (1999).
- Bardhan, P. (1989) 'General Introduction', in Bardhan (ed.) (1989).
- Bardhan, P. (ed.) (1989) *The Economic Theory of Agrarian Institutions*, Oxford: Clarendon Press.
- Barzel, Y. and L. Kochin (1992) 'Ronald Coase on the Nature of Social Cost as a Key to the Problem of the Firm', *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 94, no. 1, ss. 19-31.
- Bateman, B. (2002) 'Sitting on a Log with Adam Smith: The Future of the History of Economic Thought at the Liberal Arts Colleges', *History of Political Economy*, vol. 34, no. 4, Annual Supplement, ss. 17-34.

- Bates, R. (1995) 'Social Dilemmas and Rational Individuals', in Harriss, et al. (eds) (1995).
- Bebbington, A., S. Guggenheim, E. Olson and M. Woolcock (2004) 'Grounding Discourse in Practice: Exploring Social Capital Debates at the World Bank', *Journal of Development Studies*, vol. 40, no. 5, ss. 33-64.
- Becker, G. (1958) 'Competition and Democracy', *Journal of Law and Economics*, vol. 1, Oct., ss. 105-9.
- Becker, G. (1968) 'Crime and Punishment: An Economic Approach', *Journal of Political Economy*, vol. 76, no. 2, ss. 169-217.
- Becker, G. (1976) *The Economic Approach to Human Behavior*, Chicago: Chicago University Press.
- Becker, G. (1990) 'Gary S. Becker', in Swedberg (ed.) (1990).
- Becker, G. (1993) *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, London: University of Chicago Press, third edition.
- Becker, G. (1996) *Accounting for Tastes*, Cambridge: Harvard University Press.
- Becker, G. and G. Becker (1996) *The Economics of Life*, New York: McGraw Hill.
- Becker, G. and K. Murphy (1988) 'A Theory of Rational Addiction', *Journal of Political Economy*, vol. 96, no. 4, ss. 675-700.
- Bernstein, M. (1999) 'Economic Knowledge, Professional Authority, and the State: The Case of American Economics during and after World War II', in Garnett (ed.) (1999).
- Bernstein, P. (1992) *Capital Ideas: The Improbable Origins of Modern Wall Street*, New York: Free Press.
- Bertrand, E. (2007) 'Questioning the Role of Empirical Studies in Coase's Method', paper presented to the Annual Conference of the European Association of Evolutionary Economics, Porto, Portugal.
- Blaug, M. (1980) *The Methodology of Economics: Or How Economists Explain*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Blaug, M. (1987) *The Economics of Education and the Education of*

an Economist, New York: New York University Press.

- Blaug, M. (1998a) 'Disturbing Currents in Modern Economics', *Challenge*, vol. 41, no. 3, ss. 11-34.
- Blaug, M. (1998b) 'The Problems with Formalism: Interview with Mark Blaug', *Challenge*, vol. 41, no. 3, ss. 35-45.
- Blaug, M. (1999) 'The Formalist Revolution or What Happened to Orthodox Economics after World War II', in Backhouse and Creedy (eds) (1999).
- Blaug, M. (2001) 'No History of Ideas, Please, We're Economists', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 15, no. 1, ss. 145-64.
- Blaug, M. (2003) 'The Formalist Revolution of the 1950s', *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 25, no. 2, ss. 145-56.
- Blume, L. and S. Durlauf (2001) 'The Interactions-Based Approach to Socioeconomic Behavior', in Durlauf and Young (eds) (2001).
- Boland, L. (1997) *Critical Economic Methodology: A Personal Odyssey*, London: Routledge.
- Boulding, K. (1969) 'Economics as a Moral Science', *American Economic Review*, vol. 59, no. 1, ss. 1-12.
- Bowles, S. and H. Gintis (1990) 'Contested Exchange: New Micro-foundations for the Political Economy of Capitalism', *Politics and Society*, vol. 18, no. 2, ss. 165-222.
- Boylan, T. and P. O'Gorman (1995) *Beyond Rhetoric and Realism in Economics: Towards a Reformulation of Economic Methodology*, London: Routledge.
- Brenner, R. (1980) 'Economics-An Imperialist Science', *Journal of Legal Studies*, vol. 9, no. 1, ss. 179-88.
- Brown-Humes, C. (2002) 'Financial Times: Cloud Hovers over Nobel Economics Prize', available online at <http://www.unifr.ch/econophysics/news.php?id=39>
- Bruni, L. and R. Sugden (2007) 'The Road Not Taken: How Psychology Was Removed from Economics, and How It Might Be Brought Back', *Economic Journal*, vol. 117, no. 519, ss. 146-73.
- Buchanan, J. (1972) 'Towards Analysis of Closed Behavioral Systems',

in Buchanan and Tollison (eds) (1972).

Buchanan, J. (1984) 'Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications', in Buchanan and Tollison (eds) (1984), ss. 11-22.

Buchanan, J. (1986) *Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980s*, Brighton: Wheatsheaf.

Buchanan, J. and G. Tullock (1962) *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Buchanan, J. and R. Tollison (eds) (1972) *Theory of Public Choice: Political Applications of Economics*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Buchanan, J. and R. Tollison (eds) (1984) *The Theory of Public Choice - II*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Buckley, P. and M. Casson (1993) 'Economics as an Imperialist Social Science', *Human Relations*, vol. 46, no. 9, ss. 1035-52.

Callinicos, A. (1987) *Making History: Agency, Structure and Change in Social Theory*, Cambridge: Polity Press.

Callon, M., C. Méadal and V. Rabearisoa (2002) 'The Economy of Qualities', *Economy and Society*, vol. 31, no. 1, ss. 194-217.

Calvert, R. (1995) 'Rational Actors, Equilibrium, and Social Institutions', in Knight and Sened (eds) (1995).

Camerer, C., G. Loewenstein and D. Prelec (2005) 'Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics', *Journal of Economic Literature*, vol. XLIII, no. 1, ss. 9-64.

Cameron, J. and T. Ndhlovu (2000) 'Development Economics: An Institutional Bastion', *Journal of Interdisciplinary Economics*, vol. 11, no. 3/4, ss. 237-53.

Carrier, J. (1997a) 'Introduction' in Carrier (ed.) (1997).

Carrier, J. (1997b) 'Mr Smith, Meet Mr Hawken', in Carrier (ed.) (1997).

Carrier, J. (ed.) (1997) *Meanings of the Market: The Free Market in Western Culture*, Oxford: Berg.

- Carrier, J. and D. Miller (eds) (1998) *Virtualism: The New Political Economy*, London: Berg.
- Carver, T. and P. Thomas (eds) (1995) *Rational Choice Marxism*, London: Macmillan.
- Castree, N. and D. Gregory (eds) (2005) *David Harvey: A Critical Reader*, Oxford: Blackwell.
- Cavallero, F., et al. (2007) 'The Dawning of a Neuro(economic) Era?: Some Methodological Considerations', paper presented to the 2007 European Association for Evolutionary Political Economy, Porto, Portugal.
- Chamberlin, E. (1933) *The Theory of Monopolistic Competition*, Cambridge: Harvard University Press.
- Chandler, A. (2003) 'The Opportunities for Business History at the Beginning of the Twenty-First Century', in Amatori and Jones (eds) (2003).
- Chang, H-J. (ed.) (2001) *Joseph Stiglitz and the World Bank: The Rebel Within*, London: Anthem Press.
- Chang, H-J. (ed.) (2003) *Rethinking Development Economics*, London: Anthem Press, 2003.
- Coase, R. (1937) 'On the Nature of the Firm', *Economica*, vol. 4, Nov., ss. 386-405.
- Coase, R. (1960) 'The Problem of Social Cost', *Journal of Law and Economics*, vol. 3, no. 1, ss. 1-44.
- Coase, R. (1978) 'Economics and Contiguous Disciplines', *Journal of Legal Studies*, vol. 7, no. 2, ss. 201-11.
- Coase, R. (1988) *The Firm, the Market and the Law*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Coase, R. (1991) 'Autobiography', available online at http://nobelp-rize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1991/coase-autobio.html
- Coase, R. (1993a) 'Coase on Posner on Coase: Comment', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 149, no. 1, ss. 96-8.
- Coase, R. (1993b) 'Concluding Comment', *Journal of Institutional*

and Theoretical Economics, vol. 149, no. 1, ss. 360-1.

Coase, R. (1994) *Essays on Economics and Economists*, Chicago: Chicago University Press.

Coase, R. (1996) 'Law and Economics and A. W. Brian Simpson', *Journal of Legal Studies*, vol. XXV, no. 1, ss. 103-9.

Coase, R. (1998) 'The New Institutional Economics', *American Economic Review*, vol. 88, no. 2, ss. 72-4.

Coase, R. (1999) 'The Task of the Society', opening address to the Annual Conference, International Society of New Institutional Economics, Newsletter, vol. 2, no. 2. ss. 1-6.

Coase, R. (2002) 'Why Economics Will Change', available online at <http://www.coase.org/coaseremarks2002.htm>

Coase, R. (2006) 'The Conduct of Economics: The Example of Fisher Body and General Motors', *Journal of Economics and Management Strategy*, vol. 15, no. 2, ss. 255-78.

Coats, A. (ed.) (1996) 'The Post-1945 Internationalization of Economics', *History of Political Economy*, vol. 28, Supplement, Durham, NC: Duke University Press.

COGEE (1991) 'Report of the Commission on Graduate Education in Economics', *Journal of Economic Literature*, vol. 29, no. 3, ss. 1035-53.

Cohen, A. and G. Harcourt (2003) 'Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies?', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 1, ss. 199- 214.

Cohen, G. (1978) *Karl Marx's Theory of History: A Defence*, Princeton: Princeton University Press.

Colander, D. (1998) 'The Sounds of Silence: The Profession's Response to the COGEE Report', *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 80, no. 3, ss. 600-7.

Colander, D. (2003) 'The Aging of an Economist', *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 25, no. 2, ss. 157-76.

Colander, D. (2005a) 'The Making of an Economist Redux', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 19, no. 1, ss. 175-98.

- Colander, D. (2005b) 'The Future of Economics: The Appropriately Educated in Pursuit of the Knowable', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 29, no. 6, ss. 927- 41.
- Colander, D., Holt, R. and B. Rosser (2004) 'The Changing Face of Mainstream Economics', *Review of Political Economy*, vol. 16, no. 4, ss. 485-99.
- Coleman, J. (1986) 'Micro Foundations and Macrosocial Theory', in Lindenberg, et al. (eds) (1986).
- Connell, R. (1997) 'Why Is Classical Theory Classical?', *American Journal of Sociology*, vol. 102, no. 6, ss. 1511-57.
- Conrad, A. and J. Meyer (1957) 'Economic Theory, Statistical Inference and Economic History' *Journal of Economic History*, vol. XVII, no. 4, ss. 524-44.
- Conrad, A. and J. Meyer (1958) 'The Economics of Slavery in the Ante-Bellum South', *Journal of Political Economy*, vol. 66, no. 2, ss. 95-163.
- Cook, K. and M. Levi (eds) (2002) *The Limits of Rationality*, New York: Sage.
- Cooter, R. (1982) 'Law and the Imperialism of Economics: An Introduction to the Economic Analysis of Law and a Review of the Major Books', *UCLA Law Review*, vol. 29, no. 5/6, ss. 1260-9.
- Crowther-Heyck, H. (2007) 'Herbert Simon's Interdisciplinary Project', paper to the History of Postwar Social Science Seminar Series, London School of Economics, May.
- Cullenberg, S., Amariglio, J. and D. Ruccio (2001) 'Introduction', in Cullenberg, et al. (eds) (2001).
- Cullenberg, S., Amariglio, J. and D. Ruccio (eds) (2001) *Postmodernism, Economics and Knowledge*, London: Routledge.
- Dahlman, C. (1979) 'The Problem of Externality', *Journal of Legal Studies*, vol. 22, no. 1, ss. 141-62.
- Dasgupta, P. (2002) 'Modern Economics and Its Critics', in Mäki (ed.) (2002).
- Daunton, M. and F. Trentmann (eds) (2004) *Worlds of Political Economy: Knowledge and Power in the Nineteenth and Twentieth*

Centuries, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

- Davis, J. (1997) 'New Economics and Its History: A Pickeringian View', in Davis (ed.) (1997).
- Davis, J. (ed.) (1997) 'New Economics and Its History', History of Political Economy, vol. 29, Supplement, Durham, NC: Duke University Press.
- Davis, J. (2003) *The Theory of the Individual in Economics: Identity and Value*, London: Routledge.
- Davis, J. (2006a) 'The Turn in Economics: Neoclassical Dominance to Mainstream Pluralism?', *Journal of Institutional Economics*, vol. 2, no. 1, ss. 1-20.
- Davis, J. (2006b) 'Social Identity Strategies in Recent Economics', *Journal of Economic Methodology*, vol. 13, no. 3, ss. 371-90.
- Davis, J. (2007b) 'Postmodernism and the Individual as Process', *Review of Social Economy*, vol. LXV, no. 2, ss. 203-8.
- Davis, J. (2007c) 'Turn in and Return of Orthodoxy in Recent Economics', paper presented to ICAPE conference on 'Economic Pluralism for the 21st Century', 1-3 June, University of Utah.
- De Rouvray, C. (2004) '“Old” Economic History in the United States: 1939-1954', *Journal of the History of Economic Thought*, vol. 26, no. 2, ss. 221-39.
- de Sousa Santos, B. (2006) 'Globalizations', *Theory Culture and Society*, vol. 23, no. 2/3, ss. 393-8.
- Debreu, G. (1991) 'The Mathematization of Economic Theory', *American Economic Review*, vol. 81, no. 1, ss. 1-7.
- Deleplace, G. (2002) 'The Present Situation of the History of Economic Thought in France', *History of Political Economy*, vol. 34, no. 4, Annual Supplement, ss. 110- 24.
- Demsetz, H. (1997) 'The Primacy of Economics: An Explanation of the Comparative Success of Economics in the Social Sciences', *Western Economic Association International 1996 Presidential Address*, *Economic Inquiry*, vol. XXXV, no. 1, ss. 1- 11.
- Deraniyagala, S. and B. Fine (2001) 'New Trade Theory versus Old Trade Policy: A Continuing Enigma', *Cambridge Journal of Eco-*

nomics, vol. 25, no. 6, ss. 809-25.

Deraniyagala, S. and B. Fine (2006) 'Kicking Away the Logic: Free Trade is Neither the Question Nor the Answer for Development', in Jomo and Fine (eds) (2006).

Devarajan, S., et al. (2002) 'A Macroeconomic Framework for Poverty Reduction Strategy Papers', available online at <http://www.worldbank.org/research/growth/pdfiles/devarajan%20etal.pdf>

Dixon, H. (1997) 'Economics and Happiness: Editorial Note', *Economic Journal*, vol. 107, no. 445, ss. 1812-14.

Dobb, M. (1973) *Theories of Value and Distribution since Adam Smith: Ideology and Economic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.

Dobbin, F. (ed.) (2004) *The New Economic Sociology: A Reader*, Princeton: Princeton University Press.

Donham, D. (1990) *History, Power, Ideology: Central Issues in Marxism and Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press.

Durlauf, S. and H. Young (2001) 'The New Social Economics', in Durlauf and Young (eds) (2001).

Durlauf, S. and H. Young (eds) (2001) *Social Dynamics*, Cambridge: MIT Press.

Durlauf, S., P. Johnson and J. Temple (2004) 'Growth Econometrics', Working Paper, no. 61, October, Vassar College, Department of Economics, available online at <http://irving.vassar.edu/VCEWP/VCEWP61.pdf>

Duxbury, N. (1997) 'Ronald's Way', in Medema (ed.) (1997).

Earl, P. (2005) 'Economics and Psychology in the Twenty-First Century', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 29, no. 6, ss. 909-26.

Eggertsson, T. (1990) *Economic Behavior and Institutions*, New York: Cambridge University Press.

Einhorn, H. and R. Hogarth (1987) 'Decision Making under Ambiguity', in Hogarth and Reder (eds) (1987).

Elster, J. (1979) *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Elster, J. (1985) *Making Sense of Marx*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Elster, J. (1990) 'Jon Elster', in Swedberg (ed.) (1990).
- Elster, J. (2000) *Ulysses Unbound: Studies in Rationality, Precommitment, and Constraints*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Erzioni, A. (2003) 'Toward a New Socio-Economic Paradigm', *Socio-Economic Review*, no. 1, ss. 105-34.
- Farr, J. (2004) 'Social Capital: A Conceptual History', *Political Theory*, vol. 32, no. 1, ss. 6-33.
- Farr, J. (2007) 'In Search of Social Capital', *Political Theory*, vol. 35, no. 1, ss. 54-61.
- Febrero, R. and P. Schwartz (1995) 'The Essence of Becker: An Introduction', in Febrero and Schwartz (eds) (1995).
- Febrero, R. and P. Schwartz (eds) (1995) *The Essence of Becker*, Stanford: Hoover Institution Press.
- Feinstein, C. (2005) *An Economic History of South Africa: Conquest, Discrimination and Development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferguson, J. (2000) 'Economics and Barbarism: An Anthropological Comment on Pearson's "Homo Economicus"', *History of Political Economy*, vol. 32, no. 4, ss. 991-8.
- Ferraro, F., J. Pfeffer and R. Sutton (2005) 'Economics Language and Assumptions: How Theories Can Become Self-Fulfilling', *Academy of Management Review*, vol. 30, no. 1, ss. 8-24.
- Field, A. (2007) 'Beyond Foraging: Behavioral Science and the Future of Institutional Economics', *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 3, ss. 265-91.
- Fine, B. (1975) 'Individual Liberalism in a Paretian Society', *Journal of Political Economy*, vol. 83, no. 6, ss. 1277-81.
- Fine, B. (1980) *Economic Theory and Ideology*, London: Edward Arnold.
- Fine, B. (1997) 'Industrial Policy and South Africa: A Strategic View', *NIEP Occasional Paper Series*, no. 5, April, ss. 1-71, Johannes-

- burg, National Institute for Economic Policy.
- Fine, B. (1998a) *Labour Market Theory: A Constructive Reassessment*, London: Routledge.
- Fine, B. (1998b) 'The Triumph of Economics: Or "Rationality" Can Be Dangerous to Your Reasoning', in Carrier and Miller (eds) (1998).
- Fine, B. (1999) 'A Question of Economics: Is It Colonising the Social Sciences?', *Economy and Society*, vol. 28, no. 3, ss. 403-25.
- Fine, B. (2000) 'Endogenous Growth Theory: A Critical Assessment', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 24, no. 2, ss. 245-65.
- Fine, B. (2001) *Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium*, London: Routledge.
- Fine, B. (2002a) ' "Economic Imperialism": A View from the Periphery', *Review of Radical Political Economics*, vol. 34, no. 2, ss. 187-201.
- Fine, B. (2002b) 'Economics Imperialism and the New Development Economics as Kuhnian Paradigm Shift', *World Development*, vol. 30, no. 12, ss. 2057-70.
- Fine, B. (2002c) *The World of Consumption: The Material and Cultural Revisited*, London: Routledge.
- Fine, B. (2003a) 'From the Newer Economic History to Institutions and Development?', *Institutions and Economic Development*, vol. 1, no. 1, ss. 105-36.
- Fine, B. (2003b) 'New Growth Theory', in Chang (ed.) (2003).
- Fine, B. (2003c) 'Value Theory and the Study of Contemporary Capitalism: A Continuing Commitment', in Westra and Zuege (eds) (2003).
- Fine, B. (2003d) 'Callonistics: A Disentanglement', *Economy and Society*, vol. 32, no. 3, ss. 496-502.
- Fine, B. (2004a) 'Addressing the Critical and the Real in Critical Realism', in Lewis (ed.) (2004).
- Fine, B. (2004b) 'Examining the Idea of Globalisation and Develop-

ment Critically: What Role for Political Economy?', *New Political Economy*, vol. 9, no. 2, ss. 213-31.

Fine, B. (2004c) 'Economics Imperialism as Kuhnian Revolution', in Arestis and Sawyer (eds) (2004).

Fine, B. (2006a) 'Debating Critical Realism in Economics', *Capital and Class*, no. 89, ss. 121-9.

Fine, B. (2006b) 'New Growth Theory: More Problem than Solution', in Jomo and Fine (eds) (2006).

Fine, B. (2006c) 'Financial Programming and the IMF', in Jomo and Fine (eds) (2006).

Fine, B. (2007a) 'Financialisation, Poverty, and Marxist Political Economy', *Poverty and Capital Conference*, 2-4 July 2007, University of Manchester.

Fine, B. (2007b) 'The Economics of Identity and the Identity of Economics?', *Cambridge Journal of Economics*, forthcoming.

Fine, B. (2007c) 'The Historical Logic of Economics Imperialism and Meeting the Challenges of Contemporary Orthodoxy: Or Twelve Hypotheses on Economics, and What is to Be Done', paper presented at EAEPE Conference, 1-3 November 2007, Porto, Portugal.

Fine, B. (2007d) 'Social Capital Goes to McDonald's', *Plenary Address, Critical Management Studies Conference*, University of Manchester, July, 2007.

Fine, B. (2007e) 'Eleven Hypotheses on the Conceptual History of Social Capital', *Political Theory*, vol. 35, no. 1, ss. 47-53.

Fine, B. (2008a) 'Social Capital in Wonderland: The World Bank behind the Looking Glass', *Progress in Development Studies*, vol. 8 no. 3, ss. 261-9.

Fine, B. (2008b) 'Social Capital versus Social History', *Social History*, vol. 33, no. 4, ss. 442-62.

Fine, B. (2008c) 'Social Capital and Health: The World Bank through the Looking Glass after Deaton', available online at <http://www.soas.ac.uk/cdpr/seminars/43279.pdf>

Fine, B. (2008d) 'Consumers and Demand', mimeo, available online at <https://eprints.soas.ac.uk//6072>.

- Fine, B. and L. Harris (1979) *Rereading Capital*, London: Macmillan.
- Fine, B. and C. Lapavistas (2000) 'Markets and Money in Social Theory: What Role for Economics?', *Economic and Society*, vol. 29, no. 3, ss. 357-82.
- Fine, B., C. Lapavistas and J. Pincus (eds) (2001) *Development Policy in the Twenty-First Century: Beyond the Post-Washington Consensus*, London: Routledge.
- Fine, B. and D. Milonakis (2003) 'From Principle of Pricing to Pricing of Principle: Rationality and Irrationality in the Economic History of Douglass North', *Comparative Studies in Society and History*, vol. 45, no. 3, ss. 120-44.
- Fine, B. and A. Murfin (1984) *Macroeconomics and Monopoly Capitalism*, Brighton: Wheatsheaf.
- Fine, B. and P. Rose (2001) 'Education and the Post-Washington Consensus - Plus Ça Change?', in Fine, et al. (eds) (2001).
- Fine, B. and E. van Waeyenberge (2005) 'Correcting Stiglitz: From Information to Power in the World of Development', *Socialist Register*, 2006, London: Merlin Press.
- Fogel, R. (1966) 'The New Economic History: Its Findings and Methods', *Economic History Review*, vol. 19, no. 3, ss. 642-56.
- Fourie, F. C. (1993) 'In the Beginning There Were Markets?' in Pitelis (ed.) (1993). Frank, R. (2008) *The Economic Naturalist: Why Economics Explains Almost Everything*, London: Virgin.
- Freeman, C. and F. Louçã (2001) *As Time Goes By: From the Industrial Revolutions to the Information Revolution*, Oxford: Oxford University Press.
- Frey, B. (1999) *Economics as a Science of Human Behaviour: Towards a New Social Science Paradigm*, extended second edition of that of 1992, Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Friedland, R. and A. Robertson (eds) (1990) *Beyond the Market Place: Rethinking Economy and Society*, New York: Aldine de Gruyter.
- Friedman, M. (1953) 'The Methodology of Positive Economics', in Friedman (1953), reprinted in, and cited from, Hausman (ed.) (1984).

- Friedman, M. (1953) *Essays in Positive Economics*, Chicago: Chicago University Press.
- Friedman, M. (1999) 'Conversation with Milton Friedman', in Snowden and Vane (eds) (1999).
- Fujita, M. and P. Krugman (2004) 'The New Economic Geography: Past, Present and the Future', *Regional Science*, vol. 83, no. 1, ss. 139-64.
- Furubotn, E. and R. Richter (1998) *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Fusfeld, D. (1998) 'Economics and the Cold War: An Inquiry into the Relationship between Ideology and Theory', *Journal of Economic Issues*, vol. XXXII, no. 2, ss. 505-11.
- Gaggio, D. (2004) 'Do Social Historians Need Social Capital?', *Social History*, vol. 29, no. 4, ss. 499-513.
- Garnett, R. (1999) 'Economics of Knowledge: Old and New', in Garnett (ed.) (1999).
- Garnett, R. (ed.) (1999) *What Do Economists Know?: New Economics of Knowledge*, London: Routledge.
- Gayer, T. (2002) 'Graduate Studies in the History of Economic Thought', *History of Political Economy*, vol. 34, no. 4, Annual Supplement, ss. 35-61.
- Gertler, M. (1988) 'Financial Structure and Aggregate Economic Activity: An Overview', *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 20, no. 3, Part 2, ss. 559-88.
- Gibbons, R. (1997) 'An Introduction to Applicable Game Theory', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 11, no. 1, ss. 127-49.
- Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory*, London: Mac-Millan.
- Glaeser, E. (2003) 'Psychology and the Market', Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper, no. 2023.
- Glimcher, P., M. Dorris and H. Bayer (2005) 'Physiological Utility Theory and the Neuroeconomics of Choice', *Games and Economic Behavior*, vol. 52, no. 2, ss. 213-56.

- Goffman, E. (1974) *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, New York: Harper & Row.
- Goldstein, L. (1956) 'The Inadequacy of the Principle of Methodological Individualism', *The Journal of Philosophy*, vol. 53, no. 25, ss. 801-13.
- Goodacre, H. (2006) 'The New Economic Geography', in Jomo and Fine (eds) (2006).
- Gore, C. (2000) 'The Rise and Fall of the Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries', *World Development*, vol. 28, no. 5, ss. 789-804.
- Granovetter, M. (1985) 'Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness', *American Journal of Sociology*, vol. 91, no. 3, ss. 481-510.
- Granovetter, M. (1990) 'The Old and the New Economic Sociology: A History and an Agenda', in Friedland and Robertson (eds) (1990).
- Granovetter, M. (2005) 'The Impact of Social Structure on Economic Outcomes', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 19, no. 1, ss. 33-50.
- Gray, J. (1987) 'The Economic Approach to Human Behavior: Its Prospects and Limitations', in Radnitzky and Bernholz (eds) (1987).
- Green, D. and I. Shapiro (1994) *Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science*, New Haven: Yale University Press.
- Gregory, C. (2000) 'Anthropology, Economics, and Political Economy: A Critique of Pearson', *History of Political Economy*, vol. 32, no. 4, ss. 999-1009.
- Grootaert, C. and T. van Bastelaer (eds) (2002) *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*, Cambridge: Harvard University Press.
- Grossbard-Schechtman, S. and C. Clague (eds) (2002) *The Expansion of Economics: Toward a More Inclusive Social Science*, London: M. E. Sharpe.
- Guerrien, B. (2002) 'Is There Anything Worth Keeping in Standard Microeconomics?', *Post-Autistic Economics Review*, no. 12, article

- 1, available online at http://www.btininternet.com/~pae_news/review/issue12.htm
- Gul, F. and W. Pesendorfer (2005) 'The Case for Mindless Economics', Princeton University, available online at <http://www.princeton.edu/~pesendor/mindless.pdf>
- Gustafsson, B. (1991) 'Introduction', in Gustafsson (ed.) (1991).
- Gustafsson, B. (ed.) (1991) *Power and Economic Institutions: Reinterpretations in Economic History*, Aldershot: Edward Elgar.
- Hahn, F. (1991) 'The Next Hundred Years', *Economic Journal*, vol. 101, no. 404, ss. 47-50.
- Hahn, F. and R. Solow (1995) *A Critical Essay on Modern Macroeconomic Theory*, Cambridge: MIT Press.
- Hansen, W. (1991) 'The Education and Training of Economic Doctorates: Major Findings of the Executive Secretary of the American Economic Association's Commission on Graduate Education in Economics', *Journal of Economic Literature*, vol. 29, no. 3, ss. 1054-87.
- Harcourt, G. (1997) 'Economic Theory and Economic Policy: Two Views', Discussion Paper, no. 369, Centre for Economic Policy Research, Australian National University.
- Harford, T. (2008) *The Logic of Life: Uncovering the New Economics of Everything*, London: Little, Brown.
- Harrison, P. (1997) 'A History of an Intellectual Arbitrage: The Evolution of Financial Economics', in Davis (ed.) (1997), ss. 172-87.
- Harriss, J. (2001) *Depoliticizing Development: The World Bank and Social Capital*, New Delhi: Leftword Books, revised edition, London: Anthem Press, 2002.
- Harriss, J., J. Hunter and C. Lewis (eds) (1995) *The New Institutional Economics and Third World Development*, London: Routledge.
- Harvey, D. (1982) *The Limits to Capital*, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (1985) *The Urbanisation of Capital*, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Culture*, Oxford: Basil Blackwell.

- Hausman, D. (ed.) (1984) *The Philosophy of Economics: An Anthology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Haverman, R. and J. Margolis (eds) (1970) *Public Expenditure and Public Analysis*, Chicago: Markham.
- Heilbroner, R. and W. Milberg (1995) *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Henrich J., R. Boyd, S. Bowles, E. Camerer, S. Gintis and R. McElreath (2001) 'In Search of Homo-Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies', *American Economic Review*, vol. 91, no. 2, ss. 73-8.
- Hicks, J (1975) 'The Scope and Status of Welfare Economics', *Oxford Economic Papers*, vol. 27, no. 3, pp. 307-26, reprinted in Hicks (1981).
- Hicks, J. (1981) *Wealth and Welfare: Collected Essays in Economic Theory*, Volume I, Oxford: Basil Blackwell.
- Hicks, J. (1983) *Classics and Moderns*, Oxford: Blackwell.
- Hildyard, N. (1998) *The World Bank and the State: A Recipe for Change?*, London: Bretton Woods Project.
- Himmelstrand, U. (ed.) (1992) *Interfaces in Economic and Social Analysis*, London: Routledge.
- Hirshleifer, J. (1985) 'The Expanding Domain of Economics', *American Economic Review*, vol. 83, no. 3, Special Issue, December, ss. 53-68.
- Hirshleifer, J. (2002) 'Foreword', in Grossbard-Schechtman and Clague (eds) (2002), ss. ix-xi.
- Hobsbawm, E. (1994) *The Age of Extremes*, Harmondsworth: Penguin.
- Hobsbawm, E. (1997) *On History*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Hodgson, G. (1988) *Economics and Institutions*, Cambridge: Polity Press.
- Hodgson, G. (1994a) 'Institutional Economic Thought in Europe', in Hodgson, et al. (eds) (1994).

- Hodgson, G. (1994b) 'Some Remarks on "Economic Imperialism" and International Political Economy', *Review of International Political Economy*, vol. 1, no. 1, ss. 21- 8.
- Hodgson, G. (1997) 'The Coase Tangle: The Nature of the Firm and the Problem of Historical Specificity', in Medema (ed.) (1997).
- Hodgson, G. (1999) *Evolution and Institutions: On Evolutionary Economics and the Evolution of Economics*, Northampton, MA: Edward Elgar.
- Hodgson, G. (2001) *How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science*, London: Routledge.
- Hodgson, G. (2004) *The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism*, London and New York: Routledge.
- Hodgson, G. (2007) 'Marshall, Schumpeter and the Shifting Boundaries of Economics and Sociology', mimeo.
- Hodgson, G. (2008) 'Prospects for Economic Sociology: A Review of Richard Swedberg (ed.) (2005) *New Developments in Economic Sociology*', *Philosophy of the Social Sciences*, vol. 38, no. 1, ss. 133-49.
- Hodgson, G. and H. Rothman (1999) 'The Editors and Authors of Economics Journals: A Case of Institutional Oligopoly?', *Economic Journal*, vol. 109, no. 453, ss. F165-86.
- Hodgson, G., W. Samuels and M. Tool (eds) (1994) *The Elgar Companion to Institutional and Evolutionary Economics*, Aldershot: Edward Elgar.
- Hoff, K., A. Braverman and J. Stiglitz (eds) (1993) *The Economics of Rural Organization: Theory, Practice, and Policy*, New York: Oxford University Press.
- Hoff, K. and J. Stiglitz (2001) 'Modern Economic Theory and Development', in Meier and Stiglitz (eds) (2001).
- Hogarth, R. and M. Reder (eds) (1987) *Rational Choice: The Contrast between Economics and Psychology*, Chicago: Chicago University Press.
- Homans, G. (1961) *Social Behaviour: Its Elementary Forms*, London:

Routledge and Kegan Paul.

- Hutchison, T. (1938) *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory*, New York: Augustus M. Kelley, second edition of 1960.
- Hutchison, T. (2000) *On the Methodology of Economics and the Formalist Revolution*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Hylton, K. (2005) 'Calabresi and the Intellectual History of Law and Economics', *Maryland Law Review*, vol. 85, no. 1/2, ss. 85-107.
- Ingham, B. (1999) 'Human Behavior in Development Economics', *European Journal of the History of Economic Thought*, vol. 6, no. 4, ss. 606-23.
- Ingham, G. (1984) *Capitalism Divided*, London: MacMillan.
- Ingham, G. (1996) 'Some Recent Changes in the Relationship between Economics and Sociology', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 20, no. 2, ss. 243-75.
- Ingrao, B. and G. Israel (1990) *The Invisible Hand: Economic Equilibrium in the History of Science*, Cambridge: MIT Press.
- Islam, N. (2003) 'What Have We Learnt from the Convergence Debate?', *Journal of Economic Surveys*, vol. 17, no. 3, ss. 309-62.
- Jomo, K. and B. Fine (eds) (2006) *The New Development Economics: After the Washington Consensus*, Delhi: Tulika, and London: Zed Press.
- Kalecki, M. (1971) *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy, 1933-1970*, London: Cambridge University Press.
- Kasper, H. G. Woglom, V. Dixon, D. Colander, R. Kaufman, B. Saffran, M. Kupperberg, C. S. Bell, G. Yohe and M. McPherson (1991) 'The Education of Economists: From Undergraduate to Graduate Study', *Journal of Economic Literature*, vol. 29, no. 3, ss. 1088-109.
- Khalil, E. (1987) 'Kuhn, Lakatos, and the History of Economic Thought', *International Journal of Social Economics*, vol. 14, no. 3, ss. 118-31.
- Kirman, A. (1989) 'The Intrinsic Limits of Modern Economic Theory: The Emperor Has No Clothes', *Economic Journal*, vol. 99, no. 395,

Supplement: Conference Papers, ss. 126-39.

Kirman, A. (1992) 'Whom or What Does the Representative Individual Represent?', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 6, no. 2, ss. 117-36.

Klamer, A. and D. Colander (1990) *The Making of an Economist*, Boulder: Westview Press.

Klamer, A. and J. Meehan (1999) 'The Crowding Out of Academic Economists: The Case of NAFTA', in Garnett (ed.) (1999).

Knight, F. (1935) *The Ethics of Competition and Other Essays*, Working: Unwin Brothers.

Knight, F. (1947a) 'The Planful Act: The Possibilities and Limitations of Collective Rationality', in Knight (1947b).

Knight, F. (1947b) *Freedom and Reform: Essays in Economics and Social Philosophy*, New York: Harper and Brothers.

Knight, F. (1969) 'The Planful Act: The Possibilities and Limitations of Collective Rationality', in Knight (1969), originally published in 1947.

Knight, F. (1969) *Freedom and Reform: Essays in Economics and Social Philosophy*, Port Washington, NY: Kennikat Press.

Knight, J. and I. Sened (1995) 'Introduction', in Knight and Sened (eds) (1995).

Knight, J. and I. Sened (eds) (1995) *Explaining Social Institutions*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Kranton, R. (1996) 'Reciprocal Exchange: A Self-Sustaining System', *American Economic Review*, vol. 86, no. 4, ss. 830-51.

Krippner, G., et al. (2004) 'Polanyi Symposium: A Conversation on Embeddedness', *Socio-Economic Review*, vol. 2, no. 1, ss. 109-35.

Krugman, P. (1992) 'Toward a Counter-Counterrevolution in Development Theory', *World Bank Economic Review*, Supplement (Proceedings of the Annual Bank Conference on Development Economics), ss. 15-39.

Krugman, P. (1998) 'Two Cheers for Formalism', *Economic Journal*, vol. 108, no. 451, ss. 1829-36.

- Kurz, H. (2006) 'Whither History of Economic Thought?: Going Nowhere Rather Slowly', Presidential Address, European Society for History of Economic Thought, April, Porto, Portugal.
- Lamoreaux, N. (1998) 'Economic History and the Cliometric Revolution', in Molho and Wood (eds) (1998).
- Lamoreaux, N. and D. Raff (eds) (1995) *Coordination and Information: Historical Perspectives on the Organization of Enterprise*, Chicago: Chicago University Press.
- Lamoreaux, N., D. Raff and P. Temin (1997) 'New Economic Approaches to the Study of Business History', *Business and Economic History*, vol. 26, no. 1, ss. 57- 79.
- Lamoreaux, N., D. Raff and P. Temin (eds) (1999) *Learning By Doing: In Markets, Firms, and Countries*, Chicago: Chicago University Press.
- Langlois, R. (1990) 'Bounded Rationality and Behavioralism: A Clarification and Critique', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 146, no. 4, ss. 691-5.
- Langlois, R. (1997) 'Transaction Costs, Production Costs, and the Passage of Time', in Medema (ed.) (1997).
- Lapavistas, C. (2003) *Social Foundations of Markets, Money and Credit*, London: Routledge.
- Lark, P. and M. Rowlinson (2004) 'The Treatment of History in Organisation Studies: Towards an "Historic Turn"', *Business History*, vol. 46, no. 3, ss. 331-52.
- Laville, F. (2000) 'Should We Abandon Optimization Theory?: The Need for Bounded Rationality', *Journal of Economic Methodology*, vol. 7, no. 3, ss. 395-426.
- Lawson, T. (1997) *Economics and Reality*, London: Routledge.
- Lawson, T. (1999) 'Connections and Distinctions: Post Keynesianism and Critical Realism', *Journal of Post Keynesian Economics*, vol. 22, no. 1, ss. 3-13.
- Lawson, T. (2003) *Reorienting Economics*, London: Routledge.
- Lawson, T. (2006) 'The Nature of Heterodox Economics', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 30, no. 4, ss. 483-505.

- Lawson, T. (2007) 'Four Theses on the State of Modern Economics', mimeo.
- Lazear, E. (2000) 'Economic Imperialism', *Quarterly Journal of Economics*, vol. 115, no. 1, ss. 99-146.
- Lee, F. (2006) 'Introduction to the Special Issue', *Review of Radical Political Economics*, vol. 38, no. 4, ss. 497-8.
- Lee, F. (2007) 'The Research Assessment Exercise, the State and the Dominance of Mainstream Economics in British Universities', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 31, no. 2, ss. 309-25.
- Lee, F. (2009) *Challenging the Mainstream: Essays on the History of Heterodox Economics in the Twentieth Century*, in preparation.
- Lee, F. and S. Harley (1998) 'Peer Review, the Research Assessment Exercise and the Demise of Non-Mainstream Economics', *Capital and Class*, no. 66, ss. 23-51.
- Lee, R. and J. Wills (eds) (1997) *Geographies of Economics*, London: Arnold.
- Leontief, W. (1982) 'Academic Economics', *Science*, vol. 217, no. 4555, ss. 104-7.
- Levi, M. (2002) 'A Logic of Institutional Change', in Cook and Levi (eds) (2002).
- Levi, M., K. Cook and J. O'Brien (2002) 'Introduction: The Limits of Rationality', in Cook and Levi (eds) (2002).
- Levitt, S. and S. Dubner (2006) *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*, London: Penguin.
- Lewis, P. (ed.) (2004) *Transforming Economics: Perspectives on the Critical Realist Project*, London: Routledge.
- Leys, C. (1996) *The Rise and Fall of Development Theory*, London: James Currey Ltd.
- Lindbeck, A. (2000) 'The Sveriges Riksbank (Bank of Sweden) Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel, 1969-1998', available online at www.nobel.se/economics/articles/lindbeck/index.html
- Lindenberg, S. (1990) 'Homo Socio-Oeconomicus: The Emergence

- of a General Model of Man in the Social Sciences', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 146, no. 4, ss. 727-48.
- Lindenberg, S., J. Coleman and S. Nowak (eds) (1986) *Approaches to Social Theory*, New York: Russell Sage.
- Little, D. (ed.) (1995) *On the Reliability of Economic Models*, Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Lloyd, C. (1986) *Explanation in Social History*, Oxford: Basil Blackwell.
- Lucas, R. (1987) *Models of Business Cycles*, Oxford: Blackwell.
- Lyons, J., L. Cain and S. Williamson (eds) (2008) *Reflections on the Cliometrics Revolution: Conversations with Economic Historians*, London: Routledge.
- Mäki, U. (1997) 'The Problem of Social Cost: Between Regulation and Free Market in Economic Methodology', in Medema (ed.) (1997).
- Mäki, U. (1998) 'Economics Imperialism: Concept and Constraints', workshop on The Scope of Economic Theory, Rotterdam, March.
- Mäki, U. (2002) 'Symposium on Explanations and Social Ontology 2: Explanatory Ecumenism and Economics Imperialism', *Economics and Philosophy*, vol. 18, no. 2, ss. 235-57.
- Mäki, U. (ed.) (2002) *Fact and Fiction in Economics: Models, Realism and Social Construction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, R. (1999) 'The New "Geographical Turn" in Economics: Some Critical Reflections', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23, no. 1, ss. 65-91.
- Marx, K. (1972) [1852] *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, in Marx, et al. (1972).
- Marx, K. (1973) *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy*, translated with a foreword by M. Nicolaus, Harmondsworth: Penguin Books.
- Marx, K., F. Engels and V. Lenin (1972) *On Historical Materialism*, Moscow: Progress Publishers.
- Masten, S. (1997) 'The Three Great Puzzles of the Firm', in Medema (ed.) (1997).

- Matthews, R. (1986) 'The Economics of Institutions and the Sources of Growth', *Economic Journal*, vol. 96, no. 4, ss. 903-18.
- Mavroudeas, S. (2006) 'A History of Contemporary Political Economy and Postmodernism', *Review of Radical Political Economics*, vol. 38, no. 4, ss. 1-20.
- Mayer, T. (1994) *Analytical Marxism*, London: Sage.
- McCloskey, D. (1986) *The Rhetoric of Economics*, Brighton: Wheatsheaf.
- McCloskey, D. (1990a) 'Their Blackboard, Right or Wrong: A Comment on Contested Exchange', *Politics and Society*, vol. 18, ss. 223-32.
- McCloskey, D. (1990b) *If You're So Smart: The Narrative of Economic Expertise*, Chicago: Chicago University Press.
- McCloskey, D. (1997) 'The Good Old Coase Theorem and the Good Old Chicago School: A Comment on Zerbe and Medema', in Medema (ed.) (1997).
- McKenzie, R. (1978) 'On the Methodological Boundaries of Economic Analysis', *Journal of Economic Issues*, vol. XII, no. 3, ss. 627-45.
- McKenzie, R. (1979) 'The Non-Rational Domain and the Limits of Economic Analysis', *Southern Economic Journal*, vol. 46, no. 1, ss. 145-57.
- McKenzie, R. and G. Tullock (1978) *The New World of Economics: Explorations into the Human Experience*, Homewood: Richard D. Irwin, Inc.
- Medema, S. (1998) 'The Trial of Homo Economicus: What Law and Economics Tells Us about the Development of Economic Imperialism', in Morgan and Rutherford (eds) (1998).
- Medema, S. (ed.) (1997) *Coasean Economics: Law and Economics and the New Institutional Economics*, Boston: Kluwer.
- Meier G. M. and J. E. Stiglitz (eds) (2001) *Frontiers of Development Economics*, New York: Oxford University Press.
- Menger, C. (1985) [1883] *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, New York: Lawren-

ce H. White, original in German.

- Mercuro, N. and S. Medema (1997) *Economics and the Law: From Posner to PostModernism*, Princeton: Princeton University Press.
- Mill, J. (1994) *Principles of Political Economy and Chapters on Socialism*, Oxford: Oxford University Press.
- Miller, G. (1997) 'The Impact of Economics on Contemporary Political Science', *Journal of Economic Literature*, vol. XXXV, no. 3, ss. 1173-204.
- Milonakis, D. and B. Fine (2007) 'Douglass North's Remaking of Economic History: A Critical Appraisal', *Review of Radical Political Economics*, vol. 39, no. 1, ss. 27-57.
- Milonakis, D. and B. Fine (2009) *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory*, London: Routledge.
- Milonakis, D. and B. Fine (forthcoming) *Reinventing the Economic Past: Method and Theory in the Evolution of Economic History*, London: Routledge.
- Mirowski, P. (2000) 'Exploring the Fault Lines: Introduction to the Minisymposium on the History of Economic Anthropology', *History of Political Economy*, vol. 32, no. 4, ss. 919-32.
- Mirowski, P. (2007a) 'The Mirage of An Economics of Knowledge', seen in draft as shortened version of what is to appear in *Handbook on the Philosophical Foundations of Economics*.
- Mirowski, P. (2007b) *SciMart*, Chapter 13, draft.
- Moe, T. (1984) 'The New Economics of Organization', *American Journal of Political Science*, vol. 28, no. 4, ss. 739-7.
- Molho, A. and G. Wood (eds) (1998) *Imagined Histories: American Historians Interpret the Past*, Princeton: Princeton University Press.
- Morgan, M. and M. Rutherford (eds) (1998) *From Interwar Pluralism to Postwar Neoclassicism*, *History of Political Economy*, vol. 30, Supplement, Durham, NC: Duke University Press.
- Neary, P., J. Mirrlees and J. Tirole (2003) 'Evaluating Economics Research in Europe: An Introduction', *Journal of the European Econo-*

mic Association, vol. 1, no. 6, ss. 1239-49.

Nee, R. and R. Swedberg (eds) (2005) *The Economic Sociology of Capitalism*, Princeton: Princeton University Press.

Nelson, R. and S. Winter (1982) *An Evolutionary Theory of Economic Change*, Cambridge: Harvard University Press.

Nelson, R. and S. Winter (2002) 'Evolutionary Theorizing in Economics', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, no. 2, ss. 23-46.

Nicolaides, P. (1988) 'Limits to the Expansion of Neoclassical Economics', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 12, no. 3, ss. 313-28.

Nielsen, P. and J. Morgan (2004) 'No New Revolution in Economics?: Taking Thompson and Fine Forward', *Economy and Society*, vol. 34, no. 1, ss. 51-75.

Nielsen, P. and J. Morgan (2006) 'From Mainstream Economics to the Boundaries of Marxism', *Capital and Class*, no. 89, ss. 91-120.

Nightingale, P. (2003) 'If Nelson and Winter Are Only Half Right About Tacit Knowledge, Which Half?: A Searlean Critique of "Codification"', *Industrial and Corporate Change*, vol. 12, no. 2, ss. 149-83.

Nobel (2001) 'Markets with Asymmetric Information', *Advanced Information*, available online at www.nobel.se/economics/laureates/2001/public.html

Nobel (2008) 'Trade and Geography - Economies of Scale, Differentiated Products and Transport Costs', *Scientific Background*, available online at

http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2008/eco-adv08.pdf

North, D. (1963) 'Quantitative Research in American Economic History', *American Economic Review*, vol. 53, no. 1, ss. 128-30.

North, D. (1981) *Structure and Change in Economic History*, New York: Norton.

North, D. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

North, D. (1995) 'Five Propositions about Institutional Change', in

- Knight and Sened (eds) (1995).
- North, D. and R. Thomas (1973) *The Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, M. and S. Kähkönen (2000) 'Introduction: The Broader View', in Olson and Kähkönen (eds) (2000).
- Olson, M. and S. Kähkönen (eds) (2000) *A Not-So-Dismal Science: A Broader View of Economies and Societies*, Oxford: Oxford University Press.
- Ordeshook, P. (1990) 'The Emerging Discipline of Political Economy', in Alt and Shepsle (eds) (1990), ss. 9-30.
- Ostrom, E. (2007) 'Challenges and Growth: The Development of the Interdisciplinary Field of Institutional Analysis', *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 3, ss. 239-64.
- Ostrom, E. and T. Ahn (eds) (2003) *Foundations of Social Capital*, Cheltenham: Elgar.
- Overman, H. (2003) 'Can We Learn Anything from Economic Geography Proper?', Centre for Economic Performance, London School of Economics.
- Papandreou, A. (1994) *Externality and Institutions*, Oxford: Clarendon Press.
- Parker, W. (ed.) (1986) *Economic History and the Modern Economist*, Oxford: Basil Blackwell.
- Parsons, T. (1934) 'Some Reflections on "The Nature and Significance of Economics"', *Quarterly Journal of Economics*, vol. 48, no. 3, ss. 511-45.
- Pearson, H. (2004) 'Economics and Altruism at the Fin de Siècle', in Daunton and Trentmann (eds) (2004).
- Peck, J. (2005) 'Economic Sociologies in Space', *Economic Geography*, vol. 81, no. 2, ss. 129-76.
- Perelman, M. (2000) *The Invention of Capitalism: Classical Political Economy and the Secret History of Primitive Accumulation*, Durham: Duke University Press.
- Perrow, C. (1981) 'Markets, Hierarchies and Hegemony', in Van De

Ven and Joyce (eds) (1981).

Perrow, C. (1987) *Complex Organizations: A Critical Essay*, New York: Random, third edition.

Piore, M. (2003) 'Society as a Pre-Condition for Individuality: Critical Comments', *Socio-Economic Review*, no. 1, ss. 119-22.

Pitelis, C. (1998) 'Transaction Costs and the Historical Evolution of the Capitalist Firm', *Journal of Economic Issues*, vol. XXXII, no. 4, ss. 999-1017.

Pitelis, C. (ed.) (1993) *Transaction Costs, Markets and Hierarchies*, Oxford: Basil Blackwell.

Posner, R. (1987) 'The Law and Economics Movement', *American Economic Review*, vol. 77, no. 2, ss. 1-13.

Potts, J. (2000) *The New Evolutionary Microeconomics: Complexity, Competence and Adaptive Behaviour*, Cheltenham: Edward Elgar.

Prychitko, D. (ed.) (1998) *Why Economists Disagree: An Introduction to the Alternative Schools of Thought*, Albany: SUNY Press.

Putnam, R. (2002) 'Foreword', in Grootaert and van Bastelaer (eds) (2002).

Putterman, L. (1986) 'The Economic Nature of the Firm: Overview', in Putterman (ed.) (1986).

Putterman, L. (ed.) (1986) *The Economic Nature of the Firm: A Reader*, Cambridge: Cambridge University Press.

Radin, M. (1996) *Contested Commodities*, Cambridge: Harvard University Press.

Radnitzky, G. and P. Bernholz (eds) (1987) *Economic Imperialism: The Economic Method Applied Outside the Field of Economics*, New York: Paragon House Publishers.

Reisman, D. (2007) 'Review Essay: Economic Sociology and Institutional Economics', *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 1, ss. 91-112.

Richter, R. (1990) 'Views and Comments on Bounded Rationality as Applied to Modern Institutional Economics', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 146, no. 4, s. 648.

- Richter, R. (2001) 'New Economic Sociology and New Institutional Economics', paper presented at the annual conference of the International Society for New Institutional Economics (ISNIE), Berkeley, California.
- Richter, R. (2005) 'The New Institutional Economics: Its Start, Its Meaning, Its Prospects', *European Business Organization Law Review*, vol. 6, no. 2, ss. 161- 200.
- Riley, J. (1994) 'Introduction' in Mill (1994).
- Riley, J. (2001) 'Silver Signals: Twenty-Five Years of Screening and Signaling', *Journal of Economic Literature*, vol. XXXIX, no. 2, ss. 432-78.
- Rizvi, S. (2007) 'Aumann's and Schelling's Game Theory: The Nobel Prize in Economic Science, 2005', *Review of Political Economy*, vol. 19, no. 3, ss. 297-316.
- Robbins, L. (1935) *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: MacMillan, first edition of 1932.
- Roberts, M. (1996) *Analytical Marxism: A Critique*, London: Verso.
- Robinson, J. (1933) *The Economics of Imperfect Competition*, London: Macmillan.
- Rodríguez, F. (2006) 'Growth Empirics When the World Is Not Simple', available online at http://www.un.org/esa/policy/background-papers/rodriguez_2.pdf
- Roemer, J. (1981) *Analytical Foundations of Marxian Economic Theory*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Roemer, J. (1982) *A General Theory of Exploitation and Class*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Roemer, J. (1995) 'An Anti-Hayekian Manifesto', *New Left Review*, no. 211, ss. 112-29.
- Rose, P. (2006) 'From Washington to Post-Washington Consensus: The Triumph of Human Capital', in Jomo and Fine (eds) (2006).
- Rosenbaum, E. (1999) 'Against Naïve Materialism: Culture, Consumption and the Causes of Inequality', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 23, no. 3, ss. 317-36.

- Rostow, W. (1960) *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge: Cambridge University Press, third revised edition, 1990.
- Rotheim, R. (2006) 'Persuasive Devices', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 30, no. 4, pp. 613-35.
- Ruccio, D. and J. Amariglio (2007) 'Beyond the Highs and Lows: Economics as a "Process without a Subject" ', *Review of Social Economy*, vol. LXV, no. 2, ss. 223- 34.
- Rutherford, A. (2007) 'B. F. Skinner from Laboratory to Life', paper to the History of Postwar Social Science Seminar Series, London School of Economics, April.
- Rutherford, M. (1994) *Institutions in Economics: The Old and the New Institutionalism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Saad-Filho, A. and D. Johnston (eds) (2005) *Neoliberalism: A Critical Reader*, London: Pluto Press.
- Sala-i-Martin, X. (1997) 'I Just Ran Four Million Regressions', mimeo, Colombia University, revised to appear as 'I Just Ran Two Million Regressions', *American Economic Review*, vol. 87, no. 2, 1997, ss. 178-83.
- Sala-i-Martin, X., G. Doppelhofer and R. Miller (2004) 'Determinants of Long-Term Growth: A Bayesian Averaging of Classical Estimates (BACE) Approach', *American Economic Review*, vol. 94, no. 4, ss. 813-35.
- Samuels, W. (2002) 'Ontology, Epistemology, Language and the Practice of Economics', *Post-Autistic Economics Review*, no. 12, article 3, available online at http://www.btinternet.com/~pae_news/review/issue12.htm
- Samuels, W. and S. Medema (1997) 'Ronald Coase on Economic Policy Analysis: Framework and Implications', in Medema (ed.) (1997).
- Samuelson, P. (1965) 'Professor Samuelson on Theory and Realism: Reply', *American Economic Review*, vol. 55, no. 5, ss. 1164-72.
- Schabas, M. (1995) 'Parmenides and the Cliometricians', in Little (ed.) (1995).

- Şçabas, M. (2002) 'Coming Together: History of Economics as History of Science', *History of Political Economy*, vol. 34, no. 4, Annual Supplement, ss. 208-25.
- Schelling, T. (1990) 'Thomas C. Schelling', in Swedberg (ed.) (1990).
- Schmutzler, A. (1999) 'The New Economic Geography', *Journal of Economic Surveys*, vol. 13, no. 4, ss. 355-79.
- Searle, J. (2005) 'What Is an Institution?', *Journal of Institutional Economics*, vol. 1, no. 1, ss. 1-22.
- Selten, R. (1990) 'Bounded Rationality', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 146, no. 4, ss. 649-58.
- Sen, A. (1990) 'Amartya K. Sen', in Swedberg (ed.) (1990).
- Sent, E. (2004) 'Behavioral Economics: How Psychology Made Its (Limited) Way Back into Economics', *History of Political Economy*, vol. 36, no. 4, ss. 735-60.
- Sent, E. (2006) 'Some Like It Cold: Thomas Schelling as a Cold Warrior', paper to the History of Postwar Social Science Seminar Series, London School of Economics, November.
- Shapiro, I. (2005) *The Flight from Reality in the Human Sciences*, Princeton: Princeton University Press.
- Siegfried, J. and W. Stock (1999) 'The Labor Market for New Ph.D. Economists', with comments from R. Ehrenberg, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 13, no. 3, ss. 115-34.
- Simon, H. (1985) 'Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science', *American Political Science Review*, vol. 79, no. 2, ss. 293-304.
- Simon, H. (1999) 'The Potlatch between Economics and Political Science', in Alt, et al. (eds) (1999).
- Slater, D. and F. Tonkiss (2001) *Market Society: Markets and Modern Social Theory*, Cambridge: Polity Press.
- Slater, G. and D. Spencer (2000) 'The Uncertain Foundations of Transaction Costs Economics', *Journal of Economic Issues*, vol. XXXIV, no. 1, ss. 61-87.
- Smelser, L. and R. Swedberg (1994) 'The Sociological Perspective on

- the Economy', in Smelser and Swedberg (eds) (1994).
- Smelser, N. and R. Swedberg (eds) (1994) *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press.
- Smelser, N. and R. Swedberg (2005) 'Introducing Economic Sociology', in Smelser and Swedberg (eds) (2005).
- Smelser, N. and R. Swedberg (eds) (2005) *The Handbook of Economic Sociology*, second edition, Princeton: Princeton University Press.
- Smith, L (1996) 'Knowledge as Power: The Baconian Roots of Skinner's Social Meliorism', in Smith and Woodward (eds) (1996).
- Smith, L. and W. Woodward (eds) (1996) *B. F. Skinner and Behaviorism in American Culture*, Cranbury, NJ: Associated University Presses.
- Snowden, B. and H. Vane (eds) (1999) *Conversations with Leading Economists: Interpreting Modern Macroeconomists*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Snowdon, B. and H. Vane (2005) *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Solow, R. (1986) 'Economics: Is Something Missing?' in Parker (ed.) (1986).
- Solow, R. (1990a) 'Robert M. Solow', in Swedberg (ed.) (1990).
- Solow, R. (1990b) *The Labor Market as a Social Institution*, Oxford: Basil Blackwell.
- Solow, R. (1997) 'How Did Economics Get That Way and What Way Did It Get?' *Daedalus*, vol. 134, no. 4, ss. 87-100.
- Souter, R. (1933a) ' "The Nature and Significance of Economic Science" in Recent Discussion', *Quarterly Journal of Economics*, vol. 47, no. 3, ss. 377-413.
- Souter, R. (1933b) *Prolegomena to Relativity Economics: An Elementary Study in the Mechanics and Organics of an Expanding Economic Universe*, New York: Columbia University Press.
- Spence, M. (2002) 'Signaling in Retrospect and the Informational Structure of Markets', *American Economic Review*, vol. 92, no. 3, ss. 434-59.

- Spencer, D. (2000) 'The Demise of Radical Political Economics? An Essay on the Evolution of a Theory of Capitalist Production', *Cambridge Journal of Economics*, vol. 24, no. 5, ss. 543-64.
- Standing, G. (2000) 'Brave New Worlds?: A Critique of Stiglitz's World Bank Rethink', *Development and Change*, vol. 31, no. 4, ss. 737-63.
- Stigler, G. (1984) 'Economics - The Imperial Science?', *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 86, no. 3, ss. 301-13.
- Stigler, G. and G. Becker (1977) 'De Gustibus Non Est Disputandum', *American Economic Review*, vol. 67, no. 2, ss. 76-90.
- Stiglitz, J. (1986) 'The New Development Economics', *World Development*, vol. 14, no. 2, ss. 257-65.
- Stiglitz, J. (1991) 'Another Century of Economic Science', *Economic Journal*, vol. 101, no. 404, ss. 134-41.
- Stiglitz, J. (1994) *Whither Socialism?*, Cambridge: MIT Press.
- Stiglitz, J. (1998a) 'More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post Washington Consensus', the 1998 WIDER Annual Lecture, 7 January, Helsinki, UNU World Institute for Development Economics Research, Helsinki, Finland, reprinted in Chang (ed.) (2001).
- Stiglitz, J. (1998b) 'Towards a New Paradigm for Development: Strategies, Policies and Processes', Prebisch Lecture, UNCTAD, Geneva, reprinted in Chang (ed.) (2001).
- Stiglitz, J. (2001a) 'Whither Reform? - Ten Years of the Transition', paper presented at the Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, April 1999, reprinted in Chang (ed.) (2001).
- Stiglitz, J. (2001b) 'An Agenda for the New Development Economics', paper to UNRISD meeting on 'The Need to Rethink Development Economics', Cape Town, September, available online at <http://www.unrisd.org/engindex/research/rethink.htm>
- Stiglitz, J. (2002a) 'Information and the Change in the Paradigm in Economics', *American Economic Review*, vol. 92, no. 3, ss. 460-501.

- Stiglitz, J. (2002b) *Globalization and its Discontents*, England: Penguin Books.
- Stiglitz, J. and K. Hoff (1999) 'Modern Economic Theory and Development', symposium on *The Future of Development Economics in Perspective*, Dubrovnik, 13-14 May, revised to appear in Meier and Stiglitz (eds) (2001).
- Stilwell, F. (2006) 'The Struggle for Political Economy at the University of Sydney', *Review of Radical Political Economics*, vol. 38, no. 4, ss. 539-0.
- Swedberg, R. (1990) 'Introduction', in Swedberg (ed.) (1990).
- Swedberg, R. (ed.) (1990) *Economics and Sociology, Redefining Their Boundaries: Conversations with Economists and Sociologists*, Princeton: Princeton University Press.
- Swedberg, R. (2003) *Principles of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press.
- Swedberg, R. (2005) 'The Economic Sociology of Capitalism: An Introduction and Agenda', in Nee and Swedberg (eds) (2005).
- Swedberg, R. (ed.) (2005) *New Developments in Economic Sociology*, two volumes, Cheltenham: Edward Elgar.
- Temin, P. (ed.) (1991) *Inside the Business Enterprise: Historical Perspectives on the Use of Information*, Chicago: Chicago University Press.
- Thaler, R. (1987) 'The Psychology and Economics Conference Handbook: Comments on Simon, on Einhorn and Hogarth, and on Tversky and Kahneman', in Hogarth and Reder (eds) (1987), ss. 95-100.
- Thaler, R. (1991) *Quasi Rational Economics*, New York: Sage.
- Thompson, G. (1997) 'Where Goes Economics and the Economies?', *Economy and Society*, vol. 26, no. 4, ss. 599-610.
- Thompson, G. (1999) 'How Far Should We Be Afraid of Conventional Economics? A Response to Ben Fine', *Economy and Society*, vol. 28, no. 3, pp. 426-33.
- Tommasi, M. and K. Ierulli (eds) (1995) *The New Economics of Human Behaviour*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Toulmin, S. (2001) *Return to Reason*, Cambridge: Harvard University Press.
- Toye, J. (1993) *Dilemmas of Development*, Oxford: Blackwell.
- Toye, J. (1995) 'The New Institutional Economics and its Implications for Development Theory', in Harriss, et al. (eds) (1995).
- Trentmann, F. (1998) 'Political Culture and Political Economy: Interest, Ideology and Free Trade', *Review of Political Economy*, vol. 5, no. 2, ss. 217-51.
- Trigilia, C. (2002) *Economic Sociology: State, Market, and Society in Modern Capitalism*, Oxford: Blackwell.
- Tullock, G. (1972) 'Economic Imperialism', in Buchanan and Tollison (eds) (1972), ss. 317-29.
- Tullock, G. and R. McKenzie (1985) *The New World of Economics: Explorations into the Human Experience*, Homewood: Irwin.
- Turner, B. (ed.) (1996) *The Blackwell Companion to Social Theory*, Oxford: Blackwell.
- Turner, S. and P. Roth (eds) (2003) *The Blackwell Guide to the Philosophy of the Social Sciences*, Oxford: Blackwell.
- Udéhn, L. (1992) 'The Limits of Economic Imperialism', in Himmels-trand (ed.) (1992), ss. 239-80.
- Udéhn, L. (1996) *The Limits of Public Choice: A Sociological Critique of the Economic Theory of Politics*, London: Routledge.
- Udéhn, L. (2003) 'The Methodology of Rational Choice', in Turner and Roth (eds) (2003).
- Uzzi, B. (1999) 'Embeddedness in the Making of Financial Capital: How Social Relations and Networks Benefit Firms Seeking Financing', *American Sociological Review*, vol. 64, no. 4, ss. 481-505.
- Van De Ven, A. and W. Joyce (eds) (1981) *Perspectives on Organization Design and Behavior*, New York: Wiley.
- Varoufakis, Y. (2007) 'A Most Peculiar Failure: How Neoclassical Economics Turns Theoretical Failure into Academic Hegemony and Political Power', mimeo.
- Varoufakis, Y. (2008) 'Capitalism According to Evolutionary Game

- Theory: The Impossibility of a Sufficiently Evolutionary Model of Historical Change', *Science and Society*, vol. 72, no. 1, ss. 63-94.
- Velthuis, O. (1999) 'The Changing Relationship between Economic Sociology and Institutional Economics: From Talcott Parsons to Mark Granovetter', *American Journal of Economics and Sociology*, vol. 58, no. 4, ss. 629-49.
- Venables, A. (2005) 'Economic Geography: Spatial Interactions in the World Economy', mimeo draft for Oxford Handbook of Political Economy.
- Walker, E. (ed.) (1936) *The Cambridge History of the British Empire: South Africa*, Volume 8, second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Waller, W. (2004) 'Review of Davis (2003)', *Journal of Economic Issues*, vol. 38, no. 4, ss. 1112-14.
- Watkins, J. (1958) 'The Alleged Inadequacy of Methodological Individualism', *The Journal of Philosophy*, vol. 55, no. 9, ss. 390-5.
- Weintraub, R. (2006) 'Economic Science Wars', Blanqui Lecture, European Society for History of Economic Thought, April, Porto, Portugal.
- Westra, R. and A. Zuñiga (eds) (2003) *Value and the World Economy Today*, London: MacMillan.
- Wible, J. and N. Sedgley (1999) 'The Role of Econometrics in the Neoclassical Research Program', in Garnett (ed.) (1999).
- Wicksteed, P. (1910) *The Common Sense of Political Economy*, London: MacMillan.
- Williamson, O. (1975) *Markets and Hierarchies*, New York: Free Press.
- Williamson, O. (1985) *The Economic Institutions of Capitalism*, New York: The Free Press.
- Williamson, O. (1993) 'Transaction Cost Economics Meets Posnerian Law and Economics', *Journal of Theoretical and Institutional Economics*, no. 149, no. 1, ss. 99-118.
- Williamson, O. (1997) 'Revisiting Legal Realism: The Law, Economics, and Organization Perspective', in Medema (ed.) (1997).

- Williamson, O. (1998) 'Transaction Cost Economics: How It Works; Where It Is Headed', *De Economist*, vol. 146, no. 1, ss. 23-58.
- Williamson, O. (2002) 'The Theory of the Firm as Governance Structure: From Choice to Contract', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, no. 3, ss. 171-95.
- Yonay, Y. (1998) *The Struggle over the Soul of Economics: Institutionalists and Neoclassical Economists in America between the Wars*, Princeton: Princeton University Press.
- Yoshimi, S. (2006) 'Information', *Theory, Culture and Society*, vol. 23 no. 2/3, ss. 271-88.
- Zafirovski, M. (2000) 'The Rational Choice Generalization of Neoclassical Economics Reconsidered: Any Theoretical Legitimation for Economic Imperialism', *Sociological Theory*, vol. 18, no. 3, ss. 448-71.
- Zafirovski, M. (2001) 'From Market Catallactics to Universal Social Theory: Another Look at the Paradigm of Rational Choice', *Theory and Science*, available at <http://theoryandscience.icaap.org/content/vol002.001/01zafirovski.html>
- Zafirovski, M. (2002) 'Paths of the Weberian - Austrian Interconnection', *The Review of Austrian Economics*, vol. 15, no. 1, ss. 35-59.
- Zald, M. (1987) 'Review Essay: The New Institutional Economics', *American Journal of Sociology*, vol. 93, no. 3, ss. 701-8.
- Zelder, M. (1997) 'The Cost of Accosting Coase: A Reconciliatory Survey of Proofs and Disproofs of the Coase Theorem', in Medema (ed.) (1997).
- Zelizer, V. (1994) *The Social Meaning of Money*, New York: Basic Books.
- Zelizer, V. (2000) 'Fine-Tuning the Zelizer View', *Economy and Society*, vol. 29, no. 3, ss. 383-9.
- Zelizer, V. (2007) 'Past and Futures of Economic Sociology', *American Behavioral Scientist*, vol. 50, no. 8, ss. 1056-69.
- Zerbe, R. and S. Medema (1997) 'Ronald Coase, the British Tradition, and the Future of Economic Method', in Medema (ed.) (1997).

İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada

İktisat emperyal bir sosyal bilim midir veya olmuş mudur? Olabilir mi? Hatta olmalı mıdır? Bu sorular, elinizdeki kitabın cevaplamaya çalıştığı sorulardan sadece birkaçı. Basit bir tanımla iktisat emperyalizmi, diğer sosyal bilimlere ait ana meselelerin iktisat tarafından kolonizasyonudur. Diğer bir ifadeyle bu kitabın ana meselesi, iktisat'ın diğer sosyal bilimleri kuşatmasıyla da görüldüğü üzere, iktisat ve sosyal bilimler arasındaki değişen sınırlardır.

Eski iktisat emperyalizmi, Gary Becker'in iktisat anlayışının yanı sıra James Buchanan ve Gordon Tullock'un kamu seçimi teorisiyle olgunlaşan, iktisadi olanın iktisadi olmayana doğru genişlediği ve toplumsal olana mükemmel işleyen piyasalarmış gibi muamele edildiği bir iktisat anlayışında tecessüm eder.

Yeni iktisat emperyalizmi ise George Akerlof ve Joseph Stiglitz'in asimetrik bilgi, işlem maliyetleri ve diğer piyasa aksaklıkları kavramları üzerine kurulu yeni bilgi-kuramsal anlayışı ve Ronald Coase, Oliver Williamson ve Douglass North'un yeni kurumcu iktisadıyla birlikte ortaya çıkar. İktisat emperyalizminin bu yeni aşamasında toplumsal olana mükemmel işleyen piyasanın bir uzanımı olarak değil de aksak çalışan piyasanın bir uzanımı olarak bakılır.

Bu yeni emperyalizmin en uç noktası ise "acayip iktisat"tır. Anne-siyle yaşayan uyuşturucu satıcılarına, Sumo güreşlerindeki yozlaşmaya kadar pek çok hususi konuda "açıklayıcı" güce sahip olduğunu iddia eden bir iktisattır bu.

Elinizdeki kitap, iktisat emperyalizminin tüm bu süreçlerini betimlemekle kalmamakta, yeni bir alternatif yaklaşımı da yetkinlikle ortaya koymaktadır; iktisadi olana odaklanan ancak en başından itibaren toplumsal ve tarihsel olanının da farkında olan ve bunları içeren, yeni ve gerçekten disiplinlerarası bir ekonomi politığın tesisi...

ISBN 978-605-86008-8-1

9 786058 600881

